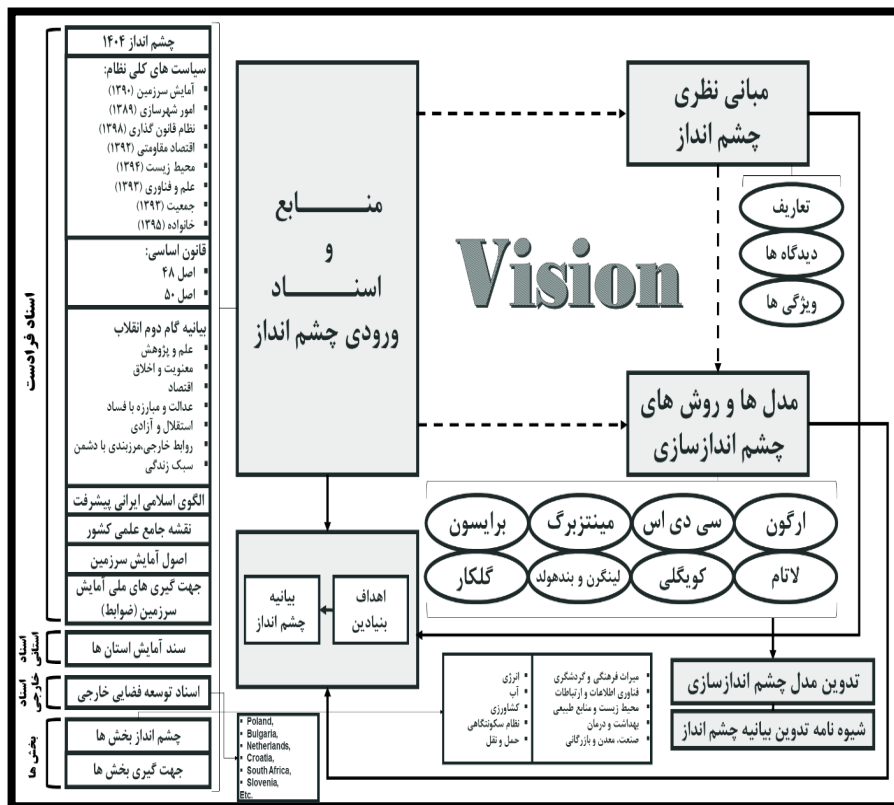

مطالعات سند ملی آمایش سرزمین

مطالعه آینده‌نگاری توسعه سرزمین (جلد اول: اهداف بنیادین و چشم انداز)

مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری

گروه پژوهشی آمایش سرزمین، توسعه و توازن منطقه‌ای

مجموعه گزارش شماره ۱۳۷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شماره گزارش

عنوان	مطالعات سند ملی آمایش سرزمین مطالعه آینده‌نگاری توسعه سرزمین (جلد اول: اهداف بنیادین و چشم انداز)
کد شناسه	۹۹-۷-۱۰۱۸۷
پدیدآورندگان	مدیر مطالعه: دکتر حمید محمدی
	همکاران: علی خانی، حانیه علی بیگی علوی
	اعضای کمیته مشورتی (به ترتیب الفباء): دکتر محمدعلی برادران، دکتر سعید قاسمی‌زاده، بهزاد محمودی
ناظر	دکتر محسن نادری منش
	امور ذی‌ربط در سازمان برنامه و بودجه کشور: امور برنامه‌ریزی، نظارت و آمایش سرزمین امور آب، کشاورزی و محیط زیست
واحد ذی‌ربط در مرکز	گروه پژوهشی آمایش سرزمین، توسعه و توازن منطقه‌ای دبیر گروه: دکتر مرتضی مهرعلی تبار فیروزجایی
	اعضای گروه (به ترتیب الفباء): دکتر محسن ابراهیمی خوسفی، دکتر مینا ابوطالبی، دکتر مهدی رازپور، مهرداد کاشف مبارکه، مصطفی کشتکار و دکتر حمید محمدی
ناشر	مسئول هماهنگی و نظارت: سعید غلامی نتاج، مدیر کل دفتر خدمات پژوهشی و کاربست یافته‌های پژوهشی مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری
تاریخ انتشار	زمستان ۱۳۹۸
مطالب این گزارش لزوماً بیانگر نظر رسمی سازمان برنامه و بودجه کشور و مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری نیست.	
حقوق معنوی اثر به پدیدآورندگان و حقوق مادی آن، به مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری سازمان برنامه و بودجه کشور تعلق دارد و استفاده از آن با ذکر مأخذ بلامانع است.	
آدرس: تهران - خیابان نجات‌اللهمی - خیابان سپند - پلاک ۱۶ شماره‌های تماس ۰۲۱-۴۳۳۰۶۰۰۰ شماره پیام‌رسان ۰۹۹۲۱۵۷۵۸۴۳۱۶	
https://www.dfrc.ir/	

پیشگفتار

تنظیم روابط بین عوامل انسانی، اقتصادی و محیطی با انگیزه بهره‌مندی از سرزمین در جهت استفاده شایسته و پایدار از توان انسانی و طبیعی، مورد توجه آمایش سرزمین است. به بیانی دیگر، آمایش سرزمین به دنبال چیدمان سه مؤلفه مهم جمعیت، سرمایه و منابع طبیعی برای تحقق مطلوب‌ترین، عادلانه‌ترین و پایدارترین سازمان فضایی در سرزمین است. در این راستا، بدیهی است که آمایش سرزمین در چارچوب اصول مصوب، از طریق حفاظت کاربری‌های پایدار اراضی، افزایش بهره‌وری، کارایی و بازده اقتصادی، گسترش عدالت اجتماعی، رفع فقر و محرومیت، برقراری تعادل و توازن در برخورداری از سطح معقول توسعه و رفاه در تمام مناطق جغرافیایی، ایجاد و تحکیم پیوندهای اقتصادی درون و برون منطقه‌ای و هماهنگ‌سازی تأثیرات فضایی- زمانی سیاست‌های بخشی، استانی، منطقه‌ای و ملی به‌گونه‌ای عمل کرده تا بتواند اهداف چشم‌انداز بلندمدت توسعه کشور و مدیریت یکپارچه سرزمین را به‌صورت تحقق‌پذیر، متوازن، پایدار و عادلانه عملی سازد. در مجموع می‌توان چنین بیان داشت که آمایش سرزمین نوعی برنامه‌ریزی فضایی راهبردی است که با بهره‌مندی از خرد، دانش و بینش سرزمینی، به دنبال تحقق موارد ذیل است:

- توسعه فضایی متعادل و متوازن سرزمین با رعایت توان اکولوژیک؛
 - حفظ وحدت و یکپارچگی سرزمین؛
 - بهره‌وری بهینه از سرزمین، متناسب با ظرفیت‌های فضایی و موقعیت مکانی همچون هاب ارتباطی و اقتصاد دریاپایه؛
 - توجه ویژه به قلمروهای خاص سرزمینی؛
 - کاهش اختلاف در بهره‌مندی نواحی و اقوام گوناگون کشور از مواهب توسعه؛
 - ارتقاء بهره‌وری و کارایی اقتصادی؛
 - ارتقاء رقابت‌پذیری بین‌المللی، مبتنی بر فعال‌سازی مزیت‌های مغفول مانده و خلق مزیت‌های جدید سرزمینی
- و
- ارتقاء کیفیت زندگی ساکنان همه مناطق کشور.

با عنایت به اهمیت موضوع آمایش سرزمین، ضرورت و نقش آن در نظام برنامه‌ریزی همواره مورد تأکید نظام برنامه‌ریزی؛ به‌ویژه سازمان برنامه و بودجه کشور بوده، به نحوی که در پنج دهه گذشته، چهار دوره مطالعات آمایش سرزمین در کشور تجربه شده است. در ادامه تلاش‌های صورت گرفته برای تدوین سند ملی آمایش سرزمین؛ در دوره اخیر، پس از آغاز به‌کار دولت تدبیر و امید و احیای سازمان برنامه و بودجه کشور، با توجه به اهمیت موضوع و با استناد به تکلیف قانونی ماده ۲۶ قانون برنامه ششم توسعه، تدوین سند ملی آمایش سرزمین مدنظر قرار گرفته و انجام آن به مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری واگذار گردید.

پس از محول شدن تهیه سند ملی آمایش سرزمین به مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری، به‌منظور بهره‌مندی حداکثری از مجموعه مطالعات و گزارش‌های انجام شده در کشور؛ بهره‌گیری از تمام اندوخته دولت و توان علمی کشور در راستای تدوین سندی جامع، به‌عنوان نقشه راه توسعه بلندمدت کشور، ساختار اجرایی تدوین سند ملی آمایش با هدف عضویت معاونت وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط و همچنین اساتید و صاحب‌نظران برجسته کشور در ترکیب تمامی کارگروه‌ها، شکل گرفت. در این راستا، مطالعات سند ملی آمایش سرزمین در قالب ۱۹ گروه مطالعاتی با حضور بیش از ۷۰ نفر از صاحب‌نظران برجسته کشور و کارشناسان مجرب در حوزه‌های جمعیتی، محیط‌زیست، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی انجام پذیرفت که حاصل تلاش گروه‌های مختلف مطالعاتی، تدوین بیش از ۴۰ جلد گزارش پشتیبان سند ملی آمایش سرزمین بوده که این گزارش بخشی از آن مجموعه است.

امید است نتایج حاصل از مطالعات تدوین سند ملی آمایش سرزمین، راهنمای مناسبی برای تمامی ذی‌نفعان بوده و نویدبخش تحقق توسعه پایدار در سرزمین ایران باشد. در پایان بر خود واجب می‌دانم مراتب تشکر و قدردانی صمیمانه از تمامی افرادی که در راهبری، هدایت و تدوین مطالعات سند ملی آمایش سرزمین در قالب شورای مشورتی و سیاست‌گذاری، کمیته علمی و کمیته اجرایی سهیم بوده‌اند را ابرار دارم.

علیرضا آزموده اردلان

رئیس مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	۱
۱- مقدمه‌های بر آینده‌نگاری سند ملی آمایش سرزمین	۳
۱-۱- ریشه‌های آینده‌نگاری	۳
۱-۱-۱- تاریخچه شکل‌گیری	۳
۲-۱-۱- بنیان‌های فلسفی	۴
۲-۱- مفاهیم آینده‌نگاری	۸
۱-۲-۱- تعاریف	۸
۲-۲-۱- اصول و ویژگی‌ها	۱۲
۳-۱- جایگاه آینده‌نگاری در سند آمایش سرزمین	۱۸
۱-۳-۱- ارتباط آینده‌نگاری و آمایش سرزمین	۱۸
۲-۳-۱- ضرورت آینده‌نگاری در آمایش سرزمین	۱۹
۳-۳-۱- اهداف آینده‌نگاری در آمایش سرزمین	۲۰
۲- شناسایی اهداف بنیادین	۲۲
۱-۲- شیوه دستیابی به اهداف	۲۲
۲-۲- تدوین و تشریح اهداف	۲۳
۳- تبیین چشم‌انداز سند ملی آمایش سرزمین	۳۰
۱-۳- مبانی نظری	۳۱
۱-۱-۳- مفاهیم و ویژگی‌های چشم‌انداز	۳۱
۲-۱-۳- مدلها، روشها و دیدگاههای چشماندازسازی	۳۴
۳-۱-۳- مدل سی دی اس	۳۴
۴-۱-۳- مدل ارگون	۳۶
۵-۱-۳- اسناد و منابع ورودی چشم‌انداز	۴۵
۶-۱-۳- اسناد فرادست	۴۵
۷-۱-۳- چشم‌انداز مناطق نه‌گانه کشور	۷۷
۸-۱-۳- چشم‌انداز اسناد توسعه فضایی خارجی	۱۲۵
۹-۱-۳- مطالعات بخشی	۱۳۳
۱۰-۱-۳- جمع‌بندی اسناد و منابع ورودی چشم‌انداز	۱۴۰
۲-۳- تدوین بیانیه چشم‌انداز	۱۴۲
۱-۲-۳- مدل تلفیقی چشم‌اندازسازی	۱۴۲

۱۴۴ ۲-۲-۳- بیانیه چشم انداز

۱۴۸ منابع

۱۵۲ پیوست

فهرست جدول

صفحه	عنوان
۷	جدول ۱: ابعاد پنج پارادایم پژوهش در آینده پژوهی.....
۱۶	جدول ۲: مقایسه چارچوب‌های آینده‌نگاری.....
۱۸	جدول ۳: تفاوت برنامه‌ریزی و آینده‌پژوهی.....
۴۰	جدول ۴: نکات لنگرگاهی مدل گلکار.....
۷۷	جدول ۵: منطقه‌بندی کشور مصوب شورای عالی آمایش سرزمین مورخ ۱۳۹۶/۵/۲.....
۸۷	جدول ۶: چشم‌انداز استان ایلام.....
۹۰	جدول ۷: چشم‌انداز استان بوشهر.....
۹۸	جدول ۸: چشم‌انداز استان چهارمحال و بختیاری.....
۱۰۰	جدول ۹: چشم‌انداز استان خراسان شمالی.....
۱۱۶	جدول ۱۰: چشم‌انداز استان گیلان.....
۱۲۲	جدول ۱۱: رتبه‌بندی کلیدواژگان اسناد فرادست و استانی.....
۱۲۶	جدول ۱۲: کلیدواژگان چشم‌انداز سند توسعه فضایی هلند.....
۱۲۸	جدول ۱۳: کلیدواژگان چشم‌انداز سند توسعه فضایی لهستان.....
۱۲۹	جدول ۱۴: کلیدواژگان چشم‌انداز سند توسعه فضایی بلغارستان.....
۱۳۰	جدول ۱۵: کلیدواژگان چشم‌انداز سند توسعه فضایی کرواسی.....
۱۳۱	جدول ۱۶: کلیدواژگان چشم‌انداز سند توسعه فضایی اسلوانی.....
۱۳۱	جدول ۱۷: کلیدواژگان چشم‌انداز سند توسعه فضایی آفریقای جنوبی.....
۱۳۲	جدول ۱۸: کلیدواژگان چشم‌انداز سند توسعه فضایی کنیا.....
۱۳۲	جدول ۱۹: رتبه‌بندی کلیدواژگان چشم‌انداز اسناد توسعه فضایی خارجی.....
۱۳۴	جدول ۲۰: رتبه‌بندی کلیدواژگان جهت‌گیری بخش‌ها.....
۱۳۹	جدول ۲۱: رتبه‌بندی کلیدواژگان چشم‌انداز بخش‌ها.....
۱۴۰	جدول ۲۲: رتبه‌بندی کلیدواژگان اسناد و منابع ورودی چشم‌انداز.....
۱۴۴	جدول ۲۳: کلیدواژگان بیانیه چشم‌انداز.....

فهرست شکل‌ها

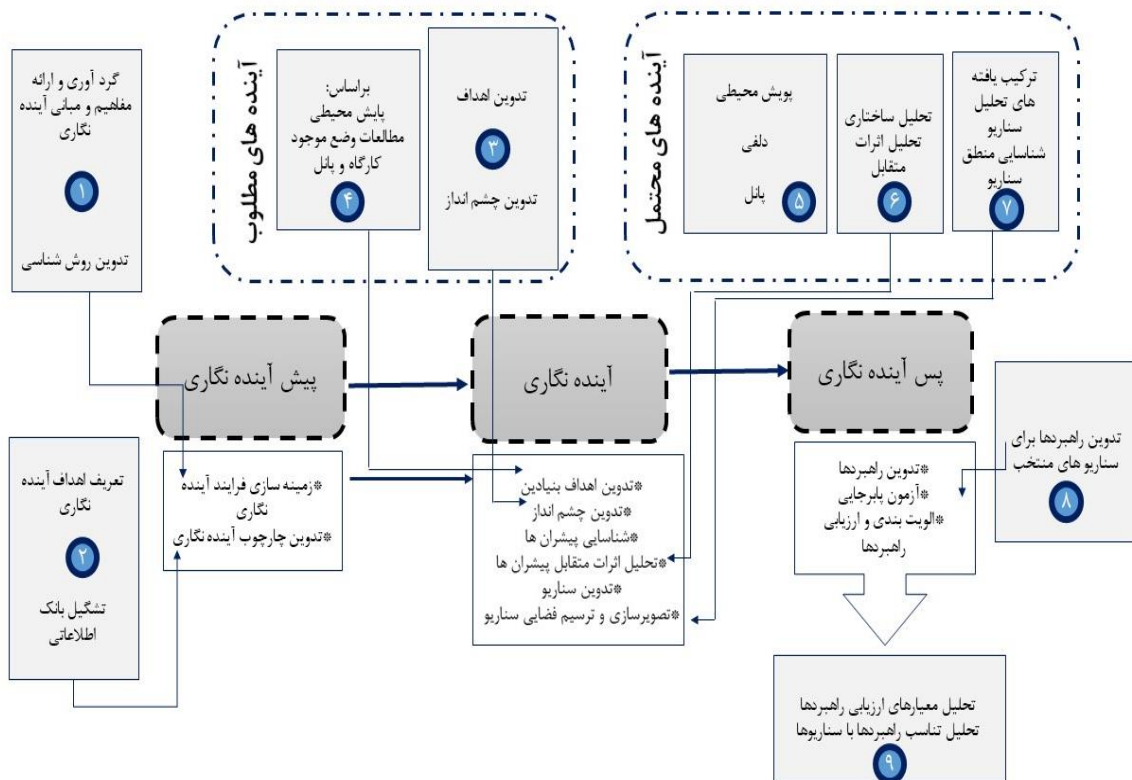
صفحه	عنوان
۲	شکل ۱: فرایند بخش آینده‌نگاری سند ملی آمایش سرزمین.....
۳۰	شکل ۲: فرایند تدوین چشم‌انداز سند ملی آمایش سرزمین.....
۳۵	شکل ۳: فرایند چشم‌اندازسازی «راهبرد توسعه شهر» (CDS).....
۳۷	شکل ۴: فرایند مدل OREGON.....
۱۴۳	شکل ۵: مراحل هر یک از مدل‌های چشم‌اندازسازی.....

مقدمه

سند ملی آمایش سرزمین، سندی بلندمدت و راهبردی است که به عنوان نقشه راه توسعه فضایی کشور، خطوط کلی سازماندهی فضای سرزمینی و خط‌مشی‌های توسعه کالبدی را مقدر ساخته و با بهره‌گیری از سیاست‌های کلی نظام، اصول و جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین به توسعه متعادل و توزیع عادلانه جمعیت و فعالیت در پهنه سرزمین می‌پردازد. گزارش پیش رو نیز به منظور کمک به کسب آمادگی مناسب برای رویارویی با شرایط پرمخاطره آینده، سازماندهی حرکت توسعه فضایی کشور به سمت آینده، انتظام‌بخشی جریان‌های مؤثر بر توسعه سرزمین و ایجاد بستر مفاهمه، تعامل و هم‌افزایی میان بخش‌ها در مداخلات فضایی در قلمروهای مختلف سرزمین، به دنبال ترسیم سازمان فضایی مطلوب توسعه فضایی کشور در افق ۱۴۲۴ است. در این راستا جهت نگاشتن آینده سرزمین و تغییرات محتمل در زمینه‌های گوناگون در افق ۱۴۲۴، از یکی از متأخرترین رویکردهای برنامه‌ریزی با نام «آینده‌نگاری» استفاده می‌شود. در حقیقت امروزه با پیشرفت روزافزون علم و فناوری در جهان و تغییرات پیش‌آمده در حوزه‌های گوناگون اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و محیط زیستی سبب افزایش سطح خطرپذیری و عدم قطعیت در اتخاذ تصمیم‌های مناسب در زمینه‌ها و برنامه‌های راهبردی و عملیاتی شده است. علاوه بر این، برنامه‌ریزی برای آینده بر اساس نیازهای فعلی و یا کمبودهای فعلی، سرمایه مناسبی جهت حضور موفق در جهان آینده نیست و برای ایفای نقش در آینده ضرورت دارد با اتکا به رویکردهای جدید برنامه‌ریزی، به‌طور جدی پیشران‌های توسعه و تحولات آینده بر اساس کلان‌روندها و روندهای ناپیوسته، سناریوسازی شده و متناسب با قابلیت‌ها و توانمندی‌های جامعه به واکاوی مسائل چالش‌برانگیز کنونی و آینده و همچنین برنامه‌ریزی برای حضور موفق در آینده اقدام شود. به مفهوم دیگر امروز ادبیات برنامه‌ریزی از مفاهیم پیش‌بینی، آینده‌نگری و کشف آینده عبور کرده و به حوزه آینده‌نگاری با وظیفه نگاشت آینده و ساخت آن، رسیده است و آینده‌پژوهان به بازیگران کلیدی در فرایند خلق چشم‌اندازهای ملی تبدیل شده‌اند. بدین منظور جهت تدوین و تبیین بخش آینده‌نگاری سند ملی آمایش سرزمین، طی دو مجلد با اتکا بر تجارب و رویکردهای نوین در این عرصه، سعی در اثربخشی و تحقق هرچه بهتر برنامه‌ریزی آمایش سرزمین در راستای خلق آینده مطلوب کشور شده است.

جلد اول با عنوان «آینده‌نگاری سند ملی آمایش سرزمین: اهداف بنیادین و چشم‌انداز» از سه بخش کلی تشکیل شده است. در بخش اول این گزارش با عنوان «مقدمه‌ای بر آینده‌نگاری سند ملی آمایش سرزمین»، ابتدا به منظور دستیابی به درک گسترده‌تر از آینده‌نگاری و شناسایی ویژگی‌ها، روش‌ها و رویکردهای مرتبط با این حوزه، به واکاوی و تشریح ریشه‌ها و بنیان‌های فلسفی آینده‌نگاری پرداخته شده و سپس مفاهیم کلیدی آینده‌نگاری با مطالعه منابع و اسناد گوناگون پیرامون این حوزه تشریح شده است. در انتها نیز جایگاه و اهداف آینده‌نگاری در برنامه‌ریزی آمایش سرزمین تشریح و ارتباط این دو مقوله با یکدیگر تبیین شده است. در بخش

دوم با عنوان «شناسایی اهداف بنیادین»، در ابتدا شیوه دستیابی به این اهداف بررسی و سپس به تدوین و تشریح آن‌ها پرداخته شده است. در بخش سوم نیز با عنوان «تبیین چشم‌انداز سند ملی آمایش سرزمین»، در ابتدا مبانی نظری پیرامون چشم‌انداز و روش‌های چشم‌اندازسازی تشریح شده و سپس با مطالعه و بررسی اسناد و منابع ورودی چشم‌انداز که شامل اسناد فرادست، اسناد آمایش استان‌ها، اسناد توسعه فضایی سایر کشورها و ... هستند، کلیدواژگان مهم این منابع احصاء و مورد بررسی قرار گرفته است. درنهایت با تکیه بر اطلاعات به دست آمده، به تدوین بیانیه چشم‌انداز سند ملی آمایش سرزمین در افق ۱۴۲۴ پرداخته شده است.

شکل ۱: فرایند بخش آینده‌نگاری سند ملی آمایش سرزمین

منبع: Voros, 2003

۱- مقدمه‌ای بر آینده‌نگاری سند ملی آمایش سرزمین

با پیشرفت علم و فناوری در جهان و تغییرات شتابان همراه آن در ابعاد مختلف، برنامه‌ریزی و کسب آمادگی مناسب جهت رویارویی با این تغییرات غیرقابل پیش‌بینی و مخاطره‌انگیز، به امری ضروری تبدیل شده است. بدین منظور در سده‌های بیستم و بیست و یکم با کوشش اندیشمندان، دستاوردی مهم در زمینه اندیشه آینده و باور به تغییر آینده شکل گرفت که تحت عنوان آینده‌نگاری و به‌مثابه یک پارادایم در میان دانش‌های بشری مطرح شد. امروزه نیز این مقوله با تلاش محققان علوم مختلف و با بهره‌گیری از طیف وسیعی از روش‌ها و مدل‌ها، توسعه یافته و قابلیت به کارگیری در حوزه‌های مختلفی را پیدا کرده است. برنامه‌ریزی آمایش سرزمین نیز از این قاعده مستثنا نبوده و در خلال فرایند برنامه‌ریزی از آن بهره برده است. بدین منظور جهت واکاوی دو مقوله برنامه‌ریزی و آینده‌نگاری، در ادامه ریشه‌های آینده‌نگاری اعم از تاریخچه شکل‌گیری این مفهوم و همین‌طور بنیان‌های فلسفی آن تشریح شده و سپس مفاهیم مربوطه در حوزه آینده‌نگاری یک به یک بررسی شد. در نهایت نیز جایگاه آینده‌نگاری و ارتباط مفهوم آینده‌نگاری با سند ملی آمایش سرزمین مورد تبیین قرار گرفته است.

۱-۱- ریشه‌های آینده‌نگاری

آینده‌نگاری در طی هزاران سال تمدن بشری شامل گام‌ها و مراحل گوناگونی بوده است که بسیاری از آثار فیلسوفان و مورخان را نیز می‌توان نخستین سرچشمه‌های آینده‌نگاری دانست. ریشه‌های مفهوم آینده‌نگاری با تاریخچه شکل‌گیری آن شروع می‌شود که نخستین بار پژوهش درباره آینده به چه شکل و در چه زمانی آغاز شده است و سپس به بنیان‌های فلسفی آینده‌نگاری اشاره می‌شود که این بنیان‌ها اولین بار به کوشش نخبگان انگلیسی و فرانسوی پی‌ریزی شده است. همچنین در ادامه نیز پارادایم‌های آینده‌نگاری که شامل پنج پارادایم اصلی است به تفصیل در این بخش شرح داده شده است.

۱-۱-۱- تاریخچه شکل‌گیری

پژوهش در مورد آینده، ریشه در تفکر سیستمی دهه ۱۹۴۰، پژوهش عملیاتی^۱، برنامه‌ریزی سناریو^۲ و برنامه‌ریزی راهبردی^۳ دارد. اگرچه در سال‌های بعد نیز شرکت‌ها و دانشگاه‌های مختلفی از جمله شرکت رند، مؤسسه پژوهشی استنفورد، کمپانی شل، گروه مشاوره سما مترا و دیگران از طریق پیشنهاد روش‌های مختلف سناریونگاری بر آن اثرگذار بوده‌اند. آینده‌نگاری در قالب برنامه‌ریزی سناریو برای نخستین بار پس از جنگ جهانی دوم در دهه ۱۹۵۰ میلادی و به عنوان روشی برای برنامه‌ریزی نظامی در نیروی هوایی آمریکا مورد

1. Operations Research (OR)
2. Scenario Planning
3. Strategic Planning

استفاده قرار گرفت. پس از جنگ، مؤسسه رند پژوهش‌هایی در زمینه اشکال جدید فناوری تسلیحاتی انجام داد (Ringland, 2002: 13). در دهه ۱۹۶۰ میلادی، هرمن کان^۱ مؤسس تشکیلات رند و یکی از برجسته‌ترین آینده‌پژوهان آمریکایی، از سناریو به عنوان روشی برای پیش‌بینی کسب و کار استفاده کرد (Mietzner & Reger, 2004). همان زمان برنامه‌ریزی راهبردی نیز برای نخستین بار با هدف تولید بهترین راهبرد و سپس پیشنهاد زنجیره‌ای از اعمال و فعالیت‌های اجرایی برای اجرای آن از طریق به کارگیری ابزارهای تحلیلی مختلف مطرح شد. نیت اصلی برنامه‌ریزی راهبردی، شفاف‌سازی و کنترل محیط تصمیم‌گیری متلاطم و پیچیده بود (Ansoff, 1957).

در این زمینه دو روش سناریونگاری و برنامه‌ریزی سناریو در ترکیب با برنامه‌ریزی راهبردی، ابزار مفیدی را در اختیار قرار دادند. پیروک برنامه‌ریز ادارات سلطنتی هلند و شل در لندن در اوایل دهه ۱۹۷۰ میلادی و با هدف پیش‌بینی تغییرات غیر قابل انتظار ناشی از اثرات بحران‌های نفتی ۱۹۷۳ در سیستم اقتصاد بین‌المللی، ابعاد جدیدی را وارد سناریونگاری کرد. جلب توجه عمومی نسبت به سناریونگاری به کتاب محدودیت‌های رشد کلپ روم (۱۹۶۷)، هفت فردا (هفت سناریو برای دهه ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰) و تحلیل ریخت‌شناسی مایکل گودن فرانسوی (۱۹۸۷ و ۱۹۹۵) بازمی‌گردد. پس از آن نیز فنون سناریونگاری توسط افرادی چون پیترو شوارتز^۲ و مابقی در شبکه جهانی کسب و کار و نویسندگانی مانند هایدن (Van der Heijden, 1996) در کتاب سناریوها: هنر مکالمه راهبردی^۳ توسعه یافت (Mietzner & Reger, 2004).

۱-۱-۲- بنیان‌های فلسفی

بنیان‌های فلسفی آینده‌نگاری در نیمه نخست قرن بیستم به کوشش نخبگان انگلیسی و فرانسوی پی‌ریزی و از اوایل نیمه دوم این قرن، به یک دانش کاربردی رسمی تبدیل شده است. آمریکایی‌ها، نخستین ملتی بودند که با راه‌اندازی مؤسسه رند (۱۹۴۸)، نهاد علمی فکری ویژه‌ای را که بعدها به «اندیشگاه» یا «اتاق فکر» موسوم شد، به منظور توسعه منابع نظری و عملی آینده‌پژوهی و کاربرست اثربخش آن در حل مسائل نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و ... بنا نهادند (توسلی و اسدی، ۱۳۹۱: ۲۴)؛ در واقع آینده‌پژوهی اولین بار به عنوان ابزار مقدماتی سیاست‌گذاری در اواخر دهه ۵۰ و اوایل دهه ۶۰ میلادی در آمریکا، به‌ویژه در بخش دفاعی به کار گرفته شد (سلامی و همکاران، ۱۳۹۱: ۷۴). عمده این مطالعات و تحقیقات بر مبنای پیش‌بینی بود. کاپلان^۴ ریشه،^۵ داکلی^۶ و گوردون^۷ از نخستین اندیشمندان علم آینده‌پژوهی هستند که در این مؤسسه به مطالعه آینده

1. Herman Kahn
2. Peter Schwartz
3. Scenarios: The Art of Strategic Conversation
4. Kaplan
5. Rische
6. Dakly
7. Gordon

بر اساس پیش‌بینی پرداختند (نعیمی و پورمحمدی، ۱۳۹۵: ۵۴). پس از آن، در سال ۱۹۷۰ ژاپن تصمیم به آینده‌پژوهی ملی با افق زمانی ۳۰ ساله و با رویکرد آینده علم و فناوری گرفت. هدف ژاپن از این امر تنها انتخاب حوزه‌های برتر نبود، بلکه درصدد ارائه پیشنهادهایی برای تصمیم‌گیرندگان در هر دو بخش خصوصی و دولتی به واسطه تجزیه و تحلیل عمیق و گسترده روی روندهای بلندمدت بود. در اروپا نیز فرانسه در اوایل دهه ۸۰ میلادی و به دنبال آن سوئد و نروژ اولین برنامه آینده‌پژوهی خود را انجام دادند و در دهه ۹۰ در بسیاری از دولت‌های کشورهای اروپایی نظیر آلمان، هلند و ایرلند به استفاده (ارزیابی و آزمایش) از این ابزار روی آوردند. دهه ۹۰ شاهد انفجاری عظیم در فعالیت‌های آینده‌پژوهی در سراسر دنیا، به‌ویژه در کشورهای صنعتی و پیشرفته بوده است (سلامی و همکاران، ۱۳۹۱: ۷۴). از اوایل دهه ۹۰ میلادی به طور گسترده از این روش با همکاری نهادهای بین‌المللی برای توانمندسازی کشورها به کار گرفته شد و امروز رویکرد غالب برنامه‌ریزی علم و فناوری در اکثر کشورهای توسعه یافته است (زالی و عطریان، ۱۳۹۵: ۱۰۹). در آغاز هزاره سوم، علم آینده‌پژوهی، بررسی‌ها و پژوهش‌های پراکنده و غیرمنسجم در حوزه برنامه‌ریزی برای آینده را به علم مدون با اصول و مبانی استوار و روش‌های دقیق تبدیل کرده که با به کار گیری آن می‌توان علاوه بر تحلیل روندهای گذشته به کشف، ابداع و ارزیابی آینده‌های ممکن، محتمل و مطلوب نیز دست یافت و در صورت لزوم تغییر داد (بهشتی و زالی، ۱۳۹۰: ۴۲).

به طور کلی آینده‌نگاری تاکنون چهار مرحله زیر را پشت سر گذاشته است:

نخستین مرحله از دهه‌های بعد از جنگ جهانی دوم شروع شد و تا آغاز دهه ۱۹۶۰ ادامه یافت. این دوره، دوره رشد شدید اقتصاد جهانی و دوره‌ای بود که آمریکا در تهدید حمله هسته‌ای قرار داشت. طی این دوره آینده‌پژوهان نشان دادند که ما می‌توانیم به‌طور شایسته‌ای آینده را مطالعه کنیم. آن‌ها پایه‌های فلسفی و روش‌شناسی رشته را بنیان نهادند و در همین دوره، ابزار متعددی برای آینده‌پژوهی به وجود آمد.

دوره دوم، اواخر سال‌های ۱۹۶۰ و اوایل ۱۹۷۰ میلادی را در بر می‌گیرد. در این دوره آینده‌پژوهی به اوج خود می‌رسد. آینده‌پژوهی به‌شدت پیشرفت می‌کند و سازمان‌های با ارزشی سر برمی‌آورند و کارهای مهمی در این زمینه صورت می‌گیرد.

دوره سوم، اواخر دهه ۱۹۷۰ و اوایل دهه ۱۹۸۰ را شامل می‌شود. این دوره، دوره بحران‌های انرژی و اقتصادی و جریان‌های اجتماعی بود. در این دوره اعتماد کمی به آینده‌پژوهی وجود داشت و آینده‌پژوهی در این دوره یک بحران را پشت سر گذاشت. در این دوره آینده‌پژوهی نتوانست شرایط اقتصادی جهان را پیش‌بینی کند و در تغییرات اجتماعی نیز ناکارآمد به نظر آمد؛ بنابراین، دوره سوم دوره مستحکم‌سازی و بازنگری در آینده‌پژوهی بود.

دوره چهارم، آینده‌پژوهی از اوایل دهه ۱۹۸۰ شروع شده و تا امروز ادامه یافته است. این دوره، دوره رشد اقتصادی، تغییرات شدید، روابط و مسائل بین‌المللی پیچیده و دوره تأکید بر عملگرایی است. آینده‌پژوهی با

چندبعدی شدن، بین‌المللی شدن و عملگرایی پاسخگوی این تغییرات شدید و پیچیدگی‌ها شد (زالی و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۶).

در میان پارادایم‌شناسی‌های موجود، یکی از جامع‌ترین گونه‌شناسی‌ها در پارادایم پژوهش آینده را وروس^۱ ارائه کرده است. او کار خود را بر مبنای مطالعات روش‌شناسان برجسته‌ای همچون گوبا و لینکولن^۲ قرار داده است. از نگاه او اثبات‌گرایی، پسا اثبات‌گرایی، نظریه انتقادی و انواع آن یا سنجش‌گرایی، برساخت‌گرایی و مشارکت‌جویی پنج پارادایم اصلی در پژوهش به حساب می‌آیند (Voros, 2003).

این پارادایم‌ها از پاسخ‌هایی که برای برخی پرسش‌های اساسی دارند، تمایزپذیرند. پاسخ به پرسش‌ها، سه بعد اصلی هر پارادایم؛ یعنی هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی و روش‌شناسی و بعد چهارم، یعنی ارزش‌شناسی مرزهای پارادایم‌ها را مشخص می‌کند. پرسش هستی‌شناسی به ماهیت واقعیت می‌پردازد و سؤال معرفت‌شناسی ماهیت دانش را مدنظر قرار می‌دهد (زیاری و همکاران، ۱۳۹۶: ۵۲).

پرسش روش‌شناسی معطوف به پاسخ‌گویی به این دغدغه است که پژوهشگر چطور آنچه باید بداند را کسب کند. پرسش ارزش‌شناسی نیز به دنبال پاسخ به سؤالی است که می‌پرسد چه چیزی ذاتاً ارزشمند است (فاتح راد و دیگران، ۱۳۹۲). ابعاد پنج پارادایم پژوهش در آینده‌پژوهی در جدول ۱ نمایش داده شده است؛ که مفاهیم مربوط به هر کدام به شرح ذیل‌اند:

نظریه اثبات‌گرایی در سطح هستی‌شناسی از واقع‌گرایی ساده پیروی می‌کند و واقعیت را واقعی اما قابل فهم تصور می‌کند. در سطح معرفت‌شناسی، عینیت‌گرایی در کانون توجه قرار دارد و در سطح روش‌شناسی از شیوه‌های تجربی که عمدتاً کمی هستند، برای تأیید فرضیه‌ها استفاده می‌شود. در نظریه پسا اثبات‌گرایی، واقعیت واقعی اما ناقص و دارای قابلیت فهم احتمالاتی تصور می‌شود و نوعی واقع‌گرایی انتقادی سلطه دارد. از منظر معرفت‌شناسی، عینیت‌گرایی مورد توجه است، اما جست و جوی حقیقت محتمل به جای حقیقت قطعی دنبال می‌شود. روش‌شناسی پسا اثبات‌گرا ابطال‌گرایی فرضیه‌ها را مدنظر دارد و ممکن است شامل روش‌های کیفی شود (جدول ۱). در نظریه سنجش‌گرایی و انتقادی، واقع‌گرایی تاریخی حاکم است و واقعیت مجازی و شکل گرفته توسط ارزش‌های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، نژادی و جنسیتی در گذر زمان در نظر گرفته می‌شود. این نظریه در سطح معرفت‌شناسی، ذهنیت‌گرا است و روش‌شناسی گفت و شنودی و جدلی را دنبال می‌کند.

1. Voros
2. Guba and Lincoln

مطالعه آینده نگاری توسعه سرزمین (جلد اول): اهداف بنیادین و چشم انداز

جدول ۱: ابعاد پنج پارادایم پژوهش در آینده پژوهی

مشارکتی	برساخت گرایي	سنجش گرایي	پسا اثبات گرایي	اثبات گرایي	
واقعیت مشارکتی، واقعیت ذهنی-عینی، ساخته شده به طور مشترک توسط ذهن	نسبی گرایي، واقعیت‌های محلی و خاص برساخته شده	واقع گرایي تاریخی، واقعیت مجازی شکل گرفته از ارزش‌های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، نژادی و جنسیتی؛ شکل داده شده در گذر زمان	واقع گرایي انتقادی، واقعیت واقعی اما ناقص و قابلیت فهم احتمالاتی	واقع گرایي ساده، واقعیت واقعی اما درک پذیر	هستی شناسی
ذهنیت گرایي انتقادی در تبادل مشارکتی با کیهان؛ معرفت شناسی، گسترده تجربی، نمایشی، گزاره‌ای و عملی دانش؛ یافته‌های مشترکاً ایجاد شده	تبادلی / ذهنیت گرایي؛ یافته‌های مشترکاً ایجاد شده	تبادلی / ذهنیت گرایي؛ یافته‌های ارزش واسطه	دوگانه انگاری تحول یافته / عینیت گرایي؛ سنت / جماعت انتقادی؛ جست‌وجوی حقیقت محتمل	دوگانه انگاری / عینیت گرایي؛ جست‌وجوی حقیقت	معرفت شناسی
مشارکت سیاسی در اقدام پژوهی مشترک؛ برتری عملیاتی؛ به کار گیری زبان زمینه‌ای در بافت تجربی اشتراکی	تأویلی / جدلی	گفت و شنودی / جدلی	تجربه گرایي تحول یافته / دستکاری شده؛ چندگانگی انتقادی؛ ابطال گرایي فرضیه‌ها؛ ممکن است شامل روش‌های کیفی شود	تجربی / دستکاری شده؛ تأیید فرضیه‌ها؛ روش‌های عمدتاً کمی	روش شناسی

منبع: Voros, 2008 و فاتح راد و دیگران، ۱۳۹۲

در نظریه برساخت گرایي، هستی شناسی نسبی گرایانه حاکم است و به جای واقعیت واحد، واقعیت‌های محلی و خاص برساخته شده در نظر گرفته می‌شوند. معرفت شناسی این پارادایم ذهنیت گرایانه و روش شناسی تأویلی و جدلی است. سرانجام در پارادایم مشارکتی، واقعیت نیز مشارکتی تصویر می‌شود. از منظر هستی شناسی در این نظریه واقعیت ذهنی-عینی و ساخته شده به طور مشترک توسط اذهان است. در سطح روش شناسی،

مشارکت سیاسی در اقدام پژوهی مشترک دنبال می‌شود. علاوه بر تفاوت‌های این نظریه‌ها در سه سطح هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی و روش‌شناسی، ویژگی‌های این پنج نظریه دانش شامل هدف پژوهش، جایگاه پژوهشگر، طبیعت دانش و انباشت دانش نیز متمایزکننده آن‌ها هستند. در حالی که هدف دو نظریه پسا اثبات‌گرایی و اثبات‌گرایی، تبیین، پیش‌بینی و کنترل است، در سایر نظریه‌ها پژوهش با اهداف متفاوتی صورت می‌پذیرد. در سنجش‌گرایی، هدف نقد و تحول و بازگشت و رهایی است؛ در برساخت‌گرایی هدف فهم و نوسازی و در مشارکت هدف شکوفایی انسان است. جایگاه پژوهشگر در دو نظریه اول، دانشمند بی‌طرف به عنوان آگاه‌گر تصمیم‌سازان و عوام تغییر است، در حالی که در سنجش‌گرایی، پژوهشگر در نقش روشنفکر دگرگون‌کننده به عنوان مدافع و فعال قرار دارد. در نظریه برساخت‌گرایی نیز پژوهشگر به عنوان تسهیلگر نوسازی چندصدایی مطرح می‌شود و در نظریه مشارکتی نقش آشکار ساختن صدای اولیه از طریق اقدام خود بازتابنده آگاهانه را داراست. نظریه‌ها از منظر طبیعت دانش نیز وضعیت متفاوتی دارند. در اثبات‌گرایی دانش شامل فرضیه‌های تأیید شده‌ای است که به عنوان حقایق و یا قوانین پذیرفته می‌شوند. در پسا اثبات‌گرایی؛ دانش، فرضیه‌های ابطال نشده‌ای است که شامل حقایق و یا قوانین محتمل هستند. آنچه در سنجش‌گرایی، دانش دانسته می‌شود، بینش‌های ساختاری-تاریخی است. در برساخت‌گرایی نیز بازسازی‌های انفرادی یا جمعی که گاهی اوقات حول یک محور، اجماع درباره آن‌ها شکل می‌گیرد، دانش تصور می‌شود. در نظریه مشارکتی نیز دانش شامل معرفت‌شناسی گسترده، حاوی دانش زیسته است. وضعیت انباشت دانش نیز در این نظریه‌ها متفاوت است. در اثبات‌گرایی و پسا اثبات‌گرایی انباشت دانش، وضعیت به هم پیوسته‌ای دارد و دانش‌های جدید همانند بلوک‌های ساخته شده به ساختمان دانش اضافه می‌شوند. در نظریه سنجش‌گرایی، انباشت دانش از طریق بازنگرش‌گری تاریخی، در نظریه برساخت‌گرایی از طریق بازسازی‌های پیچیده‌تر و آگاهانه‌تر و در نظریه مشارکتی از طریق جماعت‌های پژوهشی انجام می‌شود (موسوی و کهکی، ۱۳۹۶: ۵۷-۵۶).

۱-۲- مفاهیم آینده‌نگاری

از آنجا که آینده‌پژوهی شامل دو بخش آینده‌نگری و آینده‌نگاری است، در اینجا به مفاهیم مرتبط با آینده‌نگاری همچون آینده‌نگری، تفاوت آینده‌نگاری و آینده‌نگری، آینده‌پژوهی و ... پرداخته شده است.

۱-۲-۱- تعاریف

در این قسمت تعاریف سه مفهوم اصلی آینده‌پژوهی، آینده‌نگاری، آینده‌نگری و ارتباط و تفاوت‌های آن‌ها تشریح شده است.

آینده‌پژوهی^۱

آینده‌پژوهی در مقام یک دانش، هنر پذیرش عدم قطعیت آینده و محتمل دانستن امکان وقوع حالت‌های گوناگونی از آینده به جای یک آینده خاص است. آینده‌پژوهی از آینده‌های مختلف خبر می‌دهد که هرگز مطمئن نیست و همیشه آستان وقوع رویدادهای غیرمنتظره است (تقی لو و همکاران، ۱۳۹۵: ۴). تعریف فرهنگ و بستر آینده‌پژوهی، فرایند سازماندهی شده و هدفمندی است که انتظارات بازیگران مختلف در مورد فناوری را گردآوری و چشم‌اندازهای استراتژیکی در مورد آینده را تدوین می‌کند تا حامی توسعه اقتصادی و اجتماعی گسترده گردد (پژوهش‌هایی درباره آینده، ۱۳۹۰: ۱۳).

کوسا^۲ در کتاب خود به شرح زیر به تبیین مفهوم آینده‌پژوهی پرداخته است: ریشه‌های آینده‌پژوهی به محوریت انسانی آینده‌شناسی که سال ۱۹۴۳ توسط اوسپ فلیشت‌هایم^۳ معرفی شد، برمی‌گردد. کتاب فلیشت‌هایم (۱۹۷۲) می‌توانست به عنوان ایفاکننده نقش کلیدی در ایجاد ایده تحقیقات نوین «ترم، چشم‌اندازی یا آرمان‌گرایانه» در حوزه آینده‌اندیشی در نظر گرفته شود که منعکس‌کننده بسیاری از اهداف عالی اتحادیه اروپا بود (کشاورز ترک و براتی، ۱۳۹۲: ۲۷).

مطابق با تعریف و ندل بل، آینده‌پژوهی عبارت است از بررسی دیدگاه‌ها و مطالعه نظام‌مند آینده‌های جایگزین، به منظور کمک به مردم در انتخاب و خلق مطلوب‌ترین آینده؛ آینده‌پژوهان ترکیب‌های مختلفی از دانش گذشته، دانش حال، تخیل، امیال و نیازها را برای دسترسی به این هدف به کار می‌گیرند. علاوه بر این، آینده‌پژوهان سعی دارند تا پیامدهای پیش‌بینی نشده، ناخواسته و تشخیص داده نشده فعالیت‌های اجتماعی را کشف کنند (مظلوم‌زاده و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۱۳).

از نظر عنایت‌اله، آینده‌پژوهی مطالعه نظام‌مند آینده‌های ممکن، محتمل و مرجع و شناسایی جهان‌بینی‌ها و اسطوره‌هایی است که به آینده شکل می‌دهند (Inayatullah, 2013).

آینده‌نگری^۴

آینده‌نگری به این معناست که بتوانیم وضعیت آینده را پیش‌بینی کنیم و بدانیم که در آینده چه اتفاقی رخ می‌دهد (حیدری، ۱۳۹۳: ۸۷). آینده‌نگری فرایندی خبره‌محور است که درباره آینده با حدس و گمانه‌زنی بحث می‌کند و هیچ هدفی را برای تغییر در آینده پیش رو دنبال نمی‌کند، در نتیجه اثر انگیزشی نیز در میان مردم جامعه ندارد (زالی، ۱۳۹۲: ۲۵). توجه اصلی آینده‌نگری بر شناخت رویدادها و حوادث احتمالی در جنگ‌ها معطوف می‌شد، اما بعدها دامنه این مطالعات به حوزه‌های اقتصادی و اجتماعی و ... تسری پیدا کرد. اگرچه

1. Future Study
2. Kuosa
3. Ossip Flechtheim
4. Forecast

وندل بل با اتخاذ دیدگاهی عمیق و کلی در باب ریشه‌های تاریخی مطالعات آینده بیان می‌کند که مطالعات آینده برخاسته از رهیافت سکولار به تکامل اجتماعی است که در دوران روشنگری شکل گرفت. با وجود این، مطالعات مهم در حوزه آینده‌نگری از دهه ۱۹۶۰ میلادی به بعد شکل گرفت. می‌توان گفت که مطالعات آینده‌نگری در قالب یک تخصص حرفه‌ای آگاهانه، مشخصاً در دهه ۱۹۶۰ میلادی تبلور یافت. در طی این دهه، انبوهی از کتاب‌ها و سایر انتشارات علمی به طور ناگهانی و سریع منتشر شدند. از جمله این‌ها، آلوین و هیدی تافلر به مجله آینده‌شناسی و جامعه آینده جهانی اشاره می‌کنند که توسط کورنیش و همسرش پایه‌ریزی شدند. پیدایش و تکوین مطالعات مربوط به آینده در آمریکا به شدت وابسته به طرح‌های جنگی ارتش بود، چراکه در ارتش آمریکا به مسائلی نظیر ساخت سناریوهای لازم در آرایش نیروهای نظامی و رشد برنامه‌های فضایی توجه جدی می‌شد. همچنین ارتش آمریکا برای دستیابی به اهدافی مثل ایستگاه‌ها و فرودگاه‌های فضایی و چگونگی توجیه و تصدیق کردن چنین مأموریت‌هایی در شرایط اقتصادی و اجتماعی نیاز داشت تا درباره آینده نسبتاً طولانی، اندیشه و برنامه‌ریزی کند. پس از آن، انبوهی از کانون‌های تفکر طی دهه‌های ۷۰ و ۸۰ میلادی شکل گرفتند که دگرگونی‌های شگرف کنونی و تقاضای فراوان در خصوص پیامدهای آن‌ها و نیز اهمیت حیاتی تحلیل و پیش‌بینی روندهای آتی در حوزه‌های مختلف زندگی اجتماعی اعم از اقتصاد، سیاست، فرهنگ و اجتماع و خرده نظام‌های زیرین آن‌ها از عوامل و متغیرهای بنیادین در به وجود آمدن آن‌ها به شمار می‌آیند (آقاپور و پهلوان، ۱۳۸۶: ۱۵۶-۱۵۵).

آینده‌نگاری^۱

با افزایش تغییرات و دگرگونی‌ها در سال‌های اخیر هزاره دوم و ظهور پی‌اچ‌پی مسائل جدید در جامعه جهانی، اتکا به روش‌های برنامه‌ریزی مبتنی بر پیش‌بینی، جوابگوی نیاز مدیریت‌های کلان کشورها نبود و سایه سنگین عدم قطعیت‌ها و ظهور رویدادهای ناپیوسته و شگفت‌انگیز، وضعیت را به گونه‌ای دگرگون کرده بود که پیش‌بینی آینده در دنیای پر تحول برای برنامه‌ریزان، امری مشکل به نظر می‌رسید. عدم توانایی در پیش‌بینی دقیق آینده و همچنین پیچیدگی‌های ناشی از تغییرات روزافزون باعث شد تا محققان از قابلیت‌های دانش نوظهور آینده‌پژوهی بهره برده و آینده‌نگاری را وارد بطن فعالیت‌های برنامه‌ریزی کنند (پورمحمدی و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۷). آینده‌نگاری تجلی اراده و اختیار آدمی در معماری آینده است که از الگوی هنجاری تبعیت می‌کند. به طوری که در آن، برنامه‌ریزی ابتدا به افق آینده مطلوب می‌رود و با حضور در آن و دیده‌بانی حال و گذشته مسیرهایی مشخص برای معماری توسعه از آینده به حال را تعیین و تدقیق می‌کند. اهمیت آینده‌نگاری در حوزه استراتژیک تا حدی است که ریچارد اسلاتر، بنیان‌گذار مرکز آینده‌پژوهی استرالیا و دبیر کل شبکه جهانی

1. Foresight

کسب و کار، همواره ترکیب آینده‌نگاری استراتژیک را به کار می‌برد (طاهری دمنه و نادری خورشیدی، ۱۳۹۳: ۳۳).

بن مارتین به عنوان یکی از متقدمین و پیشروان بحث آینده‌نگاری مطرح است. نخستین تعریفی که تقریباً مورد پذیرش عمومی قرار گرفت، متعلق به وی است. وی در سال ۱۹۹۵ آینده‌نگاری تحقیقات را به صورت ذیل تعریف کرد:

«آینده‌نگاری تحقیقات، تلاش سامان‌مند برای نگاه به آینده بلندمدت علم، فناوری، اقتصاد و اجتماع بوده که با هدف شناسایی فناوری‌های عام نوظهور و تقویت حوزه‌های تحقیقات استراتژیکی است که احتمالاً بیشترین منافع اقتصادی و اجتماعی را به همراه دارند» (ناظمی و قدیری، ۱۳۸۵: ۲۷). از نظر اسلاتر آینده‌نگاری یک ظرفیت بشری عام است که فرد را قادر می‌سازد تا در باب آینده بیندیشد و احتمالات آینده را بررسی، مدل‌سازی و خلق کرده و در مقابلش واکنش نشان دهد. این توانایی بر پایه توانایی‌های نظام ذهنی-عصبی مغز انسان بنا شده است که از پیوندهای رشته‌های عصبی به منظور انجام روش‌های پیچیده ادراک که کارکرد تسهیل‌کننده و حمایت‌کننده دارند، بهره می‌برد (اسلاتر، ۱۳۸۵: ۲۰).

تعریف آینده‌نگاری که توسط لوک جورجیو ارائه شده عبارت است از: «بررسی نظام‌مند توسعه فناوری و علوم که تأثیرات قوی بر رقابت صنایع، ایجاد ثروت و افزایش کیفیت زندگی دارد» (انبارلو و معصومه، ۱۳۹۴: ۳). ویژگی‌های عمومی آینده‌نگاری عبارتند از گرایش بلندمدت، ارزیابی گسترده وسیعی از عوامل، ترسیم مواردی که به طور گسترده توزیع شده‌اند، مؤسساتی کردن و ایجاد شبکه‌ها و استفاده از فنون و روش‌های قراردادی که نتایج عملیاتی‌تر ارائه می‌کنند و ثبات جنبه‌های مختلف چشم‌انداز را ارزیابی نموده و همین‌طور به شناسایی جایی که نیاز به تحقیق بیشتری است کمک می‌کند و به اعمال آن مشروعیت می‌بخشد (موسوی و کهکی، ۱۳۹۶: ۱۶).

تفاوت آینده‌نگری و آینده‌نگاری

همان‌گونه که از مفاهیم و ترجمه این دو لغت برمی‌آید، در حقیقت آینده‌نگری یا پیش‌بینی در آینده‌پژوهی معاصر تا حدی منفعلانه به نظر رسیده و بیشتر در پی کشف و پیش‌بینی آینده و دیدن آنچه در آینده رخ می‌دهد تلقی می‌شود. حال آن که آینده‌نگاری در پی نگاشت آینده است و بسیار خلاقانه و فعالانه به دنبال ساخت آینده مطلوب است و نه فقط کشف و نگرش در آن. در واقع آینده‌نگری از تقابل دو پایه فلسفی «چشم‌انداز پردازانه» و «کتشافی» به وجود آمده ولی آینده‌نگاری از تقابل دو پایه فلسفی «چشم‌انداز پردازانه» و «تجویزی یا هنجاری» به وجود آمده است (یاری سیس و همکاران، ۱۳۹۲: ۴). گروه آینده‌نگاری راهبردی، آینده‌نگاری را به صورت ترکیب پیش‌بینی کردن و بصیرت تعریف می‌کند. پیش‌بینی کردن نیازمند روش‌شناسی است که به وسیله رایانه یا غیر از آن به وجود می‌آید، در حالی که بصیرت نیازمند درک عمیق نسبت به موضوع مورد بررسی است. آینده‌نگاری از طریق به کار بردن روش‌شناسی پیش‌بینی برای بصیرت به وجود آمده است (کشاورز ترک و براتی، ۱۳۹۲: ۱۹).

۱-۲-۲- اصول و ویژگی‌ها

در این بخش، اصول آینده‌نگاری که شامل پنج اصل است تشریح گردیده و در ادامه اهداف، مراحل، دوره‌های زمانی، رویکردها، چارچوب‌های آینده‌نگاری و ... تبیین شده است.

اصول

به واسطه آنکه آینده‌نگاری دارای ذاتی تعاملی و مشارکتی است، لذا فرایند آن بسیار مهم‌تر از نتایج و محصولات عینی آن است. «مارتین» و «ایروین» به صورت خلاصه اصول آینده‌نگاری را به پنج نوع تقسیم‌بندی کرده‌اند. از آنجایی که تمام این اصول با حرف C آغاز می‌شوند، آنان را به اختصار، CS۵ نیز می‌نامند (موسوی و کهگی، ۱۳۹۶: ۵۸).

اصول آینده‌نگاری عبارتند از:

ارتباطات:^۱ ایجاد ساختاری برای برقراری ارتباط میان اجزای مختلف یک سیستم.
تمرکز بلندمدت:^۲ ترغیب افراد به تمرکز بلندمدت به صورت جدی و سامان‌مند.
هماهنگی:^۳ توانایی گروه‌های مختلف برای هماهنگی در مورد فعالیت‌های آتی خود و خصوصاً فعالیت‌های تحقیق و توسعه‌ای.

اجماع:^۴ ایجاد اجماع بر روی نتایج آینده‌نگاری و کسب مشروعیت لازم برای پیاده‌سازی و استفاده از نتایج.
تعهد:^۵ ایجاد حس تعهد نسبت به نتایج و ایجاد مسئولیت و پاسخگویی سازمان‌ها در جهت ترجمه و استفاده از نتایج در برنامه‌ها (ناظمی و قدیری، ۱۳۸۵: ۴۸).

اهداف

برای مطالعات آینده‌پژوهی اهداف متعددی بیان گردیده که به برخی از آنها اشاره شده است.
- شناخت و درک صحیح از مسائل نوظهور و جدید و نحوه برخورد و یا مقابله با آنها؛
- انجام برنامه‌ریزی بلندمدت و کوتاه‌مدت و پیشگیری از نتایج زیان‌بار رویدادهای پیش‌بینی نشده؛
- تهیه و تنظیم قواعدی برای تحولاتی که در آینده اتفاق می‌افتد و بر اساس آینده‌شناسی قابل پیش‌بینی هستند؛

1. Communication
2. Concentration on the Longer-Term
3. Co-Ordination
4. Consensus
5. Commitment

- مطالعه و تحقیق در خصوص رشد فناوری در آینده و به کارگیری آن‌ها به منظور دستیابی به مرزهای دانش و هدایت این دانش در جهت انجام تحقیقات بنیادی؛
- جهت‌دهی فناوری‌های آینده به منظور دستیابی به اهداف ملی و کلان کشور؛
- پرهیز از گام نهادن در محیط پرخطر و ناشناخته آینده؛
- تقویت ملت‌ها برای انتخاب و انجام پذیرفتن مسئولیت در حال حاضر برای خلق آینده. در این خصوص باید افراد دریابند که آن‌ها در حال ایجاد آینده‌ای هستند که در آن زندگی و کار می‌کنند؛
- پذیرش و درک اهمیت ایده‌ها، ارزش‌ها و نگرش‌های مثبت گذشته و حال در خلق و ایجاد آینده در جهان برتر؛
- ایجاد آینده‌ای برتر و مطلوب که احتمال وقوع آن بیشتر است؛
- پدیدآوران نگرشی سیستماتیک و منظم و منطقی به تحولات آتی که در زندگی انسان‌ها اثر مستقیم دارد، دارند (مرادی پور و نوروزیان، ۱۳۸۴: ۴۶).

دوره‌های زمانی و مکانی

برای مطالعه آینده دوره‌های زمانی گوناگونی وجود دارد که در «فدراسیون جهانی آینده‌پژوهی»^۱ به صورت زیر خلاصه شده است:

- آینده نزدیک: از الآن تا یک سال آینده؛
 - آینده کوتاه‌مدت: ۱ تا ۵ سال آینده؛
 - آینده میان‌مدت: ۵ تا ۲۰ سال آینده؛
 - آینده بلندمدت: از ۲۰ تا ۵۰ سال آینده؛
 - آینده دور: بیش از ۵۰ سال آینده.
- ابعاد مکانی آینده نیز یکی از جنبه‌های مطالعه آینده است. آینده را می‌توان در سطوح مختلف مطالعه و بررسی کرد. بر اساس گزارش «یونیدو»^۲ ابعاد مکانی آینده‌پژوهی را می‌توان این‌چنین طبقه‌بندی کرد:
- آینده محلی؛^۳
 - آینده در سطح دولت-ملت؛^۴
 - آینده منطقه‌ای؛^۵

1. World Futures Studies Federation
2. UNIDO
3. Local Future
4. The future at the government - nation level
5. Regional Future

— آینده جهانی^۱ (UNIDO, 2004).

مراحل

اجرای یک پروژه آینده‌پژوهی دارای استاندارد یکسان نیست و بر اساس موضوع، مقیاس، موقعیت، سازمان و نوع استفاده می‌تواند شیوه‌های خاصی به خود گیرد. اجرای فرایند آینده‌نگاری را می‌توان به ۳ مرحله تقسیم کرد؛ که در هر یک از این مراحل، بخشی از فرایند انجام می‌پذیرد. این مدل در فعالیت بسیاری از کشورها به کار رفته است که عبارت‌اند از:

— مرحله پیش‌آینده‌نگاری: در این مرحله فعالیت‌های آماده‌سازی برای اجرای آینده‌نگاری اصلی انجام می‌شود؛ غالباً فعالیت‌هایی نظیر تعیین اهداف، توسعه مفاهیم آینده‌نگاری در میان مشارکت‌کنندگان، تهیه منابع و موارد لازم.

— مرحله اصلی آینده‌نگاری: در این مرحله روش‌های آینده‌نگاری انجام می‌شود، پرسشنامه برای مشارکت‌کنندگان و خبرگان ارسال و پاسخ‌ها ارزیابی و تحلیل می‌شود.

— مرحله پس‌آینده‌نگاری: در این مرحله فعالیت‌های مربوط به انتشار نتایج در بین سیاست‌گذاران آینده در چارچوب‌های زمانی گوناگون صورت می‌گیرد (زالی، ۱۳۸۸: ۳۲ به نقل از موسوی و کهکی، ۱۳۹۶).

رویکرد و چارچوب

به طور کلی چهار رویکرد اصلی یا چارچوب نظری در شناخت آینده وجود دارد (Inayatullah, 2013):

— رویکرد تحلیلی-توصیفی پیش‌بینی با زبانی خنثی مبتنی بر شیوه‌های اثبات‌گرایانه علوم اجتماعی تجربی و با فرض وجود قطعیت در جهان.

— رویکرد تفسیری یا آینده‌پژوهی مبتنی بر درک و شناخت تجویزی و هنجاری تصاویری از آینده، با نیت دستیابی به بینش و بصیرت از واقعیتی نسبی با استفاده از روش‌های مبتنی بر ارزش و کمتر فنی.

— رویکرد انتقادی نشئت گرفته از تفکر پسا ساختارگرایی و مبتنی بر این پرسش که چه کسی از تحقق آینده‌ها نفع خواهد برد. در این شیوه به عنوان نمونه هدف پیش‌بینی جمعیت یا تولید سناریوهای مختلف آتی نیست بلکه پرداختن به این پرسش است که چرا و چگونه مقوله جمعیت در گفتمان آینده حائز اهمیت شده است.

— رویکرد پژوهش و یادگیری مبتنی بر عمل مشارکتی که رهیافتی مردم‌سالارانه‌تر بوده و بر ذی‌نفعان مختلفی که هر یک آینده خود را ترسیم می‌کنند متمرکز است.

رایج‌ترین و پرارجاع‌ترین چارچوب‌های آینده‌نگاری شامل الگوها و فرایندهای آینده‌نگاری مارتین، هورتن، ریجر، مایلز، وروس، ساریتاس، سانتو و پوپر هستند.

فرایند آینده نگاری در چارچوب مارتین (Martin, 1995) شامل سه مرحله «پیش آینده نگاری»،^۱ «آینده نگاری» و «پس آینده نگاری»^۲ است. مرحله پیش آینده نگاری حاوی اقداماتی است که پیش از آینده نگاری انجام می شود و شامل دو گام تصمیم برای شروع آینده نگاری و فعالیت های آماده سازی است. در مرحله اصلی آینده نگاری نیز، گام های طراحی فرایند آینده نگاری، تحلیل راهبردی، توافق بر گزینه های محتمل و انتشار نتایج حاصل از آینده نگاری انجام می شود و در نهایت در مرحله پس آینده نگاری نیز اقداماتی از قبیل برنامه ریزی و اتخاذ راهبرد برای دستیابی به اهداف و همچنین انتخاب رویکرد برای انتشار نتایج و تعیین متولی آن صورت می پذیرد (Pirttimäki, 2006).

چارچوب آینده نگاری هورتون (Horton, 1999)، آینده نگاری را فرایندی سه مرحله ای برای گسترش طیفی از راهکارهای ممکن برای توسعه آینده می داند که شامل ورودی ها، آینده نگاری و خروجی ها و فعالیت ها است. در مرحله اول، اطلاعات منجر به ایجاد آینده نگاری از منابع مختلفی گردآوری می شود. روش های مختلفی نظیر بررسی محیطی، پیمایش های دلفی و مطالعات نظام مند در این گام مؤثر است. سپس با بهره گیری از روش هایی نظیر سناریوسازی، مقایسات گرافیکی، ماتریس و تحلیل تأثیرات متقابل، اطلاعات جمع آوری شده مقایسه، تلخیص و جمع بندی می شوند. در مرحله دوم، دانش حاصل از ورودی ها مورد ترجمه و تفسیر قرار گرفته و دانش ترجمه شده به ادراکات سازمانی تبدیل می شوند. در مرحله پایانی، درک به دست آمده در مرحله قبل، ارزیابی و یکسان سازی می شود تا نوعی تعهد برای پیاده سازی در سازمان به وجود آید.

ریجر (Reger, 2001) چارچوبی هفت مرحله ای برای آینده نگاری ارائه کرده که مراحل آن عبارت از تعیین نیازهای اطلاعاتی و انتخاب حوزه پژوهش، انتخاب منابع اطلاعاتی، روش ها و ابزارها، جمع آوری داده ها، غربال سازی، تحلیل و تفسیر اطلاعات، آماده سازی تصمیمات، ارزیابی و تصمیم گیری و پیاده سازی و اجرا هستند. مایلز و کینان (Miles, & Keenan, 2002) نیز چارچوبی برای آینده نگاری ارائه داده که برخلاف اکثر مدل ها که از روندی سلسله مراتبی پیروی می کنند، دارای فرایندی تکرارپذیر است و در هر تکرار نتایج و فرایندهای تکرار قبل به روزآوری می شوند. عناصر آینده نگاری در این چارچوب شامل پیش آینده نگاری، به کارگیری عوامل پروژه، ایجاد تصویری از آینده، اجرا و تجدید می شود (Popper, R, 2007).

چارچوب وروس برای فرایند آینده نگاری (Voros, 2003) شامل چهار عنصر کلیدی ورودی ها، آینده نگاری، خروجی ها و راهبرد است. مرحله اول این چارچوب در سطح سازمان به عنوان پیمایش هوشمندانه راهبردی نامیده می شود. مرحله آینده نگاری شامل سه گام تحلیل، تفسیر و ترسیم چشم انداز است. مرحله خروجی کارهای آینده نگاری از نظر وروس به دو دسته خروجی های ملموس و غیرملموس تقسیم می شود.

ساریتاس و همکاران وی تایماز و تامر (Saritas, Taymaz, & Tumer, 2006) یک چارچوب نظام‌مند برای آینده‌نگاری ارائه کردند که بر اساس ارتباط بین بافت، محتوا و فرایند ایجاد آینده‌نگاری در یک سازمان شکل گرفته است. آن‌ها معتقدند آینده‌نگاری در بافت داخلی یا ترکیبی از ساختارها مانند فرایندهای داخلی، تجهیزات و فناوری‌ها و رفتارها مانند فرهنگ، سیاست، مهارت‌ها و شیوه مدیریت و بافت خارجی شامل سیستم‌های اجتماعی، فناوری، اقتصادی، اکولوژی و سیاسی قرار گرفته و گسترش می‌یابد. همچنین در آینده‌نگاری محتوا به حوزه‌های موضوعی مورد توجه و خلق ایده‌های مرتبط به این حوزه‌ها در طول فرایند آینده‌نگاری اطلاق می‌شود. بر اساس نظر ساریتاس و همکاران، در فرایند آینده‌نگاری ابتدا باید بافت و محتوا مشخص شوند (Cagnin, & Scapolo, 2007). این چارچوب نظام‌مند مبتنی بر پنج فعالیت است که شامل درک کردن، ترکیب، تحلیل و انتخاب، تغییر شکل و فعالیت می‌شود.

سانتو و همکاران در تحقیق خود (Santo, et al, 2006)، یک مدل توسعه یافته برای آینده‌نگاری بر روی کار هورتون، کنوای و وروس پیشنهاد داده‌اند. از نظر این تحقیق، مدیریت فعالیت‌های آینده‌نگاری چهار مرحله مهم تعیین اهداف، انتخاب موضوع، پیاده‌سازی و تصمیم‌گیری را مدنظر قرار می‌دهد.

جدول ۲: مقایسه چارچوب‌های آینده‌نگاری

مرحله پس‌آینده‌نگاری	مرحله اصلی آینده‌نگاری			مرحله پیش‌آینده‌نگاری	چارچوب‌ها
	خروجی‌ها	آینده‌نگاری	ورودی‌ها		
*برنامه‌ریزی برای پیاده‌سازی یا ایجاد فناوری * تعیین کاربران *انتخاب رویکرد انتشار نتایج *پیگیری پیاده‌سازی تصمیم	*طراحی فرایند آینده‌نگاری *تحلیل راهبردی *توافق بر گزینه‌های محتمل *انتشار نتایج فرایند آینده‌نگاری			*تصمیم‌گیری سطح بالا برای شروع فعالیت‌های آماده‌سازی	مارتین
-	*ارزیابی و یکسان‌سازی ادراکات	*تبدیل و ترجمه دانش به دست آمده * تفسیر دانش برای دستیابی به ادراکات	*جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات *مقایسه، تلخیص و جمع‌بندی اطلاعات	-	هورتون
*ارزیابی فعالیت‌های آینده‌نگاری * پیاده‌سازی نتایج	*آماده‌سازی تصمیمات طی مشارکت شهودی	*غربال‌سازی، تحلیل و تفسیر اطلاعات	*جمع‌آوری داده‌ها	*تعیین نیازهای اطلاعاتی و انتخاب حوزه پژوهش *انتخاب منابع اطلاعاتی	ریجر

مطالعه آینده‌نگاری توسعه سرزمین (جدول اول): اهداف بنیادین و چشم انداز

<p>* انتشار نتایج و اجرا * تلاش برای تجربه‌های آتی و مکمل</p>	<p>* خلق دیدگاه‌ها در مورد آینده ممکن</p>	<p>* ترکیب دانش و دستیابی به ادراکات مشترک</p>	<p>* جمع‌آوری اطلاعات</p>	<p>* تصمیم‌گیری درباره نحوه اداره کردن پروژه آینده‌نگاری * یافتن و گردآوری خبرگان</p>	<p>مایلز</p>
<p>* تصمیم‌گیری درباره پیاده‌سازی اقدامات راهبردی * بازخورد نتایج برای ارزیابی و اصلاح</p>	<p>* تولید گزینه‌های استراتژیک ممکن درباره آینده</p>	<p>* تحلیل اطلاعات * تفسیر ساختارها و بینش‌ها * ترسیم دیدگاه‌ها درباره آینده</p>	<p>* جمع‌آوری اطلاعات برای آگاهی استراتژیک</p>	<p>-</p>	<p>وروس</p>
<p>* برنامه‌ریزی برای تغییر و تحول از حال به آینده * اجرای برنامه‌های تغییر و تحول * شناسایی پیش‌قدم‌ها و منابع مورد نیاز</p>	<p>* تحلیل آینده‌های محتمل * تصمیم‌گیری برای آینده مطلوب</p>	<p>* کشف و توسعه آینده‌های محتمل برای بافت جدید</p>	<p>* جستجوی دیدگاه جامعی از سیستم‌ها در یک بافت * ایجاد درک مشترک و متقابل سیستم‌ها</p>	<p>-</p>	<p>ساریتاس و همکاران</p>
<p>* پیاده‌سازی پیشنهادات شناسایی شده * ارائه بازخوردها به تصمیم‌گیرندگان</p>	<p>* پیش‌بینی و آینده‌نگاری * تدارک لازم برای پیاده‌سازی پیشنهادات</p>	<p>* تجزیه و تحلیل دانش موجود</p>	<p>* شناسایی وضعیت جاری جمع‌آوری، سازمان‌دهی و خلاصه اطلاعات</p>	<p>* تعیین اهداف آینده‌نگاری * انتخاب موضوع فرایند آینده‌نگاری</p>	<p>سانتو و همکاران</p>
<p>* تغییر یا بهبود در مفاهیم مرتبط با موضوع آینده‌نگاری * ارزیابی تطابق و دانش در مفاهیم آینده‌نگاری * بهبود مستمر در فعالیت آینده‌نگاری</p>	<p>* تدوین سیاست‌ها و راهبردها</p>	<p>* توسعه فرایند طراحی</p>	<p>-</p>	<p>* سازمان‌دهی و طراحی فعالیت آینده‌نگاری</p>	<p>پوپر</p>

منبع: شفیعا و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۶

۱-۳- جایگاه آینده‌نگاری در سند آمایش سرزمین

آمایش سرزمین^۱ با هدف پیوند میان انسان و فعالیت در بستر فضایی که در آن قرار دارد، سعی دارد سیستم فضایی پایداری را فراهم آورد و برنامه‌های توسعه فضایی را با تکیه بر مشارکت عمومی برای سرزمین محقق سازد.

برنامه‌ریزی آمایش سرزمین ضرورتی است که در چهارچوب هدف‌ها و سیاست‌های کلی توسعه، سازماندهی فضای ملی را پایه‌گذاری می‌کند (موسوی و کهکی، ۱۳۹۵). از آنجاکه آینده‌پژوهی با آمایش سرزمین به نوعی پیوند خورده است، پرداختن به آینده سرزمین و برنامه‌ریزی برای آن، کمک شایانی به اثربخشی برنامه‌ریزی آمایش سرزمین خواهد کرد. از این‌رو، در ادامه به ارتباط بین دو مفهوم آینده‌نگاری و آمایش سرزمین، ضرورت این مفهوم در آمایش سرزمین و اهداف آینده‌نگاری در آمایش سرزمین پرداخته می‌شود.

۱-۳-۱- ارتباط آینده‌نگاری و آمایش سرزمین

برنامه‌ریزی گرایش و خواست انسان به آینده، حل مشکلات در آینده، آینده‌بینی و امید به آینده است (مقیمی، ۱۳۹۴: ۹۷). به نظر می‌رسد که یک تفاوت سلسله‌مراتبی یا یک رابطه رویه‌ای بین آینده‌پژوهی و برنامه‌ریزی وجود دارد که در آن آینده‌پژوهی رشته‌ای است با قلمرو فکری و اصولی برای کاربردی کردن آن، در حالی که برنامه‌ریزی در درجه نخست روشی است که می‌تواند در دانش آینده‌پژوهی برای دستیابی اهداف منتخب مورد استفاده قرار گیرد. با توجه به اهداف (کاربردها)، روش‌ها، ساختار و شیوه نمایش نتایج، هر کدام از رشته‌های برنامه‌ریزی و آینده‌پژوهی دارای متغیرهای متعددی هستند؛ بنابراین، مبانی نظری درباره شباهت‌ها و تفاوت‌های این فعالیت‌ها یکسان نیست. بعضی از نویسندگان دریافته‌اند که مرز بین این دو غالباً نامشخص است، در حالی که دیگران معتقدند که بین آینده‌پژوهی و برنامه‌ریزی تفاوت‌های مشخصی وجود دارد؛ اما چنانچه چهارچوب مفهومی این دو را به منظور مشخص کردن تفاوت‌ها، در کنار هم قرار دهیم؛ متوجه خواهیم شد که مرز بین این دو کم‌رنگ خواهد شد و می‌توان این دو رویکرد را به عنوان مکمل همدیگر در نظر گرفت (موسوی و کهکی، ۱۳۹۶: ۱۸).

چهارچوب مفهومی شانی (۱۹۷۴)، تفاوت‌های برنامه‌ریزی و آینده‌پژوهی را نشان می‌دهد.

جدول ۳: تفاوت برنامه‌ریزی و آینده‌پژوهی

ویژگی	برنامه‌ریزی	آینده‌پژوهی
خروجی	مجموعه‌ای از تصمیمات	زمینه و مبنا برای تصمیمات
دامنه جزئیات	معمولاً جزئی شده و ریز	نسبتاً کلی

مطالعه آینده‌نگاری توسعه سرزمین (جلد اول): اهداف بنیادین و چشم انداز

موقعیت سازمانی	در بین تشکیلات سازمان‌های تصمیم‌گیری	معمولاً در خارج از تشکیلات سازمان‌های تصمیم‌گیری
عنصر زمانی	نسبتاً محدود	نسبتاً نامحدود
مداخله قدرت	مداخله شدید	مداخله کم
محدوده زمانی	۵-۱۰ سال	معمولاً بالای ۱۰ سال
تکنیک‌ها	غالباً داده مبنا، خیلی دقیق، تحلیل و تکنیک‌های کمی	عمدتاً تکنیک‌های تصویرسازی، شهودی و دانش نهان
نحوه انتشار	داخلی و گاهی عمومی	عمومی و گاهی داخلی
ارزیابی	غالباً بر اساس عملکرد	عموماً بر اساس انتظار و پیش‌دستی

منبع: شانی، ۱۹۷۴: ۶۴۷ به نقل از ربانی، ۱۳۹۲

در عرصه برنامه‌ریزی به‌ویژه آمایش سرزمین و یا دیگر برنامه‌های توسعه ملی و منطقه‌ای، پرداختن به آینده و برنامه‌ریزی برای آن، جزء جدانشدنی فرایند برنامه‌ریزی است. در بیشتر موارد پرداختن به آینده با اتکا به پیش‌بینی و تحلیل روندها، مشکلات بی‌شماری در اجرای برنامه‌ها به وجود آورده است. این مشکلات اغلب ناشی از توجه نکردن به تأثیرات فناوری‌های نوظهور و یا در حال ظهور در زندگی بشر و یا غفلت از نیروهای پیشران و عوامل کلیدی مؤثر بر تسهیل حل مشکلات و یا چالش‌های توسعه آتی است. غفلت از نیروهای کلیدی و پیشران در فرایند توسعه باعث تضعیف تدریجی آن‌ها و درنهایت تأثیرگذاری منفی آن‌ها بر کل سیستم می‌شود. امروزه، رویکردهای آینده‌پژوهی در عرصه برنامه‌ریزی بر یافتن عوامل کلیدی و پیشران‌های توسعه در فضای برنامه‌ریزی تأکید دارند تا از این راه برنامه‌ریزی با در اختیار داشتن اهرم کنترل و مدیریت آینده، به معماری مطلوب آینده بپردازد (بهشتی و زالی، ۱۳۹۰: ۴۳-۴۲). آینده‌نگاری آمایش سرزمین، با تمرکز بر محدوده سرزمینی خاص، در یک قلمرو جغرافیایی زیر ملی با هدف اتخاذ تصمیمات معین جهت تحقق آینده مطلوب عملیاتی می‌شود. بر اساس این، پیاده‌سازی این رویکرد در چارچوب مفهوم آمایش سرزمین می‌تواند کمک قابل توجهی در به‌روز رسانی ادبیات توسعه در کشور داشته باشد (بزاززاده و همکاران، ۱۳۹۳: ۷۹). بهبود جایگاه و همچنین ارتقای دانش آینده‌نگاری در فرایند برنامه‌ریزی آمایش سرزمین کمک وافری به اثربخشی برنامه‌ریزی آمایش سرزمین خواهد کرد (موسوی و کهکی، ۱۳۹۶: ۲۴).

۱-۳-۲- ضرورت آینده‌نگاری در آمایش سرزمین

آگاهی از آینده یکی از جنبه‌های لاینفک برنامه‌ریزی برای اقدامات و رویدادهای آینده است (براون، ۱۳۸۲: ۱۴۰). بسیاری از حوادث و رویدادهای آینده قابل پیش‌بینی و انتقاد هستند. دخالت انسان در این روند موجبات تغییر و تحولات مطلوب را ایجاد خواهد کرد؛ اما در اغلب موارد اشتغال به زمان حال و تلاش در جهت رفع مشکلات موجود، مانع از آن می‌شود که مدیران و تصمیم‌گیرندگان به آینده بیندیشند؛ حال آن‌که مشکلات

کنونی، مهم‌ترین دلیل برای اندیشیدن پیرامون آینده است. ناگفته پیداست که بحران‌های امروز نتیجه قهری نپرداختن به موانع و مشکلات، قبل از بروز آن‌ها به شکل بحران است. عامل دیگری که پرداختن به آینده را اجتناب‌ناپذیر می‌سازد، در سرعت تحولات نهفته است. تحولات حیرت‌آور عصر حاضر، ناشی از دگرگونی‌های شگرف در حوزه فناوری، معرفتی و روند شتابناک جهانی شدن است (موسوی و کهکی، ۱۳۹۶: ۲۵-۲۴).

در وضعیت کنونی جهان که تغییرات در همه زمینه‌ها به سرعت صورت می‌گیرد، سازمان‌دهی فعالیت‌های علمی برای پیش‌بینی آینده ضرورتی انکارناپذیر است (موسوی، ۱۳۹۳: ۷). می‌توان گفت برای این که دید وسیعی نسبت به آینده داشته باشیم (آینده‌نگری)، باید آن را بشناسیم (آینده‌شناسی)؛ و برای شناخت آن باید درباره آن مطالعه و تحقیق کنیم (آینده‌پژوهی) به عبارت دیگر لازمه آینده‌نگری، آینده‌شناسی؛ و آینده‌شناسی، مستلزم آینده‌پژوهی است (سلامی و همکاران، ۱۳۹۱: ۷۵).

آن چیزی که در مسائل آمایش سرزمین و مسائلی چون محیط‌زیست و ... بسیار مهم است، مدیریت آینده است. مدیریت آینده پلی ارتباطی است میان آینده‌پژوهی از یک‌سو و مدیریت راهبردی از سوی دیگر. لذا مدیریت آینده میان مدیریت راهبردی و آینده‌پژوهی پیوند برقرار می‌کند. این طرح تمامی سامانه‌ها و فرایندها و روش‌ها برای شناخت زودهنگام تغییر و تحولات و ارتباط آن با راهبر را نشان می‌دهد. لذا باید ادعان داشت که در زمینه آمایش سرزمین هر پدیده و پدیداری مانند انرژی از بین نمی‌رود، بلکه از شکلی به شکل دیگر درمی‌آید و آثار و پیامدهای خود را در طول زمان به جای می‌گذارد. در عرصه آمایش سرزمین اقداماتی صورت می‌پذیرد که صدای آن‌ها در فردای زمان بیش از امروز به گوش می‌رسد و از این جهت است که در ریخت‌شناسی آینده آمایش سرزمین بیش از آنکه به علل وقایع توجه شود باید به پیامدهای آن در آینده توجه داشت (موسوی و کهکی، ۱۳۹۶: ۲۵).

۱-۳-۳- اهداف آینده‌نگاری در آمایش سرزمین

در هر فعالیت آینده‌پژوهی کوشش بر آن است که از راه ترکیب هدف‌های مطلوب و محدودیت‌ها، هدف‌ها و روش‌های مناسب اجرای آینده‌پژوهی به دست آید. فعالیت‌های آینده‌پژوهی در برنامه‌ریزی آمایش سرزمین هدف‌های گوناگونی را در برمی‌گیرد. در یک دسته‌بندی کلی هدف‌های آینده‌پژوهی در برنامه‌ریزی آمایش سرزمین شامل گروهی از هدف‌های ویژه است که موضوعی مشخص مانند شناسایی نقاط ضعف و قوت یک منطقه یا اولویت‌گذاری برای بخش‌های دارای قابلیت و ... را نشان می‌گیرد و دنبال می‌کند (ابراهیم‌زاده و موسوی، ۱۳۹۴: ۳۷۲-۳۷۳).

هدف‌های فعالیت‌های آینده‌پژوهی در برنامه‌ریزی آمایش سرزمین دربردارنده مفاهیمی از این جمله است:

- تشخیص فناوری‌های کلیدی و نوین در حوزه برنامه‌ریزی آمایش سرزمین؛
- پیش‌بینی پیدایش و وقوع فناوری‌ها و تعیین جایگاه آن‌ها در برنامه آمایش سرزمین؛

- افزایش کیفیت زندگی در مناطق؛
- افزایش بازدهی و کارایی و تعادل و توازن در برخورداری از توسعه و رفاه در مناطق؛
- شناسایی پتانسیل‌ها و توانمندی‌های مناطق؛
- شناسایی نیازهای اقتصادی-اجتماعی مناطق؛
- شناسایی تهدیدها و فرصت‌های مناطق؛
- اولویت‌گذاری توسعه مناطق در بخش‌هایی که قابلیت آن را دارند؛
- اطلاع‌رسانی به بنگاه‌های اقتصادی کوچک و متوسط برای سرمایه‌گذاری در بخش‌های مستعد؛
- ایجاد نظام متعادل کاربری اراضی؛
- برقراری همکاری میان بخش‌ها؛
- ساخت چشم‌انداز برای مناطق (موسوی و کهکی، ۱۳۹۶: ۲۷-۲۶).

۲- شناسایی اهداف بنیادین

نخستین رکن و اصل اساسی در فرایند برنامه‌ریزی اعم از سند ملی آمایش سرزمین، تعیین هدف و یا اهداف آن برنامه است. در حقیقت اهداف از عناصر اصلی برنامه‌ریزی بوده و برنامه‌ها برای دستیابی به آن‌ها شکل گرفته و اجرایی می‌شوند. همچنین تمامی امور اعم از برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری، سازماندهی و کنترل به منظور دستیابی به این عناصر طرح‌ریزی می‌شوند؛ بنابراین، اهداف شاکله اصلی و مبنای برنامه‌ریزی و همین‌طور هسته اصلی تمام فعالیت‌ها، تلاش‌ها و حرکات بوده که نه تنها به این امور جهت داده، بلکه آن‌ها را در مسیر معین و مشخصی رهنمون می‌نمایند. در واقع می‌توان گفت که اهداف بیانگر نوعی وضعیت مطلوب و مورد نظر هستند که دارای بار ارزشی بوده و باید ظرف مدت زمان معینی در آینده قابل دستیابی باشند. بدین منظور در این قسمت با در نظر گرفتن تمامی جوانب لازم به شناسایی و تدوین اهداف بنیادین سند ملی آمایش سرزمین پرداخته شده است.

۲-۱- شیوه دستیابی به اهداف

در سند ملی آمایش سرزمین جهت دستیابی به اهداف بنیادین، مجموعه اقداماتی منسجم و نظام‌مند صورت گرفته است. بدین منظور برای تدوین اهداف بنیادین سند، ضمن بهره‌گیری از مطالعات جامع بخش‌های مطالعاتی اعم از بخش کشاورزی، آب، محیط‌زیست و منابع طبیعی، بازرگانی، صنعت و معدن، حمل و نقل، نظام سکونتگاهی و توزیع فضایی جمعیت، انرژی، فناوری اطلاعات و ارتباطات، میراث فرهنگی و گردشگری، سلامت و درمان و آموزش عالی؛ به سایر پژوهش‌ها و مطالعات دیگر حوزه‌های مربوطه نیز اهتمام ورزیده شده است. سپس با جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های حاصل از این مطالعات و به دنبال آن برگزاری جلسات پانل کارشناسی که از خبرگان ملی حوزه‌های مختلف دعوت به عمل آمد، سعی بر آن شد با مبنا قرار دادن اسناد فرادست ذیل و استخراج موارد مرتبط در جهت‌دهی به اهداف مورد نظر، به تدوین اهداف بنیادین سند ملی آمایش سرزمین پرداخته شود. اسناد مطالعاتی بررسی شده در این زمینه عبارتند از:

– قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران؛

– چشم‌انداز ۱۴۰۴؛

– سیاست‌های کلی نظام؛

– بیانیه گام دوم انقلاب؛

– الگوی اسلامی و ایرانی پیشرفت؛

– نقشه جامع علمی کشور؛

– اصول آمایش سرزمین؛

– جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین.

۲-۲- تدوین و تشریح اهداف

اهداف سند ملی آمایش سرزمین در راستای ایجاد نظم و ترتیب و منطق در استقرار جمعیت، فعالیت و زیرساخت‌ها در بستر طبیعی سرزمین عبارتند از:

- مدیریت و بهره‌وری پایدار منابع طبیعی، آب و محیط‌زیست؛
 - بهره‌برداری از سرزمین متناسب با توان اکولوژیک و ظرفیت بُرد؛
 - توسعه فضایی متعادل و متوازن سرزمین به منظور استقرار مطلوب فعالیت و جمعیت؛
 - حفظ وحدت و یکپارچگی سرزمین مبتنی بر هویت و فرهنگ ایرانی-اسلامی؛
 - تقویت گردشگری اجتماع‌محور و فرهنگ مینا با تکیه بر حفاظت از میراث فرهنگی؛
 - رعایت ملاحظات ایمنی، امنیتی-دفاعی در استقرار مطلوب فعالیت و جمعیت؛
 - تعامل سازنده و هدفمند منطقه‌ای و جهانی و ارتقاء پیوندهای فراملی؛
 - ارتقاء رقابت‌پذیری بین‌المللی مبتنی بر فعال‌سازی حداکثری مزیت‌ها و ظرفیت‌های سرزمین؛
 - نقش‌آفرینی کشور به عنوان هاب انرژی، حمل و نقل و فناوری اطلاعات در کریدورهای ترانزیتی بین‌المللی؛
 - کاهش اختلاف در بهره‌مندی نواحی و اقوام گوناگون کشور از مواهب توسعه؛
 - افزایش کیفیت زندگی ساکنان همه مناطق؛
 - افزایش سهم جمعیت و فعالیت در قلمروهای خاص و تمرکززدایی از مناطق پرتراکم کشور؛
 - تقسیم کار ملی مبتنی بر تخصص‌ها و مزیت‌های نسبی و رقابتی مناطق؛
 - استفاده بهینه از ظرفیت‌های دریا و توجه به اقتصاد دریاپایه؛
 - جلب مشارکت ذی‌نفعان و ذی‌نفوذان در برنامه‌های توسعه کشور.
- در ادامه نیز به واکاوی مفاهیم مربوط به هر یک از اهداف فوق پرداخته شده که هر یک از موارد به صورت مجزا و مختصر تشریح می‌شود.

مدیریت و بهره‌وری پایدار منابع طبیعی، آب و محیط‌زیست:

در جهان امروز محدودیت منابع طبیعی، افزایش جمعیت، رشد نیازها و خواسته‌های بشری، کشورها را ناگزیر ساخته تا به موضوعات اساسی در این زمینه و در توسعه سطح ملی توجه کنند و از آنجا که الگوی نامناسب استفاده از سرزمین و تغییرات شدید در کاربری زمین باعث پیدایش بحران‌های محیط زیستی شده و با خروج از مدار توسعه پایدار، نه‌تنها نسل‌های آینده بلکه نسل فعلی را نیز به شدت تحت تأثیر قرار داده است، بستر طبیعی به عنوان رکن مهم در ساختار آمایش سرزمین، نقشی اساسی در استقرار جمعیت و فعالیت در بستر فضا ایفا می‌نماید. به همین منظور، برای دستیابی به این اهداف لازم است ارکان مدیریت به‌سوی توسعه پایدار و حفظ منابع طبیعی سوق یابند. از طرفی مدیریت فراسونگر و همه‌جانبه در اداره این منابع ارزشمند طبیعی،

منجر به بهره‌وری پایدار این منابع نیز می‌شود. از این رو می‌توان گفت هدف اساسی آمایش سرزمین در حوزه محیط‌زیست، استفاده معقول از منابع و همچنین مدیریت صحیح و بهره‌وری پایدار منابع طبیعی است.

بهره‌برداری از سرزمین متناسب با توان اکولوژیک و ظرفیت بُرد

منابع در دسترس انسان برای بهره‌برداری در کره زمین بسیار محدود است. همین منابع محدود نیز روز به روز در اثر استفاده بی‌رویه و نادرست در حال تخریب و آلوده شدن هستند. به عبارتی منابع طبیعی جهان توان اکولوژیکی محدودی برای استفاده انسان داشته و در برخی از محیط‌ها، طبیعت با کمترین خسران مهبی بالترین توسعه است و در برخی دیگر کمترین توسعه منجر به تخریب محیط‌زیست می‌شود. این معنا بیان می‌کند که برای توسعه، پیش از برنامه‌ریزی، باید به ارزیابی توان اکولوژیکی محیط پرداخت (Makhdoum, 1992). در واقع بهره‌برداری بهینه و اصولی از منابع طبیعی سرزمین و ساماندهی کاربری اراضی بر اساس توان طبیعی (اکولوژیکی) آن، نقش مهمی در مدیریت محیط و جلوگیری از تخریب محیط‌زیست در راستای توسعه پایدار دارد. ارزیابی توان اکولوژیکی یکی از روش‌های تعیین کاربری‌های بهینه اراضی است و به همراه برآورد ظرفیت برد یک سرزمین در انواع طرح‌های توسعه، چارچوب توسعه پایدار را شامل می‌شوند. در عین حال تحقق توسعه پایدار در چارچوب طرح‌های آمایش سرزمین نیز مؤثرترین راه‌حل مشکل تخریب محیط‌زیست، بازدهی اقتصادی و رفاه اجتماعی است. بنابراین می‌توان بیان داشت که یکی از اهداف آمایش سرزمین، استفاده از منابع زمین، متناسب با توان اکولوژیک و ظرفیت بُرد بوده که در واقع اساس یک برنامه‌ریزی درست و منطقی در این زمینه را پایه‌ریزی کرد. بر پایه شناسایی توان اکولوژیکی و شناخت میزان و نوع نیاز منابع انسانی و تطبیق این دو، برنامه‌ریزی آمایش سرزمین بنا می‌شود.

توسعه فضایی متعادل و متوازن سرزمین به منظور استقرار مطلوب فعالیت و جمعیت

برنامه‌ریزی فضایی برای تنظیم رابطه بین انسان و فعالیت‌های او در فضا انجام می‌شود و از آنجاکه هدف اصلی آمایش سرزمین، مدیریت مطلوب فضا بر مبنای تنظیم رابطه انسان، فضا و فعالیت است، تحقق آمایش سرزمین بیشتر از اینکه مستلزم داشتن یک طرح فنی باشد، مستلزم یک برنامه مدیریت مبتنی بر اصل توازن‌های اقتصادی و فضایی بوده و لذا نتیجه آمایش سرزمین می‌تواند منجر به تحقق عدالت در فضا و عدالت اجتماعی شود. امروزه تمرکز شدید جمعیت و فعالیت‌ها در یک یا چند نقطه جغرافیایی پیرو رشد روزافزون جمعیت و افزایش نسبت شهرنشینی از مشخصه‌های اکثر کشورهای جهان سوم به‌خصوص کشور ایران بوده و عدم توجه به برنامه‌های بلندمدت و تکیه بر برنامه‌های توسعه‌بخشی و همچنین توزیع نابرابر فرصت‌ها و امکانات اقتصادی و اجتماعی در فضا از موانع اصلی توسعه متوازن کشور است. از این رو توسعه فضایی متعادل و متوازن سرزمین در جهت استقرار مطلوب فعالیت و جمعیت یکی از اصلی‌ترین اهداف بنیادین آمایش سرزمین محسوب می‌شود.

حفظ وحدت و یکپارچگی سرزمین مبتنی بر هویت و فرهنگ ایرانی - اسلامی

مفهوم همبستگی در تاریخ اندیشه علوم اجتماعی، سیاسی و انسانی سابقه‌ای طولانی دارد و منظور از آن، هماهنگی میان اجزای تشکیل‌دهنده کل نظام اجتماعی است و مفهومی دربرگیرنده هویت و وفاداری است که احساس مشترکی میان سرزمین و مردمان مختلف آن به وجود می‌آورد. در حقیقت همبستگی ملی مفهومی دوسویه دارد که از طرفی هم بر تمایزات اشاره داشته و هم بر اشتراکات دلالت می‌کند. این مفهوم از یک سو با تأکید بر مشترکات، کشور را پیرامون محوری واحد، همبسته و متعهد می‌سازد و از دیگر سو، کشور را از دیگران باز می‌شناساند. در این بین ایران نیز متنوع، متکثر و مرکب از اقوام و خرده‌فرهنگ‌های گوناگون است که در میان آن‌ها عناصر هویتی، دینی، ذهنی، تاریخ مشترک و جغرافیای واحد از اهمیتی بسیار برخوردار است. هویت ملی نیز همان حالتی است که میان مردم در سراسر کشور همبستگی ایجاد کرده و در مقابل فرایند جهانی شدن که در عمل سعی در از میان بردن خرده‌فرهنگ‌ها داشته و دارد، مطرح و به دنبال ایجاد تعلقات هویتی برای جلوگیری از حذف فرهنگ‌های قومی است. از این رو تأکید بر هویت و فرهنگ ایرانی - اسلامی، موجب حفظ وحدت و یکپارچگی سرزمین شده و به عنوان هدفی بنیادین، همبستگی ملی را نیز تقویت می‌نماید.

تقویت گردشگری اجتماع‌محور و فرهنگ مبنا با تکیه بر حفاظت از میراث فرهنگی

گردشگری متکی بر اشتراکات سه عامل اقتصاد، فرهنگ و سیاست است که بسته به محیط‌های انسانی و طبیعی گوناگون، متفاوت است؛ چراکه این سه عامل در جوامع انسانی مختلف، تفاوت‌هایی بنیادین نیز با یکدیگر دارند. از طرفی در حوزه گردشگری بازخورد سرمایه و سود سرمایه در تحقق عدالت اجتماعی و توزیع اجتماعی درآمدها و عدالت جغرافیایی در سطح ملی، نقشی اساسی ایفا می‌نماید (صفرآبادی و طبیعی، ۱۳۹۶). به همین منظور پرداختن به این مقوله، توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان را به خود جلب کرده است. در ایران نیز علاوه بر دارا بودن مواهب گوناگون و جذابیت‌های گردشگری در زمینه‌های مختلف، وجود اقوام و فرهنگ‌های متعددی و خصوصیات که هر یک از آن‌ها دارند، واجد جذابیت فراوانی برای گردشگران است. بدین منظور در سند ملی آمایش سرزمین یکی از اهداف بنیادین، تقویت گردشگری اجتماع‌محور و فرهنگ مبنا و جلب بخشی از سهم گردشگری فرهنگی در عرصه بین‌المللی است. در واقع در این نوع گردشگری علاوه بر بهره‌وری از جاذبه‌های فرهنگی حاصل از آیین‌ها، آداب و رسوم قومیت‌ها و نژادهای مختلف، سایر جذابیت‌های فرهنگی از قبیل موزه‌ها، نمایشگاه‌ها، هنرهای معماری و تجسمی و ... نیز مورد توجه قرار می‌گیرد. در نهایت برنامه‌ریزی در این عرصه و توجه به این عوامل از یک سو موجب توسعه گردشگری و پایداری فرهنگی جامعه می‌شود و از سوی دیگر، موجب حفاظت از میراث فرهنگی می‌شود.

رعایت ملاحظات ایمنی، امنیتی - دفاعی در استقرار مطلوب فعالیت و جمعیت

اعمال دیدگاه‌های دفاعی و امنیتی در طرح‌های آمایش، نشان‌دهنده هم‌پیوندی عملکردی میان فعالیت از یک طرف و تشکیلات دفاعی از طرفی دیگر است. تاکنون در طرح‌های توسعه به ملاحظات دفاعی - امنیتی کمتر توجه شده و از ارائه طرح‌ها و راهکارهایی برای دفاع سرزمینی و حفاظت از استقرارگاه‌های نظامی، مراکز و تأسیسات حیاتی، حساس و مهم در مقابل تهدیدات و حملات نظامی غفلت شده است. رعایت ملاحظات دفاعی و امنیتی در طرح‌های آمایش تابع متغیرهای متعددی است که باید مورد توجه قرار گیرند. موقعیت جغرافیایی منطقه مورد نظر، نوع و سطح تهدیدات نظامی، منشأ و منبع تهدید و راهکارها و طرح‌های پدافند غیرعامل متناسب با نوع تهدیدات، مهم‌ترین این متغیرها هستند (زرقانی و اعظمی، ۱۳۹۰)؛ که در قالب رعایت ملاحظات ایمنی، امنیتی - دفاعی در استقرار مطلوب فعالیت و جمعیت، به عنوان یکی از اهداف بنیادین سند ملی آمایش سرزمین مبنای کار قرار گرفته‌اند.

تعامل سازنده و هدفمند منطقه‌ای و جهانی و ارتقاء پیوندهای فراملی

تعاملات منطقه‌ای و بین‌المللی ابزاری است که به واسطه آن کشورها از خلال نمایندگان رسمی و غیررسمی به مدیریت، هماهنگی و صیانت از منافع ویژه و یا به طور کلی همه منافع خود می‌پردازند. از این‌رو برقراری تعاملات سازنده و هدفمند منطقه‌ای و جهانی به مثابه مقدمه‌ای برای حفظ ثبات و امنیت بین‌الملل است که ضمن ارتقاء جایگاه کشور در عرصه بین‌المللی، موجب توسعه هرچه سریع‌تر کشور در حوزه‌های مختلف به‌خصوص در حوزه‌های اقتصادی و علم و فناوری می‌شود. در حقیقت امروزه دیگر دولت‌ها به‌تنهایی بازیگران اصلی حل و فصل مسائل نیستند و مرز تفاوت میان مسائل داخلی و بین‌المللی سیاست کم‌رنگ‌تر شده است و در عصر گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات و جهانی شدن و شکل‌گیری اشکال جدیدی از دیپلماسی، تعامل سازنده و هدفمند منطقه‌ای و جهانی و ارتقاء پیوندهای فراملی نه‌تنها از ملزومات رفع مسائل و مشکلات کشور به شمار می‌آید، بلکه می‌تواند پیوندهای متعددی را جهت کسب منافع حداکثری برای کشور ایجاد کند.

ارتقاء رقابت‌پذیری بین‌المللی مبتنی بر فعال‌سازی حداکثری مزیت‌ها و ظرفیت‌های سرزمین

به طور کلی رقابت در تمامی ابعاد سبب بهبود عملکرد اقتصاد و افزایش کارایی آن می‌شود. رقابت به‌ویژه در بازارهای صنعتی موجب کاهش قیمت‌ها، ارائه کالاها با خصوصیت‌ها و کیفیت‌های مختلف و بهبود دسترسی مصرف‌کنندگان به کالاها و خدمات می‌گردد. از سوی دیگر، در اقتصاد جهانی که با سرعت بالا به سمت جهانی شدن در حال حرکت است، کشورهایی در بازار جهانی موفق خواهند بود که در بازارهای داخلی خود توانسته باشند رقابت‌پذیری را تقویت کنند. در حقیقت بنگاه‌هایی که از یک سیستم رقابتی قوی داخلی وارد بازار جهانی می‌شوند به دلیل ارائه کالاهای دارای قیمت‌های پایین و کیفیت مناسب که از نتایج رقابت است، در بازارهای جهانی از شانس موفقیت بالایی برخوردارند. به همین منظور جهت ارتقاء هرچه مطلوب‌تر جایگاه

رقابت پذیری بین‌المللی، فعال‌سازی حداکثری مزیت‌ها و ظرفیت‌های فراوان سرزمین ایران از ملزومات این امر بوده و به عنوان یکی از هدف‌های اساسی سند ملی آمایش سرزمین مطرح شده است.

نقش‌آفرینی کشور به عنوان هاب انرژی، حمل و نقل و فناوری اطلاعات در کریدورهای ترانزیتی بین‌المللی با توجه به موقعیت استراتژیک جغرافیایی و قرارگیری ایران در کریدورهای ترانزیتی بین‌المللی و شاهراه‌های ارتباطی، شرایط بسیار مناسبی ایجاد شده تا ایران به عنوان هاب انرژی، حمل و نقل و فناوری اطلاعات نقش‌آفرینی نموده و از طریق ترانزیت بسیاری از محصولات خود به بازارهای هدف، نقش مهمی را در همگرایی سیاسی و اقتصادی کشور با همسایگان ایفا کند. این مهم، به عنوان یکی از اهداف اصلی سند ملی آمایش سرزمین، در حضور هرچه بیشتر در بازارهای خارجی و ارتقاء جایگاه رقابت‌پذیری بین‌المللی کشور تأثیرگذار است.

کاهش اختلاف در بهره‌مندی نواحی و اقوام گوناگون کشور از مواهب توسعه

چهره کلی ساختار فضایی کشور ایران حاکی از وجود عدم تعادل‌ها در سطح سرزمین است؛ به طوری که نیمه غربی کشور با توجه به برخورداری از بسیاری از قابلیت‌های طبیعی و متأثر از عوامل ارادی که در شکل‌گیری فضا نقش دارند، سهم عمده‌ای از فعالیت‌های تولیدی را به خود اختصاص و طبعاً اکثریت قاطع جمعیت را نیز در خود جای داده و اختلاف فاحش آن با نیمه شرقی مشهود است. این در حالی است که روش‌های مرسوم برنامه‌ریزی در کشور فاقد ابزار و مکانیسم‌های لازم برای پاسخگویی به مسائل و مشکلات بوده و لذا کماکان عدم تعادل‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیط زیستی بر کشور حاکم است. از این‌رو آمایش سرزمین، ضمن تکمیل و اعتلای نظام برنامه‌ریزی کشور، می‌تواند پاسخگوی بسیاری از مسائل و کمبودهای مطرح شده در خصوص عدم تحقق عدالت فضایی- مکانی در کشور باشد و با توزیع متوازن و عادلانه منابع و جمعیت ضمن ملاحظات محیط زیستی، اقتصادی و اجتماعی در پی سازماندهی عقلایی فضا و عدالت توزیعی در ابعاد ملی و منطقه‌ای باشد. بدین ترتیب، کاهش اختلاف در بهره‌مندی نواحی و اقوام گوناگون کشور از مواهب توسعه، هدفی بسیار مهم برای آمایش سرزمین تلقی می‌شود.

افزایش کیفیت زندگی ساکنان همه مناطق

از زمان شکل‌گیری نظام برنامه‌ریزی توسعه در چارچوب سازمان برنامه و بودجه تا به حال، رسالت اصلی برنامه‌ها در کشور، گسترش رفاه اجتماعی و توسعه انسانی بوده است. افزایش سطح زندگی و برقراری عدالت اجتماعی همواره از اهداف مهم بسیاری از برنامه‌ها در کشور بوده است. منظور از افزایش کیفیت زندگی، رفع تبعیض‌ها، تکاثر ثروت و رفع فقر و محرومیت در جامعه است و امروزه در مطالعات جهانی، مفهوم کیفیت زندگی را شامل متغیرهای متعدد در حوزه‌های مختلف اقتصادی، امنیتی، خانوادگی و جمعیتی می‌دانند. از

این جهت آمایش سرزمین با تکیه بر عدالت و افزایش رفاه در جامعه، افزایش کیفیت زندگی و به دنبال آن رضایت از زندگی را برای همه ساکنان منطقه به عنوان هدفی مهم پیگیری می‌کند. افزایش سهم جمعیت و فعالیت در قلمروهای خاص و تمرکززدایی از مناطق پرتراکم کشور نابرابری‌ها در سرزمین تنها برای انعکاس نابرابری‌های درآمدی تصور نمی‌شود، بلکه در رشد جمعیت، تهیه خدمات، تولید اشتغال، آموزش و پرورش، دسترسی به امکانات و تسهیلات، امکانات رفاهی و فضاهای تفریحی، سلامت، شادمانی، امنیت محیط مادی و اجتماعی به کار می‌رود و همه این عوامل از موقعیت مکانی زندگی و پایگاه طبقاتی تأثیر می‌پذیرد و از آنجاکه معیارهای زندگی بر مبنای همین کیفیت‌ها تعریف می‌شود، بنابراین، دارای تعیین مکانی و طبقاتی نیز است. کشور ایران نیز از این موضوع مبرا نبوده و به سمت تمرکزگرایی پیش رفته است. از این‌رو برهم زدن تمرکز موجود و جایگزینی راهبرد تمرکززدایی به جای آن و بالطبع مقابله با چالش‌های تمرکززدایی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، امنیتی و ... و به‌خصوص در خلال این امر، افزایش سهم جمعیت و فعالیت در قلمروهای خاص، به عنوان هدفی مهم و بنیادین برای آمایش سرزمین تلقی می‌شود.

تقسیم کار ملی مبتنی بر تخصص‌ها و مزیت‌های نسبی و رقابتی مناطق

ایران به واسطه داشتن پهنه‌ای وسیع و شرایط ناهمگون اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی، تاکنون نتوانسته در اجرای برنامه‌ها و سیاست‌های کلان توسعه، در نواحی مختلف و در سطوح مختلف به‌خصوص سطح ملی توفیق داشته باشد. عدم توجه به برخی از سطوح در برنامه‌ریزی‌ها و نادیده گرفتن قابلیت‌های این مناطق باعث شده تا شکاف و عدم تعادل میان سطح ملی و مناطق توسعه نیافته افزایش یابد. این مسئله نیز افزایش نرخ بیکاری در برخی از سطوح محلی و افزایش روند مهاجرت به شهرهای بزرگ را در پی داشته است. لذا توجه به ظرفیت‌های درون منطقه‌ای و تلاش برای ارتقای نهادهای محلی به مثابه کلید اصلی توسعه، ضرورتی انکارناپذیر دارد. در حقیقت بی‌توجهی به استعدادها، توانایی‌ها و مزیت‌های نسبی هر منطقه در زمینه فعالیت‌های اقتصادی موجب می‌شود تا سرمایه‌گذاری‌های متناسب با امکانات و ظرفیت‌های بالقوه مناطق صورت نگیرد و روند توسعه نیافتگی مناطق همچنان ادامه یابد. به همین دلیل در سند پیش رو، تقسیم کار ملی مبتنی بر تخصص‌ها و مزیت‌های نسبی و رقابتی مناطق به عنوان یکی از اهداف کلیدی و بنیادی لحاظ شده است.

استفاده بهینه از ظرفیت‌های دریا و توجه به اقتصاد دریاپایه

دریا برای یک کشور، یک فرصت بزرگ برای پیشرفت و حفظ منافع ملی است. هزاران کیلومتر ساحل در شمال و جنوب و هزاران کیلومتر مربع آب‌های تحت حاکمیت کشور در طول سده‌های اخیر نقش و جایگاه قابل توجهی در توسعه کشور نداشته و بخش اعظمی از راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه معطوف به آبادانی بخش‌های مرکزی بوده و به مناطق ساحلی و دریاها کمتر پرداخته شده است. قدرت‌های استعمارگر نیز همواره

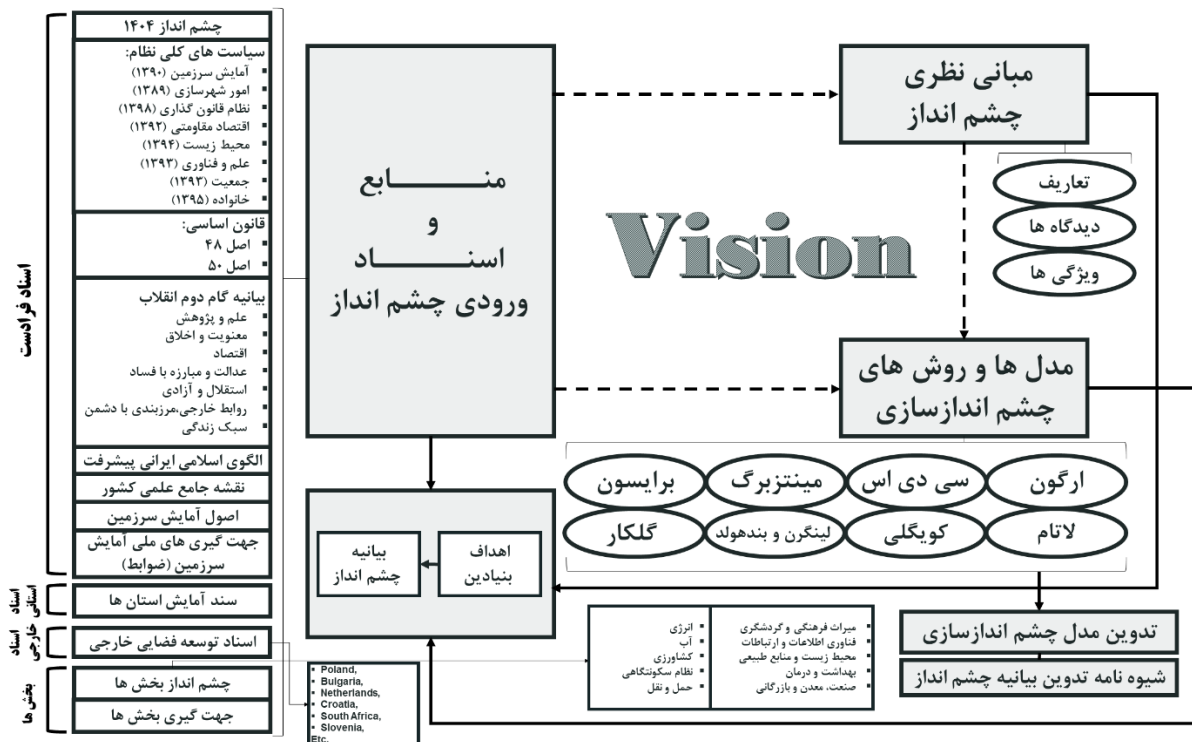
سعی در محدود کردن دسترسی ملت‌ها و دولت‌ها به آب‌های آزاد، محصور کردن آن‌ها در خشکی و درنهایت دور کردن آن‌ها از سواحل و دریاها به منظور عدم ارتباط مستقیم و فعال با دنیای پیرامون داشته‌اند. اکنون با توجه به وفور منابع هیدروکربنی در آب‌های فراساحل ایران و برنامه‌های کلان شرکت نفت فلات قاره برای تولید هرچه بیشتر نفت و گاز، نواحی ساحلی خلیج فارس و دریای عمان به بهترین فرصت‌های سرمایه‌گذاری صنعتی و تولید کالاهای دارای ارزش افزوده تبدیل شده‌اند. توسعه دریایچه کشور با استفاده از منابع انرژی، غذایی و تجارت دریایی، آبادانی سواحل، ایجاد بنادر مهم و اقیانوسی برای نشان دادن جایگاه نظام جمهوری اسلامی ایران به کشورهای منطقه و فرامنطقه، امنیت در ساحل و دریا و افزایش توان نظامی در دریا را می‌توان از مهم‌ترین اقداماتی دانست که این امر با داشتن اقتصاد دریامحور و ناوگان تجاری گسترده در دریاهای آزاد دنیا صورت خواهد پذیرفت.

جلب مشارکت ذی‌نفعان و ذی‌نفوذان در برنامه‌های توسعه کشور

شکلی از تفکر عقلانی منجر به رشد مشارکت شده که رسالت آن سهیم نمودن انسان در سرنوشت خویش است. شکل‌گیری و استمرار این فرایند در جامعه، مستلزم وجود عوامل و شرایط بسیاری است. مشارکت مردم در روند توسعه از چنان اعتباری برخوردار است که توسعه را معادل مشارکت دانسته‌اند (علوی تبار، ۱۳۷۹ به نقل از زارع و روهنده، ۱۳۹۴). در برنامه‌های توسعه در ایران، توجه زیادی به مشارکت مردم و ایجادساز و کارهایی جهت واگذاری برخی اختیارات تصمیم‌گیری و اجرایی به آن‌ها نشده است. همچنین، بی‌ثباتی‌ها و ناامنی اجتماعی و تسلط حوزه دولتی بر بخش خصوصی، زندگی مردم را با مشکلات زیادی مواجه کرده است. از این‌رو جلب مشارکت ذی‌نفعان و ذی‌نفوذان در برنامه‌های توسعه کشور به‌خصوص سند ملی آمایش سرزمین امری ضروری تلقی شده است.

۳- تبیین چشم‌انداز سند ملی آمایش سرزمین

در بخش سوم گزارش پیش رو پس از تدوین اهداف بنیادین سند، چشم‌انداز سند ملی آمایش سرزمین تبیین و تدوین می‌شود. بدین منظور با توجه به اهمیت چشم‌انداز و چشم‌اندازسازی در تعیین سرنوشت جامعه مورد نظر در ابعاد گوناگون، در ابتدا تعاریف و نظریات مرتبط با این مقوله مطرح و مورد بررسی قرار گرفته است. در واقع هدف از مطالعات این بخش تبیین و تشریح مفهوم و کلیدواژه «چشم‌انداز» است، زیرا کیفیت چشم‌انداز و چگونگی تدوین آن در تعیین سرنوشت اقتصادی، اجتماعی و کالبدی جامعه و همچنین توسعه فضایی نقشی حیاتی ایفا می‌نماید. در واقع این امر موجب گردیده است که مرحله چشم‌اندازسازی به مرحله‌ای ویژه و پراهمیت در فرایند برنامه‌ریزی راهبردی بدل شود؛ به گونه‌ای که شاید بتوان چشم‌اندازسازی را قلب فرایند محسوب کرد (گلکار، ۱۳۸۴: ۳). هدف از این مطالعه مفهوم‌سازی اصطلاح چشم‌انداز، تبیین فرایند تدوین آن، پی بردن به مدل‌ها و روش‌های مطرح در این حوزه و ارائه یک چارچوب مفهومی جهت صورت‌بندی بیانیه چشم‌انداز است که به دنبال خود تدوین متن بیانیه را به دنبال خواهد داشت.

شکل ۲: فرایند تدوین چشم‌انداز سند ملی آمایش سرزمین

منبع: نگارندگان

۳-۱- مبانی نظری

در بخش نخست، مبانی نظری پیرامون واژه «چشم انداز»، در سه قسمت تعاریف چشم انداز، اهمیت و جایگاه چشم انداز و انواع چشم انداز از حیث مطالعات و مبانی نظری مورد بررسی قرار گرفته است.

۳-۱-۱- مفاهیم و ویژگی های چشم انداز

از آنجا که چشم انداز می تواند فضا را برای تحقق آینده ای بهتر فراهم کند، می تواند تصویری از آینده سرزمین را ترسیم کرده و تصمیم گیران را برای تغییر آینده تشویق کند. در ادامه نیز تعاریف چشم انداز و ویژگی های لازم جهت تدوین یک چشم انداز مطلوب شرح داده شده است.

تعاریف چشم انداز^۱

در متون برنامه ریزی راهبردی تعاریف متعددی از چشم انداز موجود است که همگی بر تصویر مقصد نهایی استوار است. در واقع چشم انداز سازی، از ابزارهایی است که همگان به مؤثر بودن آن به خصوص برای بیان ادعایی در مورد آینده اشاره کرده اند. در آینده پژوهی، چشم اندازی که به طور مشترک در جمعی سازی به کار گرفته می شود، به عنوان یک مؤلفه اساسی در شکل دهی به اقدامات جمعی نگریسته می شود. چشم انداز، در نگاه اول با مفهوم تصاویر، آینده و حتی سناریونویسی قرابت زیادی دارد. آشنایی بیشتر با این مفاهیم برای ارائه یک بحث در مورد تفاوت ها و جایگاه هر یک لازم است، به خصوص زمانی که در یک پروژه آینده پژوهی تصمیم به استفاده از این ابزار در کنار دیگر ابزارها گرفته شود؛ در این صورت، توجه به اصالت کارکردی هر مقوله دارای اهمیت مضاعف است. به طور خلاصه، هدف از سناریو را اگر آمادگی منطقی و عقلی برای شرایط آینده تصور کنیم، هدف و کارکرد چشم انداز، تأمین نیروی لازم برای یک حرکت جمعی به سوی تغییری است. تغییری که ممکن است در یک سناریونویسی اکتشافی و یا هنجاری باور کرده یا مستقیم در کارگاه تدوین چشم انداز بدان مشروعیت بخشیده شده است.

درواقع در ادبیات برنامه ریزی راهبردی تعاریفی که از این مفهوم در حوزه مدیریت بازرگانی و برنامه ریزی راهبردی بخش خصوصی و شرکت ها ارائه شده است همگی ناظر بر «تصویر مقصد نهایی مؤسسه در راستای مأموریت ذاتی بنگاه مزبور» هستند. با سرایت تکنیک ها و مفاهیم برنامه ریزی راهبردی از حوزه مدیریت بخش خصوصی به حوزه برنامه ریزی دولتی و همگانی (از جمله در حیطه برنامه ریزی شهری، منطقه ای و ملی) برخی از مفاهیم کلیدی همچون چشم انداز، اینک در مورد موجودیت های فضایی نظیر شهر و منطقه نیز کاربرد گسترده ای یافته اند (گلکار، ۱۳۸۴: ۳).

برایسون معتقد است چشم‌انداز توصیف روشن و فشرده‌ای است از سیمایی که شهر در آینده و پس از به فعلیت درآمدن کلیه توان‌های بالقوه‌اش پیدا می‌کند. در تعریف برایسون بر سه ویژگی عمده چشم‌انداز که عبارتند از ضرورت روشن و فشرده بودن، معطوف به آینده بودن و به علیت درآمدن تمامی توان‌های بالقوه تأکید گردیده است (Bryson, 1995: 155 به نقل از گلکار، ۱۳۸۴: ۴).

چشم‌انداز از نظر سازمان ائتلاف شهرها و بانک جهانی عبارت است از: هدفی که ساکنین و شهروندان جهت کلیه تلاش‌هایشان و توصیف چیزی است که احتمالاً در آینده به آن نائل خواهند شد. چشم‌انداز انگاره موضعی است که شهر و جامعه می‌خواهند در آینده در آنجا باشند. چشم‌انداز تصویری فراسوی آینده قابل پیش‌بینی و فراتر از روندهای موجود فراهم می‌سازد و بازتاب فهم مشترک طولانی‌مدت جامعه از اهداف توسعه خویش است. عموماً چشم‌انداز تلاش دارد تا پاسخ این پرسش را که «این منطقه توان بالقوه چه چیزی شدن را دارد؟» فراهم آورد (گلکار و آزادی، ۱۳۸۴: ۸۰-۵۹).

چشم‌انداز به طور مکرر در قالب کتابچه‌های راهنما توسط مؤسسات و سازمان‌های همگانی کشورهای گوناگون تعریف شده است. به طور مثال در راهنمای «چشم‌اندازسازی و برنامه‌ریزی راهبردی جوامع محلی» که توسط اتحادیه ملی شهرداری‌های ایالات متحده تهیه گردیده این تعریف پیشنهاد شده است: چشم‌انداز بیان وضعیت ایده‌آلی است که جامعه امید دارد در آینده به آن نائل آید. چنین چشم‌اندازی باید میان کل جامعه مشترک باشد، به گونه‌ای که به مفهوم واقعی کلمه بتوان آن را از آن همه ما دانست. در این تعریف دو ویژگی دیگر از مفهوم چشم‌انداز که عبارتند از آرمان‌گرایانه بودن و مشترک و از آن همه بودن چشم‌انداز مورد تأکید قرار گرفته است (National Civic League, 1995 به نقل از گلکار، ۱۳۸۴: ۴).

چشم‌انداز تصویر ذهنی چهره‌ای است که ساکنین می‌خواهند ۲۰ سال بعد داشته باشند. بر مبنای این تعریف، چشم‌انداز معادل تصویر ذهنی است، اما نه منظر ذهنی کنونی بلکه منظر ذهنی آینده (Manie State Planning Office, 2003 به نقل از گلکار ۱۳۸۴: ۴).

چشم‌انداز تصویری است از مقصد نهایی یک برنامه که مجموعه اهداف برنامه مشترک را به شنونده انتقال می‌دهند. در این تعریف رابطه میان چشم‌انداز و اهداف یک برنامه به خوبی ترسیم شده و چشم‌انداز همانا تصویری قلمداد شده که مجموعه اهداف برنامه به طور یکپارچه به فرد القاء می‌کنند (Deter, 2000 به نقل از گلکار، ۱۳۸۴: ۴).

گاه‌ها چشم‌انداز در قالب تمثیلی به یک سفر تشبیه شده است. در چارچوب این تمثیل: «چشم‌انداز یک سفر ذهنی است که از قلمرو شناخته‌ها به مرز ناشناخته‌ها صورت می‌گیرد؛ آفرینش تصویری از آینده است که بر پایه واقعیت‌ها، امیدها، مخاطرات و فرصت‌های حال صورت می‌پذیرد. چشم‌انداز به جامعه و شهر در استفاده از فرصت‌های موجود و خلق فرصت‌های جدید یاری رسانده و به اجتماع کمک می‌کند تا برنامه تغییر خویش و

واکنش به تغییرات محیط خارجی را تنظیم نماید» (National Workshop Manila) به نقل از گلکار، ۱۳۸۴: ۵.

می‌توان تعریف چشم‌انداز را در قالب سه گزاره ذیل به طور فشرده صورت‌بندی کرد:

- چشم‌انداز وصف روشن و فشرده‌ای است که می‌خواهیم در آینده طولانی مدت داشته باشیم.
- بیان ویژگی‌هایی است که به منطقه تصویری قابل ادراک و متمایز می‌بخشد.
- مجموعه‌ای از ارزش‌هاست که تصمیم‌گیری‌های آتی را هدایت می‌کند.

به طور خلاصه و در یک جمله می‌توان گفت: «چشم‌انداز چیزی است که موجب تفاوت شهرها و محلات می‌شود» (گلکار، ۱۳۸۴: ۵).

ویژگی‌های چشم‌انداز

اگرچه مفاهیم برنامه‌ریزی راهبردی نظیر چشم‌انداز، مأموریت^۱ و ...، برای بار نخست در ادبیات برنامه‌ریزی شرکتی و برای کاربرد در بخش خصوصی به کار گرفته شده است، اما از دهه ۱۹۷۰ میلادی کاربرد گسترده‌ای نیز در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری دولتی و همگانی یافته است. به بیان دیگر در حالی که در حوزه مدیریت بازرگانی، بنگاه‌های خصوصی در راستای مأموریت ذاتی خویش و کسب سهم بیشتر از بازار به تدوین چشم‌انداز و راهبرد می‌پردازند، اینک در حوزه برنامه‌ریزی و نیز این‌گونه مفاهیم به ابزارهایی جهت ارتقاء کیفیت و توان رقابتی بدل گردیده‌اند (گلکار، ۱۳۸۴: ۶).

همان‌گونه که در بسیاری از منابع مدیریتی ذکر شده، برنامه‌ریزی یکی از وظایف بسیار مهم مدیران است. در واقع قبل از اینکه مدیران اقدام به سازماندهی، رهبری یا کنترل کنند باید هدف و جهت سازمان را با استفاده از برنامه‌ریزی مشخص نمایند (استونر و همکاران، ۱۳۷۹). یکی از اقدامات متداول در این راستا، تنظیم بیانیه چشم‌انداز است که می‌تواند باعث ایجاد انگیزه در ذی‌نفعان شود و تلاش آنان را هماهنگ سازد. این بیانیه برای کارکنان و اعضا قابل دسترس، رغبت‌انگیز و انرژی‌دهنده است؛ به طوری که آن‌ها رویکردهای نوآورانه را برای نیل به چشم‌انداز دنبال کنند. کولیر و همکاران با بررسی بیش از ۱۶۶۶ مدیر متوجه شدند که سطوح درگیری به شکلی مثبت با ادراک فرایندهای توسعه راهبردی که بیشتر عقلانی، متمرکز از طریق یک چشم‌انداز مشترک و سازگار هستند، ارتباط دارد (Collier et al, 2004) به نقل از ملاحسینی و دیگران، ۱۳۹۱: ۲۲۹). بیانیه چشم‌انداز، به نقطه خاصی از زمان و به ویژگی‌های اساسی سازمان که اهداف سازمان معطوف به آن‌ها است، توجه می‌کند (Zuckerman, 2000) به نقل از ملاحسینی و دیگران، ۱۳۹۱: ۲۲۹) و نیز نقشی اساسی در تعریف وظایف سازمانی و تعیین چارچوب‌های اهداف کوتاه‌مدت دارد. بدون داشتن چشم‌اندازی روشن، سازمان دچار لغزش خواهد شد و با محیط و رقبا برخورد انفعالی انجام می‌دهد (Tzeng et al, 2006) به نقل از ملاحسینی و

دیگران، ۱۳۹۱: ۲۲۹) و هرگز به سازمانی در سطح جهانی تبدیل نخواهد شد؛ اما باید به خاطر داشت که تنها یک سازمان سخت‌کوش می‌تواند چشم‌اندازی بلندپروازانه و در عین حال واقعیت‌گرا ایجاد کند (Kaufman, 2002 به نقل از ملاحسینی و دیگران، ۱۳۹۱: ۲۳۰).

فواید بالقوه بیانیه چشم‌انداز عبارت است از دستوری که به اعضای سازمان کمک می‌کند تا بین فعالیت‌هایی که با برنامه‌ریزی سازمانی تطابق دارد و آن‌هایی که تطابق ندارد، تمیز قائل شوند. دوم اینکه، حس داشتن اهداف مشترک، فضایی را ایجاد می‌کند تا اعضای داخل سازمان مورد تشویق قرار گیرند و در آن‌ها انگیزشی ایجاد شود تا ویژگی‌ها، ارزش‌ها و پیشینه‌شان را به مؤلفه‌های کلیدی خارجی ارتباط دهند (ملاحسینی و دیگران، ۱۳۹۱: ۲۳۰). از طرفی دیگر آرمان یا چشم‌انداز، آینده‌ای واقع‌گرایانه، تحقق‌پذیر و جذاب برای سازمان فراهم می‌کند و می‌توان از آن به عنوان کلید رهبری و تبیین‌کننده سرنوشت آینده سازمان یاد کرد (Philips & Moutinho, 1999 به نقل از ملاحسینی و دیگران، ۱۳۹۱: ۲۳۰).

در این ارتباط گفته می‌شود که چشم‌انداز، ابزاری حیاتی است که بدون آن رهبری با شکست رو به رو خواهد شد و ایفاگر نقشی حیاتی در هدایت سازمان، ایده‌های نیرومند و روشن‌گر و بیان‌کننده سرنوشت مشترک افرادی است که بیشترین نگرانی را در خصوص آینده سازمان دارند (ازگلی و همکاران، ۱۳۸۴).

۳-۱-۲- مدل‌ها، روش‌ها و دیدگاه‌های چشم‌اندازسازی

با توجه به مطالعات و بررسی‌های صورت گرفته، تدوین چشم‌انداز مستلزم به کارگیری مجموعه‌ای از اقدامات و فرایندها است. از این حیث در چشم‌اندازسازی از نظر محتوا و ساختار روش‌های متعدد و گوناگونی وجود داشته که هر یک، از دیدگاه‌های نظری متنوعی تبعیت می‌کنند؛ همچنین این روش‌های متعدد بر مبنای نظام‌ها و ابعاد مختلف نظیر شرایط اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، کالبدی و ... شکل گرفته‌اند. به همین منظور برخی از نهادها و سازمان‌های فعال در حوزه‌های برنامه‌ریزی و مدیریت شهری و منطقه‌ای در سطح بین‌المللی نظیر سازمان ائتلاف شهرها روش‌ها و الگوهایی معین را جهت چشم‌اندازسازی توصیه و ابلاغ نموده‌اند. در ادامه به بخشی از روش‌های مرتبط با طرح آمایش سرزمین اشاره می‌شود. در قسمت دوم این بخش، دیدگاه‌های چشم‌اندازسازی مورد بررسی قرار گرفته است. در واقع این دیدگاه‌ها و نظریات، شکل‌دهنده و پایه نظری مدل‌ها و روش‌های چشم‌اندازسازی بوده و به عنوان مفاهیمی کاربردی به کار گرفته می‌شوند.

۳-۱-۳- مدل سی دی اس^۱

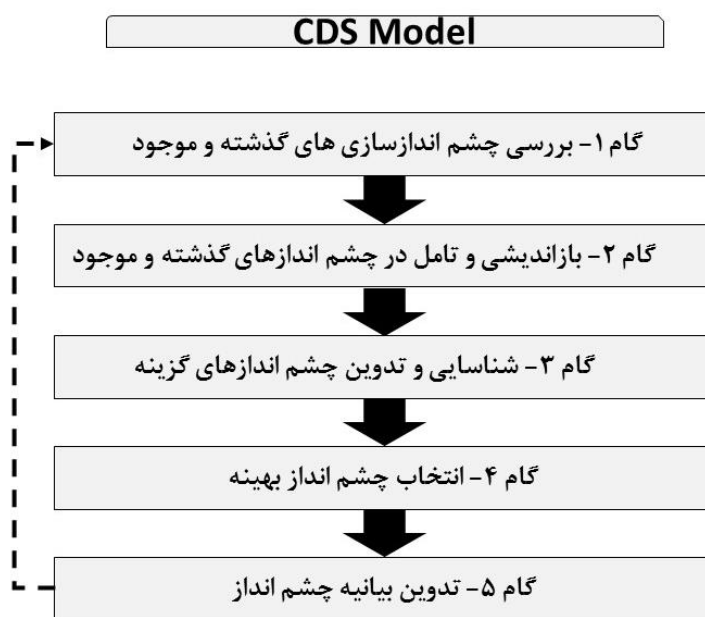
این مدل توسط سازمان ائتلاف شهرها که در سال ۱۹۹۹ مشترکاً به وسیله بانک جهانی و مرکز سکونتگاه‌های انسانی سازمان ملل تشکیل و پیشنهاد شده است. اهداف عمده از تأسیس سازمان ائتلاف شهرها:

1. CDS Model

– ارتقاء توسعه شهری پایدار؛
– ارتقاء کیفیت اداره و مدیریت شهری (مشارکتی و شفاف نمودن سیستم)؛
– افزودن سهمی از منابع که نصیب اقشار فقیر شهری اعلان شده است.
در راستای نیل به اهداف مزبور، سازمان ائتلاف شهرها فرایند تهیه و اجرای سندی به نام «راهبرد توسعه شهر»^۱ (CDS) را به عنوان یک ابزار مؤثر پیشنهاد کرده است. سند «راهبرد توسعه شهر» طی پنج سال آینده در زندگی حدود ۱۰۰ شهر از کشورهای جهان سوم تأثیرگذار خواهد بود. در تهیه این سند چشم‌اندازسازی قلب فرایند را تشکیل می‌دهد و از این‌رو مدل چشم‌اندازسازی نسبتاً کاملی جهت کاربرد در کشورهای مختلف به همراه آن ارائه شده است (گلکار، ۱۳۸۴: ۱۳).

فرایند چشم‌اندازسازی «راهبرد توسعه شهر» از پنج گام تشکیل می‌شود که عبارتند از:

- ۱- بررسی چشم‌اندازسازی‌های گذشته و موجود؛
- ۲- بازانديشي و نقد؛
- ۳- شناسایی و تدوین چشم‌اندازهای گزینه؛
- ۴- انتخاب چشم‌انداز بهینه؛
- ۵- تدوین بیانیه چشم‌انداز (منبع: گلکار، ۱۳۸۴: ۱۴).

شکل ۳: فرایند چشم‌اندازسازی «راهبرد توسعه شهر» (CDS)

منبع: گلکار، ۱۳۸۴: ۱۴

۳-۱-۴- مدل ارگون^۱

این مدل از چشم‌اندازسازی مدلی است که توسط انجمن برنامه‌ریزان آمریکا^۲ تهیه شده و این مدل (Ames, 2014 به نقل از گلکار، ۱۳۸۴: ۱۶) به منظور ترویج و حمایت از امر برنامه‌ریزی شهری بلندمدت تدوین شده و توسط «استیون امس»^۳ به رشته تحریر درآمده است. اهداف کلی در تدوین مدل یادشده عبارتند از:

- آسان فهم نمودن امر برنامه‌ریزی برای آینده؛
- مشارکت بخشیدن و درگیر نمودن افراد در کار به نحوی که آنان به شکل شهودی مقصد فرایند برنامه‌ریزی و نقش خودشان را در فرایند مزبور درک کنند؛
- ایجاد انگیزش در افراد برای فراگیری هر چه بیشتر در مورد شهر خود و سرنوشت آینده آن (گلکار، ۱۳۸۴: ۱۷).

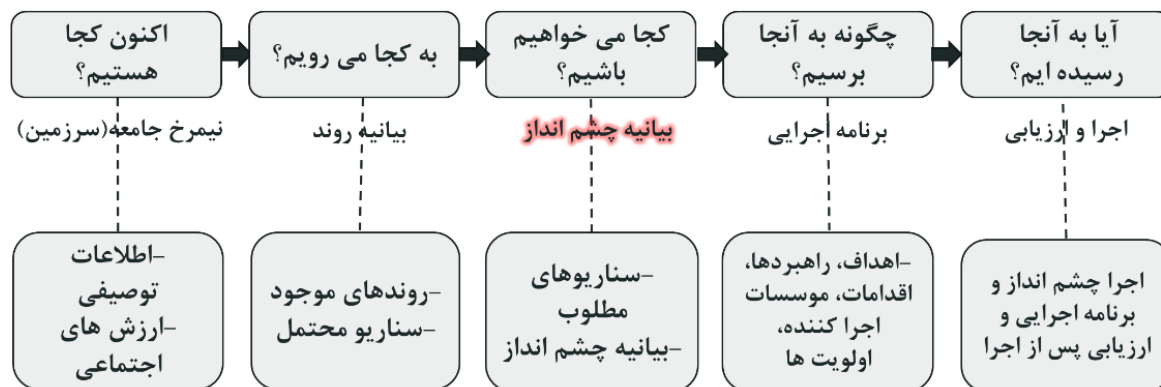
ساختار و فرایند مدل ارگون در بخش اصلی از چهار گام تشکیل شده است؛ اما در حال حاضر فرایند این مدل پس از بازنگری‌های لازم بر اساس پنج گام بنا شده است که گام پنجم آن تا حدودی وارد بخش اجرایی و عملیاتی شده و همچنین متفاوت‌تر از ساختار اصلی چهارگانه است. در ضمن، نکته قابل توجه در این مدل این است که هر یک از گام‌ها بر مبنای پرسشی در این زمینه شکل گرفته‌اند و در جهت پاسخ به آن پرسش پایه‌ریزی شده‌اند. مراحل این فرایند در شکل زیر به نمایش گذاشته شده است و پرسش‌های مربوط نیز عبارتند از:

- ۱- اکنون کجا هستیم؟
- ۲- به کجا می‌رویم؟
- ۳- کجا می‌خواهیم باشیم؟
- ۴- چگونه به آنجا برسیم؟
- ۵- آیا به آنجا رسیده‌ایم؟

1. OREGON Model
2. American Planning Association
3. Steven Ames

OREGON Model

تدوین چشم‌انداز

شکل ۴: فرایند مدل OREGON

منبع: Ames, 2014

مدل مینتزرگ^۱

مراحلی که در سال ۱۹۹۰ مینتزرگ برای مدل استراتژیک چشم‌اندازسازی پیشنهاد می‌کند شامل موارد زیر است::

- بررسی محیط خارجی و داخلی و شناخت فرصت‌ها و تهدیدها، نقاط ضعف و قوت؛
- انتخاب استراتژی؛
- ارزیابی استراتژی؛

- اجرای استراتژی در ساختار پیشنهادی و توجه به باورها و ارزش‌های اجتماعی و باورهای مدیر (Mintzberg, 1990).

مدل برایسون^۲

برایسون مدل‌های برنامه‌ریزی را بررسی کرده و شرایط به‌کارگیری آن‌ها را در بخش‌های عمومی و غیرانتفاعی مورد تحلیل قرار می‌دهد و در نهایت، خود رویکردی ارائه می‌دهد که در بخش‌های عمومی و غیرانتفاعی قابل کاربرد باشد.

1. Mintzberg Model
2. Bryson Model

مدل برایسون دارای مراحل زیر است:

- ۱- توافق اولیه: در این مرحله سازمان‌ها، واحدها، گروه‌ها یا افرادی که باید در برنامه‌ریزی درگیر شوند مشخص و توجیه می‌شوند. روش انجام برنامه‌ریزی، زمان‌بندی انجام، آیین‌نامه‌های مورد نیاز برای جلسات و نحوه گزارش‌دهی مشخص و منابع و امکانات لازم تعیین می‌گردند.
- ۲- تعیین وظایف: این واقعیت در بیشتر سازمان‌ها وجود دارد که بیشتر افراد اختیارات و وظایف سازمانی که در آن مشغول به کارند را نمی‌دانند، لذا در این مرحله هدف این است که سازمان و افراد آن وظایفی را که از طرف مراجع ذی‌صلاح به آن‌ها محول شده است، شناسایی نمایند.
- ۳- تحلیل ذی‌نفعان: تحلیل ذی‌نفعان بسیار ضروری است، چراکه رمز موفقیت در بخش دولتی و غیرانتفاعی، اقناع ذی‌نفعان کلیدی است. اگر سازمان نداند که ذی‌نفعانش چه کسانی هستند چه معیارهایی برای قضاوت درباره سازمان به کار می‌برند و وضعیت عملکردی سازمان در قبال این معیارها چیست، به احتمال زیاد نخواهد توانست فعالیت‌هایی را که باید برای ارضای ذی‌نفعان کلیدی خود انجام دهد، شناسایی کند.
- ۴- تنظیم بیانیه مأموریت سازمان: مأموریت سازمان جملات و عباراتی است که اهداف نهایی سازمان، فلسفه وجودی، ارزش‌های حاکم بر سازمان و نحوه پاسخگویی به نیاز ذی‌نفعان را مشخص می‌کند. توافق بر مأموریت سازمان، تمام فعالیت‌های آن را همسو می‌سازد و انگیزش و توجه ذی‌نفعان سازمان خصوصاً کارکنان آن را افزایش می‌دهد.
- ۵- شناخت محیط سازمان: اساس استراتژیک عمل کردن شناخت شرایط است. برای اینکه یک سازمان در رسیدن به مأموریت خود موفق شود باید شرایط حاکم بر خود را به خوبی شناسایی نماید. در این مرحله، محیط خارجی سازمان در قالب شرایط سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و تکنولوژی مورد بررسی قرار گرفته و نقاط قوت و ضعف آن‌ها برای سازمان تعیین می‌شوند. در راستای شناخت محیط سازمان، در این مرحله محیط داخلی نیز در قالب ورودی‌ها، خروجی‌ها، فرایند و عملکرد سازمان مورد مطالعه قرار می‌گیرند.
- ۶- تعیین موضوعات استراتژیک پیش روی سازمان: این مرحله قلب فرایند برنامه‌ریزی استراتژیک است. موضوعات استراتژیک تصمیمات سیاسی و اساسی هستند که بر اختیارات، مأموریت، ارزش‌ها، محصول یا خدمات ارائه شده، مراجعان یا استفاده‌کنندگان، هزینه‌ها، تأمین منابع مالی سازمان یا مدیریت تأثیر می‌گذارد.
- ۷- تعیین استراتژی‌ها: استراتژی‌ها عبارتند از قالبی از اهداف، سیاست‌ها، برنامه‌ها، فعالیت‌ها، تصمیمات یا تخصیص‌های منابع که مشخص می‌کنند سازمان چیست، چه کاری انجام می‌دهد و چرا آن را انجام می‌دهد.
- ۸- شرح طرح‌ها و اقدامات: در این مرحله به منظور اجرای هر یک از استراتژی‌های انتخاب شده تعدادی طرح و اقدام تعریف می‌شود.

۹- تنظیم دورنمای سازمانی برای آینده: در این مرحله، توصیفی از شرایط آینده سازمان در صورت به کارگیری استراتژی‌های تدوین شده و استفاده از تمام نیرو و منابع سازمان ارائه می‌شود که در آن شرحی از مأموریت، استراتژی‌های اساسی، معیارهای عملکرد، بعضی از قواعد تصمیم‌گیری مهم و استانداردهای اخلاقی مدنظر همه کارمندان ارائه می‌شود.

۱۰- برنامه عملیاتی یکساله: در این مرحله با استفاده از اطلاعات تدوین شده در مرحله هشتم و بر اساس اولویت‌های تعیین شده توسط تصمیم‌گیران، یک برنامه عملیاتی تهیه و بر اساس آن مدیریت و کنترل طرح‌ها و اقدامات انجام می‌شود (شکوهی و نثاری، ۱۳۸۱).

مدل برایسون شامل یک فرایند پیوسته و تکرارپذیر است که پیش از اتخاذ هر تصمیمی آغاز شده و پس از اجرای آن تصمیم ادامه می‌یابد. از خصوصیات ویژه این فرایند این است که نتایج حاصل از هر مرحله می‌تواند در بازنگری یا تکمیل مراحل پیش از آن مورد استفاده قرار گیرند.

- تنظیم بیانیه مأموریت از شاخص‌های ویژه این نوع از اسناد راهبردی است؛
- تعیین چشم‌انداز پیشنهادی در گام نهم و پس از مراحل شناخت انجام می‌پذیرد؛
- شناخت و توجه به ذی‌نفعان در اولویت اقدامات قرار دارد؛
- تنظیم برنامه عملیاتی شامل مجموعه‌ای از طرح‌ها و اقدامات جهت تحقق برنامه که در گام آخر پیشنهاد شده است.

مدل گلکار

بر اساس این مدل هر چشم‌انداز دارای عناصر و سلسله‌مراتب مشخصی است که تبیین‌کننده بیانیه چشم‌انداز و دربرگیرنده مؤلفه‌های هویت، عملکرد، ساختار و معنا است.

نظم سلسله‌مراتبی عناصر در بیانیه چشم‌انداز در این مدل عبارتند از:

- نکته یا نکات لنگرگاهی: این نکته یا نکات همان معنای سرزمین، شهر، محله و منطقه هستند که شامل معنای ضمنی، لقب یا کنیه سرزمین است که به صورت نمادین محل را نام‌گذاری می‌کند و معنای صریح (نقش اقتصادی سرزمین) تدوین می‌شود.

- نکات فرعی (جزئیات): این نکات شامل بقیه موارد به غیر از نکته یا نکات لنگرگاهی می‌گردد و شرح آن‌ها در بند زیر ارائه شده است.

- مؤلفه‌های سازنده بیانیه چشم‌انداز نیز در این مدل عبارتند از:

- هویت: بیانیه چشم‌انداز باید بر مبنای سنجش وضعیت جامعی که صورت می‌گیرد، مورفولوژی اقتصادی، فرهنگی و کالبدی متمایز سرزمین را بیان کند.

- ساختار (جایگاه نسبی): بیانیه چشم‌انداز باید برحسب مورد جایگاه سرزمین را در سطوح گوناگون ملی، منطقه‌ای، بین‌المللی ترسیم نماید.
 - معنای صریح (پایه اقتصادی): بیانیه چشم‌انداز باید نقش و پایه اقتصادی سرزمین را تصویرسازی کند.
 - معنای ضمنی (لقب و عنوان نمادین): بیانیه چشم‌انداز با تأکید بر جنبه‌های متمایز سرزمین (مثلاً ویژگی‌های کالبدی، فرهنگی و ...) عنوان نمادینی را برای سرزمین پیشنهاد نماید.
- هرم برنامه‌ریزی چشم‌انداز در مدل گلکار نیز به شرح ذیل است:
- فرایند برنامه‌ریزی چشم‌انداز یک هرم است. ارائه چشم‌انداز از رأس هرم آغاز می‌شود (ممکن است و باید دیگر قسمت‌های هرم نیز در این امر مشارکت کنند). هرچه چشم‌انداز اولیه از رأس هرم به قاعده نزدیک‌تر می‌شود، وسیع‌تر و با استفاده از آزمون به واقعیت بیشتر نزدیک می‌شود (گلکار، ۱۳۸۶).

جدول ۴: نکات لنگرگاهی مدل گلکار

کاربست چارچوب پیرامون سرزمین	چارچوب بیانیه چشم‌انداز		
-	معنای ضمنی	معنا	نکات لنگرگاهی
-	معنای صریح	معنا	نکات لنگرگاهی
-	مرفولوژی سرزمین	هویت	جزئیات
-	جایگاه منطقه‌ای	ساختار	جزئیات
-	جایگاه بین‌المللی	ساختار	جزئیات

منبع: گلکار، ۱۳۸۶

روش لاتام

لاتام معتقد است که فرایند چشم‌انداز آفرینی به منظور ساختار بخشیدن به مفهوم، فارغ از ساختار خلق چشم‌انداز طراحی شده است. هشت گام این فرایند عبارتند از:

- جمع‌آوری درون داده؛
- طوفان ذهنی؛
- حذف و اضافات؛
- تدوین سند اولیه؛
- تصحیح بیانیه؛
- آزمون معیارها؛
- کسب تأیید یا تصحیح؛
- ابلاغ (میرشاه ولایتی، ۱۳۹۰).

روش کویگلی

به زعم کویگلی، چشم‌انداز سند یا بیانیه‌ای است که ارزش‌ها، آرزوها و هدف‌های سازمان را بیان می‌کند. چشم‌انداز را باید همچون آماج مالی به روشنی بیان کرد. سودآوری به‌تنهایی کارکنان را بر نمی‌انگیزد و باید تعهدات و حقوق کارکنان خود را به روشنی تعریف و اطمینان حاصل کرد که افراد این حقوق و وظایف را به خوبی درک نموده‌اند. به اعتقاد کویگلی، سه عنصر ارزش‌ها، مأموریت و هدف‌های کلی به وجود آورنده سند چشم‌انداز هستند (میرشاه ولایتی، ۱۳۹۰).

روش لینگرن و بندهلد

لیندگرن^۱ و بندهلد^۲ چشم‌انداز را تصویری به شدت مطلوب از آینده می‌دانند؛ مانند رؤیایی که با تمام وجود می‌خواهیم در آینده نزدیک به حقیقت بدل شود. به زعم این دو، چشم‌انداز ارتباط بسیار نزدیکی با احساسات و عواطف ما دارد و ما را به عمیق‌ترین آرزوهایمان ارتباط می‌دهد. به همین خاطر، امکان پرداختن به چشم‌انداز با استفاده از روش‌های تحلیلی وجود ندارد (میرشاه ولایتی، ۱۳۹۰).

دیدگاه بیکن

بیکن^۳ در کتاب خود با عنوان «طراحی شهرها»^۴ به این نکته اشاره می‌کند که اراده و خواست مردم می‌تواند به گونه‌ای تأثیرگذار بر شهرهای ما تحمیل شوند، به طوری که فرم پدید آمده، الهامات و خاستگاه‌های بلند تمدن ما را بیان کنند. بیکن شهرسازی را به عنوان هنر مردم می‌دانست، یک تجربه مشترک که در آن سیاست‌گذاران، طراحان، ساکنان، صاحبان مشاغل و مسئولان و رهبران جامعه شهری نقش فعالی را در خلق چشم‌انداز برای شهرشان بازی می‌کنند. از طریق تجزیه و تحلیل، مصاحبه‌ها و جلسات آموزشی و تلاش برای ایجاد توافقی جمعی، گروه‌های یاد شده می‌توانند چشم‌اندازی را پدید آورند که نه تنها همه گروه‌های دخیل را به مشارکت تشویق کنند بلکه حس مالکیت در برنامه کلی را نیز برای آن‌ها پدید آورد. نقشی که طراحان و برنامه ریزان در این فرایند ایفا می‌کنند، توجه به نیازها و خواسته‌های جامعه و سپس بارور کردن و تصفیه ایده‌ها از ناخالصی‌ها به گونه‌ای است که محصول نهایی اهداف کلان چشم‌انداز بنیادی شهر را منعکس سازد. نتیجه یک چشم‌اندازسازی موفق نمایش گرافیکی و بیان متنی ایده‌های مطلوب برای شهر و به عبارت بهتر، خلق چشم‌انداز توسعه آتی شهر است. بیکن معتقد است که عدم موفقیت در ایجاد یک چشم‌انداز منطقی با ظرافت، دقیق، صحیح و تشویق‌کننده از یک شهر، چیزی برای برانگیختن واکنش‌های مردم باقی نمی‌گذارد. جامعه (مردم) و طراحان هنگامی به موفقیت کامل می‌رسند که فرایند برنامه‌ریزی و ایجاد چشم‌انداز را به یک

1. Lindgren
2. Bennhold
3. Bacon
4. Design of Cities

کار هنری کالبدی (فضایی-کالبدی) مبدل سازند؛ چیزی که بیکن به عنوان شهری ایجاد شده توسط فرایندهای تعامل جمعی از طریق برنامه واضح و فرمی که سزاوار یک شهر اصیل و با شکوه باشد از آن یاد می‌کند (پامیر، ۱۳۸۹).

دیدگاه ساشکین

مارشال ساشکین^۱ در تبیین فرایند ایجاد و توسعه چشم‌انداز توسط رهبر، تکیه‌اش بر کار الیوت ژاکس^۲ (Elliott 1986 & 1982 & Jaques, 1972) به نقل از رضوانی، ۱۳۹۴) است. ژاکس چهار مهارت ذهنی را تبیین کرد. در تقسیم‌بندی وی، افراد بر اساس توانایی‌های ادراکی، توانایی تفکر و برنامه‌ریزی مؤثر به سه دسته ضعیف، متوسط و قوی دسته‌بندی شده‌اند. این چهار مهارت ذهنی عبارتند از: ابزار چشم‌انداز، توضیح چشم‌انداز، گسترش چشم‌انداز و تعمیق چشم‌انداز. توجه به ارزش‌ها، باورها و معیارهای مشترک در این دیدگاه بر تئوری جامعه‌شناسی کلاسیک تالکوت پارسونز مبتنی است. پارسونز اظهار نظر وبر (Weber, 1924 & 1947) به نقل از رضوانی، ۱۳۹۴) مبنی بر اینکه انسان بدون فهم ابزارها نمی‌تواند اهداف را کاملاً درک کند و برعکس آن را از دیدگاه سیستمی باز مورد تحلیل قرار داد.

دیدگاه وستلی و مینتزبرگ

در این دیدگاه، یکی از موارد قابل بررسی در رهبری چشم‌انداز، فرایندهایی است که از طریق آن‌ها چشم‌اندازها توسعه می‌یابند. به‌طور کلی سه مقوله تعریف تصورات آینده، تدوین این تصورات و توانمند کردن پیروان از طریق انتقال چشم‌انداز، سه عنصر مشخص این مدل هستند. در این دیدگاه چشم‌اندازهای استراتژیک، تابع شرایطی است که در آن، چشم‌انداز ظهور پیدا می‌کند؛ این شرایط عبارتند از شرایط داخلی و شرایط خارجی، شخصیت رهبر و موضوع.

ادموند بیکن به عنوان رهبر شهرسازی اصلی فیلادلفیا از سال ۱۹۴۹ تا ۱۹۷۰ فعالیت کرد. دوران طولانی تصدی به او این امکان را داد که به اهداف بزرگی از جمله باز زنده‌سازی میدان ریتن هاوس^۳ و ایجاد ادراکی جدید و تمجیدآمیز در بخشی از فیلادلفیا، نائل شود. هرچند مزیت‌های شیوه بیکن در دوره تصدی او، علی‌رغم طولانی بودنش شناخته نشد، اما کار ساخت شهر به مدت نیم‌قرن بر اساس چشم‌اندازی که او تنظیم کرده بود، پیش رفت. در نتیجه اقدامات او، امروز مرکز شهر فیلادلفیا یکی از موفقیت‌های عمده آمریکا در شهرسازی و یکی از مشهورترین و محبوب‌ترین این مکان‌های شهری به حساب می‌آید (پامیر، ۱۳۸۹). در حقیقت تدوین چشم‌انداز استراتژیک و اجرای آن جدای از تطبیق با شرایط و تعاملات قوی، ناممکن است و در مجموع سه

1. Marshall Sashkin
2. Elliott Jaques
3. Rittenhouse

عامل چشم انداز، شرایط استراتژیک و سبک استراتژیک در فضای فکر، عمل، تعاملات و استدلال، عواملی هستند که مشخص می کنند این گونه افراد رهبر منحصر به فرد و ورای زمان هستند (Westley and Mintzberg, 1989).

دیدگاه نی نوس

یکی از کامل ترین و مشهورترین دیدگاهها در خصوص چشم انداز است. نی نوس تعریف چشم انداز، تعیین نقش راهبری، عوامل مؤثر در تدوین چشم انداز و ... را ارائه می دهد که خلاصه ای از نظرات وی در ادامه آمده است. چشم انداز نه تنها نقش مهمی را در مرحله آغازین تشکیل سازمان ایفا می کند بلکه در طول چرخه حیات سازمان هم این نقش را دارد. برای رهبری موفق، نیازمند به شکل، کارکرد، فرایند و هدف احساس می شود. نویسنده در تحلیل پرداختن به ابعاد چهاروجهی رهبری در قالب سیستماتیک، موضوع خویش را با طرح یک پرسش دنبال می کند که رهبر چگونه می تواند تشخیص دهد که چه باید بکند و پاسخ می دهد که رهبر باید احساسی جذاب از مسیر حرکت اعضای سازمان ایجاد کند. فرمول انجام چنین کاری، در برون نگری و بخشی درون بینی نهفته است که هر کدام از این دو بخش را می توان با مطالعه سیستماتیک و جامع قوت های موجود سازمان و چشم اندازهای آینده آن تقویت کرد.

این فرایند، با توسعه فهم عمیقی نسبت به همه این چهار بعد؛ یعنی محیط های خارجی و داخلی، وضعیت موجود و آینده ادامه پیدا می کند. از آنجاکه چشم انداز مدل ذهنی از وضعیت آینده یک گروه و یا یک سازمان و نیز مدل ذهنی آینده ای مطلوب یا کمال جویانه برای آن است باید هدف و مسیر را روشن کند و به گونه ای بلندپروازانه و منحصر به فرد، جامعیت هدفها و خواسته های سازمان را منعکس نماید، لذا چنین چشم اندازهایی نقش کلیدی را در طراحی آینده و در خط مقدم فرایند فرمول بندی استراتژی ایفا می کنند. البته ما نباید ادعا کنیم که چشم انداز همیشه نتیجه فرایندی منظم است، بلکه اغلب فرایند تعاملی درون نگرانه ای را در بر می گیرد که توضیح آن حتی از سوی شخصی که آن چشم انداز را ادراک می کند هم مشکل است و در عین حال رهبران همانند هنرمندان در تلاشند که منابع در دسترس شان را که عبارتند از افراد، فرایندها و ساختارهای سازمان، مجدداً تنظیم نمایند تا نظم نوین و قدرتمندی را که فراتر از زمان که موجب موفقیت و تلاش می شود، ایجاد کنند. رهبران در مسیر این تلاش هنرمندانه گام هایی چند را طی می کنند که آغاز آن ها، انتخاب و تبیین چشم انداز است. عناصر اساسی که بخشی از کل کوشش های تبیین چشم انداز را تشکیل می دهند عبارتند از اطلاعات، ارزش ها، چارچوبها و شهود (علی اکبری و دیگران، ۱۳۸۴).

وی در قسمت دیگری در تعریف نقش رهبران در تشخیص استفاده از عواملی که واقعیت جامعه را نشان می دهند به این عوامل اشاره می کند: روند رشد جامعه از ابتدا تا شرایط فعلی و مسائل و چالش های فرهنگ جامعه و سنتها و تشریفات و ساختار اداری حاکم بر آن جامعه، آینده ای که جامعه با آن روبرو است، مزایا و محدودیت های رقابتی جامعه، مهارت ها و دانش افراد و مدیران یک جامعه، تغییراتی که در نیازها و خواسته های

مصرف‌کنندگان و آحاد مردم ایجاد می‌شود. بنابراین، نخستین مسئولیت رهبران یک جامعه، تعریف واقعیت در ابعاد فوق است تا بتواند بر اساس آن چشم‌انداز آینده را ترسیم کند و مفهوم جهت را تبیین نماید. اطلاعات و ارزش‌ها در داخل ساختار و یا چارچوب، مواد خامی هستند که به شما به عنوان رهبر سازمان امکان می‌دهند تا تصویر بزرگ را مشاهده کنید. یک بخش مهم آن ساختار، مدل ذهنی شما از چگونگی عملکرد سازمانتان و صنعت آن یا گروه همتاست. بخش دیگر، مجموعه سناریوهایی است که درک شما را از اینکه جهان خارج در آینده چگونه ممکن است تغییر کند و نیز اینکه آن تغییرات احتمال دارد چه الزاماتی را برای سازمان مشابه به همراه داشته باشد، تسخیر می‌کند. این همه ذیل عنوان نتیجه‌ای از سنتز یا شهود گرد هم می‌آیند؛ گاهی اوقات شهودی قدرتمند تمام آن چیزی است که مورد نیاز است. شهود، فرایند خلاقیتی است که همچنان تا حدودی اسرارآمیز است و در حد ضعیفی به آن پی برده‌اند. در عین حال، شهود کمتر به تنهایی ادراک می‌گردد و باید با روش‌های ساختاری متعدد یاری شود و سرانجام باید به‌طور موفقیت‌آمیزی اجرا شود (علی‌اکبری و دیگران، ۱۳۸۴).

وی در نهایت چشم‌اندازسازی را (با تأکید بر فرهنگ) در چهار مرحله معرفی می‌کند:

- ۱- حسابرسی: به مفهوم اندازه‌گیری و سنجش توانایی‌ها شامل تعیین عملکرد نقاط ضعف و قوت و تعیین مقصد در صورت ادامه وضعیت فعلی.
- ۲- فرایند شناخت چگونگی کار سازمانی که شامل: آگاهی از ارزش‌ها و فرهنگ سازمانی حاکم بر رفتار و تصمیم‌گیری‌ها، آگاهی از قوت‌ها و ضعف‌های اجرایی سازمان، شناخت استراتژی موجود سازمان.
- ۳- فرایند شناخت ماهیت اصلی سازمان که دارای مراحل: شناخت مأموریت یا هدف تعیین شده سازمان، شناخت آثار ارزشی سازمان برای جامعه، شناخت ویژگی‌های صنعت یا چارچوب نهادی فعالیت سازمان، شناخت موقعیت منحصر به فرد سازمان در صنعت مربوط یا ساختار سازمانی، شناخت عوامل موفقیت سازمان در آینده.
- ۴- فرایند انتخاب چشم‌انداز: در این گام انواع چشم‌اندازهای قابل پیش‌بینی تدوین و ارزیابی می‌شود و باید چشم‌اندازی را انتخاب کرد که بهترین و حداقل مناسب‌ترین چشم‌انداز به شمار آید (Nanus, 1992).
نظرات ارزشمند و طبقه‌بندی شده نی‌نوس به موارد زیر در تعیین شیوه و فرایند چشم‌اندازسازی تأکید می‌کند:
- چشم‌اندازسازی نه‌تنها در مرحله آغاز فرایند برنامه توسعه، بلکه باید در طول حیات در یک چرخه تکرار شود.
- شروع فرایند با طرح پرسش‌های صحیح و مؤثر آغاز می‌شود.
- فهم عمیق از محیط‌های خارجی و داخلی، وضعیت موجود و آینده از طریق شناخت سیر تحول و تغییرات جامعه، سازمان و ...، هویت جامعه، آینده‌ای که در پیش روست، قوت‌ها و ضعف‌های جامعه، ظرفیت‌های موجود برای آموزش و پرورش و عوامل مؤثر خارجی.

مطالعه آینده‌نگاری توسعه سرزمین (جلد اول): اهداف بنیادین و چشم‌انداز

- وی چشم‌انداز را همیشه نتیجه فرایندی منظم نمی‌داند و از رهبران چشم‌انداز (برنامه‌ریزان و مجریان) به عنوان هنرمند یاد کرده است.
- عناصر اصلی چشم‌انداز در این دیدگاه شامل: اطلاعات، ارزش‌ها، چارچوب‌ها و شهود است.
- وی جایگاه خاص و مهمی را برای شهود در چشم‌اندازسازی معرفی می‌کند، اما راهکارهایی در چگونگی بروز خلاقیت متکی به شهود را که قابل اطمینان باشد ارائه نمی‌کند.
- وی عوامل و شاخص‌هایی که واقعیت یک جامعه را به تصویر می‌کشند را به طور خلاصه شامل: سیر تحول و رشد جامعه، هویت فعلی جامعه، آینده‌ای که جامعه با آن روبرو است، مزایا و محدودیت‌های رقابتی، مهارت و دانش افراد و مدیران یک جامعه می‌داند.
- در واقع سه مرحله از چهار مرحله پیشنهادی وی برای تدوین چشم‌انداز به بررسی و تشخیص وضعیت و ویژگی‌ها اختصاص دارد و در مرحله چهارم از انواع پیشنهادی چشم‌انداز بهترین آن انتخاب می‌شود ولی برنامه منسجم و مشخص در هر مرحله ارائه نمی‌شود.
- وی به سه اصل مهم در چشم‌اندازسازی اشاره می‌کند: شناخت و آگاهی، توجه به مخاطبین اصلی و نیازها و انتظارات و همچنین درگیر کردن همه افراد در فرایند انتخاب چشم‌انداز.

۳-۱-۵- اسناد و منابع ورودی چشم‌انداز

در این قسمت اسناد و منابع مورد نیاز جهت تدوین چشم‌انداز جمع‌آوری و مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. این منابع شامل طرح‌ها و برنامه‌های فرادست و موازی از قبیل چشم‌انداز بیست ساله ۱۴۰۴، سیاست‌های کلی نظام، آمایش استان‌ها، بیانیه گام دوم انقلاب، الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت و ... بوده که هر یک به صورت تفصیلی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.

۳-۱-۶- اسناد فرادست

در بخش ذیل متون اسناد فرادست و دیگر اسناد مربوطه به میان آمده و در ادامه کار و در بخش‌های بعدی با استفاده از تکنیک‌هایی همچون تحلیل محتوا، کلیدواژگان اصلی احصاء و مورد بررسی قرار گرفته است. اسناد نامبرده عبارتند از:

- قانون اساسی اصل ۴۸؛
- قانون اساسی اصل ۵۰؛
- چشم‌انداز ۱۴۰۴؛
- سیاست‌های کلی نظام در آمایش سرزمین؛
- سیاست‌های کلی نظام در امور شهرسازی؛

- سیاست‌های کلی نظام در قانون‌گذاری؛
- سیاست‌های کلی نظام در اقتصاد مقاومتی؛
- سیاست‌های کلی نظام در محیط‌زیست؛
- سیاست‌های کلی نظام در علم و فناوری؛
- سیاست‌های کلی نظام در جمعیت؛
- سیاست‌های کلی نظام در خانواده؛
- بیانیه گام دوم انقلاب؛
- الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت؛
- نقشه جامع علمی کشور؛
- اصول آمایش سرزمین؛
- جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین.

قانون اساسی اصل ۴۸

- در بهره‌برداری از منابع طبیعی و استفاده از درآمدهای ملی در سطح استان‌ها و توزیع فعالیت‌های اقتصادی میان استان‌ها و مناطق مختلف کشور، باید تبعیض در کار نباشد. به طوری که هر منطقه فراخور نیازها و استعداد رشد خود، سرمایه و امکانات لازم را در دسترس داشته باشد.
- رفع هرگونه تبعیض در استفاده مناطق (استان‌ها و شهرستان‌ها) مختلف کشور از منابع طبیعی و سرمایه‌های ملی.
 - فراهم کردن زمینه رشد همه مناطق (استان‌ها و شهرستان‌ها) متناسب با استعدادهای آنها و با حفظ رقابت سازنده.
 - توزیع مناسب فعالیت‌های اقتصادی در مناطق (استان‌ها و شهرستان‌ها) مختلف کشور.
 - استفاده بهینه از قابلیت‌ها و مزیت‌های نسبی در راستای نقش منطقه‌ای و بین‌المللی کشور.

قانون اساسی اصل ۵۰

- در جمهوری اسلامی، حفاظت محیط‌زیست که نسل امروز و نسل‌های بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی می‌شود. از این‌رو فعالیت‌های اقتصادی و غیر آنکه با آلودگی محیط‌زیست یا تخریب غیر قابل جبران آن ملازمه پیدا کند، ممنوع است.

چشم انداز ۱۴۰۴

ایران کشوری است توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه، با هویت اسلامی و انقلابی، الهام بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین الملل. جامعه ایرانی در افق این چشم انداز چنین ویژگی هایی خواهد داشت:

- توسعه یافته، متناسب با مقتضیات فرهنگی، جغرافیایی و تاریخی خود و متکی بر اصول اخلاقی و ارزش های اسلامی، ملی و انقلابی، با تأکید بر مردم سالاری دینی، عدالت اجتماعی، آزادی های مشروع، حفظ کرامت و حقوق انسان ها و بهره مند از امنیت اجتماعی و قضایی؛
- برخوردار از دانش پیشرفته، توانا و تولید علم و فناوری، متکی بر سهم برتر منابع انسانی و سرمایه اجتماعی در تولید ملی؛
- امن، مستقل، مقتدر با سامان دفاعی مبتنی بر بازدارندگی همه جانبه و پیوستگی مردم و حکومت؛
- برخوردار از سلامت، رفاه و امنیت غذایی، تأمین اجتماعی، فرصت های برابر، توزیع مناسب نهاد مستحکم خانواده، به دور از فقر، فساد، تبعیض و بهره مند از محیط زیست مطلوب؛
- فعال، مسئولیت پذیر، ایثارگر، مؤمن، رضایت مند، برخوردار از وجدان کاری، انضباط، روحیه تعاون و سازگاری اجتماعی، متعهد به انقلاب و نظام اسلامی و شکوفایی ایران و مفتخر به ایرانی بودن؛
- دست یافته به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه آسیای جنوب غربی (شامل آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای همسایه)، با تأکید بر جنبش نرم افزاری و تولید علم، رشد پرشتاب و مستمر اقتصادی، ارتقای نسبی سطح درآمد سرانه و رسیدن به اشتغال کامل؛
- الهام بخش، فعال و مؤثر در جهان اسلام، با تحکیم الگوی مردم سالاری دینی، توسعه کارآمد، جامعه اخلاقی، نواندیشی و پویایی فکری و اجتماعی، تأثیرگذار بر همگرایی اسلامی و منطقه ای بر اساس تعالیم اسلامی و اندیشه های امام خمینی (ره)؛
- دارای تعامل سازنده و مؤثر با جهان بر اساس اصول عزت، حکمت و مصلحت (مجمع تشخیص مصلحت نظام).

سیاست های کلی نظام در آمایش سرزمین

- الف- توسعه منابع انسانی به عنوان رکن اصلی آمایش سرزمین از طریق:
- ۱- تربیت انسان های سالم، با انگیزه، شاداب، متدین، وطن دوست، جمع گرا، نظم پذیر و قانون گرا.
 - ۲- ارتقاء سطح آموزش، پژوهش و بهره وری نیروی کار در جهت افزایش سهم منابع انسانی در ترکیب عوامل مؤثر در تولید ثروت ملی.

- ۳- برقراری تناسب کمی و کیفی جمعیت و استقرار متعادل آن در پهنه سرزمین و تعمیم و گسترش شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی.
- ۴- بهبود شاخص‌های توسعه انسانی با تأکید بر تدین، شکوفایی استعدادها و خلاقیت‌ها، گسترش سلامت و ارتقای سطح دانش عمومی...
- ب- توجه به یکپارچگی ملی و سرزمینی و تقویت هویت اسلامی - ایرانی و مدیریت سرزمین از طریق:
- ۱- استفاده مؤثر از موقعیت، میراث تاریخی و جاذبه‌های فرهنگی و طبیعی کشور در مسیر اهداف توسعه، تقویت گردشگری و حفاظت از سوابق تاریخی.
 - ۲- تنظیم اثربخش رابطه دولت و مردم و افزایش سازمان یافته سهم مردم در امور کشور با توجه به سیاست‌های کلی مصوب در بخش «وحدت و همبستگی ملی»، «امنیت ملی» و «اقوام و مذاهب».
 - ۳- تعامل سازنده میان ارزش‌ها و مزیت‌های مناطق گوناگون کشور با استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی، آموزشی، اقتصادی و انگیزه‌های ملی و اقدام در جهت تفویض اختیارات مناسب قانونی به سطوح منطقه‌ای و محلی با رعایت تمرکز امور سیاست‌گذاری و حاکمیتی.
- ج- ارتقای کارایی و بازدهی اقتصادی و تسهیل روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور با:
- ۱- تقسیم کار ملی با توجه به استعدادهای طبیعی و خلق مزیت‌های جدید در مناطق مختلف کشور.
 - ۲- هم‌افزایی مزیت‌های کشور، نوسازی بخش کشاورزی متناسب با منابع تولید و پهنه‌بندی اقلیمی، اصلاح و تکمیل زنجیره‌های تولید صنعتی، سازماندهی بخش خدمات نوین و تولید کالا و خدمات دانش پایه.
 - ۳- فراهم آوردن زمینه‌های مناسب مدیریتی و زیربنایی در مناطق مختلف و ارتقاء مستمر سطح شاخص بهره‌وری ملی و افزایش سهم منابع انسانی در تولید ثروت ملی متناسب با استعداد مناطق کشور.
 - د- دستیابی به تعادل‌های منطقه‌ای متناسب با قابلیت‌ها و توان هر منطقه با توجه به نکات زیر:
 - ۱- ایجاد امکانات عادلانه و فرصت‌های برابر و رفع تبعیض ناروا در مناطق کشور.
 - ۲- تعیین نقش ملی و فرامرزی مناطق مختلف کشور برای رسیدن به تعادل‌های منطقه‌ای و تقویت وحدت و یکپارچگی ملی.
 - ۳- فراهم آوردن زمینه‌های مناسب برای افزایش سهم جمعیت و فعالیت در مناطق کم تراکم با اولویت مناطق شرقی و جنوبی کشور.
 - ه- سامان بخشی فضای مناسب مراکز زیست و فعالیت به‌ویژه در مناطق مرزی با تأکید بر مشارکت مؤثر مردم با:
- ۱- ساماندهی، مدیریت کلان و نظارت مستمر بر پیشرفت و آبادانی کشور با ایجاد شبکه به هم پیوسته مناطق اسکان و فعالیت‌های ملی و تعریف نقش و کارکرد فراملی هریک از آنها در جهت تحقق اهداف چشم‌انداز و اصول آمایش سرزمین.

- ۲- تقویت هدفمند عوامل پیشرفت و آبادانی در مناطق حساس و ویژه با توجه به ملاحظات دفاعی، امنیتی، فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی و افزایش نقش و فعالیت مردم در فرایند توسعه.
- ۳- توسعه هماهنگی جزایر و سواحل جنوب و شمال کشور با بهره‌گیری از ظرفیت استان‌های همجوار، موقعیت جغرافیایی، زیربنای اساسی، منابع دریایی و نفت و گاز و استقرار صنایع مرتبط، پشتیبان و انرژی‌بر و توسعه بازرگانی، گردشگری، آموزش عالی، فنی- حرفه‌ای و تحقیقات با تقویت تعامل فراملی (طی ده سال در قالب دو برنامه پنج‌ساله).
- ۴- توسعه هماهنگ مناطق مرزی در شرق و غرب کشور با تقویت امور زیربنایی و بهره‌گیری از مزیت‌های نسبی جهت توسعه ظرفیت ملی گردشگری، آموزشی، بازرگانی و تعامل فرامرزی.
- و- رعایت ملاحظات امنیتی و دفاعی در استقرار جمعیت و فعالیت در سرزمین با تکیه بر:
 - ۱- انتخاب مکان‌های مناسب و استقرار مراکز زیست و فعالیت و همچنین مراکز حیاتی و حساس، متناسب با ملاحظات اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی به‌ویژه امنیتی و پدافند غیرعامل.
 - ۲- ارتقاء فعالیت‌های توسعه‌ای ملی و استانی در مناطق مرزی با اعطای مشوق‌های اقتصادی و تقویت زیربناها و استقرار مناسب جمعیت و تقویت نیروهای نظامی و انتظامی متناسب با تهدیدات.
 - ۳- ساماندهی سطوح خدمات و استقرار جمعیت در کشور با توجه به مدیریت سوانح طبیعی، حوادث و منابع آب و رعایت شرایط زمین‌شناسی جهت افزایش ضریب ایمنی تأسیسات زیربنایی و حیاتی و ابنیه مراکز جمعیتی و شهرها و روستاها.
 - ۴- تقویت همگرایی، یکپارچگی ملی، وحدت و پیوندهای اجتماعی با ارتقاء سطح توسعه یافتگی مناطق مختلف کشور و ایجاد قطب‌ها و کانون‌های توسعه.
 - ۵- پیشگیری از مهاجرت‌های بی‌رویه به مراکز استان‌ها با تدابیر لازم.
- ز- استفاده از موقعیت ممتاز جغرافیایی در جهت کسب جایگاه شایسته منطقه‌ای و جهانی از طریق:
 - ۱- تعامل و همکاری با کشورهای منطقه و جهان به‌ویژه حوزه تمدن ایرانی- اسلامی با تقویت نقش‌آفرینی سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و امنیتی کشور در جهت تأمین منافع ملی یا مشترک.
 - ۲- تقویت شبکه ریلی و راه‌های ارتباطی اصلی و شریانی سرزمین و تبدیل کشور به مرکز عبور و مرور هوایی منطقه برای ترانزیت کالا و مسافر و نیز ایفای نقش مرکزیت مبادله انرژی (نفت، گاز، برق) و مخابرات در منطقه به منظور حفظ امنیت و منافع ملی.
 - ۳- جلب مشارکت کشورهای منطقه در طراحی، سرمایه‌گذاری و فعالیت‌های مشترک در زمینه‌های مختلف به‌ویژه اقتصادی و زیربنایی در جهت تأمین منافع مشترک منطقه‌ای.
 - ۴- ایجاد و تقویت نهادها و تشکل‌های منطقه‌ای در زمینه‌های گوناگون به‌ویژه علمی، فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی با بهره‌گیری از عناصر هویت ایرانی- اسلامی.

- ۵- انتخاب تعدادی از کلان‌شهرها، بنادر و جزایر مستعد کشور و تجهیز آن‌ها به خدمات پیشرفته ارتباطی و اطلاعاتی برای پذیرش نقش فراملی.
- ۶- ایفای نقش محوری در تعاملات علمی- فنی با منطقه و سایر کشورها با صدور خدمات فنی، مهندسی و آموزشی.
- ح- حفظ، احیا و بهره‌وری بهینه از سرمایه‌ها، منابع طبیعی تجدیدشونده و حفظ محیط‌زیست در طرح‌های توسعه.

سیاست‌های کلی نظام در امور شهرسازی

- ۱- مکان‌یابی توسعه شهرها در چارچوب طرح آمایش سرزمینی و بر اساس استعدادهای اقتصادی و با رعایت معیارهای زیست‌محیطی و مراقبت از منابع آب و خاک کشاورزی و ایمنی در مقابل سوانح طبیعی و امکان استفاده از زیرساخت‌ها و شبکه شهری.
- ۲- تعیین ابعاد کالبدی شهرها در گسترش افقی و عمودی با تأکید بر هویت ایرانی- اسلامی و با رعایت ملاحظات فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، امنیتی، حقوق همسایگی و امکانات زیربنایی و الزامات زیست‌محیطی و اقلیمی.
- ۳- هماهنگ‌سازی مقررات و ایجاد هماهنگی در نظام مدیریت تهیه، تصویب و اجرای طرح‌های توسعه و عمران شهری و روستایی.
- ۴- تأمین منابع پایدار برای توسعه و عمران و مدیریت شهری و روستایی با تأکید بر نظام درآمد- هزینه‌ای و در چارچوب طرح‌های مصوب.
- ۵- حفظ هویت تاریخی در توسعه موزون شهر و روستا با احیاء بافت‌های تاریخی و بهسازی یا نوسازی دیگر بافت‌های قدیمی.
- ۶- جلوگیری از گسترش حاشیه‌نشینی در شهرها و ساماندهی بافت‌های حاشیه‌ای و نامناسب موجود.
- ۷- تقویت و کارآمد کردن نظام مهندسی.
- ۸- ایمن‌سازی و مقاوم‌سازی محیط شهری و روستایی.
- ۹- رعایت هویت تاریخی و معنوی شهرها در توسعه و بهسازی محیط شهری به‌ویژه شهرهایی از قبیل قم و مشهد.
- ۱۰- سطح‌بندی شهرهای کشور و جلوگیری از افزایش و گسترش بی‌رویه کلان‌شهرها.
- ۱۱- رعایت نیاز و آسایش جانبازان و معلولان در طراحی فضای شهری و اماکن عمومی.

سیاست‌های کلی نظام در قانون‌گذاری

- ۱- توجه به موازین شرع به عنوان اصلی‌ترین منشأ قانون‌گذاری در تنظیم و تصویب طرح‌ها و لوایح قانونی.

- ۲- ارزیابی و پالایش قوانین و مقررات موجود کشور از حیث مغایرت با موازین شرعی و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و ایجاد سازوکار لازم برای تضمین اصل چهارم قانون اساسی.
- ۳- تعیین سازوکار مناسب برای عدم مغایرت مقررات با قانون اساسی.
- ۴- نظارت بر عدم مغایرت یا انطباق قوانین با سیاست‌های کلی نظام با همکاری شورای نگهبان و مجمع تشخیص مصلحت نظام و تصویب قوانین لازم برای تحقق هریک از سیاست‌های کلی نظام.
- ۵- تعیین حدود اختیارات و صلاحیت مراجع وضع قوانین و مقررات با ارائه تعریف روشن و مشخص از «قانون»، «آیین‌نامه»، تصویب‌نامه و بخشنامه موضوع اصل ۱۳۸»، «قانون آزمایشی و اساسنامه موضوع اصل ۸۵»، «برنامه و خطمشی دولت و تصمیمات موضوع اصل ۱۳۴»، «آراء وحدت رویه و ضوابط موضوع اصل ۱۶۱» و سایر مقررات و همچنین طبقه‌بندی و تعیین هرم سیاست‌ها، قوانین و مقررات کشور بر اساس نص یا تفسیر اصول قانون اساسی حسب مورد، از طریق مجلس شورای اسلامی.
- ۶- تعیین حدود اختیارات مجلس در اصلاح لوایح با رعایت اهداف لایحه.
- ۷- تعیین محدوده اختیار مجلس در تصویب ساختار و مفاد بودجه سالانه کل کشور (پیش‌بینی درآمدها، هدف‌گذاری‌ها، موارد هزینه و...) با تصویب قانون لازم و اصلاح آیین‌نامه داخلی مجلس.
- ۸- تعیین وظایف دولت و مجلس در مورد تعداد وزرا و وظایف و اختیارات آنان، وظایف قانونی رئیس‌جمهور موضوع اصل ۶۰ و ۱۲۴ قانون اساسی و هر گونه ادغام، الحاق، انتزاع و ایجاد سازمان‌های اداری، از طریق تصویب قانون.
- ۹- رعایت اصول قانون‌گذاری و قانون‌نویسی و تعیین سازوکار برای انطباق لوایح و طرح‌های قانونی با تأکید بر:
 - قابل اجرا بودن قانون و قابل سنجش بودن اجرای آن.
 - معطوف بودن به نیازهای واقعی.
 - شفافیت و عدم ابهام.
 - استحکام در ادبیات و اصطلاحات حقوقی.
 - بیان شناسه تخصصی هر یک از لوایح و طرح‌های قانونی و علت پیشنهاد آن.
 - ابتناء بر نظرات کارشناسی و ارزیابی تأثیر اجرای قانون.
 - ثبات، نگاه بلندمدت و ملی.
 - انسجام قوانین و عدم تغییر یا اصلاح ضمنی آنها بدون ذکر شناسه تخصصی.
 - جلب مشارکت حداکثری مردم، ذی‌نفعان و نهادهای قانونی مردم‌نهاد تخصصی و صنفی در فرایند قانون‌گذاری.

- عدالت محوری در قوانین و اجتناب از تبعیض ناروا، عمومی بودن قانون و شمول و جامعیت آن و حتی‌الامکان پرهیز از استثناهای قانونی.
- ۱۰- تعیین عناوین قوانین جامع، تبویب، تنقیح و تعیین شناسه قوانین موجود کشور در طول برنامه ششم توسعه.
- ۱۱- تعیین ساز و کاری از سوی مجلس شورای اسلامی برای تشخیص قابلیت طرح در مجلس (موضوع اصل ۷۵ قانون اساسی) قبل از طرح و اعلام وصول.
- ۱۲- ضابطه‌مندسازی و تعیین نصاب بالا برای ارجاع به مجمع تشخیص مصلحت نظام در موارد تعارض مصوبه مجلس با نظر شورای نگهبان.
- ۱۳- بازنگری در مصوباتی که بر اساس مصلحت در مجمع تشخیص مصلحت نظام تصویب شده است از حیث تعیین دوره اعتبار مصلحت.
- ۱۴- رعایت صلاحیت ذاتی قوای سه‌گانه در قوانین مربوط به تشکیل نهادهایی از قبیل شوراهای عالی؛ بازنگری در قوانین موجود این نهادها؛ پیش‌بینی ساز و کار کارآمد قانونی لازم برای تضمین عدم مغایرت مصوبات آن‌ها با قوانین عادی.
- ۱۵- تعیین اولویت‌های قانون‌گذاری با محوریت: گره‌گشایی از امور اجرایی کشور، اصول اجراننده قانون اساسی، سند چشم‌انداز، سیاست‌های کلی نظام، برنامه پنج‌ساله توسعه و مطالبات رهبری.
- ۱۶- رعایت تدابیر فرماندهی کل نیروهای مسلح در قانون‌گذاری برای نیروهای مسلح.
- ۱۷- ترویج و نهادینه‌سازی فرهنگ رعایت، تمکین و احترام به قانون و تبدیل آن به یک مطالبه عمومی.

سیاست‌های کلی نظام در اقتصاد مقاومتی

با هدف تأمین رشد پویا و بهبود شاخص‌های مقاومت اقتصادی و دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله، سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با رویکردی جهادی، انعطاف‌پذیر، فرصت‌ساز، مولد، درون‌زا، پیشرو و برون‌گرا ابلاغ می‌شود:

- ۱- تأمین شرایط و فعال‌سازی کلیه امکانات و منابع مالی و سرمایه‌های انسانی و علمی کشور به منظور توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیتهای اقتصادی با تسهیل و تشویق همکاری‌های جمعی و تأکید بر ارتقاء درآمد و نقش طبقات کم‌درآمد و متوسط.
- ۲- پیشتازی اقتصاد دانش‌بنیان، پیاده‌سازی و اجرای نقشه جامع علمی کشور و ساماندهی نظام ملی نوآوری به منظور ارتقاء جایگاه جهانی کشور و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش‌بنیان و دستیابی به رتبه اول اقتصاد دانش‌بنیان در منطقه.

- ۳- محور قرار دادن رشد بهره‌وری در اقتصاد با تقویت عوامل تولید، توانمندسازی نیروی کار، تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد، ایجاد بستر رقابت بین مناطق و استان‌ها و به کارگیری ظرفیت و قابلیت‌های متنوع در جغرافیای مزیت‌های مناطق کشور.
- ۴- استفاده از ظرفیت اجرای هدفمندسازی یارانه‌ها در جهت افزایش تولید، اشتغال و بهره‌وری، کاهش شدت انرژی و ارتقاء شاخص‌های عدالت اجتماعی.
- ۵- سهم‌بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف متناسب با نقش آن‌ها در ایجاد ارزش، به‌ویژه با افزایش سهم سرمایه انسانی از طریق ارتقاء آموزش، مهارت، خلاقیت، کارآفرینی و تجربه.
- ۶- افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی (به‌ویژه در اقلام وارداتی) و اولویت دادن به تولید محصولات و خدمات راهبردی و ایجاد تنوع در مبادی تأمین کالاهای وارداتی با هدف کاهش وابستگی به کشورهای محدود و خاص.
- ۷- تأمین امنیت غذا و درمان و ایجاد ذخایر راهبردی با تأکید بر افزایش کمی و کیفی تولید (مواد اولیه و کالا).
- ۸- مدیریت مصرف با تأکید بر اجرای سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف و ترویج مصرف کالاهای داخلی همراه با برنامه‌ریزی برای ارتقاء کیفیت و رقابت‌پذیری در تولید.
- ۹- اصلاح و تقویت همه‌جانبه نظام مالی کشور با هدف پاسخگویی به نیازهای اقتصاد ملی، ایجاد ثبات در اقتصاد ملی و پیشگامی در تقویت بخش واقعی.
- ۱۰- حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاها و خدمات به تناسب ارزش افزوده و با خالص ارزآوری مثبت از طریق:
 - تسهیل مقررات و گسترش مشوق‌های لازم.
 - گسترش خدمات تجارت خارجی و ترانزیت و زیرساخت‌های مورد نیاز.
 - تشویق سرمایه‌گذاری خارجی برای صادرات.
 - برنامه‌ریزی تولید ملی متناسب با نیازهای صادراتی، شکل‌دهی بازارهای جدید و تنوع‌بخشی پیوندهای اقتصادی با کشورها به‌ویژه با کشورهای منطقه.
 - استفاده از ساز و کار مبادلات تهاتری برای تسهیل مبادلات در صورت نیاز.
 - ایجاد ثبات رویه و مقررات در مورد صادرات با هدف گسترش پایدار سهم ایران در بازارهای هدف.
- ۱۱- توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور به منظور انتقال فناوری‌های پیشرفته، گسترش و تسهیل تولید، صادرات کالا و خدمات و تأمین نیازهای ضروری و منابع مالی از خارج.
- ۱۲- افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد کشور از طریق:
 - توسعه پیوندهای راهبردی و گسترش همکاری و مشارکت با کشورهای منطقه و جهان، به‌ویژه همسایگان.

-
- استفاده از دیپلماسی در جهت حمایت از هدف‌های اقتصادی.
 - استفاده از ظرفیت‌های سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای.
 - ۱۳- مقابله با ضربه‌پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت و گاز از طریق:
 - انتخاب مشتریان راهبردی.
 - ایجاد تنوع در روش‌های فروش.
 - مشارکت دادن بخش خصوصی در فروش.
 - افزایش صادرات گاز.
 - افزایش صادرات برق.
 - افزایش صادرات پتروشیمی.
 - افزایش صادرات فرآورده‌های نفتی.
 - ۱۴- افزایش ذخایر راهبردی نفت و گاز کشور به منظور اثرگذاری در بازار جهانی نفت و گاز و تأکید بر حفظ و توسعه ظرفیت‌های تولید نفت و گاز، به‌ویژه در میادین مشترک.
 - ۱۵- افزایش ارزش افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش صنعت نفت و گاز، توسعه تولید کالاهای دارای بازدهی بهینه (بر اساس شاخص شدت مصرف انرژی) و بالا بردن صادرات برق، محصولات پتروشیمی و فرآورده‌های نفتی با تأکید بر برداشت صیانتی از منابع.
 - ۱۶- صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور با تأکید بر تحول اساسی در ساختارها، منطقی‌سازی اندازه دولت و حذف دستگاه‌های موازی و غیرضرور و هزینه‌های زائد.
 - ۱۷- اصلاح نظام درآمدی دولت با افزایش سهم درآمدهای مالیاتی.
 - ۱۸- افزایش سالانه سهم صندوق توسعه ملی از منابع حاصل از صادرات نفت و گاز تا قطع وابستگی بودجه به نفت.
 - ۱۹- شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن و جلوگیری از اقدامات، فعالیت‌ها و زمینه‌های فسادزا در حوزه‌های پولی، تجاری، ارزی و ...
 - ۲۰- تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده، تولید ثروت، بهره‌وری، کارآفرینی، سرمایه‌گذاری و اشتغال مولد و اعطای نشان اقتصاد مقاومتی به اشخاص دارای خدمات برجسته در این زمینه.
 - ۲۱- تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی و گفتمان‌سازی آن به‌ویژه در محیط‌های علمی، آموزشی و رسانه‌ای و تبدیل آن به گفتمان فراگیر و رایج ملی.
 - ۲۲- دولت مکلف است برای تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با هماهنگ‌سازی و بسیج پویای همه امکانات کشور، اقدامات زیر را معمول دارد:
 - شناسایی و به‌کارگیری ظرفیت‌های علمی، فنی و اقتصادی برای دسترسی به توان آفندی و اقدامات مناسب.
-

- رصد برنامه‌های تحریم و افزایش هزینه برای دشمن.
- مدیریت مخاطرات اقتصادی از طریق تهیه طرح‌های واکنش هوشمند، فعال، سریع و به هنگام در برابر مخاطرات و اختلال‌های داخلی و خارجی.
- ۲۳- شفاف و روان‌سازی نظام توزیع و قیمت‌گذاری و روزآمدسازی شیوه‌های نظارت بر بازار.
- ۲۴- افزایش پوشش استاندارد برای کلیه محصولات داخلی و ترویج آن.

سیاست‌های کلی نظام در محیط‌زیست

- ۱- مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی (از قبیل هوا، آب، خاک و تنوع زیستی) مبتنی بر توان و پایداری زیست‌بوم به‌ویژه با افزایش ظرفیت‌ها و توانمندی‌های حقوقی و ساختاری مناسب همراه با رویکرد مشارکت مردمی.
- ۲- ایجاد نظام یکپارچه ملی محیط‌زیست.
- ۳- اصلاح شرایط زیستی به منظور برخوردار ساختن جامعه از محیط‌زیست سالم و رعایت عدالت و حقوق بین‌نسلی.
- ۴- پیشگیری و ممانعت از انتشار انواع آلودگی‌های غیرمجاز و جرم‌انگاری تخریب محیط‌زیست و مجازات مؤثر و بازدارنده آلوده‌کنندگان و تخریب‌کنندگان محیط‌زیست و الزام آنان به جبران خسارت.
- ۵- پایش مستمر و کنترل منابع و عوامل آلاینده هوا، آب، خاک، آلودگی‌های صوتی، امواج و اشعه‌های مخرب و تغییرات نامساعد اقلیم و الزام به رعایت استانداردها و شاخص‌های زیست‌محیطی در قوانین و مقررات، برنامه‌های توسعه و آمایش سرزمین.
- ۶- تهیه اطلس زیست‌بوم کشور و حفاظت، احیاء، بهسازی و توسعه منابع طبیعی تجدیدپذیر (مانند دریا، دریاچه، رودخانه، مخزن سدها، تالاب، آبخوان زیرزمینی، جنگل، خاک، مرتع و تنوع زیستی به‌ویژه حیات وحش) و اعمال محدودیت قانونمند در بهره‌برداری از این منابع متناسب با توان اکولوژیک (ظرفیت قابل تحمل و توان بازسازی) آن‌ها بر اساس معیارها و شاخص‌های پایداری، مدیریت اکوسیستم‌های حساس و ارزشمند (از قبیل پارک‌های ملی و آثار طبیعی ملی) و حفاظت از منابع ژنتیک و ارتقاء آن‌ها تا سطح استانداردهای بین‌المللی.
- ۷- مدیریت تغییرات اقلیم و مقابله با تهدیدات زیست‌محیطی نظیر بیابان‌زایی، گرد و غبار به‌ویژه ریزگردها، خشکسالی و عوامل سرایت‌دهنده میکروبی و رادیواکتیو و توسعه آینده‌نگری و شناخت پدیده‌های نوظهور زیست‌محیطی و مدیریت آن.
- ۸- گسترش اقتصاد سبز با تأکید بر:
- صنعت کم‌کربن، استفاده از انرژی‌های پاک، محصولات کشاورزی سالم و ارگانیک و مدیریت پسماندها و پساب‌ها با بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های اقتصادی، اجتماعی، طبیعی و زیست‌محیطی.

-
- اصلاح الگوی تولید در بخش‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی و بهینه‌سازی الگوی مصرف آب، منابع، غذا، مواد و انرژی به‌ویژه ترویج مواد سوختی سازگار با محیط‌زیست.
 - توسعه حمل و نقل عمومی سبز و غیرفسیلی از جمله برقی و افزایش حمل و نقل همگانی به‌ویژه در کلان‌شهرها.
 - ۹- تعادل بخشی و حفاظت کیفی آب‌های زیرزمینی از طریق اجرای عملیات آبخیزداری، آبخوان‌داری، مدیریت عوامل کاهش بهره‌برداری از آب‌های زیرزمینی و تبخیر و کنترل ورود آلاینده‌ها.
 - ۱۰- استقرار نظام حسابرسی زیست‌محیطی در کشور با لحاظ ارزش‌ها و هزینه‌های زیست‌محیطی (تخریب، آلودگی و احیاء) در حساب‌های ملی.
 - ۱۱- حمایت و تشویق سرمایه‌گذاری‌ها و فناوری‌های سازگار با محیط‌زیست با استفاده از ابزارهای مناسب از جمله عوارض و مالیات سبز.
 - ۱۲- تدوین منشور اخلاق محیط‌زیست و ترویج و نهادینه‌سازی فرهنگ و اخلاق زیست‌محیطی مبتنی بر ارزش‌ها و الگوهای سازنده ایرانی-اسلامی.
 - ۱۳- ارتقاء مطالعات و تحقیقات علمی و بهره‌مندی از فناوری‌های نوآورانه زیست‌محیطی و تجارب سازنده بومی در زمینه حفظ تعادل زیست‌بوم‌ها و پیشگیری از آلودگی و تخریب محیط‌زیست.
 - ۱۴- گسترش سطح آگاهی، دانش و بینش زیست‌محیطی جامعه و تقویت فرهنگ و معارف دینی مشارکت و مسئولیت‌پذیری اجتماعی به‌ویژه امر به معروف و نهی از منکر برای حفظ محیط‌زیست در تمام سطوح و اقشار جامعه.
 - ۱۵- تقویت دیپلماسی محیط‌زیست با:
 - تلاش برای ایجاد و تقویت نهادهای منطقه‌ای برای مقابله با گرد و غبار و آلودگی‌های آبی.
 - توسعه مناسبات و جلب مشارکت و همکاری‌های هدفمند و تأثیرگذار دوجانبه، چندجانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی در زمینه محیط‌زیست.
 - بهره‌گیری مؤثر از فرصت‌ها و مشوق‌های بین‌المللی در حرکت به سوی اقتصاد کم‌کربن و تسهیل انتقال و توسعه فناوری‌ها و نوآوری‌های مرتبط.

سیاست‌های کلی نظام در علم و فناوری

- ۱- جهاد مستمر علمی با هدف کسب مرجعیت علمی و فناوری در جهان با تأکید بر:
 - تولید علم و توسعه نوآوری و نظریه‌پردازی.
 - ارتقاء جایگاه جهانی کشور در علم و فناوری و تبدیل ایران به قطب علمی و فناوری جهان اسلام.
 - توسعه علوم پایه و تحقیقات بنیادی.

-
- تحول و ارتقاء علوم انسانی به‌ویژه تعمیق شناخت معارف دینی و مبانی انقلاب اسلامی با: تقویت جایگاه و منزلت این علوم، جذب افراد مستعد و با انگیزه، اصلاح و بازنگری در متون، برنامه‌ها و روش‌های آموزشی و ارتقاء کمی و کیفی مراکز و فعالیت‌های پژوهشی مربوط.
 - دستیابی به علوم و فناوری‌های پیشرفته با سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی ویژه.
 - ۲- بهینه‌سازی عملکرد و ساختار نظام آموزشی و تحقیقاتی کشور به‌منظور دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز و شکوفایی علمی با تأکید بر:
 - مدیریت دانش و پژوهش و انسجام‌بخشی در سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی در حوزه علم و فناوری و ارتقاء مستمر شاخص‌ها و روزآمدسازی نقشه جامع علمی کشور با توجه به تحولات علمی و فنی در منطقه و جهان.
 - اصلاح نظام پذیرش دانشجو و توجه ویژه به استعداد و علاقه‌مندی دانشجویان در انتخاب رشته تحصیلی و افزایش ورود دانشجویان به دوره‌های تحصیلات تکمیلی.
 - ساماندهی و تقویت نظام‌های نظارت، ارزیابی، اعتبارسنجی و رتبه‌بندی در حوزه‌های علم و فناوری.
 - ساماندهی نظام ملی آمار و اطلاعات علمی، پژوهشی و فناوری جامع و کارآمد.
 - حمایت از تأسیس و توسعه شهرک‌ها و پارک‌های علم و فناوری.
 - توزیع عادلانه فرصت‌ها و امکانات تحصیل و تحقیق در آموزش عالی در سراسر کشور.
 - شناسایی نخبگان، پرورش استعدادهای درخشان و حفظ و جذب سرمایه‌های انسانی.
 - افزایش بودجه تحقیق و پژوهش به حداقل ۴ درصد تولید ناخالص داخلی تا پایان سال ۱۴۰۴ با تأکید بر مصرف بهینه منابع و ارتقاء بهره‌وری.
 - ۳- حاکمیت مبانی، ارزش‌ها، اخلاق و موازین اسلامی در نظام آموزش عالی، تحقیقات و فناوری و تحقق دانشگاه اسلامی با تأکید بر:
 - اهتمام به نظام تعلیم و تربیت اسلامی و اصل پرورش در کنار آموزش و پژوهش و ارتقاء سلامت روحی و معنوی دانش‌پژوهان و آگاهی‌ها و نشاط سیاسی آنان.
 - تربیت اساتید و دانشجویان مؤمن به اسلام، برخوردار از مکارم اخلاقی، عامل به احکام اسلامی، متعهد به انقلاب اسلامی و علاقه‌مند به اعتلای کشور.
 - حفظ موازین اسلامی و ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی در استفاده از علم و فناوری.
 - ۴- تقویت عزم ملی و افزایش درک اجتماعی نسبت به اهمیت توسعه علم و فناوری:
 - تقویت و گسترش گفتمان تولید علم و جنبش نرم‌افزاری در کشور.
 - ارتقاء روحیه نشاط، امید، خودباوری، نوآوری نظام‌مند، شجاعت علمی و کار جمعی و وجدان کاری.
-

-
- تشکیل کرسی‌های نظریه‌پردازی و تقویت فرهنگ کسب و کار دانش‌بنیان و تبادل آراء و تضارب افکار، آزاداندیشی علمی.
 - ارتقاء منزلت و بهبود معیشت استادان، محققان و دانش‌پژوهان و اشتغال دانش‌آموختگان.
 - احیاء تاریخ علمی و فرهنگی مسلمانان و ایران و الگوسازی از مفاخر و چهره‌های موفق عرصه علم و فناوری.
 - گسترش حمایت‌های هدفمند مادی و معنوی از نخبگان و نوآوران و فعالیت‌های عرصه علم و فناوری.
 - ۵- ایجاد تحول در ارتباط میان نظام آموزش عالی، تحقیقات و فناوری با سایر بخش‌ها با تأکید بر:
 - افزایش سهم علم و فناوری در اقتصاد و درآمد ملی، ازدیاد توان ملی و ارتقاء کارآمدی.
 - حمایت مادی و معنوی از فرایند تبدیل ایده به محصول و افزایش سهم تولید محصولات و خدمات مبتنی بر دانش پیشرفته و فناوری داخلی در تولید ناخالص داخلی با هدف دستیابی به سهم ۵۰ درصد.
 - تحکیم و تعمیق پیوند حوزه و دانشگاه و تقویت همکاری‌های مستمر راهبردی.
 - تنظیم رابطه متقابل تحصیل با اشتغال و متناسب‌سازی سطوح و رشته‌های تحصیلی با نقشه جامع علمی کشور و نیازهای تولید و اشتغال.
 - تعیین اولویت‌ها در آموزش و پژوهش با توجه به مزیت‌ها، ظرفیت‌ها و نیازهای کشور و الزامات نیل به جایگاه اول علمی و فناوری در منطقه.
 - حمایت از مالکیت فکری و معنوی و تکمیل زیرساخت‌ها و قوانین و مقررات مربوط.
 - افزایش نقش و مشارکت بخش‌های غیردولتی در حوزه علم و فناوری و ارتقاء سهم وقف و امور خیریه در این حوزه.
 - توسعه و تقویت شبکه‌های ارتباطات ملی و فراملی میان دانشگاه‌ها، مراکز علمی، دانشمندان و پژوهشگران و بنگاه‌های توسعه فناوری و نوآوری داخلی و خارجی و گسترش همکاری‌ها در سطوح دولتی و نهادهای مردمی با اولویت کشورهای اسلامی.
 - ۶- گسترش همکاری و تعامل فعال، سازنده و الهام‌بخش در حوزه علم و فناوری با سایر کشورها و مراکز علمی و فنی معتبر منطقه‌ای و جهانی به‌ویژه جهان اسلام همراه با تحکیم استقلال کشور، با تأکید بر:
 - توسعه صنایع و خدمات مبتنی بر علوم و فناوری‌های جدید و حمایت از تولید و صادرات محصولات دانش‌بنیان و متکی بر فناوری‌های بومی به‌ویژه در حوزه‌های دارای مزیت و ظرفیت، با اصلاح امر واردات و صادرات کشور.
 - اهتمام بر انتقال فناوری و کسب دانش طراحی و ساخت برای تولید محصولات در داخل کشور با استفاده از ظرفیت بازار ملی در مصرف کالاهای وارداتی.
 - استفاده از ظرفیت‌های علمی و فنی ایرانیان مقیم خارج و جذب متخصصان و محققان برجسته سایر کشورها به‌ویژه کشورهای اسلامی حسب نیاز.
-

– تبدیل ایران به مرکز ثبت مقالات علمی و جذب نتایج پژوهش‌های محققان، نخبگان علمی و نوآوران سایر کشورها به‌ویژه جهان اسلام.

سیاست‌های کلی نظام در جمعیت

- ۱- ارتقاء پویایی، بالندگی و جوانی جمعیت با افزایش نرخ باروری به بیش از سطح جانشینی.
- ۲- رفع موانع ازدواج، تسهیل و ترویج تشکیل خانواده و افزایش فرزند، کاهش سن ازدواج و حمایت از زوج‌های جوان و توانمندسازی آنان در تأمین هزینه‌های زندگی و تربیت نسل صالح و کارآمد.
- ۳- اختصاص تسهیلات مناسب برای مادران، به‌ویژه در دوره بارداری و شیردهی و پوشش بیمه‌ای هزینه‌های زایمان و درمان ناباروری مردان و زنان و تقویت نهادها و مؤسسات حمایتی ذی‌ربط.
- ۴- تحکیم بنیان و پایداری خانواده با اصلاح و تکمیل آموزش‌های عمومی درباره اصالت کانون خانواده و فرزند پروری و با تأکید بر آموزش مهارت‌های زندگی و ارتباطی و ارائه خدمات مشاوره‌ای بر مبنای فرهنگ و ارزش‌های اسلامی- ایرانی و توسعه و تقویت نظام تأمین اجتماعی، خدمات بهداشتی و درمانی و مراقبت‌های پزشکی در جهت سلامت باروری و فرزندآوری.
- ۵- ترویج و نهادینه‌سازی سبک زندگی اسلامی- ایرانی و مقابله با ابعاد نامطلوب سبک زندگی غربی.
- ۶- ارتقاء امید به زندگی، تأمین سلامت و تغذیه سالم جمعیت و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی، به‌ویژه اعتیاد، سوانح، آلودگی‌های زیست‌محیطی و بیماری‌ها.
- ۷- فرهنگ‌سازی برای احترام و تکریم سالمندان و ایجاد شرایط لازم برای تأمین سلامت و نگهداری آنان در خانواده و پیش‌بینی ساز و کار لازم برای بهره‌مندی از تجارب و توانمندی‌های سالمندان در عرصه‌های مناسب.
- ۸- توانمندسازی جمعیت در سن کار با فرهنگ‌سازی و اصلاح، تقویت و سازگار کردن نظامات تربیتی و آموزش‌های عمومی، کارآفرینی، فنی - حرفه‌ای و تخصصی با نیازهای جامعه و استعدادها و علایق آنان در جهت ایجاد اشتغال مؤثر و مولد.
- ۹- بازتوزیع فضایی و جغرافیایی جمعیت، متناسب با ظرفیت زیستی با تأکید بر تأمین آب با هدف توزیع متعادل و کاهش فشار جمعیتی.
- ۱۰- حفظ و جذب جمعیت در روستاها و مناطق مرزی و کم تراکم و ایجاد مراکز جدید جمعیتی به‌ویژه در جزایر و سواحل خلیج فارس و دریای عمان از طریق توسعه شبکه‌های زیربنایی، حمایت و تشویق سرمایه‌گذاری و ایجاد فضای کسب و کار با درآمد کافی.
- ۱۱- مدیریت مهاجرت به داخل و خارج هماهنگ با سیاست‌های کلی جمعیت با تدوین و اجرای ساز و کارهای مناسب.
- ۱۲- تشویق ایرانیان خارج از کشور برای حضور و سرمایه‌گذاری و بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و توانایی‌های آنان.

- ۱۳- تقویت مؤلفه‌های هویت‌بخش ملی (ایرانی، اسلامی، انقلابی) و ارتقاء وفاق و همگرایی اجتماعی در پهنه سرزمینی به‌ویژه در میان مرزنشینان؛ و ایرانیان خارج از کشور.
- ۱۴- رصد مستمر سیاست‌های جمعیتی در ابعاد کمی و کیفی با ایجاد ساز و کار مناسب و تدوین شاخص‌های بومی توسعه انسانی و انجام پژوهش‌های جمعیتی و توسعه انسانی.

سیاست‌های کلی نظام در خانواده

- خانواده واحد بنیادی و سنگ بنای جامعه اسلامی و کانون رشد و تعالی انسان و پشتوانه سلامت و بالندگی و اقتدار و اعتلای معنوی کشور و نظام است و سمت و سوی حرکت نظام باید معطوف باشد به:
- ۱- ایجاد جامعه‌ای خانواده‌محور و تقویت و تحکیم خانواده و کارکردهای اصلی آن بر پایه الگوی اسلامی خانواده به عنوان مرکز نشو و نما و تربیت اسلامی فرزند و کانون آرامش‌بخش.
 - ۲- محور قرار گرفتن خانواده در قوانین و مقررات، برنامه‌ها، سیاست‌های اجرایی و تمام نظامات آموزشی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی به‌ویژه نظام مسکن و شهرسازی.
 - ۳- برجسته کردن کارکردهای ارتباط خانواده و مسجد برای حفظ و ارتقاء هویت اسلامی و ملی و صیانت از خانواده و جامعه.
 - ۴- ایجاد نهضت فراگیر ملی برای ترویج و تسهیل ازدواج موفق و آسان برای همه دختران و پسران و افراد در سنین مناسب ازدواج و تشکیل خانواده و نفی تجرد در جامعه با وضع سیاست‌های اجرایی و قوانین و مقررات تشویقی و حمایتی و فرهنگ‌سازی و ارزش‌گذاری به تشکیل خانواده متعالی بر اساس سنت الهی.
 - ۵- تحکیم خانواده و ارتقاء سرمایه اجتماعی آن بر پایه رضایت و انصاف، خدمت و احترام و مودت و رحمت با تأکید بر:
- به‌کارگیری یکپارچه ظرفیت‌های آموزشی، تربیتی و رسانه‌ای کشور در جهت تحکیم بنیان خانواده و روابط خانوادگی.
 - فرهنگ‌سازی و تقویت تعاملات اخلاقی.
 - مقابله مؤثر با جنگ نرم دشمنان برای فروپاشی و انحراف روابط خانوادگی و رفع موانع و زدودن آسیب‌ها و چالش‌های تحکیم خانواده.
 - ممنوعیت نشر برنامه‌های مخل ارزش‌های خانواده.
 - ایجاد فرصت برای حضور مفید و مؤثر اعضای خانواده در کنار یکدیگر و استفاده مؤثر خانواده از اوقات فراغت به صورت جمعی.
- ۶- ارائه و ترسیم الگوی اسلامی خانواده و تقویت و ترویج سبک زندگی اسلامی- ایرانی با:
 - ترویج ارزش‌های متعالی و سنت‌های پسندیده در ازدواج و خانواده.

- پر رنگ کردن ارزش‌های اخلاقی و زدودن پیرایه‌های باطل از آن.
- مبارزه با اشرافیت و تجمل‌گرایی و مظاهر فرهنگ غرب.
- اصلاح رفتار گروه‌های مرجع و برجسته‌سازی رفتارهای شایسته آن‌ها و جلوگیری از شکل‌گیری گروه‌های مرجع ناسالم.
- ۷- بازنگری، اصلاح و تکمیل نظام حقوقی و رویه‌های قضایی در حوزه خانواده متناسب با نیازها و مقتضیات جدید و حل و فصل دعاوی در مراحل اولیه توسط حکمیت و تأمین عدالت و امنیت در تمامی مراحل انتظامی، دادرسی و اجرای احکام در دعاوی خانواده با هدف تثبیت و تحکیم خانواده.
- ۸- ایجاد فضای سالم و رعایت روابط اسلامی زن و مرد در جامعه.
- ۹- ارتقاء معیشت و اقتصاد خانواده‌ها با توانمندسازی آنان برای کاهش دغدغه‌های آینده آن‌ها درباره اشتغال، ازدواج و مسکن.
- ۱۰- ساماندهی نظام مشاوره‌ای و آموزش قبل، حین و پس از تشکیل خانواده و تسهیل دسترسی به آن بر اساس مبانی اسلامی- ایرانی در جهت استحکام خانواده.
- ۱۱- تقویت و تشویق خانواده در جهت جلب مشارکت خانواده برای پیشبرد اهداف و برنامه‌های کشور در همه عرصه‌های فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و دفاعی.
- ۱۲- حمایت از عزت و کرامت همسری، نقش مادری و خانه‌داری زنان و نقش پدری و اقتصادی مردان و مسئولیت تربیتی و معنوی زنان و مردان و توانمندسازی اعضای خانواده در مسئولیت‌پذیری، تعاملات خانوادگی و ایفاء نقش و رسالت خود.
- ۱۳- پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و عوامل تزلزل نهاد خانواده، به‌ویژه موضوع طلاق و جبران آسیب‌های ناشی از آن با شناسایی مستمر عوامل طلاق و فروپاشی خانواده و فرهنگ‌سازی کراهت طلاق.
- ۱۴- حمایت حقوقی، اقتصادی و فرهنگی از خانواده‌های با سرپرستی زنان و تشویق و تسهیل ازدواج آنان.
- ۱۵- اتخاذ روش‌های حمایتی و تشویقی مناسب برای تکریم سالمندان در خانواده و تقویت مراقبت‌های جسمی و روحی و عاطفی از آنان.
- ۱۶- ایجاد ساز و کارهای لازم برای ارتقاء سلامت همه‌جانبه خانواده‌ها، به‌ویژه سلامت باروری و افزایش فرزندآوری در جهت بر خورداری از جامعه جوان، سالم، پویا و بالنده.

بیانیه گام دوم انقلاب

انقلاب کبیر اسلامی ایران در حالی چهلمین سالگرد پیروزی خود را پشت سر گذاشت و قدم به دهه پنجم حیات خود نهاد که اگرچه دشمنان مستکبرش گمان‌های باطلی در سر داشتند، اما دوستانش در سراسر جهان، امیدوارانه آن را در گذر از چالش‌ها و به دست آوردن پیشرفت‌های خیره‌کننده، همواره سربلند دیده‌اند. در چنین نقطه عطفی، رهبر حکیم انقلاب اسلامی با صدور بیانیه گام دوم انقلاب و برای ادامه این راه روشن، به

تبیین دستاوردهای شگرف چهار دهه گذشته پرداخته و توصیه‌هایی اساسی به منظور «جهاد بزرگ برای ساختن ایران اسلامی بزرگ» ارائه فرموده‌اند. بیانیه «گام دوم انقلاب» تجدید مطالعی است خطاب به ملت ایران و به‌ویژه جوانان که به مثابه منشوری برای «دومین مرحله خودسازی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی خواهد بود و فصل جدید زندگی جمهوری اسلامی» را رقم خواهد زد. این گام دوم، انقلاب را «به آرمان بزرگش که ایجاد تمدن نوین اسلامی و آمادگی برای طلوع خورشید ولایت عظمی هست»، نزدیک خواهد کرد.

علم و پژوهش

دانش، آشکارترین وسیله عزت و قدرت یک کشور است. روی دیگر دانایی، توانایی است. دنیای غرب به برکت دانش بود که توانست برای خود ثروت و نفوذ و قدرت دویست ساله فراهم کند و با وجود تهیدستی در بنیان‌های اخلاقی و اعتقادی، با تحمیل سبک زندگی غربی به جوامع عقب‌مانده از کاروان علم، اختیار سیاست و اقتصاد آن‌ها را به دست گیرد. ما به سوءاستفاده از دانش مانند آنچه غرب کرد، توصیه نمی‌کنیم، اما مؤکداً به نیاز کشور به جوشاندن چشمه دانش در میان خود اصرار می‌ورزیم. بحمدالله استعداد علم و تحقیق در ملت ما از متوسط جهان بالاتر است. اکنون نزدیک به دو دهه است که رستاخیز علمی در کشور آغاز شده و با سرعتی که برای ناظران جهانی غافلگیرکننده بود؛ یعنی یازده برابر شتاب رشد متوسط علم در جهان به پیش رفته است. دستاوردهای دانش و فناوری ما در این مدت که ما را به رتبه شانزدهم در میان بیش از دویست کشور جهان رسانید و مایه شگفتی ناظران جهانی شد و در برخی از رشته‌های حساس و نوپدید به رتبه‌های نخستین ارتقاء داد، همه و همه در حالی اتفاق افتاده که کشور دچار تحریم مالی و تحریم علمی بوده است. ما با وجود شنا در جهت مخالف جریان دشمن‌ساز، به رکوردهای بزرگ دست یافته‌ایم و این نعمت بزرگی است که به خاطر آن باید روز و شب خدا را سپاس گفت.

اما آنچه من می‌خواهم بگویم این است که این راه طی شده، با همه اهمیتش فقط یک آغاز بوده است و نه بیشتر.

ما هنوز از قله‌های دانش جهان بسیار عقبیم. باید به قله‌ها دست یابیم. باید از مرزهای کنونی دانش در مهم‌ترین رشته‌ها عبور کنیم.

ما از این مرحله هنوز بسیار عقبیم؛ ما از صفر شروع کرده‌ایم. عقب‌ماندگی شرم‌آور علمی در دوران پهلوی‌ها و قاجارها در هنگامی که مسابقه علمی دنیا تازه شروع شده بود، ضربه سختی بر ما وارد کرده و ما را از این کاروان شتابان، فرسنگ‌ها عقب نگه داشته بود. ما اکنون حرکت را آغاز کرده و با شتاب پیش می‌رویم ولی این شتاب باید سال‌ها با شدت بالا ادامه یابد تا آن عقب‌افتادگی جبران شود. این‌جانب همواره به دانشگاه‌ها و دانشگاهیان و مراکز پژوهش و پژوهندگان، گرم و قاطع و جدی در این باره تذکر و هشدار و فراخوان داده‌ام، ولی اینک مطالبه عمومی من از شما جوانان آن است که این راه را با احساس مسئولیت بیشتر و همچون یک جهاد در پیش گیرید. سنگ بنای یک انقلاب علمی در کشور گذاشته شده و این انقلاب، شهیدانی از قبیل

شهادی هسته‌ای نیز داده است. به پاخیزید و دشمن بدخواه و کینه‌توز را که از جهاد علمی شما به شدت بیمناک است ناکام سازید.

معنویت و اخلاق

معنویت به معنی برجسته کردن ارزش‌های معنوی از قبیل اخلاص، ایثار، توکل، ایمان در خود و در جامعه است و اخلاق به معنی رعایت فضیلت‌هایی چون خیرخواهی، گذشت، کمک به نیازمند، راستگویی، شجاعت، تواضع، اعتماد به نفس و دیگر خلقیات نیکو است. معنویت و اخلاق، جهت دهنده همه حرکات و فعالیت‌های فردی و اجتماعی و نیاز اصلی جامعه است؛ بودن آن‌ها، محیط زندگی را حتی با کمبودهای مادی، بهشت می‌سازد و نبودن آن حتی با برخورداری مادی، جهنم می‌آفریند.

شعور معنوی و وجدان اخلاقی در جامعه هرچه بیشتر رشد کند برکات بیشتری به بار می‌آورد؛ این، بی‌گمان محتاج جهاد و تلاش است و این تلاش و جهاد، بدون همراهی حکومت‌ها، توفیق چندانی نخواهد یافت. اخلاق و معنویت، البته با دستور خود باید منش و رفتار اخلاقی و فرمان به دست نمی‌آید، پس حکومت‌ها نمی‌توانند آن را با قدرت قاهره ایجاد کنند، اما اولاً زمینه را برای رواج آن در جامعه فراهم کنند و به نهادهای اجتماعی در این باره میدان دهند و کمک معنوی داشته باشند و ثانیاً برسانند؛ با کانون‌های ضد معنویت و اخلاق، به شیوه معقول بستیزند و خلاصه اجازه ندهند که جهنمی‌ها مردم را با زور و فریب، جهنمی کنند. ابزارهای رسانه‌ای پیشرفته و فراگیر، امکان بسیار خطرناکی در اختیار کانون‌های ضد معنویت و ضد اخلاق نهاده است و هم‌اکنون تهاجم روزافزون دشمنان به دل‌های پاک جوانان و نوجوانان و حتی نونهالان با بهره‌گیری از این ابزارها را به چشم خود می‌بینیم.

دستگاه‌های مسئول حکومتی در این باره وظایفی سنگین بر عهده دارند که باید هوشمندانه و کاملاً صورت گیرد و این البته به معنی رفع مسئولیت از اشخاص و نهادهای غیرحکومتی نیست. در دوره پیش رو باید در این باره برنامه‌های کوتاه مدت و میان مدت جامعی تنظیم و اجرا شود؛ ان شاء الله.

اقتصاد

اقتصاد یک نقطه کلیدی تعیین‌کننده است. اقتصاد قوی، نقطه قوت و عامل مهم سلطه ناپذیری و نفوذناپذیری کشور است و اقتصاد ضعیف، نقطه ضعف و زمینه‌ساز نفوذ و دخالت دشمنان است. فقر و غنا در مادیات و معنویات بشر، اثر می‌گذارد. اقتصاد البته هدف جامعه اسلامی نیست، اما وسیله‌ای است که بدون آن نمی‌توان به هدف‌ها رسید. تأکید بر تقویت اقتصاد مستقل کشور که مبتنی بر تولید انبوه و با کیفیت و توزیع عدالت محور و مصرف به اندازه و بی اسراف و مناسبات مدیریتی خردمندانه است و در سال‌های اخیر از سوی اینجانب بارها تکرار و بر آن تأکید شده، به خاطر همین تأثیر شگرفی است که اقتصاد می‌تواند بر زندگی امروز و فردای جامعه بگذارد.

انقلاب اسلامی راه نجات از اقتصاد ضعیف و وابسته و فاسد دوران طاغوت را به ما نشان داد، ولی عملکردهای ضعیف، اقتصاد کشور را از بیرون و درون دچار چالش ساخته است. چالش بیرونی تحریم و وسوسه‌های دشمن است که در صورت اصلاح مشکل درونی، کم اثر و حتی بی‌اثر خواهد شد. چالش درونی عبارت از عیوب ساختاری و ضعف‌های مدیریتی است. مهم‌ترین عیوب، وابستگی اقتصاد به نفت، دولتی بودن بخش‌هایی از اقتصاد که در حیطه وظایف دولت نیست، نگاه به خارج و نه به توان و ظرفیت داخلی، استفاده اندک از ظرفیت نیروی انسانی کشور، بودجه‌بندی معیوب و نامتوازن و سرانجام عدم ثبات سیاست‌های اجرائی اقتصاد و عدم رعایت اولویت‌ها و وجود هزینه‌های زائد و حتی مسرفانه در بخش‌هایی از دستگاه‌های حکومتی است. نتیجه این‌ها مشکلات زندگی مردم از قبیل بیکاری جوان‌ها، فقر درآمدی در طبقه ضعیف و امثال آن است. راه‌حل این مشکلات، سیاست‌های اقتصاد مقاومتی است که باید برنامه‌های اجرائی برای همه بخش‌های آن تهیه و با قدرت و نشاط کاری و احساس مسئولیت، در دولت‌ها پیگیری و اقدام شود. درون‌زایی اقتصاد کشور، مولد شدن و دانش‌بنیان شدن آن، مردمی کردن اقتصاد و تصدی‌گری نکردن دولت، برون‌گرایی با استفاده از ظرفیت‌هایی که قبلاً به آن اشاره شد، بخش‌های مهم این راه‌حل‌ها است. بی‌گمان یک مجموعه جوان و دانا و مؤمن و مسلط بر دانسته‌های اقتصادی در درون دولت خواهند توانست به این مقاصد برسند. دوران پیش رو باید میدان فعالیت چنین مجموعه‌ای باشد. جوانان عزیز در سراسر کشور بدانند که همه راه‌حل‌ها در داخل کشور است. اینکه کسی گمان کند که «مشکلات اقتصادی صرفاً ناشی از تحریم است و علت تحریم هم مقاومت ضد استکباری و تسلیم نشدن در برابر دشمن است؛ پس راه‌حل، زانو زدن در برابر دشمن و بوسه زدن بر پنجه گرگ است» خطایی نابخشودنی است. این تحلیل سراپا غلط، هرچند گاه از زبان و قلم برخی غفلت‌زدگان داخلی صادر می‌شود، اما منشأ آن، کانون‌های فکر و توطئه خارجی است که با صد زبان به تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران و افکار عمومی داخلی القاء می‌شود.

عدالت و مبارزه با فساد

این دو لازم و ملزوم یکدیگرند. فساد اقتصادی و اخلاقی و سیاسی، توده چرکین کشورها و نظام‌ها و اگر در بدنه حکومت‌ها عارض شود، زلزله ویرانگر و ضربه‌زننده به مشروعیت آن‌ها است؛ و این برای نظامی چون جمهوری اسلامی که نیازمند مشروعیتی فراتر از مشروعیت‌های مرسوم و مبنایی‌تر از مقبولیت اجتماعی است، بسیار جدی‌تر و بنیانی‌تر از دیگر نظام‌ها است. وسوسه مال و مقام و ریاست، حتی در علوی‌ترین حکومت تاریخ یعنی حکومت خود حضرت امیرالمؤمنین (علیه السلام) کسانی را لغزاند، پس خطر بروز این تهدید در جمهوری اسلامی هم که روزی مدیران و مسئولانش مسابقه زهد انقلابی و ساده‌زیستی می‌دادند، هرگز بعید نبوده و نیست؛ و این ایجاب می‌کند که دستگاهی کارآمد با نگاهی تیزبین و رفتاری قاطع در قوای سه‌گانه حضور دائم داشته باشد و به معنای واقعی با فساد مبارزه کند، به‌ویژه در درون دستگاه‌های حکومتی.

البته نسبت فساد در میان کارگزاران حکومت جمهوری اسلامی در مقایسه با بسیاری از کشورهای دیگر و بخصوص با رژیم طاغوت که سر تا پا فساد و فسادپرور بود، بسی کمتر است و بحمدالله مأموران این نظام غالباً سلامت خود را نگاه داشته‌اند، ولی حتی آنچه هست غیر قابل قبول است. همه باید بدانند که طهارت اقتصادی شرط مشروعیت همه مقامات حکومت جمهوری اسلامی است. همه باید از شیطان حرص بر حذر باشند و از لقمه حرام بگریزند و از خداوند در این باره کمک بخواهند و دستگاه‌های نظارتی و دولتی باید با قاطعیت و حساسیت، از تشکیل نطفه فساد پیشگیری و با رشد آن مبارزه کنند. این مبارزه نیازمند انسان‌هایی با ایمان و جهادگر و منیع الطبع با دستانی پاک و دل‌هایی نورانی است. این مبارزه بخش اثرگذاری است از همه‌جانبه‌ای نظام جمهوری اسلامی باید در راه استقرار عدالت به کار برد. عدالت در صدر هدف‌های اولیه همه بعثت‌های الهی است و در جمهوری اسلامی نیز دارای همان شأن و جایگاه است؛ این، کلمه‌ای مقدس در همه زمان‌ها و سرزمین‌ها است و به صورت کامل، جز در حکومت حضرت ولیعصر (ارواح‌نافدا) میسر نخواهد شد ولی به صورت نسبی، همه‌جا و همه‌وقت ممکن و فریضه‌ای بر عهده همه به‌ویژه حاکمان و قدرتمندان است. جمهوری اسلامی ایران در این راه گام‌های بلندی برداشته است که قبلاً بدان اشاره‌ای کوتاه رفت؛ و البته در توضیح و تشریح آن باید کارهای بیشتری صورت گیرد و توطئه‌ها و واژگونه‌نمایی و لاف‌سکوت و پنهان‌سازی که اکنون برنامه جدی دشمنان انقلاب است، خنثی گردد. با این همه اینجانب به جوانان عزیزی که آینده کشور، چشم‌انتظار آن‌ها است صریحاً می‌گویم آنچه تاکنون شده با آنچه باید می‌شده و بشود، دارای فاصله‌ای ژرف است. در جمهوری اسلامی، دل‌های مسئولان به طور دائم باید برای رفع محرومیت‌ها بتپد و از شکاف‌های عمیق طبقاتی به شدت بیمناک باشد. در جمهوری اسلامی کسب ثروت نه تنها جرم نیست که مورد تشویق نیز هست، اما تبعیض در توزیع منابع عمومی و میدان دادن به ویژه‌خواری و مدارا با فریب‌گران اقتصادی که همه به بی‌عدالتی می‌انجامد، به شدت ممنوع است؛ همچنین غفلت از قشرهای نیازمند حمایت، به هیچ‌رو مورد قبول نیست. این سخنان در قالب سیاست‌ها و قوانین، بارها تکرار شده است ولی برای اجرای شایسته آن چشم امید به شما جوان‌ها است؛ و اگر زمام اداره بخش‌های گوناگون کشور به جوانان مؤمن و انقلابی و دانا و کاردان که بحمدالله کم نیستند سپرده شود، این امید برآورده خواهد شد؛ ان‌شاءالله.

استقلال و آزادی

استقلال ملی به معنی آزادی ملت و حکومت از تحمیل و زورگویی قدرت‌های سلطه‌گر جهان است؛ و آزادی اجتماعی به معنای حق تصمیم‌گیری و عمل کردن و اندیشیدن برای همه افراد جامعه است؛ و این هر دو از جمله ارزش‌های اسلامی‌اند و این هر دو عطیه الهی به انسان‌هایند و هیچ‌کدام تفضل حکومت‌ها به مردم نیستند. حکومت‌ها موظف به تأمین این دو اند. منزلت آزادی و استقلال را کسانی بیشتر می‌دانند که برای آن جنگیده‌اند. ملت ایران با جهاد چهل ساله خود از جمله آن‌ها است. استقلال و آزادی کنونی ایران اسلامی، دستاورد، بلکه خون آورده‌ها هزار انسان والا و شجاع و فداکار است؛ غالباً جوان، ولی همه در رتبه‌های رفیع

انسانیت. این ثمر شجره طیبه انقلاب را با تأویل و توجیه‌های ساده‌لوحانه و بعضاً مغرضانه نمی‌توان در خطر قرار داد. همه مخصوصاً دولت جمهوری اسلامی موظف به حراست از آن با همه وجودند. بدیهی است که «استقلال» نباید به معنی زندانی کردن سیاست و اقتصاد کشور در میان مرزهای خود و «آزادی» نباید در تقابل با اخلاق و قانون و ارزش‌های الهی و حقوق عمومی تعریف شود.

عزت ملی، روابط خارجی، مرزبندی با دشمن

عزت ملی، روابط خارجی، مرزبندی با دشمن؛ این هر سه، شاخه‌هایی از اصل «عزت، حکمت و مصلحت» در روابط بین‌المللی‌اند. صحنه جهانی، امروز شاهد پدیده‌هایی است که تحقق یافته یا در آستانه ظهورند: تحرک جدید نهضت بیداری اسلامی بر اساس الگوی مقاومت در برابر سلطه آمریکا و صهیونیسم؛ شکست سیاست‌های آمریکا در منطقه غرب آسیا و زمین‌گیر شدن همکاران خائن آن‌ها در منطقه؛ گسترش حضور قدرتمندانه سیاسی جمهوری اسلامی در غرب آسیا و بازتاب وسیع آن در سراسر جهان سلطه.

این‌ها بخشی از مظاهر عزت جمهوری اسلامی است که جز با شجاعت و حکمت مدیران جهادی به دست نمی‌آید. سردمداران نظام سلطه نگرانند؛ پیشنهادهای آن‌ها عموماً شامل فریب و خدعه و دروغ است. امروز ملت ایران علاوه بر آمریکای جنایتکار، تعدادی از دولت‌های اروپایی را نیز خدعه‌گر و غیر قابل اعتماد می‌داند. دولت جمهوری اسلامی باید مرزبندی خود را با آن‌ها به دقت حفظ کند؛ از ارزش‌های انقلابی و ملی خود، یک گام هم عقب‌نشینی نکند؛ از تهدیدهای پوچ آنان نهراسد؛ و در همه حال، عزت کشور و ملت خود را در نظر داشته باشد و حکیمانه و مصلحت‌جویانه و البته از موضع انقلابی، مشکلات قابل حل خود را با آنان حل کند. در مورد آمریکا حل هیچ مشکلی متصور نیست و مذاکره با آن جز زیان مادی و معنوی محصولی نخواهد داشت.

سبک زندگی

سخن لازم در این باره بسیار است. آن را به فرصتی دیگر وامی‌گذارم و به همین جمله اکتفا می‌کنم که تلاش غرب در ترویج سبک زندگی غربی در ایران، زیان‌های بی‌جبران اخلاقی و اقتصادی و دینی و سیاسی به کشور و ملت ما زده است؛ مقابله با آن، جهادی همه‌جانبه و هوشمندانه می‌طلبد که باز چشم امید در آن به شما جوان‌ها است.

الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت

در سال ۱۴۴۴ هجری شمسی مردم ایران دیندار، عموماً پیرو قرآن کریم، سنت پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) و با سبک زندگی و خانواده اسلامی ایرانی و روحیه جهادی، قانون‌مدار، پاسدار ارزش‌ها، هویت ملی و میراث انقلاب اسلامی، تربیت یافته به تناسب استعداد و علاقه تا عالی‌ترین مراحل معنوی، علمی و مهارتی و شاغل در حرفه متناسب‌اند و از احساس امنیت، آرامش، آسایش، سلامت و امید زندگی در سطح برتر جهانی برخوردارند.

تا سال ۱۴۴۴ ایران به پیشتاز در تولید علوم انسانی اسلامی و فرهنگ متعالی در سطح بین‌المللی تبدیل شده و در میان پنج کشور پیشرفته جهان در تولید اندیشه، علم و فناوری جای گرفته و از اقتصادی دانش‌بنیان، خوداتکا و مبتنی بر عقلانیت و معنویت اسلامی برخوردار و دارای یکی از ده اقتصاد بزرگ دنیا است. تا آن زمان، سلامت محیط‌زیست و پایداری منابع طبیعی، آب، انرژی و امنیت غذایی با حداقل نابرابری فضایی در کشور فراهم شده؛ کشف منابع، خلق مزیت‌ها و فرصت‌های جدید و وفور نعمت برای همگان با رعایت عدالت بین نسلی حاصل شده است. فقر، فساد و تبعیض در کشور ریشه‌کن گردیده و تکافل عمومی و تأمین اجتماعی جامع و فراگیر و دسترسی آسان همگانی به نظام قضایی عادلانه تأمین شده است. ایران در آن زمان از تداوم رهبری فقیه عادل، شجاع و توانمند و ضمانت کافی برای سیاست‌ها، قوانین و نظامات مبتنی بر اسلام برخوردار است و همچنان با اتکا به آرای عمومی از طریق مشارکت آزادانه مردم در انتخابات به دور از تهدید ثروت و قدرت و با بهره‌گیری نظام‌مند از مشورت جمعی نخبگان اداره می‌شود و قدرت کامل برای دفاع بازدارنده از عزت، حاکمیت ملی و استقلال، امنیت همه‌جانبه و تمامیت ارضی خویش را حفظ کرده و عامل اصلی وحدت و اخوت اسلامی، ثبات منطقه‌ای و عدالت و صلح جهانی است.

در سال ۱۴۴۴ ایران از نظر سطح کلی پیشرفت و عدالت، در شمار چهار کشور برتر آسیا و هفت کشور برتر دنیا شناخته می‌شود و دارای ویژگی‌های برجسته جامعه اسلامی و خاستگاه تمدن نوین اسلامی ایرانی است.

نقشه جامع علمی کشور

چشم‌انداز علم و فناوری جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی:

جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی در علم و فناوری، با اتکال به قدرت لایزال الهی و با احیای فرهنگ و برپایی تمدن نوین اسلامی - ایرانی برای پیشرفت ملی، گسترش عدالت و الهام بخشی در جهان کشوری خواهد بود:

- برخوردار از انسان‌های صالح، فرهیخته، سالم و تربیت شده در مکتب اسلام و انقلاب و با دانشمندانی در تراز برترین‌های جهان؛

- توانا در تولید و توسعه علم و فناوری و نوآوری و به کارگیری دستاوردهای آن؛

- پیشتاز در مرزهای دانش و فناوری با مرجعیت علمی در جهان.

اصول آمایش سرزمین

اصول آمایش سرزمین مشتمل بر موارد زیر است:

- کارایی و بازدهی اقتصادی؛
- وحدت و یکپارچگی سرزمین؛
- گسترش عدالت اجتماعی و تعادل‌های منطقه‌ای؛
- حفاظت محیط‌زیست و احیای منابع طبیعی؛
- حفظ هویت اسلامی- ایرانی و حراست از میراث فرهنگی؛
- تسهیل و تنظیم روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور؛
- رفع محرومیت‌ها به‌خصوص در مناطق روستایی کشور؛
- ملاحظات امنیتی، دفاعی و پدافند غیرعامل.

جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین

شورای عالی آمایش سرزمین در جلسه مورخ ۲ / ۵ / ۱۳۹۶ به استناد ماده ۳۲ قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین را به شرح زیر تصویب کرد:

جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین مجموعه‌ای از رویکردها، رهنمودها و سیاست‌هایی است که رعایت آن‌ها منجر به تحقق تصویر درازمدت سازمان فضایی مطلوب توسعه می‌شود. از آنجا که این تصویر، بازتاب سرزمینی چشم‌انداز ملی، در چهارچوب اصول آمایش سرزمین است، لذا این سند نقشی بسیار مهم و تأثیرگذار در تحقق اهداف چشم‌انداز ایفا می‌نماید.

با در نظر گرفتن سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغیه مقام معظم رهبری مبنی بر تعامل و همکاری با کشورهای منطقه و جهان به‌ویژه حوزه تمدن ایرانی- اسلامی با تقویت نقش‌آفرینی سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و امنیتی کشور در جهت منافع ملی یا مشترک و همچنین روند رو به افزایش تغییرات اقلیمی و به‌طور کلی تحولات گسترده‌ای که طی ده سال گذشته در سطوح ملی و بین‌المللی اتفاق افتاده است، لزوم بازنگری در اولین سند ضوابط ملی آمایش (مصوب سال ۱۳۸۳) مطرح شد. این بازنگری نه‌تنها شامل مضامین ضوابط است؛ بلکه ساختار، روش‌ها و رویه‌های تدوین آن‌ها را نیز در بر می‌گیرد. خاطر نشان می‌سازد رعایت مؤلفه‌های چهارگانه آمایش سرزمین؛ یعنی جامع‌نگری، کل‌گرایی، دوراندیشی و توجه به جغرافیای سرزمینی به عنوان عوامل تعیین‌کننده در بیان فرازهای این سند در سطح راهبردی و کلان مطرح بوده و از ورود به مضامین جزئی‌تر و نتیجه‌گیری‌های مکانی خارج از حیطه آمایش، اجتناب شده است.

فرازهای این سند مجموعه‌ای از بایدها و نبایدها است که الگوی اسکان جمعیت، ساختار فضایی فعالیت‌ها و چگونگی شکل‌بندی، بسط و گسترش شبکه‌های زیربنایی را متناسب با اهداف و الزامات اسناد پایه مذکور، تبیین می‌نماید. از این‌رو مراعات آن‌ها در تمامی مداخلات فضایی بخش دولتی و خصوصی الزامی است.

ماده ۱: جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین در راستای توسعه و بالندگی اقتصادی و پیشرفت و اقتدار همه‌جانبه و پایدار کشور، تحقق اهداف سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ و نیل به سازمان فضایی مطلوب و مناسب کشور، در چارچوب اصول هشت‌گانه آمایش سرزمین (کارایی و بازدهی اقتصادی، وحدت و یکپارچگی سرزمین، گسترش عدالت اجتماعی و تعادل‌های منطقه‌ای، حفاظت محیط‌زیست و احیای منابع طبیعی، حفظ هویت اسلامی- ایرانی و حراست از میراث فرهنگی، تسهیل و تنظیم روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور و رفع محرومیت‌ها به‌خصوص در مناطق روستایی کشور و ملاحظات امنیتی، دفاعی و پدافند غیرعامل)، مشتمل بر موارد زیر است:

- ۱- رعایت تناسب بین نیازهای استقرار فعالیت در یک قلمرو با امکانات و قابلیت‌های آن و رعایت مقیاس مناسب اقتصادی برای فعالیت در یک مکان با توجه به ظرفیت و کشش بازارهای داخلی و خارجی.
- ۲- افزایش همگرایی و تقویت هویت ملی در طراحی و اجرای طرح‌های ملی و منطقه‌ای و تخصیص شدن عملکرد اقتصادی بر اساس قابلیت‌ها و مزیت‌های نسبی مناطق برای تقویت وابستگی‌های متقابل منطقه‌ای و یکپارچگی ملی و پرهیز از تنوع و گسترش همه نوع فعالیت‌ها در یک قلمرو جغرافیایی.
- ۳- هماهنگ‌سازی، انتظام‌بخشی و کنترل اقدامات و فرایندهای توسعه‌ای بخش‌های مختلف اقتصادی.
- ۴- بسترسازی، انجام ترتیبات نهادی و فراهم‌سازی الزامات مورد نیاز در قلمروهای سرزمینی به منظور ارتقاء سرمایه‌های اجتماعی، توسعه سرمایه‌های انسانی و پرورش انسان‌های با انگیزه، شاداب، متدین، وطن‌دوست، جمع‌گرا، نظم‌پذیر و قانون‌گرا به عنوان مهم‌ترین ارکان توسعه.
- ۵- توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی در قلمرو سرزمین در راستای ایجاد تعادل بیشتر بین نیمه غربی و شمال غربی کشور و نیمه شرق و جنوب شرقی بر مبنای کارایی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی و استفاده از ظرفیت‌ها با تأکید بر:
 - بندر چابهار به عنوان یکی از مهم‌ترین مراکز جمعیتی سواحل دریای عمان بندر اقیانوسی بین‌المللی و برخوردار از عملکردهای مرتبط با صنایع دریایی، بازرگانی، انرژی، آموزش عالی و تحقیقات، بازرگانی و گردشگری؛
 - بندر جاسک، به عنوان یک مرکز جمعیتی فعال در حوزه صادرات نفت، گاز و پتروشیمی، بازرگانی و گردشگری؛
 - سایر قلمروهای اولویت‌دار سواحل مکران از جمله پسابندر، کنارک، زرآباد، سیریک و پسران‌های آن‌ها؛

-
- اتخاذ تدابیر و تمهیدات لازم به منظور توسعه پایدار نواحی کویری و افزایش سطح جمعیت‌پذیری در این قلمروها با تکیه بر رونق بخشی به اقتصاد و استفاده بهینه از مزیت‌های نسبی (منابع معدنی، انرژی خورشیدی و گردشگری).
- ۶- ایجاد زمینه‌های لازم برای استقرار جمعیت در نواحی مستعد از طریق فراهم ساختن زیرساخت‌ها و تأسیسات مورد نیاز و افزایش سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی به‌ویژه صنعتی و خدمات عمومی.
- ۷- اتخاذ ساز و کارها و تمهیدات مهار و کنترل رشد جمعیت در مناطق کلان‌شهری به‌ویژه تهران و بازنگری طرح‌های توسعه کلان‌شهری کشور در چارچوب سیاست‌ها و سقف جمعیتی که تا شش ماه پس از تصویب این سند به پیشنهاد سازمان برنامه و بودجه کشور با همکاری دستگاه‌ها و نهادهای ذی‌ربط به تصویب شورای عالی آمایش سرزمین می‌رسد.
- ۸- ساماندهی و هدایت هدفمند جریان‌های مهاجرت در راستای استراتژی توزیع جمعیت و فعالیت در سرزمین از طریق:
- زمینه‌سازی به منظور تحول در اقتصاد روستاها و بازگرداندن رونق به اقتصاد روستایی (کشاورزی، دامداری، صنایع دستی و ...) در چارچوب مقتضیات و مزیت‌های محلی.
- تشویق سرمایه‌گذاری در طرح‌های اشتغال‌زا، توسعه ارائه خدمات عمومی و ارائه مشوق‌ها و تسهیلات متناسب با مقتضیات محلی در روستاها و شهرهای کوچک به منظور ماندگاری جمعیت در شهرهای کوچک و نواحی روستایی و کاهش روند مهاجرت به کلانشهرها و شهرهای پرتراکم.
- ۹- سازماندهی شبکه سکونتگاهی کشور با هدف ارتقاء بهره‌وری از سرزمین با ملاحظات زیست‌محیطی و کاهش مشکلات و چالش‌های موجود.
- ۱۰- به جهت لحاظ رویکردهایی چون گسترش حوزه نفوذ اقتصاد کشور در منطقه و محیط آسیای جنوب غربی، تحقق سازمان فضایی مطلوب توسعه کشور، مؤلفه‌های نوین برنامه‌ریزی و تجارب جدید جهانی و تمرکززدایی از طریق انتخاب مراکز متعدد با اختیارات لازم، شبکه سکونتگاهی شهری کشور در سه لایه طبقه‌بندی می‌شود.
- لایه پیرامونی، شامل مراکز استان‌های مرزی کشور به عنوان مراکز راهبری، تسهیل و پشتیبانی تعاملات اقتصادی و اجتماعی با کشورهای واقع در عمق راهبردی اقتصادی و سیاسی آن‌ها در خارج از مرزهای کشور.
- لایه مرکزی، شامل مراکز منتخب مناطق ۹ گانه به عنوان مراکز راهبری، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی کشور با جامعه بین‌المللی در حوزه‌های علم و فناوری، آموزش، تحقیق و توسعه، تبادلات کالا، خدمات و اطلاعات و گسترش کسب و کار با بازارهای جهانی.
-

– لایه میانی، شامل مراکز استان‌ها و شهرهای برخوردار از توانمندی و یا استقرار در موقعیت‌های مناسب نسبت به سایر مناطق شهری و روستایی به عنوان مراکز راهبری، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی بین این مراکز با حوزه نفوذ خود، با سایر مراکز منتخب لایه میانی و نیز با لایه مرکزی فعالیت می‌نمایند.

تمام شهرهای لایه‌های سه‌گانه متناسب با نقش و مأموریت خود مشمول اصلاحات لازم برای ارتقاء عملکردی و زیرساختی گردیده و برخوردار از نهادهای لازم برای ارائه خدمات و تسهیل گسترش تولیدات کالا، خدمات و اطلاعات و ارتقاء فناوری و مهارت‌های کسب‌وکار در درون مرزهای کشور می‌شوند.

۱۱- تقویت و سازماندهی سکونتگاه‌ها و عرصه‌های روستایی با هدف حفظ ارتباط پویا و سازنده بین نواحی شهری و روستایی و تقویت زنجیره‌های ارزش با تأکید بر استقرار صنایع کوچک و اشتغال‌زا.

۱۲- انتظام‌بخشی به فرایندها و رویه‌های تبدیل و الحاق سکونتگاه‌های روستایی به شهر با هدف ماندگاری جمعیت مولد در روستاها و حفظ و بهره‌وری از اراضی قابل کشت.

۱۳- تقویت زمینه‌های اسکان جمعیت بیشتر و گسترش فعالیت‌های اقتصادی در جزایر خلیج فارس با تأکید بر تقسیم کار متناسب با ظرفیت‌ها و توان محیطی، بازآرایی تعاملات با قلمروهای خشکی مجاور و تمهید ترتیبات توسعه پایدار و متوازن در آن‌ها به‌ویژه در جزایر راهبردی.

۱۴- ممنوعیت تغییر کاربری زمین خارج از برنامه‌ها و طرح‌های مصوب و مغایر با ملاحظات زیست‌محیطی از طریق اتخاذ تدابیر، ضوابط و مقررات و سازوکارهای نظارتی مؤثر و کارآمد و بازنگری ضوابط و معیارهای تغییر کاربری اراضی متناسب با ویژگی‌های بوم‌شناختی هر قلمرو.

۱۵- ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی پیرامون شهرها به‌ویژه کلان‌شهرها.

۱۶- فراهم‌سازی زمینه‌ها، امکانات و زیرساخت‌های مورد نیاز به منظور ایفای نقش مؤثر ترانزیتی کشور در منطقه به‌ویژه محیط آسیای جنوب غربی و استفاده بهینه از مزیت موقعیت منطقه‌ای کشور به عنوان مرکز مبادله (HUB) کالا، خدمات، مسافر، انرژی و اطلاعات.

۱۷- فراهم‌سازی زمینه‌های توسعه همه‌جانبه و تقویت زیرساخت‌ها و شبکه‌های زیربنایی با اولویت نواحی شرقی و جنوبی کشور به منظور ایجاد توازن و تعادل منطقه‌ای.

۱۸- توسعه، تجهیز، ارتقاء و اصلاح ساختار فضایی شبکه ریلی کشور با رویکرد:

– برقراری یا تقویت اتصال شبکه ریلی کشور به خطوط ریلی بین‌المللی.

۱۹- توسعه و تجهیز محورهای اصلی ارتباطی کشور در کریدورهای حمل و نقل بین‌المللی (جاده‌ای) شمال- جنوب و شرقی- غربی کشور با تأکید بر تمرکززدایی از تهران، با اولویت مسیرهای منتهی به دروازه‌های اقتصادی آبی و زمینی کشور.

- ۲۰- توسعه، تجهیز، تقویت و سطح‌بندی بنادر کشور در سواحل دریای خزر، خلیج فارس و دریای عمان متناسب با ارتباطات بین‌المللی با کشورهای همسایه و هدف و استفاده بهینه از مزیت‌های ساحلی کشور.
- ۲۱- تقویت و ساماندهی بنادر و اسکله‌های صیادی در سواحل کشور با هدف ارتقای بهره‌وری و حفاظت فعال از ذخایر ارزشمند دریایی.
- ۲۲- توسعه، تجهیز و تقویت شبکه حمل و نقل هوایی کشور از طریق:
- تقویت نقش کشور به عنوان کریدور و ترانزیت هوایی.
 - توسعه و تجهیز فرودگاه امام به عنوان هاب (HUB) ترانزیت هوایی در سطح بین‌المللی.
 - ارتقای سطح عملکردی فرودگاه‌های شهرهای منتخب مرکزی لایه پیرامونی به منظور پشتیبانی از ایفای نقش فراملی آن‌ها.
- ۲۳- فراهم‌سازی بسترهای موردنیاز برای توسعه شبکه ارتباطات و انتقال داده از طریق:
- تعمیم، گسترش و توزیع شبکه‌های ارتباطات و فناوری اطلاعات در سراسر کشور با توجه به ویژگی‌های کمی و کیفی جمعیت مناطق مختلف، فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی و استقرار متوازن و متعادل آن در پهنه سرزمین.
 - احداث، توسعه و تجهیز زیرساخت‌های مورد نیاز انتقال و ترانزیت اطلاعات در مقیاس بین‌المللی از طریق ایجاد خدمات هاب (HUB) منطقه‌ای و بین‌المللی اطلاعات.
- ۲۴- توسعه زیرساخت‌های ارتباطی و خدماتی گردشگری با هدف تسهیل دسترسی و استفاده از اماکن، ابنیه و محوطه‌های با ارزش تاریخی ثبت جهانی و ثبت ملی شده و قطب‌ها و مناطق نمونه گردشگری (از جنبه میراث فرهنگی و طبیعی).
- ۲۵- اولویت برداشت از میادین مشترک نفت و گاز، از جمله:
- مرز جنوبی (با کشورهای کویت، امارات، عربستان سعودی و قطر به‌ویژه در حوزه مشترک پارس جنوبی).
 - مرز غربی (با کشور عراق).
 - مرز شمالی (با کشورهای ترکمنستان و آذربایجان).
- ۲۶- تنوع‌بخشی در منابع تولید انرژی و افزایش سهم انرژی‌های تجدیدپذیر (به‌ویژه بادی و خورشیدی) در تولید و تأمین بهینه انرژی هر منطقه از کشور متناسب با ظرفیت هر منطقه.
- ۲۷- ایجاد و توسعه مناطق ویژه اقتصادی و تخصصی انرژی (نفت، گاز، پتروشیمی و انرژی‌های نو) در مناطق دارای قابلیت با اولویت مناطق کمتر توسعه یافته.
- ۲۸- اعمال مدیریت یکپارچه بر منابع آب.
- ۲۹- ممنوعیت برداشت بی‌رویه و ناپایدار از منابع آب‌های زیرزمینی و سطحی کشور.
- ۳۰- مهار آب‌های مرزی و مدیریت کارآمد و بهینه آب‌های ورودی و خروجی کشور.

- ۳۱- رعایت نیازهای پایه زیست‌محیطی رودخانه‌ها، تالاب‌ها، دریاچه‌ها، بر اساس میزان تجدیدشوندگی آب و ظرفیت قابل تحمل حوضه‌های آبریز در مهار و کنترل آب‌های سطحی کشور.
- ۳۲- تأمین آب مورد نیاز توسعه فعالیت‌های جدید در قلمروهای راهبردی با استفاده از روش‌های جدید از جمله از طریق نمک‌زدایی از آب دریا با اولویت سواحل دریای عمان (سواحل مکران) و نقاط واقع در پسرکرانه سواحل جنوبی کشور با در نظرگیری ملاحظات اکولوژیکی لازم و حفاظت از اکوسیستم دریا.
- ۳۳- توجه به محدودیت منابع آب در جانمایی و استقرار فعالیت‌های اقتصادی آب بر در قلمروهای مختلف کشور.
- ۳۴- رعایت ملاحظات ژئوپلیتیکی و اکولوژیکی در طرح‌های استحصال، تأمین، انتقال، توزیع و مصرف آب در سطوح فراملی، ملی، منطقه‌ای و محلی.
- ۳۵- افزایش تراز مثبت آب مجازی در تجارت کالا.
- ۳۶- بازنگری و تجدیدنظر در تخصیص آب از سدها به نفع تقویت مخازن دریاچه‌ها و تالاب‌ها در پایین دست و حفظ حق‌آبه‌های زیست‌محیطی رودخانه‌ها و تالاب‌ها.
- ۳۷- کاهش نسبت حجم آب مصرفی کل کشور به حجم منابع آب تجدیدشونده متناسب با ظرفیت هر منطقه.
- ۳۸- استفاده بهینه از دیپلماسی به منظور تأمین و تضمین پایداری دریافت آب از منابع برون مرزی با ملاحظه فرصت‌ها و تهدیدهای ژئوپلیتیکی.
- ۳۹- ایجاد تناسب و هماهنگی در اجرای طرح‌های سد، آبخیزداری، آبخوان‌داری و شبکه‌های آبیاری و زهکشی پایین دست.
- ۴۰- سازماندهی بخش کشاورزی در پهنه سرزمین به منظور ایجاد تحول متناسب با مقتضیات اقلیمی، ارتقاء بهره‌وری و تأمین امنیت غذایی.
- ۴۱- تدوین الگوهای بهینه کشت در دشت‌ها (واحدهای هیدرولوژیکی) با تأکید بر ارزش اقتصادی آب.
- ۴۲- ارتقای بهره‌وری آب و به‌کارگیری روش‌های مناسب با آبیاری متناسب با شرایط اقلیمی و منطقه‌ای در راستای صرفه‌جویی و استفاده بهینه از منابع آب با توجه به محدودیت‌های ناشی از تغییرات آب و هوایی.
- ۴۳- حفاظت، پیشگیری و کاهش آلودگی و فرسایش خاک و تغذیه آبخوان‌ها با اجرای عملیات آبخیزداری و آبخوان‌داری در حوضه‌های آبخیز کشور.
- ۴۴- محدودیت کشت محصولات با نیاز آبی بالا در فضاهای باز و جایگزینی در موارد ممکن از طریق کشت گلخانه‌ای.
- ۴۵- مدیریت جامع و یکپارچه حوضه‌های آبخیز برای بهره‌برداری بهینه از منابع پایه (آب، خاک و پوشش گیاهی).
- ۴۶- ایجاد و توسعه مجتمع‌های کشت و صنعت متناسب با قابلیت‌های قلمروهای مختلف کشور.

- ۴۷- ساماندهی روابط بین بخش کشاورزی و صنعت متناسب با نیازهای پسین و پیشین بخش کشاورزی و مقتضیات سرزمینی.
- ۴۸- گسترش زمینه‌های توسعه کشت‌های فراسرزمینی ایران در کشورهایی دیگر که قلمروهای مستعد کشاورزی دارند.
- ۴۹- توسعه، حفاظت و احیاء جنگل‌ها و مراتع کشور.
- ۵۰- توسعه پرورش و صید آبزیان در آب‌های دور و سرزمینی.
- ۵۱- ارتقاء سطح تعاملات و همکاری‌های دو یا چندجانبه با کشورهای منطقه به منظور حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی و مقابله با آثار منتج از تغییرات اقلیمی و ریزگردها در چارچوب تفاهم‌نامه‌ها، معاهده‌ها، کنوانسیون‌ها، موافقت‌نامه‌ها و پیمان‌های منطقه‌ای.
- ۵۲- الزام به رعایت ملاحظات زیست‌محیطی (توان اکولوژیک و ظرفیت تحمل محیط‌زیست) در استقرار فعالیت‌های توسعه‌ای در پهنه سرزمین.
- ۵۳- حفاظت از تنوع زیستی و حفظ ذخایر ژنتیکی و زمینه‌سازی برای بهره‌مندی جوامع محلی از آن در زمینه‌هایی مانند گردشگری طبیعی.
- ۵۴- بیابان‌زدایی، جلوگیری از بیابان‌زایی و تثبیت شن‌های روان و مهار کانون‌های شکل‌دهنده ریزگردها با اولویت مناطق بحرانی و بهره‌گیری از توسعه پوشش گیاهی متناسب با مقتضیات محلی.
- ۵۵- شناسایی و ایجاد خوشه‌های صنعتی با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و تکمیل زنجیره ارزش فعالیت‌های مبتنی بر منابع در قلمروهای جغرافیایی.
- ۵۶- توسعه صنایع دریایی و تعمیر و خدمات وسایط حمل و نقل دریایی در جوار بنادر اصلی با رعایت ملاحظات زیست‌محیطی.
- ۵۷- ساماندهی مجتمع‌های صنعتی اعم از شهرک‌ها و نواحی صنعتی در پهنه سرزمین متناسب با مقتضیات و ظرفیت‌های هر یک از قلمروهای جغرافیایی.
- ۵۸- توسعه و ساماندهی مجدد فعالیت‌های صنعتی پایه و آب‌بر از جمله صنایع فلزات اساسی و پالایشگاهی و پتروشیمی (به‌ویژه صنایع بالادستی) دارای اولویت سرمایه‌گذاری مبتنی بر الزامات محدودیت منابع آب، تأمین خوراک مورد نیاز و تأمین ملاحظات دفاعی، امنیتی و پدافند غیرعامل با تأکید بر استقرار آن‌ها در سواحل خلیج فارس و به‌ویژه دریای عمان پس از انجام ارزیابی راهبردی زیست‌محیطی.
- ۵۹- توسعه صنایع تولیدکننده کالاهای مورد نیاز کشورهای منطقه به‌ویژه محیط آسیای جنوب غربی با اولویت استقرار در استان‌های مرزی مرتبط.
- ۶۰- استقرار صنایع فراوری اولیه منابع معدنی در جوار ذخایر معدنی، استقرار صنایع واسطه‌ای و سرمایه‌ای در مکان مناسب و استقرار صنایع مصرفی متناسب با موقعیت مکانی بازارهای نهاده و محصول.

- ۶۱- توسعه صنایع مبتنی بر فناوری‌های نوین و برتر در مراکز راهبری مناطق ۹ گانه بر اساس مزیت‌های نسبی و رقابتی.
- ۶۲- تحول در کارکرد مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور به قطب پردازش صادرات، جذب سرمایه و تکنولوژی، ارتقاء پیوند منطقه با اقتصاد استان، تبدیل آن‌ها به پیشران توسعه اقتصادی قلمروهای سرزمینی و پیشرو در توسعه ملی.
- ۶۳- ایجاد مناطق آزاد و ویژه اقتصادی جدید در پهنه سرزمین صرفاً بر اساس مطالعات آمایش سرزمین.
- ۶۴- توسعه و تجهیز باراندازهای بین‌المللی، ملی و منطقه‌ای و بنادر خشک در کشور با هدف پشتیبانی توسعه بازرگانی و امور تولیدی در نقاط دور از ساحل و ایجاد تحرک در اقتصاد نواحی پیرامونی بر اساس فهرست مورد تصویب شورای عالی آمایش سرزمین.
- ۶۵- توسعه و تقویت قطب‌های علمی - دانشگاهی در شهرهای منتخب باهدف ایجاد مرکزیت آموزشی در میان کشورهای همجوار و تربیت و پرورش نیروی انسانی مورد نیاز برای توسعه.
- ۶۶- توسعه فعالیت‌های پارک‌ها، مراکز رشد، کریدورهای علم و فناوری و مراکز تخصصی ICT (فناوری اطلاعات و ارتباطات) در سرزمین متناسب با موقعیت تخصصی عملکرد هر قلمرو.
- ۶۷- توسعه آموزش فنی حرفه‌ای و مهارت‌آموزی متناسب با عملکرد تخصصی هر قلمرو به‌ویژه در نواحی مرزی و حاشیه شهرها با هدف زمینه‌سازی برای توسعه مشاغل متناسب با مقتضیات محلی و کاهش مهاجرت‌ها.
- ۶۸- استفاده از ترکیب صنایع، کریدورهای فناوری اطلاعات، مراکز تحقیق و توسعه و نیروی انسانی دانش‌آموخته برای برپایی قلمروهای اسکان جمعیت.
- ۶۹- توزیع جغرافیایی و ساماندهی دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی و پژوهشی در سطح کشور و جذب دانشجوی آن‌ها بر اساس مقتضیات و اولویت‌های توسعه ملی، منطقه‌ای و استانی و کارویژه‌های هر منطقه.
- ۷۰- تأکید بر استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی، فرهنگی و علمی استان‌ها و مناطق کشور به‌ویژه در کلان‌شهرها با محدود نمودن توسعه کمی سطوح پایین آموزش عالی به نفع سطوح بالاتر (تحصیلات تکمیلی) و ارتقای سطح کیفی آموزش عالی و مراکز پژوهشی و فناوری آن‌ها برای توسعه همکاری‌های علمی بین‌المللی و ایفای نقش واسط بین کشورهای منطقه و کشورهای پیشرفته علمی.
- ۷۱- طراحی و ساخت فضاهای تربیتی متناسب با اقتضات برنامه درسی، استانداردهای تربیتی، تحولات جمعیتی، اصول شهرسازی و معماری و شرایط اقلیمی.
- ۷۲- الزام به تهیه پیوست نیازمندی‌های نیروی انسانی برای طرح‌های توسعه‌ای، خدماتی و تولیدی عمده برای تعیین نیازهای آموزشی آن در منطقه.
- ۷۳- مأموریت‌گرا شدن دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی و پژوهشی متناسب با فعالیت‌های محل استقرار و حوزه عملکردی آن در سطوح بین‌المللی، ملی، منطقه‌ای و استانی.

- ۷۴- دسترسی عادلانه به خدمات سلامت در کشور از طریق طرح‌ریزی شبکه بهداشت و درمان مبتنی بر سطح‌بندی ارائه خدمات در پهنه سرزمین.
- ۷۵- توسعه و تجهیز مراکز گردشگری سلامت در کشور و تبدیل ایران به قطب پزشکی منطقه آسیای جنوب غربی و جهان اسلام از طریق ایجاد مراکز درمانی تجهیز شده و روزآمد و رونق بخشی به گردشگری سلامت و پزشکی در مناطق و شهرهای دارای قابلیت.
- ۷۶- توسعه رفاه و تأمین اجتماعی در نواحی مختلف کشور و زمینه‌سازی تحقق عدالت فراگیر در پهنه سرزمین، کاهش فقر، نابرابری و آسیب‌های اجتماعی با تأکید بر توانمندسازی و حداکثر استفاده از مشارکت مردم.
- ۷۷- صیانت و استفاده بهینه از ظرفیت‌ها و جاذبه‌های طبیعی، تاریخی، مذهبی، فرهنگی، علمی، ورزشی و سلامت در هر منطقه برای رونق و ارتقای جایگاه صنعت گردشگری در اقتصاد ملی و دستیابی به سهم مناسب در اقتصاد بین‌المللی.
- ۷۸- توسعه و آبادانی نواحی مرزی و جهت‌دهی سرمایه‌گذاری‌های ملی اعم از دولتی و غیردولتی به نواحی مرزی و رونق بخشی به صنعت گردشگری و بازرگانی بر اساس مزیت‌های نسبی و رقابتی با تأکید بر تقویت همگرایی‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی.
- ۷۹- تأمین همه‌جانبه و حداکثری منافع ملی و حقوق سرزمینی کشور در قلمروهای پیرامونی از طریق فراهم‌سازی زیرساخت‌های مورد نیاز و پیگیری ترتیبات دیپلماتیک و حقوقی لازم.
- ۸۰- رعایت ملاحظات امنیتی، دفاعی و پدافند غیرعامل کشور در ساخت، توسعه و توزیع زیرساخت‌ها در کشور متناسب با مؤلفه‌های جغرافیای سیاسی قلمروهای سرزمینی.
- ۸۱- استفاده مناسب از جغرافیای طبیعی و خصوصیات ژئومورفولوژیک قلمروهای سرزمینی در ارتقاء امنیت و پدافند غیرعامل استقرار صنایع و طرح‌های حیاتی، حساس و مهم.
- ۸۲- عدم استقرار صنایع پرخطر (مطابق تعاریف شورای عالی امنیت ملی) در محدوده سکونتگاه‌ها و رعایت حریم‌های ایمنی و امنیتی مورد نیاز.
- ۸۳- تقویت انسجام ملی و ارتقاء هویت اسلامی- ایرانی اقوام مختلف و مشارکت آنان در اداره امور، توسعه و امنیت مناطق مختلف کشور.
- ۸۴- تقویت پیوندهای مناطق مرزی با داخل کشور با رویکرد وحدت و یکپارچگی اجتماعی و ارتقاء سرمایه‌های اجتماعی ملی در پهنه سرزمین.
- ماده ۲: سازمان برنامه و بودجه کشور با همکاری و تعامل با دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط تا یکسال پس از تصویب این سند، نسبت به تدوین اسناد و دستورالعمل‌های اجرایی، نظارتی و شاخص‌های ارزیابی عملکرد مورد نیاز با هدف بسترسازی برای تحقق این سند و نهادینه سازی آن‌ها در فرایندهای توسعه‌ای ملی و منطقه‌ای اقدام نماید.

مطالعه آینده نگاری توسعه سرزمین (جدول: اهداف بنیادین و چشم انداز)

ماده ۳: تمامی دستگاه‌های اجرایی ملی و استانی کشور مکلفند به منظور بهره‌برداری در مطالعات، تصمیم‌گیری و رصد توسعه سرزمینی نسبت به نصب و راه‌اندازی سامانه ارزیابی توسعه و رصد آمایش (ساترا) اقدام نمایند. سازمان برنامه و بودجه کشور مکلف است با تجمیع سامانه‌های ملی و استانی روند تغییرات منابع طبیعی، جمعیت، فعالیت و تحولات در سازمان فضایی کشور را از طریق این سامانه رصد نموده و گزارش‌های لازم آن را در اختیار شورای عالی آمایش سرزمین و دیگر مراجع ذی‌صلاح قرار خواهد داد.

ماده ۴: تمامی دستگاه‌های اجرایی ملی و استانی مکلف به رعایت جهت‌گیری ملی آمایش سرزمین هستند. سازمان برنامه و بودجه کشور مکلف است ضمن نظارت مستمر، کارا و اثربخش بر حسن اجرای این سند، گزارش عملکرد سالانه را به شورای عالی آمایش سرزمین ارائه نماید.

۳-۱-۷- چشم‌انداز مناطق نه‌گانه کشور

پهنه سرزمینی ایران به لحاظ جغرافیایی از تنوع قابل توجهی برخوردار است، از همین رو پتانسیل‌های توسعه در یکایک مناطق، متعدد و متنوع است. در همین راستا و با توجه به عوامل دیگر، شورای عالی آمایش سرزمین جهت انجام برنامه‌های آمایش سرزمین و آمایش استان‌ها، طی مصوبه‌ای در پیوست جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین مورخ ۱۳۹۶/۵/۲، منطقه‌بندی کشور را منتشر کرد و طی آن مصوبه، کشور به ۹ منطقه تقسیم شد. جدول مربوط به منطقه‌بندی کشور در این مصوبه به شرح ذیل بوده و در ادامه نیز چشم‌اندازهای توسعه فضایی هر یک از مناطق ۹ گانه با بهره‌گیری از اسناد آمایش استان‌ها مطرح شده است.

جدول ۵: منطقه‌بندی کشور مصوب شورای عالی آمایش سرزمین مورخ ۱۳۹۶/۵/۲

نام منطقه	استان‌ها
۱	گیلان، مازندران، گلستان و سمنان
۲	آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اردبیل و کردستان
۳	همدان، کرمانشاه، لرستان و ایلام
۴	اصفهان، چهارمحال و بختیاری و خوزستان
۵	فارس، بوشهر و کهگیلویه و بویراحمد
۶	تهران، قم و البرز
۷	زنجان، قزوین و مرکزی
۸	یزد، کرمان، سیستان و بلوچستان و هرمزگان
۹	خراسان جنوبی، خراسان رضوی و خراسان شمالی

منبع: جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین، ۱۳۹۶

منطقه یک

- منطقه یک شامل استان‌های گیلان، مازندران، گلستان و سمنان است و چشم‌انداز آن به شرح ذیل است:
- برخوردار از توسعه پایدار محیط زیستی، اقتصادی و اجتماعی؛
 - مقصد برتر گردشگری کشور همراه با زیرساخت‌های توسعه یافته گردشگری؛
 - پل ارتباطی و بین ایران و کشورهای حاشیه دریای خزر و دروازه صادرات کشور؛
 - دارای پیوند قوی با کریدورهای بین‌المللی (ریلی، جاده‌ای و دریایی)؛
 - دارای شبکه سکونتگاهی نظام‌مند و توسعه یافته؛
 - دارای عملکردهای مختلف گردشگری، کشاورزی، صنعت غیر آلاینده، خدمات و بازرگانی؛
 - پذیرای برخی از نقش‌های کلان‌شهرهای بزرگ کشور به‌ویژه تهران.

منطقه دو

منطقه دو شامل استان‌های آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اردبیل و کردستان است و چشم‌انداز آن به شرح ذیل است:

منطقه شماره دو به عنوان دروازه ارتباطات بین‌المللی با نقش فراملی لجستیک و ترانزیت، تجارت و بازرگانی و گردشگری و نقش برجسته ملی در بخش کشاورزی نوین، معدن و صنایع تک و فعالیت‌های دانش‌بنیان، توانسته است ضمن پالایش زیست‌محیطی و احیای اکوسیستم‌های طبیعی، با همکاری و بهره‌گیری از تنوع فرهنگی و تقسیم کار مناسب درون منطقه‌ای به تعادل بخشی زیست‌محیطی و عملکردی رسیده و به خروج از انزوای بخش‌های شمال شرقی و جنوب و جنوب غربی منطقه کمک کند.

منطقه سه

- منطقه سه شامل استان‌های همدان، کرمانشاه، لرستان و ایلام است و چشم‌انداز آن به شرح ذیل است:
- منطقه‌ای محافظ اکوسیستم محیط‌زیست و منابع طبیعی تنوع زیستی و ذخایر ژنتیکی؛
 - منطقه‌ای توسعه‌مند همگام با توسعه پایدار سکونتگاه‌ها و مدیریت خردمندان سرزمین؛
 - منطقه‌ای همگام با مقتضیات اقلیمی و تعادل‌های منطقه‌ای متناسب باقابلیت‌ها و توان موجود؛
 - منطقه‌ای پیشرفته از نظر فناوری‌های کشاورزی و دامپروری صنعتی؛
 - منطقه‌ای برای تأمین امنیت غذایی و دارای بهره‌وری؛
 - منطقه ویژه اقتصادی و تخصصی انرژی (نفت، گاز، پتروشیمی و انرژی‌های نو)؛
 - منطقه‌ای با اولویت برداشت از میادین مشترک نفت و گاز با کشور عراق؛
 - منطقه‌ای دارای بهره‌وری اقتصادی در بخش صنعت، معدن و نفت و گاز؛

مطالعه آینده‌نگاری توسعه سرزمین (جلد اول): اهداف بنیادین و چشم‌انداز

- منطقه‌ای به عنوان مرکز راهبری، تسهیل و پشتیبانی تعاملات اقتصادی در زمینه مبادله کالا، خدمات، انرژی و اطلاعات با کشورهای همجوار؛
- منطقه‌ای بهره‌مند از قابلیت‌های توسعه فضایی در زمینه خدمات؛
- منطقه‌ای متعادل در پخش‌های امکانات و خدمات به صورت کیفی و کمی و به دور از تمرکزگرایی؛
- منطقه‌ای با هویت اسلامی- ایرانی؛
- منطقه‌ای همگام با عدالت اجتماعی و تعادل‌های منطقه‌ای؛
- منطقه‌ای بدون فقر و محرومیت؛
- منطقه‌ای دارای مدیریت یکپارچه سرزمین؛
- منطقه محافظ وحدت و یکپارچگی ملی و سرزمینی؛
- دروازه زمینی کشور جهت مبادله کالا، خدمات، انرژی و اطلاعات و دارای کارآمدی ارتباطی و اثرگذار بر روابط درون‌مرزی و برون‌مرزی؛
- منطقه‌ای با توسعه روستایی نظام‌مند و توانا در حفظ جمعیت روستایی؛
- منطقه‌ای دارای تنوع فعالیت و به دور از تمرکزگرایی؛
- منطقه‌ای محافظ امنیت سرزمین؛
- منطقه‌ای محافظ هویت، میراث تاریخی و فرهنگی و چشم‌اندازهای طبیعی پرارزش و یادواره‌های جنگی؛
- منطقه‌ای بهره‌مند از قابلیت‌های توسعه فضایی گردشگری.

منطقه چهار

منطقه چهار شامل استان‌های اصفهان، چهارمحال بختیاری و خوزستان است و در این منطقه اصلی‌ترین جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین مبنای کار قرار گرفته است.

منطقه پنج

منطقه پنج شامل استان‌های فارس، بوشهر و کهگیلویه و بویراحمد است و در این منطقه اصلی‌ترین جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین مبنای کار قرار گرفته است.

منطقه شش

منطقه شش شامل استان‌های تهران، قم و البرز است و چشم‌انداز آن به شرح ذیل است:

- برخوردار از صنایع نوین با ارزش افزوده بالا با رویکرد رقابتی در عرصه بین‌المللی؛
- ارائه‌کننده خدمات برتر آموزش عالی و تربیت نیروی انسانی مورد نیاز داخل و کشورهای دیگر؛
- نقش‌آفرینی به عنوان قطب سیاسی کشور؛

- توانمندی در ارائه خدمات برتر و دانش‌بنیان در سطح ملی و فراملی؛
- یکی از مراکز تخصصی در صنایع شیمیایی، پتروشیمی، ماشین‌سازی، ریخته‌گری، غذایی و دارویی و صنایع برق و الکترونیک؛
- کریدور ارتباطی و ترانزیت و توزیع کالا در سطح ملی متناسب با موقعیت ارتباطی منطقه؛
- یکی از مراکز اصلی بارانداز کالا در کشور؛
- دارای موقعیت ممتاز در گردشگری فرهنگی، تاریخ معاصر و اکوتوریسم کشور؛
- یکی از سه قطب برتر گردشگری مذهبی در کشور؛
- یکی از مراکز برتر در تولید و بهره‌برداری بهینه از معادن فلزی و غیرفلزی در سطح ملی؛
- یکی از مراکز عمده در تولید فراورده‌های صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی در سطح ملی؛
- قطب شناخته شده گل و گیاهان زینتی در کشور با رویکرد رقابتی در بازارهای فراملی؛
- پیشتاز در تولید و استفاده از انرژی‌های پاک و تجدیدپذیر.

منطقه هفت

منطقه هفت شامل استان‌های زنجان، قزوین و مرکزی است و در این منطقه اصلی‌ترین جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین مبنای کار قرار گرفته است.

منطقه هشت

منطقه هشت شامل استان‌های یزد، کرمان، سیستان و بلوچستان و هرمزگان است و چشم‌انداز آن به شرح ذیل است:

منطقه‌ای است توسعه یافته و برخوردار از امنیت پایدار و متکی بر پیوندهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با قلمروهای داخلی، پاسخگو به نیازهای دسترسی قلمروهای داخلی و کشورهای محصور در خشکی آسیای مرکزی در دسترسی به آب‌های آزاد به عنوان دروازه آبی تعاملات بین‌المللی کشور، دارای قلمروهای زیست‌پذیر، فعال و رقابت‌پذیر در سواحل خلیج فارس و دریای عمان به عنوان کانون اصلی اقتصاد دریامحور کشور و دست یافته به اقتصادی پیشتاز و پررونق با تکیه بر بازرگانی و ترانزیت بین‌الملل، گردشگری، صادرات فراورده‌های معدنی، صنایع پیشرفته و دانش‌بنیان، تولید و صادرات محصولات متنوع کشاورزی؛ که ویژگی‌های آن مشتمل بر موارد زیر است:

- توسعه یافته، آباد و برخوردار از عدالت فراگیر، دارای فرصت‌های برابر رفاه و دسترسی به خدمات برای همگان؛

- برخوردار از امنیت پایدار با تکیه بر تقویت همگرایی و همزیستی اقوام و مذاهب مختلف، تأکید بر انسجام ملی با محوریت هویت ملی و دینی مشترک و استفاده حداکثری از ظرفیت نیروهای کارآمد بومی در اداره امور؛
- دارای بنادر پیشرفته و شبکه ارتباطی پشتیبانی کننده به عنوان دروازه آبی تعاملات بین‌المللی و کانون اصلی اقتصاد دریا محور کشور با تأکید بر ظرفیت‌های خلیج فارس، دریای عمان و دسترسی به آب‌های آزاد؛
- دارای ظرفیت‌های لازم برای نقش‌آفرینی به عنوان هاب (دالان) بازرگانی و ترانزیت بین‌المللی کشور و استفاده حداکثری از کریدورهای بین‌المللی؛
- برخوردار از بنادر، مناطق آزاد و ویژه اقتصادی، باراندازها و بنادر خشک، بازارچه‌های مرزی هم‌پیوند، مجهز و هماهنگ و ارائه‌دهنده طیف متنوعی از خدمات برتر؛
- یکی از قطب‌های اصلی گردشگری کشور با تکیه بر ارائه طیف متنوعی از فرصت‌ها و خدمات گردشگری طبیعی (دریایی، ساحلی و کویری)، تاریخی، سلامت و فرهنگی رقابت‌پذیر در سطح ملی و فراملی؛
- یکی از کانون‌های اصلی جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی و ایرانیان مقیم خارج از کشور و بستر اصلی توسعه همکاری‌های مشترک با کشورهای منطقه در حوزه‌های اقتصادی، زیرساختی و فرهنگی؛
- برخوردار از یک شبکه نظام سکونتگاهی هم‌پیوند، پویا و کارآمد با تأکید بر فراهم‌سازی زمینه‌های تثبیت و افزایش جمعیت در قلمروهای مرزی (آبی و خشکی) و عرصه‌های روستایی؛
- برخوردار از شهرهای پررونق، روستاهای آباد و مولد، بنادر مجهز و رقابت‌پذیر و جزایر فعال و پویا در تعامل با قلمروهای خشکی ملی و فراملی؛
- یکی از قلمروهای کشاورزی پیشرفته و دانش‌بنیان کشور با تأکید بر محصولات باغی و به‌ویژه محصولات گلخانه‌ای، گرمسیری، جالیزی، خارج از فصل و با ارزش افزوده بالا، محصولات شیلاتی و آبی‌پروری و محصولات دامی با رویکرد صادراتی و تأمین امنیت غذایی کشور؛
- برخوردار از طیف متنوعی از صنایع پیشرفته و دانش‌بنیان با تأکید بر صنایع انرژی بر (فولاد، آلومینیوم و متالوژی، صنایع نفت و گاز (شیمیایی، پتروشیمی و پالایشگاه)، صنایع دریایی و کشتی‌سازی، صنایع خودروسازی و قطعه‌سازی، کاشی و سرامیک و صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی با رویکرد استقرار صنایع تولیدکننده کالاهای مورد نیاز کشورهای منطقه در استان‌های مرزی؛
- یکی از قطب‌های اصلی بهره‌برداری و فراوری مواد معدنی ارزشمند با رویکرد کاهش خام‌فروشی، صادرات؛
- محصولات با ارزش افزوده بالا؛
- برخوردار از شهرهای بندرعباس، چابهار و زاهدان به عنوان مراکز مدیریت و پیشانی تعاملات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران با کشورهای منطقه؛

- دارای کانون‌های شهری مجهز به عنوان مهم‌ترین مراکز مدیریت و پیشانی تعاملات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران با کشورهای منطقه (شهرهای کرمان، یزد و ایرانشهر)؛
- دارای یکی از کانون‌های نوین اقتصاد دریا پایه کشور، قطب جدید صادرات انرژی (نفت)، میزبان طیف متنوعی از فعالیت‌های صنعتی پایه و آبر و بستر همکاری‌ها و سرمایه‌گذاری‌های مشترک با کشورهای خارجی؛
- برخوردار از بنادر تجهیز شده در سواحل اقیانوسی و بندر چابهار به عنوان بندر رقابت‌پذیر با بنادر کشورهای همسایه و دارای جایگاه ممتاز در زنجیره حمل و نقل بین‌الملل؛
- برخوردار از بندر تجهیز شده در سواحل خلیج فارس و بندر شهید رجایی به عنوان یکی از مهم‌ترین بنادر ترانزیتی منطقه و رقابت‌پذیر با بنادر کشورهای حوزه خلیج فارس؛
- دارای یکی از قطب‌های علمی- دانشگاهی مجهز کشور و ارائه‌دهنده خدمات پشتیبانی فنی- مهندسی به کشورهای منطقه؛
- پیشتاز در زمینه تولید و توسعه و بهره‌برداری از انرژی‌های نو و صنایع مرتبط؛
- برخوردار از منابع آبی متنوع و متناسب با استانداردهای مورد نیاز بخش‌های مختلف با تأکید بر دریای عمان؛
- برخوردار از روبه‌ها و فرایندهای تقویت‌کننده پیوندهای همکارانه و شبکه‌ای درون و بین قلمرویی.

منطقه نه

منطقه نه شامل استان‌های خراسان جنوبی، خراسان رضوی و خراسان شمالی است و در این منطقه اصلی‌ترین جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین مبنای کار قرار گرفته است.

۳-۲-۳- چشم‌انداز آمایش استان‌ها

از دیگر منابع اطلاعاتی مورد بررسی، اسناد آمایش تمامی استان‌های کشور است. در واقع در این قسمت چشم‌انداز توسعه فضایی هر یک از استان‌ها استخراج و در ادامه تمامی کلیدواژگان مورد نظر آن‌ها احصاء و مورد بررسی قرار گرفته است.

سند آمایش استان آذربایجان شرقی

چشم‌انداز توسعه استان در راستای شبکه اهداف، اهداف بنیادین و جهت‌گیری‌های برنامه توسعه استان، در سه سطح فراملی، ملی و در نهایت منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای تدوین شده است. پیش‌تر نیز ذکر شده که در تدوین اهداف بنیادین، جهت‌گیری‌های توسعه استان، توجه به پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های استان از طرفی و خلق مزیت‌های جدید از طرف دیگر مد نظر قرار گرفته است و این نکته در چشم‌انداز استان نیز دارای ارزش و اهمیت بسیاری است. در ادامه به بررسی چشم‌انداز استان در سطوح مختلف پرداخته شده است.

استان آذربایجان شرقی در افق چشم‌انداز در مقیاس فراملی، دروازه اصلی و تخصصی تجارت و ترانزیت از جنوب و شرق آسیا به حوزه اروپا و مدیترانه شرقی، مرکز ارائه خدمات گردشگری سلامت در منطقه قفقاز و دارای نقش مؤثر در حوزه صنایع پاک و نوین با جایگاه ویژه در حوزه علم و فناوری است.

بعد دروازه‌ای این چشم‌انداز از طریق توجه جدی به توسعه زیرساخت‌های لجستیکی و اهتمام به توسعه روابط فرامنطقه‌ای در زمینه بهره‌مندی از مزایای کریدورهای ترانزیتی و همچنین اصلاحات نهادی در حوزه مدیریت و سرمایه‌گذاری قابلیت تحقق خواهد داشت. همچنین ایجاد و تکمیل زنجیره خدمات گردشگری در گونه‌های متنوع با حوزه نفوذ ملی تا فراملی (حوزه قفقاز) از وجوه دیگر این موضوع خواهد بود. همچنین ارتقا و به‌روزرسانی بخش صنعت با تأکید بر صنایع پاک و نوین، نیز از ظرفیت‌های فعال در زمینه تحقق بخشی به این بخش از چشم‌انداز توسعه استان است.

در مقیاس ملی، یکی از مقاصد اصلی گردشگری طبیعی (اکوتوریسم) کشور، قطب ملی فعالیت‌های معدنی و کشاورزی نوین است.

سه بخش کلیدی در این میان توسعه فعالیت‌های گردشگری، معدنی و کشاورزی نوین است. علاوه بر آن، در صورت ارتقاء و به‌روزرسانی الگوهای تولید در بخش کشاورزی، این بخش نیز از سایر ظرفیت‌های فعال در زمینه تحقق این بخش از چشم‌انداز خواهد بود.

در مقیاس منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، استانی است با توان پایداری و خودپالایی محیط زیستی، متعادل در نظام سکونت و فعالیت و جریان‌ساز توسعه در منطقه شمال غرب کشور.

در راستای تعادل بخشی و متناسب‌سازی ساختار فعالیت و سکونت مبتنی بر توان‌های سرزمینی استان و رفع محرومیت فضایی آن تعریف شده است. پالایش و بازنگری کاهشی یا افزایشی در شدت بارگذاری‌ها از جمله مهم‌ترین ابزارهای تحقق این گزاره چشم‌انداز است. علاوه بر آن به دلیل جایگاه خاص استان در منطقه ۲ آمایشی کشور، بسترسازی در راستای ایجاد تعاملات اقتصادی منطقه‌ای با مدیریت، جریان‌سازی و الهام بخشی توسط استان در دستور کار قرار دارد.

سند آمایش استان آذربایجان غربی

تدوین چشم‌انداز استان در سه سطح ملی و فراملی و منطقه‌ای انجام گرفته است. چشم‌انداز استان، برنامه بلندمدت استان در افق برنامه یعنی سال ۱۴۲۰ است و برای تدوین آن، از اهداف تدوین شده جهت‌گیری‌های توسعه استان، توجه به پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های استان و ... بهره گرفته شده است. آنچه مورد تأکید برنامه است، توجه به اصل خلق مزیت‌های جدید و بهره‌مندی از ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های استان است. در ادامه به بررسی چشم‌انداز استان در سطوح مختلف پرداخته شده است.

چشم‌انداز استان در مقیاس فراملی، به عنوان دروازه ارتباطات بین‌المللی کشور، دارای نقش لجستیک، ترانزیت، بازرگانی و گردشگری است.

استان آذربایجان غربی به لحاظ موقعیت قرارگیری، دارای ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های منحصر به فردی است که متأسفانه آن طور که شایسته است از این فرصت بهره‌برداری نشده است. این داستان، می‌تواند به واسطه تقویت ارتباطات با کشورهای همسایه، دروازه بین‌المللی کشور باشد و از نقش قدرتمند لجستیکی، ترانزیت و بازرگانی در این خصوص بهره‌مند شود. همچنین بهره‌مندی از پتانسیل‌های گردشگری متعدد در حوزه‌های گردشگری سلامت، طبیعی و تاریخی - فرهنگی، باعث شده است که این بخش از اقتصاد استان، ظرفیت قابل توجهی در جذب گردشگران خارجی برای انواع گردشگری داشته باشد. گردشگری سلامت، در حوزه بین‌الملل یکی از مهم‌ترین حوزه‌ها در بحث گردشگری استان است که هم‌اکنون نیز دارای نقش‌هایی است که نیازمند تقویت و توسعه است. همچنین گردشگری تاریخی - مذهبی فرهنگی استان با بهره‌مندی از ظرفیت‌هایی مانند قره کلیسا، در صورت برنامه‌ریزی مدون و صحیح، می‌تواند سالانه هزاران گردشگر را به استان جذب کرده و ماندگاری چندین روزه آن‌ها را تضمین کند.

چشم‌انداز استان در سطح ملی، برخوردار از نقش کشاورزی نوین، معدن و فعالیت‌های دانش‌بنیان است. استان آذربایجان غربی، در سطح ملی، در بخش‌های فعالیتی کشاورزی و معدن، دارای ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های منحصر به فردی است؛ اما نکته مهم، عدم بهره‌برداری صحیح و اصولی، عدم بازدهی مناسب و هدررفت منابع است. خام‌فروشی و عدم فراوری محصولات معدنی و عدم بهره‌مندی از کشاورزی مکانیزه و فعالیت‌های پشتیبان و ...، از جمله موارد ذکر شده است. بنابراین بهره‌مندی مؤثر از فعالیت‌های دانش‌بنیان و افزایش گرایش‌های استان به سمت کشاورزی مکانیزه و نوین و همچنین بهره‌مندی از فعالیت‌های دانش‌بنیان در استخراج و فرآوری معادن، چشم‌انداز آینده استان در سطح ملی را رقم خواهد زد.

چشم‌انداز استان در سطح منطقه، بهره‌مند از تنوع قومی - فرهنگی موجود با بسط فرصت‌های توسعه برابر و تقسیم کار درون منطقه‌ای.

استان آذربایجان غربی، از جمله استان‌های کشور است که دارای تنوع قومی و فرهنگی متعددی بوده و در عین حال، از یکپارچگی درونی قابل توجهی در این زمینه برخوردار است. آنچه موجب شده است بسط فرصت‌های برابر و تقسیم کار درون منطقه‌ای به عنوان چشم‌انداز استان تدوین شده باشد، عدم تعادل میان ظرفیت‌ها و فرصت‌های موجود استان است. این استان با وجود برخوردار بودن از پتانسیل‌های موجود در سراسر پهنه‌های سرزمینی خود، تعادل مناسبی در دسترسی به این ظرفیت‌های توسعه‌ای و خدمات نداشته و در افق برنامه، چشم‌اندازی برای بسط فرصت‌های توسعه برابر برای آن تدوین شده است.

شایان ذکر است استان در افق برنامه به جایگاهی استانی در مسیر توسعه، امن، متعامل و با زیست‌بومی پایدار و به لحاظ فضایی - عملکردی منسجم و یکپارچه دست یافته است.

سند آمایش استان اردبیل

اردبیل در افق ۱۴۲۴ استانی است با محیط‌زیست پایدار، ساختار اقتصادی رقابت‌پذیر و سبز، سازمان فضایی متعادل، آهنگ رشد همگام و ساختار عملکردی هم‌افزا با منطقه همکار و مکمل، دارای انسجام و یکپارچگی فضایی درون و برون سرزمینی، پیشرو در توسعه مرزهای بازار و دانش‌کریدور سه‌خوشه هم‌پیوند کشاورزی-غذایی گردشگری، صنایع فرهنگی و خلاق، متکی به مناطق هاب دانش، نوآور و زیست‌پذیر با جامعه‌ای کارآفرین و نهادمحور؛ دارای جایگاه ممتاز در لجستیک تخصصی و چابک، گردشگری چندمنظوره، کشاورزی ارگانیک و هوشمند، خوشه‌های صنعتی و بنگاه‌های متوسط و کوچک مکمل، علوم و فناوری زیستی، خدمات سلامت و فعالیت‌های هنری، فرهنگی، تفریحی و ورزشی.

ارکان اصلی چشم‌انداز توسعه فضایی استان که همان نقاط لنگرگاهی می‌شود شامل موارد زیر است: اصل هم‌پیوندی خوشه‌های فعالیتی: استان اردبیل دارای پتانسیل پیوستگی میان خوشه‌های مختلف فعالیتی شامل صنعتی، گردشگری، کشاورزی و بازرگانی است. این پیوستگی زمینه‌ساز شکل‌گیری مزیت رقابتی منطقه‌ای ناشی از هم‌افزایی و تناسب بین فعالیت‌های مختلف را ایجاد خواهد کرد. مزیت‌هایی که به راحتی قابل جایگزین شدن در سایر مناطق نخواهد بود.

اصل توسعه پایدار مبتنی بر تمدن اکولوژیک: به دلیل اینکه ظرفیت‌های اقتصادی فعلی و آتی استان اردبیل مبتنی بر منابع طبیعی منحصربه‌فرد آن است، منابع طبیعی در این استان به عنوان کلید چرخه اقتصادی مطرح بوده و حفاظت از ثروت‌های بلندمدت جامعه باید مبتنی بر برنامه‌ریزی محیطی و اقتصاد محیط-زیست تنظیم شود.

اصل مکمل‌گرایی: با توجه به موقعیت ویژه و مقیاس تولید استان، ضرورت دارد که تعیین جهت‌گیری‌های راهبردی توسعه، متناسب با فرصت‌ها و شایستگی‌های مناطق همکار و مکمل دیده شود. در واقع چارچوب برنامه‌ریزی باید با اولویت فرامنطقه‌ای در حوزه کشور آذربایجان و منطقه قفقاز و همچنین منطقه مکمل و با اولویت منطقه‌ای در حوزه منطقه دو آمایش و استان‌های همجوار و به‌ویژه استان گیلان دیده شود.

اصل تعادل و توازن منطقه‌ای: همان‌گونه که در اصل مکمل‌گرایی مطرح شد، دیدگاه اصلی نسبت به توسعه استان باید مبتنی بر هم‌افزایی بین نیروهای داخلی و پیرامونی باشد، اما این اصل دلیل بر نادیده گرفتن تعادل و توازن درون استان نخواهد شد. پراکندگی و توزیع مزیت‌های نسبی و رقابتی در استان اردبیل بیانگر امکان ایجاد تعادل و توازن مطابق با اصل اقتصاد فضا و چارچوب رقابت‌پذیری منطقه‌ای است. الگوی توسعه نهادی و مستمر بودن جریان دانش و یادگیری.

سند آمایش استان اصفهان

استانی سرآمد و شاخص نسبت به سایر استان‌های کشور در:

— برخورداری از آب، هوا و غذای سالم؛

- استفاده از منابع طبیعی با حفظ حقوق نسل‌های آینده؛
- حاکمیت قانون و قانون‌مداری؛
- امن بودن و داشتن آرامش برای زندگی؛
- مدیریت هماهنگ و مبتنی بر برنامه‌های بلندمدت؛
- اعتماد، احترام و پیوندهای عمیق اجتماعی؛
- فضای فرهنگی سرشار از روح دانش‌اندوزی، آزاداندیشی و خردورزی؛
- بهره‌مندی آحاد جامعه از فرصت‌های برابر کسب دانش و مهارت؛
- خلق ثروت از گردشگری پایدار و صنایع دستی؛
- درآمد و اشتغال مبتنی بر دانش و فناوری‌های نو؛
- بهره‌وری در استفاده از انواع سرمایه‌ها؛
- اشتغال پایدار و کارآفرینی.

سند آمایش استان البرز

چشم‌انداز استان:

- گسترش هدفمند از طریق تعادل فضایی و پذیرش نقش‌های تخصصی ناحیه‌ای (به صورت منطقه‌ای چندمرکزی و چندمنظومه‌ای)؛
- پذیرش نقش‌های مکمل و تمرکززا از استان تهران (با نقش منطقه‌ای استان البرز، در مقایسه با نقش ملی تهران)؛
- تنوع و پویایی عملکردی (توزیع متناسب امکانات از یک‌سو و رقابت‌پذیری با استان تهران از سوی دیگر)؛
- برتری جویی عملکردی (نقش‌های جدید)؛
- توسعه پایدار (متناسب با کارکردهای محیطی-فضایی از یک‌سو و تشدید توسعه یافتگی از سوی دیگر).

سند آمایش استان ایلام

در سند آمایش استان ایلام ابتدا چارچوب چشم‌انداز در قالب جدول زیر بیان شده است. این چارچوب از دو بخش اصلی نکات لنگرگاه و جزئیات تشکیل شده که بخش نکات لنگرگاه در واقع بخش اصلی مدل است و از دو زیربخش معنای ضمنی و معنای صریح تشکیل شده است. معنای ضمنی، همان لقب یا عنوان نمادین منطقه است و معنای صریح، نقش‌های و ویژگی‌های اصلی منطقه را مشخص می‌نماید. بخش دوم، یعنی جزئیات شامل دو زیربخش هویت و ساختار می‌شود؛ زیربخش هویت نمایانگر ویژگی‌های منطقه و زیربخش ساختار بیانگر جایگاه نسبی منطقه در سطوح گوناگون ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی است. بر اساس مطالعات صورت گرفته و

مطالعه آینده نگاری توسعه سرزمین (جدول اول): اهداف بنیادین و چشم انداز

مبنتی بر چارچوب پیشنهادی چشم‌اندازسازی، عناصر چشم‌اندازسازی توسعه استان ایلام به شرح جدول زیر است. پس از تعیین این چارچوب، بیانیه چشم‌انداز تدوین می‌شود.

جدول ۶: چشم‌انداز استان ایلام

چارچوب چشم‌انداز استان ایلام		چارچوب بیانیه چشم‌انداز		
کانون فراگیر تولید انرژی و مشتقات وابسته به آن	پیوندگاه و مفصل تعاملی و ارتباطی ایران و عراق	معنای ضمنی	معنا	نکات لنگرگاه
	سرزمین شگفتی‌های طبیعی-تاریخی کهن و تمدن عیلامی‌ها			
فعالیت‌های خدماتی پشتیبان بازرگانی، حمل و نقل، گردشگری و کشاورزی و نفت و گاز	کشاورزی و دامپروری رقابت‌پذیر در بازارهای داخلی و خارجی	معنای صریح	معنا	نکات لنگرگاه
	ارتباط‌پذیری فرا منطقه‌ای			
ساختار اجتماعی همگرا	مقصد گردشگری چند کارکردی (طبیعی- بوم‌گردی، دفاع مقدس و مذهبی)	معنای صریح	معنا	نکات لنگرگاه
-توسعه سرزمینی یکپارچه -محیط‌زیست با کیفیت و پاک	کانون استخراج و پالایش نفت و گاز و تولید محصولات پتروشیمی و انرژی‌های تجدیدپذیر			
جنگل‌های سالم، سرزنده و رو به رشد	بهره‌وری پایدار منابع طبیعی	طبیعی	معنا	نکات لنگرگاه
اقتصاد همگام با محیط‌زیست استان	منطقه‌ای عاری از ریزگرد			
دارای کیفیت زندگی مطلوب	بافت و ساختار اجتماعی همگرا با هویت یکپارچه ایلامی	اجتماعی- فرهنگی	هویت	نکات لنگرگاه
صنایع تبدیلی و تکمیلی	ساختار اقتصادی رقابت‌پذیر	اقتصادی		
صنایع پایین‌دست نفت و گاز	صنایع نفت گاز پتروشیمی		اقتصادی	هویت
فناوری و خدمات تخصصی نوین و دانش‌پایه	تولید انرژی (برگرفته از منابع فسیلی و تجدیدپذیر)			
استان ایلام، پیش رو و الگو در نگاه توسعه‌ای سطوح بالای حاکمیت و دولت به مناطق و استان‌های مرزی	ساختار سیاسی-اداری نخبه‌گرا و مردم‌مدار	نهادی-مدیریتی	معنا	نکات لنگرگاه
	استان ایلام به عنوان اولویت توسعه سرزمینی کشور			
استانی با ارتباط‌پذیری حداکثری در فضای منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی	شبکه سکونتگاهی چندمرکزی، همگرا و همکار در پهنه استان	کالبدی فضایی	ساختار	نکات لنگرگاه
پذیرش نقش‌هایی مکمل با کانون‌های شهری رقیب استان‌های همجوار	تفاوت‌های حداقلی در توسعه شهرستان‌های استان			
تولیدکننده برتر محصولات کشاورزی در منطقه	مقصد گردشگری طبیعی-بوم‌گردی در مقیاس-های منطقه‌ای و ملی	جایگاه منطقه‌ای	ساختار	نکات لنگرگاه
قطب صنایع وابسته به نفت و گاز و پتروشیمی	مفصل ارتباطی و عملکردی بین ایران و عراق (صادرات و واردات، ترانزیت کالا و جریان مسافر)	جایگاه ملی		

منبع: سند آمایش استان ایلام

رئوس چشم‌انداز استان ایلام در شش حوزه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی-اداری، نظام سکونتگاهی و حمل و نقل، محیط‌زیست و امنیتی دفاعی به صورت زیر است:

ایلام: گنجینه طبیعت زاگرس، بهشت انرژی و پیوندگاه ایران و عراق (باب الکر بلا)

استان ایلام با محوریت قرار دادن توانمندی‌ها و قابلیت‌های بومی و درونی خود و با مدیریت خردمندانه داشته‌ها و استعدادهایش توانسته است ضمن اتخاذ رویکردی هماهنگ و یکپارچه میان جامعه محلی، بخش‌ها، نهادها و کنشگران درونی خود؛ موقعیت منطقه‌ای مناسب و منابع طبیعی غنی‌اش را در راستای دستیابی به سطح بالایی از تولیدات کشاورزی و دامی، تولید انرژی و مشتقات آن، افزایش ارزش افزوده بخش گردشگری، ایفای نقش بارز حمل و نقلی و بازرگانی، حفظ و تقویت سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی و نیل به حکمروایی مشارکتی، در چارچوب بایسته‌ها و قابلیت‌های اکولوژیک به کار گیرد.

استان ایلام در حوزه اقتصادی با بهره‌گیری از موقعیت بی‌نظیر منطقه‌ای و منابع طبیعی کم‌نظیر و غنی خود و نیز با اتخاذ رویکردی دانش‌محور و فناوری مینا در مدیریت خردمندانه فضا، ضمن رعایت ظرفیت‌های زیستی به سطح مناسبی از رقابت‌پذیری و تولید اقتصادی دست یافته است.

این استان با استفاده مناسب از ظرفیت‌های درونی و قابلیت‌های بومی خود توانسته است از نظر تولیدات کشاورزی و دامی، تولید انرژی و مشتقات آن، حمل و نقل و ترانزیت، بازرگانی و نیز گردشگری جایگاه منطقه‌ای مناسبی به دست آورد.

در زمینه کشاورزی و دامپروری استان به عنوان یکی از کانون‌های مهم تولید محصولات کشاورزی و دامی، با تولید محصولات با کیفیت سهم بالایی از بازارهای داخلی و خارجی منطقه را دارا است.

در زمینه تولید انرژی و مشتقات وابسته آن استان با وجود منابع سرشار نفت و گاز و نیز زمینه‌های تولید و توسعه انرژی‌های نو، از طریق توسعه فعالیت‌های پسمین تبدیلی و تکمیلی پالایش پتروشیمی و همچنین تولید انرژی‌های نو و تجدیدپذیر به عنوان یکی از قطب‌های تولید انرژی و مشتقات وابسته به آن در منطقه ایفای نقش می‌کند.

در زمینه حمل و نقل و بازرگانی استان با توجه به موقعیت بی‌نظیر خود در پیوند با کشور عراق و وجود مرز رسمی و منطقه ویژه اقتصادی مهران، ضمن ایفای نقش پیوندگاهی، گذرگاهی و دروازه‌ای، جایگاه مؤثری در تعاملات اقتصادی و بازرگانی با این کشور ایفا می‌کند. در کنار این، استان ایلام علاوه بر پیوندهای مناسب با کریدورهای ملی و منطقه‌ای درون نیز خدمات پشتیبان ترانزیت، حمل و نقل و بازرگانی مناسبی فراهم آورده است.

در زمینه گردشگری استان ایلام با برخورداری از طبیعتی بکر، فرهنگی غنی و تاریخی کهن به قطب بوم گردی و طبیعت‌گردی تبدیل شده است و نیز با دارا بودن یادگارهای کم‌نظیری از دوران دفاع مقدس، در کنار ارتباط

مناسب با عتبات عالیات و نقش باب الکربلایی خود، مقصدی جذاب و شگفت‌انگیز برای گردشگران محسوب می‌شود که توانسته است ضمن اشتغال‌زایی گسترده در این حوزه، میزبانی شایسته برای گردشگران باشد. استان ایلام در حوزه اجتماعی ضمن حفظ تنوع و تکثر اجتماعی و قومی و همزیستی مسالمت‌آمیز مردمانش در طول تاریخ و حفاظت از همگرایی تاریخی در ساختار و بافت اجتماعی، در کنار تقویت بنیان خانواده و گسترش سازمان‌های مردم‌نهاد توانسته است سرمایه‌های اجتماعی خود را ارتقاء داده و آسیب‌های فرهنگی و اجتماعی‌اش را به حداقل برساند. علاوه بر این، استان با بهبود دسترسی به خدمات درمانی، فرهنگی، ورزشی و آموزشی و نیز ایجاد و توزیع فرصت‌های اقتصادی و شغلی مناسب، ضمن کمینه‌سازی مهاجرت نخبگان کیفیت بالای زندگی را برای ساکنانش به ارمغان آورده است.

استان ایلام در حوزه سیاسی اداری همزمان با کاهش مناسبات قومی و طایفه‌ای در مدیریت سیاسی، بسترهای لازم را برای مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد، نخبگان و سایر ذی‌نفعان در تصمیم‌گیری‌های استانی فراهم آورده و توانسته است ضمن افزایش نقش و اختیارات نهادهای چندبخشی، ساختار مدیریتی یکپارچه و بین‌بخشی را شکل دهد.

استان ایلام در حوزه سکونتگاهی و حمل و نقل با توجه به برخورداری از ساختار ارتباطی منطقه‌ای و فراملی، با محور قرار دادن شهرهای مهران و ایلام میان پهنه سرزمینی ایران و عراق نقش پیوندگاهی ایفا می‌کند. این استان همچنین نقش‌های مکملی را نسبت به کانون‌های رقیب بزرگ‌تری چون کرمانشاه پذیرفته است. از سوی دیگر ایلام واجد ساختار نظام سکونتگاهی چندمرکزی، همگرا و همکار با محوریت تقسیم کار و همکاری بین‌منطقه‌ای و توزیع نقش‌های مهم مکمل و همکار در بین سکونتگاه‌های استان است.

استان ایلام در حوزه محیط زیستی ضمن بهره‌برداری پایدار از گنجینه‌های با ارزش محیط‌زیستی، جنگل‌ها و منابع آب خود، در حفظ و نگهداشت منابع طبیعی و نیز برقراری اقتصادی سازگار با محیط‌زیست و هم‌پیوند با توسعه ملی و محلی و مبتنی بر چارچوب نظام‌های اکولوژیک، الگویی برتر را برای غرب کشور به‌ویژه در حفظ و احیاء جنگل‌های زاگرس رقم زده است. همچنین استان ضمن بسیج تمام توان مدیریتی و سیاسی خود در کنترل کانون‌های تولید ریزگرد توانسته است با مهار مناطق کانونی تولید ریزگرد، منطقه‌ای عاری از ریزگرد و آلودگی را به ارمغان آورد.

استان ایلام در حوزه امنیتی دفاعی با اتخاذ نگاهی توسعه‌گرایانه، استانی نخبه‌گرا و مردم‌مدار است که آسایش، رفاه مادی و معنوی، عدالت اجتماعی و زیستی عاری از تبعیض را برای ساکنان خود به ارمغان آورده است. این استان با توجه به قرارگیری در لایه اول دفاعی و پدافندی کشور، ضمن بهره‌گیری از توانایی نیروهای مسلح و سازمان دفاعی کشور، ضامن امنیت خود، منطقه و کشور است.

سند آمایش استان بوشهر

سند چشم‌انداز توسعه استان بوشهر چشم‌انداز آینده آرمانی یک جامعه است که همگان موظف به هماهنگ‌سازی اقدامات خود در راستای دستیابی به آن هستند. شاکله اصلی چشم‌انداز را خواست‌ها و آرزوهای ذی‌نفعان تشکیل می‌دهد که در این مطالعات با برگزاری پانل‌های مشارکتی در شهرستان‌ها و پانل‌های تلفیقی-تخصصی در استان و برگزاری دلفی اینترنتی، خواست‌ها و نظرات ذی‌نفعان در مورد تخصص‌ها، توان‌ها و مطلوبیات دریافت و طبقه‌بندی شد. دو مبنای مهم دیگر از چشم‌انداز را مطالعات وضع موجود و تحلیل موقعیت و مزیت‌های استان و نقش استان در تقسیم کار ملی و منطقه‌ای تشکیل می‌دهد. به منظور ساختاردهی به مطالعات این بخش و تدوین چارچوب چشم‌انداز از مدل چشم‌انداز گلکار استفاده شده است. بر اساس این مدل هر چشم‌انداز دارای عناصر و سلسله‌مراتب مشخصی است که تبیین‌کننده بیانیه چشم‌انداز و دربرگیرنده مؤلفه‌های هویت، عملکرد، ساختار و معنا است.

جدول ۷: چشم‌انداز استان بوشهر

محتوای چشم‌انداز استان	چارچوب بیانیه چشم‌انداز		
<ul style="list-style-type: none"> - تجارت از قرون دیرینه - صید و صیادی همراه با تاریخ - فرهنگ و ادب 	معنای صریح	معنا	نکات لنگرگاهی
<ul style="list-style-type: none"> - مبنای توسعه اقتصادی - تجارت و بازرگانی - شیلات و صنایع غذایی دریایی - علم و فناوری 	معنای ضمنی		
<ul style="list-style-type: none"> - پاک‌ترین سواحل دنیا - سازمان فضایی یکپارچه، متعادل و توسعه یافته - بازرگانی گسترده و پویا - نظام سیاسی و مدیریت کارآمد - قطب گردشگری ملی و منطقه‌ای - کانون علم و فناوری حوزه انرژی و دریا - وحدت و پیوستگی اجتماعی 	بزرگ بی‌باکانه	اهداف بنیادین	ارزش‌ها
<ul style="list-style-type: none"> - متعادل (توزیع بهینه جمعیت و فعالیت) - یکپارچه (سلسله‌مراتب شهری بهینه و روابط قوی شهری و روستایی) - پیوندهای توسعه یافته درون و بیرون استانی 	ساختار فضایی	هویت	مشخصه‌ها
<ul style="list-style-type: none"> - دریامحور - متنوع و عدم اتکا به نفت و گاز - رونق گردشگری و صنایع غذایی دریایی - توسعه تجارت و بازرگانی 	ساختار اقتصادی		

مطالعه آینده همکاری توسعه سرزمین (جدول اول): اهداف بنیادین و چشم انداز

- پویا و منعطف در برابر تحولات بازار و پیشرفت - نوآور و گرایش به اقتصاد دانش بنیان			
- به هم پیوسته - ساختار یافته - توانمند	ساختار اجتماعی		
- انرژی (نفت و گاز)	جایگاه جهانی	ساختار	
- قطب ملی انرژی - قطب ملی علم و انرژی و دریا - قطب ملی تجارت-بازرگانی	جایگاه ملی		
- قطب منطقه در گردشگری ساحلی - قطب کشاورزی خارج از فصل - قطب فرهنگ و هنر جنوب کشور	جایگاه منطقه‌ای		

منبع: سند آمایش استان بوشهر

رویکرد پایه توسعه آینده استان و بیانیه چشم‌انداز استان بوشهر در افق ۱۴۱۴ در ادامه ذکر شده است:
رویکرد پایه توسعه آینده استان: توسعه پایدار دریامحور در پیوند با پهنه سرزمین، مبتنی بر فناوری‌های نوین و ارتقای شبکه، همکاری‌های بین‌المللی.

بیانیه چشم‌انداز: در سال ۱۴۱۴ بوشهر استانی است پیشرفته و امن با بنادر توسعه یافته تجاری، در تعامل با سطوح ملی و فراملی و سواحلی پاک که پذیرای گردشگران داخلی و خارجی است.
در این سال استان بوشهر دارای جایگاه برتر علم و فناوری در حوزه انرژی (نفت، گاز، اتمی و فعالیت‌های دریا محور) در کشور است. سازمان فضایی استان در سال افق، متعادل، یکپارچه و توسعه یافته است، به گونه‌ای که دارای توان بالای جذب و نگهداشت جمعیت متخصص بوده و توزیع فضایی فعالیت‌ها به صورت عادلانه در آن صورت گرفته است.

جامعه استان بوشهر در سال ۱۴۱۴ جامعه‌ای است سالم، توانمند و برخوردار که در قالب ساختار سازمانی و نهادهای کارآمد بومی به بالاترین سطح بهره‌وری و کیفیت زندگی دست یافته است.

رویکرد پایه توسعه استان و بیانیه چشم‌انداز: بیانیه فوق (ویرایش نخست) که بر اساس بهره‌مندی از توان‌های طبیعی و پتانسیل‌های ذاتی استان بوشهر به منظور اعتلای استان و ارتقاء جایگاه بهتر استان در تقسیم کار ملی در افق چشم‌انداز تدوین شده است، به دلیل اهمیت راهبردی آن بارها در کارگروه تخصصی برنامه آمایش، فضای مجازی (پرسش‌نامه اینترنتی و گفتگو نخبگان در گروه شبکه اجتماعی- مجازی آینده‌نگاری مشارکتی استان بوشهر) همچنین پنل‌های استانی پیرامون زمینه‌های توسعه و بار معنایی کلمات بحث و تبادل نظر شد. در خصوص زمینه‌های دارای قابلیت توسعه در آینده استان مطابق مطالعه صورت گرفته در اسناد فرادست و اجماع ذی‌نفعان محورهای نفت و گاز و تأمین انرژی، آبی‌پروری، گردشگری، تجارت و خدمات بازرگانی، محصولات کشاورزی خارج از فصل، صنایع دریایی و کشتیرانی از جمله مهم‌ترین زمینه‌های شکوفایی استان بر اساس توان‌های طبیعی و محیطی است. علاوه بر زمینه‌های مطرح، حوزه علم و فناوری به دلیل اثرگذاری و

تسریع در توسعه یافتگی استان علی‌رغم وضعیت کنونی زیرساخت‌های آموزشی استان، بر اساس خواست ذی‌نفعان در مورد اولویت علم و فناوری در استان توافق جمعی به وجود آمد. لازم به ذکر است محور نفت و گاز با توجه به اینکه پیامدهای مناسبی بر توسعه استان نداشته است، نسبت به سایر محورها کمتر مورد توافق و خواست ذی‌نفعان قرار گرفت و بحث در خصوص چگونگی بهره‌مندی از مواهب نفت و گاز برای استان بود. از طرفی پتانسیل ذاتی استان در زمینه گردشگری و همچنین تجارت و بازرگانی به عنوان اولویت‌هایی است که ذی‌نفعان استان در مورد آن‌ها اجماع نظر دارند.

چشم‌انداز آینده استان بوشهر گامی برای شروع حرکتی است که ادامه آن باید اهداف بنیادین، راهبردها، سیاست‌ها و اقدامات را معین نماید. به عبارتی چشم‌انداز با خلاقیت، آرزو و رؤیا شروع می‌شود؛ اما با عقلانیت، انتخاب و تحلیل به فرجام می‌رسد.

رویکرد پایه توسعه استان: توسعه پایدار دریامحور در پیوند سرزمین مبتنی بر فناوری‌های نوین و ارتقا شبکه همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی.

بیانیه چشم‌انداز: بوشهر استانی است با جامعه‌ای خلاق، توانمند، کارآفرین، دارای زندگی با کیفیت مطلوب و سازمان فضایی متعادل و برخوردار از توسعه پایدار بر پایه اقتصاد دانش‌بنیان، دریامحور، رقابت‌پذیر و دارای جایگاه ممتاز در تجارت، گردشگری، صنایع دریایی، علوم و فناوری زیستی، انرژی و پتروشیمی.

سند آمایش استان تهران

با توجه به اهداف تعیین شده و شناسایی اهداف بنیادین، بررسی اسناد و برنامه‌های بالادستی و پیشین و همچنین با اتکا به مطالعات انجام شده، چشم‌انداز توسعه استان را می‌توان تدوین کرد. در تدوین این چشم‌انداز، نظرخواهی از مدیریت استان، شهرستان‌ها در بخش‌های مختلف، صاحب‌نظران عرصه‌های دانشگاهی و حرفه‌ای و سایر ذی‌نفعان و ذی‌نفوذان مدنظر قرار گرفته است. برگزاری نشست تخصصی در دانشگاه تهران با عنوان «چشم‌انداز و سناریوهای توسعه استان» نیز محملی برای ارائه دیدگاه‌ها و تبادل نظر در این زمینه بوده است و نتایج آن در تدوین چشم‌اندازهای توسعه استان لحاظ شده است. بر اساس مجموعه اطلاعات و مطالعات فوق‌الذکر، مؤلفه‌های اصلی شکل‌دهنده آمایش استان تهران به شرح زیر قابل تدوین است:

- تمرکززدایی اداری- سیاسی از شهر تهران؛
- تمرکززدایی فعالیتی اقتصادی از شهر تهران؛
- لزوم مدیریت بهینه منابع محیطی به‌ویژه آب؛
- لزوم کاهش آسیب‌های اجتماعی؛
- توسعه دانایی‌محور استان تهران؛
- لزوم توزیع عادلانه امکانات و خدمات در استان؛

- لزوم تقویت جایگاه و نقش‌های ملی و فراملی تهران به لحاظ ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی؛
 - لزوم تمرکز و حمایت از خدمات برتر، صنایع با فناوری بالا و دانش‌بنیان در استان؛
 - لزوم ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی و حاشیه‌نشینان؛
 - لزوم مدیریت یکپارچه و هماهنگ و رفع تعارضات در استان؛
 - لزوم تقویت شهرهای کوچک و متوسط و روستاهای استان؛
 - لزوم آمایش سرزمینی در سطح ملی به منظور توزیع متوازن امکانات در کشور و مهاجرت معکوس از استان؛
 - لزوم کاهش سهم تهران از جمعیت و فعالیت در کشور.
- بر اساس مؤلفه‌های فوق که جهت‌گیری مأموریت‌های استان را نیز مشخص می‌نماید می‌توان بیانیه چشم‌انداز استان تهران در افق ۱۴۱۵ را به شرح ذیل تدوین کرد:
- استان تهران در افق ۱۴۱۵ استانی است که به لحاظ اکولوژیکی و محیط زیستی در شرایط پایداری قرار گرفته و با حفاظت از عرصه‌ها و منابع طبیعی، ترمیم عرصه‌های آسیب‌دیده و مدیریت بهره‌برداری از منابع طبیعی به‌ویژه آب، توانسته تهدیدهای کنونی از جمله خطر فرونشست، فرسایش خاک و بیابان‌زایی را رفع نماید و میان منابع و مصارف تعادلی منطقی برقرار کند. در این سال، استان تهران با توجه به توزیع متوازن خدمات و امکانات، سطح نابرابری میان شهرستان‌های استان را به میزان قابل توجهی تقلیل داده و نرخ آسیب‌های اجتماعی استان روندی کاهشی را تجربه می‌کند. همچنین با توجه به پالایش توزیع فعالیت‌های اقتصادی در استان، از طریق تمرکز فعالیت‌های مرتبط با رقابت‌پذیری ملی و بین‌المللی شهر تهران از جمله فعالیت‌های دانش پایه و خدمات برتر و تمرکززدایی از فعالیت‌های غیر برتر از شهر تهران و توزیع متوازن آن در سایر شهرستان‌های استان و همچنین خروج برخی از فعالیت‌ها از استان تهران به استان‌های دیگر (در قالب سند آمایش ملی) به لحاظ اقتصادی به توازن و رشد مطلوبی دست یابد که حافظ تعادل‌های اجتماعی و محیط‌زیستی استان نیز هست. در این سال اقدامات برای انتقال مرکز اداری-سیاسی کشور از شهر تهران در حال انجام است که در نهایت سبب خواهد شد بار جمعیتی و فعالیتی قابل توجهی از تهران کاسته شود. همچنین با تمهید یک مدیریت یکپارچه و هماهنگ در سطح استان و مجموعه شهری تهران، تعارضات و ناهماهنگی‌های گذشته رفع شده و تصمیم‌گیری‌های استان با اتکاء بر عقلانیت برنامه‌ای، شفاف و مبتنی بر پاسخگویی انجام می‌شود. در این سال، کلان‌شهر تهران بیش از پیش به عنوان یکی از کانون‌های اصلی رقابت‌پذیری در سطح آسیای غربی شناخته می‌شود که توانسته سطح تاب‌آوری خود را در عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی به میزان قابل توجهی ارتقاء دهد.

سند آمایش استان چهارمحال و بختیاری

بیانیه چشم‌انداز و مأموریت‌هایی که در راستای رسیدن به آن ارائه می‌شود، حاصل بررسی کلیه ابعاد استان و نشان‌دهنده اولویت‌های توسعه استان در افق برنامه است. تدوین سند چشم‌انداز توسعه استان بر اساس الگوی روش‌شناسی از دو بخش تشکیل می‌شود:

۱- فرایند چشم‌اندازسازی و ۲- بیانیه چشم‌انداز. فرایند چشم‌اندازسازی در طرح حاضر با استفاده از مدل چشم‌اندازسازی ارگون انجام می‌شود. بیانیه چشم‌انداز استان نیز طی این فرایند و بر اساس چارچوب مفهومی صورت‌بندی بیانیه چشم‌انداز تدوین می‌شود.

الف- کجا هستیم؟

استان چهارمحال و بختیاری با سهم حدود یک درصدی از مساحت و جمعیت کشور در آخرین سرشماری عمومی، به عنوان بیست و ششمین استان شناخته می‌شود. با توجه به محدودیت‌های منابع طبیعی همچون شیب اراضی، خاک، آب و غیره، حدود ۱ درصد از مساحت استان زیر کشت آبی (زراعت و باغداری) و کمی بیش از ۴ درصد زیر کشت دیم قرار دارد. وجود مزیت‌های کم‌نظیر استان موجب شده است تا استان در تولید و عملکرد برخی اقلام زراعی همچون حبوبات و نباتات علوفه‌ای، باغی همچون بادام، گردو، هلو، انگور و سیب و گیاهان دارویی سهم و جایگاه مناسبی به دست آورد. استان در تولیدات زراعی در جایگاه بیست و چهارم و تولیدات باغی در جایگاه بیست و سوم قرار دارد. ظرفیت‌های محیطی و الگوی معیشتی استان موجب کسب رتبه مناسب استان در تولید دام و فرآورده‌های دامی به خصوص در زمینه دام سبک در سطح کشور شده است. منابع فراوان آب سطحی، زمینه سهم ۱۲ درصدی استان از تولید آبزیان سردآبی و کسب رتبه سیزدهم کشوری در تولید ارزش افزوده گروه ماهیگیری را فراهم کرده است. در مجموع فعالیت‌های بخش کشاورزی با سهم ۲۹ درصدی از ارزش افزوده کل استان موجب ثبت جایگاه بیست و پنجم در تولید ناخالص داخلی این بخش برای استان در سطح کشور شده است.

وجود یک سوم کارگاه‌های صنعتی استان در گروه ساخت محصولات غذایی و آشامیدنی با سهم ۲۸ درصدی از اشتغال، ۴۳ درصد از ارزش افزوده کارگاه‌های صنعتی و ۱۶ درصد ارزش افزوده بخش صنعت استان، موقعیت خاصی در این زمینه فراهم کرده است. موقعیتی که با ایجاد خوشه تخصصی در صنایع غذایی (گاز) تقویت شده و نزدیک به ۱۰۰ واحد تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی دارای پروانه بهره‌برداری می‌تواند در تکمیل زنجیره‌های تولید در این گروه مؤثر واقع شود. گروه ساخت کانی‌های غیرفلزی، با توجه به ظرفیت‌های معدنی و ایجاد سهم ۷۲ درصدی از ارزش افزوده بخش صنعت استان، نشان از توانمندی استان چهارمحال و بختیاری در این زمینه دارد. علی‌رغم قابلیت‌های استان در گروه‌های مذکور و برخی دیگر همچون ساختمان، معادن غیرنفتی، ساخت فلزات اساسی، منسوجات و غیره، جایگاه استان بر اساس تولید ناخالص داخلی کشور در بخش صنعت نامناسب است.

راه اندازی پروژه های برق آبی در سال های اخیر بر خودکفایی استان در تولید برق تأثیر مهمی داشته است و توسعه زیرساخت های گازرسانی، دسترسی ۱۰۰ درصدی جمعیت شهری و حدود نیمی از جمعیت روستایی را به گاز میسر نموده است. نزدیک به ۶۰۰ کیلومتر راه شریانی و بیش از ۳۰۰ کیلومتر راه ترانزیتی کشور در استان چهارمحال و بختیاری است. استان سهم ۱/۵ درصدی از شبکه حمل و نقل کشور دارد و طرح های توسعه ای پیش رو نیز در آینده شبکه ارتباطی استان تأثیر بسزا خواهد داشت. وجود قله بارش ها در فلات مرکزی ایران با بارش متوسط بیش از ۱۳۰۰ میلی متر در سال، اقلیم متنوع در پهنه استان، منابع غنی آب، ارتفاعات و مواهب طبیعی کم نظیر استان در سطح کشور، پهنه های وسیع جنگلی با تنوع و ذخایر بی نظیر گونه ای و ژنتیکی، فرصت ویژه ای را در استان فراهم کرده است.

ب- به کجا می رویم؟

با نگاهی به روندهای شکل دهنده وضع کنونی استان درمی یابیم که علی رغم افزایش نرخ رشد طبیعی جمعیت در اثر بهبود شاخص های بهداشتی و سیاست های افزایش جمعیت، ناتوانی در نگهداشت جمعیت و افزایش فزاینده در خالص مهاجرفرستی که بیش از هر علتی معلول افزایش نرخ بیکاری و کاهش سرانه تولید ناخالص داخلی (به قیمت ثابت) است، منجر به کاهش نرخ رشد جمعیت استان شده است و در نتیجه سهم استان از جمعیت کاهش یافته است.

صرف نظر از تغییرات نرخ رشد جمعیت، افزایش شمار مطلق جمعیت در استان در مواجهه با کلان روندهای هجوم و توالی اکولوژیک جمعیت به شهرها و افزایش تمرکززدایی سیاسی- اداری به صورت شکلی از طریق خرد شدن واحدهای تقسیمات سیاسی، منجر به افزایش تعداد شهرستان ها، بخش ها و دهستان ها و افزایش نرخ شهرنشینی و تعداد شهرهای با جمعیت زیر ۱۰ هزار نفر شده است. روندی که به عقب نشینی تعداد روستاها و جمعیت روستانشین منتهی شده است و از شمار مطلق، خانوار و بعد خانوار عشایر کوچنده کاسته است. موضوعی که تا حدی ناشی از کاهش سهم بخش های کشاورزی و صنعت از اشتغال یا به بیان بهتر ویژگی این بخش ها در خلق فرصت های جدید شغلی علی رغم افزایش سهم از ارزش افزوده استان بوده است. این روندها به نوبه خود بر افزایش عدم تعادل در توزیع فضایی جمعیت و فعالیت در پهنه سرزمینی استان دامن زده است. در کنار این چالش ها، تنگناهایی نیز در روند زمان پیش روی توسعه استان قرار گرفته است که بعضی قابل مدیریت و بعضی دیگر خارج از توان و کنترل مدیریتی است. کاهش خفیف میزان بارش در بلندمدت و تأثیرات محسوس آن در کوتاه مدت، کاهش شدید میزان آبدهی رودخانه ها و بیلان آب در حوزه های آبریز، تغییرات عمومی اقلیم، افزایش شوری آب های زیرزمینی، افزایش تعداد دشت های ممنوعه و بحرانی با استحصال غیراصولی آب از منابع زیرزمینی، کاهش مساحت جنگل ها، مراتع و اراضی زراعی در استان از جمله این روندها است.

در مقابل، افزایش طول راه‌ها و ظرفیت‌های جابه‌جایی بار و مسافر، افزایش زیرساخت‌های مخابراتی و فناوری اطلاعات، تولید برق در استان و سهم مصرف برق بخش‌های کشاورزی و صنعت به جای استفاده از سوخت‌های فسیلی، توسعه فعالیت‌های کشاورزی و سیستم‌های آبرسانی و آبیاری نوین، افزایش تعداد شهرک‌ها و نواحی صنعتی و در ادامه تعداد کارگاه‌ها و مشاغل رشته‌های صنعتی، افزایش سطح تحصیلات و بالا رفتن آگاهی‌های عمومی، قابلیت‌ها و فرصت‌هایی را پیش روی توسعه استان چهارمحال و بختیاری قرار داده است. این روندها حاوی ارزش‌های مثبت و منفی است که هر یک می‌تواند چهره آتی استان را بر اساس ویژگی‌های خود رقم زند. در نتیجه در صورت ادامه روندهای کنونی:

نرخ رشد جمعیت، کاهش بیشتری خواهد یافت و با افزایش پیری جمعیت، توان تولیدی جامعه فرسایش می‌یابد. منابع طبیعی و زمینه‌های اقتصادی دچار نقصان خواهد شد تا حدی که توسعه زیرساختی و فناورانه نیز یارای افزایش بهره‌وری اقتصادی را نخواهد داشت. نرخ بیکاری افزایش بیشتر و فقر گسترش خواهد یافت. تعادل‌های فضایی بیش از پیش برهم خواهد خورد و به ناچار به منابع کمیاب، خارج از توان و ظرفیتشان دست‌اندازی می‌شود.

پ- کجا می‌خواهیم باشیم؟

درواقع این گام هسته مرکزی فرایند چشم‌اندازسازی است که هدف از آن بیان تصویری آرمانی و واقع‌گرایانه از چیزی است که جامعه آرزو دارد در آینده به آن بدل شود. تصویری که پس از پالایش و تدقیق ترجیحات در قالب بیانیه چشم‌انداز ارائه می‌شود. در چارچوب مفهومی صورت‌بندی بیانیه چشم‌انداز، مؤلفه‌های سازنده (عناصر) بیانیه در یک نظم سلسله‌مراتبی ساختار چشم‌انداز را تشکیل می‌دهد. این عناصر شامل نکته یا نکات لنگرگاهی و نکات فرعی (جزئیات) است که منجر به تولید محصول نهایی و رسمی فرایند چشم‌اندازسازی؛ یعنی بیانیه چشم‌انداز می‌شود. نکات لنگرگاهی در این چارچوب مفهومی، شامل عملکردهای اصلی استان و آوازه یا برند آن و نکات فرعی آن، شامل تصویر هویت‌ساز منطقه در آینده در عرصه‌های مختلف و جایگاه استان در ساختار کلان کشوری است.

ویرایش اول چشم‌انداز توسعه استان چهارمحال و بختیاری

استان چهارمحال و بختیاری با بهره‌مندی از موقعیت مکانی، تنوع قومی و فرهنگی و منابع غنی آب و خاک و گردشگری و کشاورزی و با تکیه بر حفظ و توسعه زیست‌بوم پاک و منابع انرژی تجدیدپذیر با انتخاب و بهره‌گیری از تمام توان خود در راستای دستیابی به توسعه پایدار، در افق طرح به عنوان «سرزمین پاک» شناخته شده و دارای ویژگی‌های برجسته زیر خواهد بود.

بهره‌مندی از مدیریت توانمند توسعه، متوازن در توزیع جمعیت و فعالیت سازگار با محیط‌زیست، پیشرو در صنعت گردشگری، تولید انرژی‌های پاک، تولید محصولات کشاورزی ارگانیک و صنایع غذایی و دارویی، استان دانشگاهی و مرکز ورزش‌های زمستانی و مرکز سلامت کشور.

ویرایش دوم چشم‌انداز توسعه استان چهارمحال و بختیاری

استان چهارمحال و بختیاری با بهره‌مندی از موقعیت مکانی، تنوع قومی و فرهنگی، حوضه‌های آبخیز پراهمیت، مزیت‌ها و قابلیت‌های گردشگری، کشاورزی، صنعتی و معدنی و با تکیه بر حفظ و توسعه محیط‌زیست، منابع طبیعی و انرژی تجدیدپذیر، با انتخاب و بهره‌گیری از تمام توان خود در راستای دستیابی به توسعه پایدار، در افق طرح به عنوان «سرزمین پاک» شناخته شده و دارای ویژگی‌های برجسته زیر خواهد بود:

پراوازه در تولید محصولات غذایی، آشامیدنی و دارویی ارگانیک و پیشرو در گردشگری طبیعی و سلامت در سطح بین‌المللی با نگاه ویژه به کشورهای حاشیه خلیج فارس، برخوردار از جایگاه متمایز بهره‌وری و تولید در کشاورزی، قطب مراکز اردو^۱ و الگو در حوزه انرژی‌های خورشیدی، بهره‌مند از رشد اقتصادی با اتکا به ظرفیت‌های قرارگیری در کریدورهای شمالی- جنوبی و شرقی- غربی در سطح ملی، توانمند در صنایع دارای مزیت و قطب گردشگری فرهنگی، طبیعی و سلامت در سطح منطقه، بهره‌مند از مدیریت توسعه توانمند، برون‌نگر و درون‌زا، رواداری، تنوع قومی و فرهنگی تقویت شده، برخوردار از توازن بین منابع و نیازهای آب و خاک، دارای فعالیت‌هایی سازگار با محیط‌زیست و متوازن در توسعه و توزیع جمعیت و فعالیت.

ویرایش سوم چشم‌انداز توسعه استان چهارمحال و بختیاری

استان چهارمحال و بختیاری با بهره‌مندی از موقعیت جغرافیایی، تنوع قومی و فرهنگی، حوضه‌های آبخیز پراهمیت، منابع طبیعی و معدنی، انرژی‌های تجدیدپذیر و ظرفیت‌های صنعتی، در راستای دستیابی به توسعه پایدار، در افق طرح به عنوان «سرزمین پاک» شناخته شده و دارای ویژگی‌های برجسته زیر خواهد بود.

پراوازه در تولید محصولات غذایی، آشامیدنی و دارویی سالم و ارگانیک، پیشرو در گردشگری طبیعی، فرهنگی، سلامت و ورزشی، برخوردار از جایگاه ممتاز بهره‌وری، تولید و تحقیقات نوین در بخش کشاورزی، الگو در حوزه انرژی‌های تجدیدپذیر، یک مرکز ثقل ملی در کریدورهای ارتباطی کشور، توانمند در صنایع دارای مزیت، بهره‌مند از مدیریت توسعه توانمند، برون‌نگر و درون‌زا؛ با اتکا به توزیع بهینه جمعیت و فعالیت، توازن بین منابع و نیازهای آب و خاک و رواداری و تنوع قومی و فرهنگی تقویت شده.

درنهایت، «ویرایش چهارم بیانیه چشم‌انداز استان چهارمحال و بختیاری» که حاصل همکاری و هماهنگی تنگاتنگ دستگاه‌های اجرایی و نیز سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان است، تدوین شد و مورد وفاق قرار گرفت.

۱. طرح اردو^۱ یکی از مهم‌ترین طرح‌های ورزشی استان چهارمحال و بختیاری به شمار می‌رود که سال‌ها قبل در این استان مطرح شده است.

جدول ۸: چشم‌انداز استان چهارمحال و بختیاری

عناصر چشم‌انداز توسعه استان چهارمحال و بختیاری	چارچوب بیانیه چشم‌انداز	
	عرصه خرد	عرصه کلان
-سرزمین پاک	برند/ آوازه	معنای ضمنی
-کشاورزی و صنایع وابسته به کشاورزی -توسعه گردشگری -توسعه صنعتی با توجه به قابلیت‌ها -بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی	نقش عملکردی کلان	معنای صریح
-دارای نرخ اشتغال در حد برنامه‌های توسعه کشور -جایگاه متمایز بهره‌وری و تولید در کشاورزی و صنایع غذایی -پیشرو در صنعت گردشگری و ورزشی -بهره‌مند از تخصص انرژی‌های خورشیدی	تصویر اقتصادی	هویت
-رواداری اجتماعی و تنوع قومی و فرهنگی تقویت شده	تصویر اجتماعی و فرهنگی	
-توانمندی مدیریت توسعه -بیرون‌نگری و درون‌زایی	تصویر نهادی و مدیریتی	
-بهره‌مند از توازن بین منابع و نیازهای آب و خاک -برخوردار از فعالیت‌های سازگار با محیط زیست	تصویر طبیعی و محیطی	
-متوازن در تولید جمعیت و فعالیت -توسعه یافته در راستای کریدورهای شمالی- جنوبی و شرقی- غربی	تصویر کالبدی و فضایی	نکات فرعی
-توانمندی و تخصص در صنایع دارای مزیت -قطب گردشگری طبیعی، فرهنگی و سلامت -افزایش جایگاه در مزیت‌های کشاورزی -تخصصی شدن در حوزه انرژی‌های خورشیدی	جایگاه منطقه‌ای	
	جایگاه ملی	
	جایگاه بین‌المللی	

منبع: سند آمایش استان چهارمحال بختیاری

ویرایش چهارم چشم‌انداز توسعه استان چهارمحال و بختیاری

استان چهارمحال و بختیاری با برخورداری از سرمایه انسانی و اجتماعی، موقعیت جغرافیایی، تنوع قومی و فرهنگی، حوضه‌های آبخیز پراهمیت، منابع طبیعی، معدنی و انرژی‌های تجدیدپذیر و ظرفیت‌های صنعتی؛ در راستای دستیابی به توسعه پایدار، در افق طرح به عنوان «سرزمین پاک و آباد» شناخته شده و دارای ویژگی‌های برجسته زیر خواهد بود:

جمعیتی سالم، توانمند و فعال، دارای محیط زیستی سالم و مؤثر در توسعه، موفق در مدیریت منابع آب و بهره‌برداری از انرژی‌های تجدیدپذیر، مشهور در گردشگری پایدار، برخوردار از جایگاه ممتاز در تحقیق و توسعه و بهره‌وری در بخش کشاورزی دارای صنعت سبز پرمزیت و برخوردار از موقعیت راهبردی در کریدورهای ارتباطی کشور، متکی بر توزیع بهینه جمعیت و فعالیت و توازن بین منابع و نیازهای آب و خاک.

سند آمایش استان خراسان جنوبی

تدوین چشم‌انداز توسعه استان بر اساس بهره‌گیری از موقعیت جغرافیایی و فرهنگی استان در تعاملات فراملی با استفاده از ظرفیت‌های ممتاز در کشاورزی، گردشگری، صنعت و معدن، خدمات و ترانزیت مبادلات مرزی امکان‌پذیر است.

بیانیه چشم‌انداز سال ۱۴۱۵ استان خراسان جنوبی

استان خراسان جنوبی در افق سال ۱۴۱۵ استانی است توسعه یافته با جایگاه برتر در حوزه‌های تربیت نیروی انسانی متعهد و متخصص، فراوری مواد معدنی، کشاورزی پایدار، بهره‌وری بالا در منابع آب، استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر، توسعه گردشگری، اکوتوریسم و ژئوتوریسم، حفظ منابع طبیعی و محیط‌زیست، صنایع بومی و سازگار با منطقه، استفاده بهینه از فناوری اطلاعات و ارتباطات و اقتصاد دانش‌بنیان. در تعامل سازنده با کشور همسایه و استان‌های همجوار که مبتنی بر اصول حکمروایی شایسته اداره می‌شود.

سند آمایش استان خراسان رضوی

چشم‌انداز آمایش استان خراسان رضوی در افق سال ۱۴۰۴ به صورت زیر تبیین شد:
خراسان رضوی استانی با توسعه پایدار، مبتنی بر اقتصاد دانایی محور، پیشرو در بخش خدمات برتر و گردشگری مذهبی با حفظ جایگاه صنعت و معدن، کشاورزی و در تعامل سازنده با سایر استان‌ها و کشورهای منطقه و جهان.

بر اساس این چشم‌انداز، ویژگی‌های خراسان رضوی در افق ۱۴۰۴ به صورت زیر ترسیم گردیده است:

- موفق در مدیریت منابع طبیعی و محیط‌زیست؛
- دارای توزیع متعادل جمعیت و فعالیت در پهنه جغرافیایی منطقه؛
- برخوردار از کشاورزی متناسب با منابع آبی و توان‌های محیطی؛
- بهره‌مند از مدیریت اقتصادی برتر در شاخص‌های بهره‌وری در مقیاس ملی؛
- قطب آموزش عالی و تولید دانش و فناوری برتر در سطح کشور و منطقه؛
- پایگاه معنوی جهان تشیع و قطب فرهنگی در منطقه؛
- برتر در بخش گردشگری، به‌ویژه گردشگری مذهبی و زیارتی؛
- پیشرو در ارائه خدمات برتر در مقیاس بین‌المللی؛
- دارای تعاملات داخلی و بین‌المللی گسترده و سازنده به‌ویژه با کشورهای منطقه و استان‌های مجاور؛
- برخوردار از توان رقابتی در سطح منطقه و جهان؛
- با توسعه فعالیت‌های صنعتی با گرایش صادرات به کشورهای منطقه و جهان؛
- درنهایت استانی با شهروندانی برخوردار از کیفیت زندگی مطلوب.

سند آمایش استان خراسان شمالی

چشم‌اندازسازی در این مطالعات بر اساس مدل چشم‌اندازسازی گلکار انجام گرفته است. این مدل از دو بخش اصلی نکات لنگرگاهی و جزئیات تشکیل شده است. بخش نکات لنگرگاه در واقع بخش اصلی مدل است که از دو زیربخش معنای ضمنی و معنای صریح تشکیل شده است.

جدول ۹: چشم‌انداز استان خراسان شمالی

چارچوب بیانیه چشم‌انداز	چارچوب چشم‌انداز استان خراسان شمالی	
نکات لنگرگاه	معنای ضمنی (لقب)	-گنجینه فرهنگ‌ها -باب الرضا
	معنای صریح (نقش پایه اقتصادی)	-کشاورزی مکانیزه، بازارگرا و منزلت آفرین -گردشگری طبیعی، فرهنگی و مذهبی -ارتباط‌پذیری فرامنطقه‌ای -نقش و کارکردهای صنعتی متنوع -فعالیت‌های خدماتی مولد و پشتیبان زیست‌پذیری و همکاری‌های فرااستانی
جزئیات	طبیعی	-بهره‌وری پایدار منابع طبیعی -منابع طبیعی و محیط‌زیست عجیب با نظام‌های زیست و همکاری‌های فرااستانی
	اجتماعی - فرهنگی	-هویت منطقه‌ای و فرهنگی توسعه مدار و آینده‌گرا -منزلت اجتماعی و سرمایه اجتماعی بالای بین‌گروهی و بین‌قلمرویی -تنوع فرهنگی و قومی در جامعه منطقه‌ای و اجتماعات محلی استان
	اقتصادی	-ساختار متنوع اقتصادی -اشتغال مولد، پایدار و با درآمدزایی بالا -ظرفیت جذب بالای فناوری و خدمات نوین و دانش پایه -توسعه اقتصادی مبتنی بر ترکیب هم‌افزای عوامل القایی و درونزا
	نهادی - مدیریتی	-خروج استان از فهرست مناطق محروم کشور -ظرفیت نهادی توسعه آفرین و همسو در نهادهای رسمی و غیررسمی -مدیریت مبتنی بر مشارکت و حضور ذی‌نفعان توسعه -انسجام و ثبات ساختاری، رویه‌ای و محتوایی
ساختار	کالبدی - فضایی	-ساختار فضایی متعادل در سطح استان و شهرستان‌ها -توسعه یافتگی همه شهرستان‌های استان -توسعه فضایی پهنه‌ای و یکپارچه -شبکه شهری هم‌تراز و همکار
	جایگاه منطقه‌ای جایگاه ملی	-مقصد گردشگری طبیعی-فرهنگی در مقیاس‌های منطقه‌ای و ملی -مفصل ارتباطی و عملکردی شمال شرق کشور (همکاری و هم‌افزایی)

منبع: سند آمایش استان خراسان شمالی

به این ترتیب با استناد به مجموعه اسناد و برنامه‌های فرادست و موازی، مطالعات انجام شده برنامه آمایش استان، مصاحبه‌ها، کارگاه‌ها و جلسات برگزار شده با سازمان‌ها، صاحب‌نظران و مدیران ذی‌ربط، چشم‌انداز توسعه استان را می‌توان در قالب بیانیه زیر پیشنهاد کرد:

خراسان شمالی منطقه‌ای است کوچک، زیبا و صاحب منزلت که به اتکای دارایی‌های متنوع طبیعی، فرهنگی، موقعیت نسبی ویژه و بهره‌وری بالای متکی به فرهنگ توسعه مدار در کشاورزی و صنعت از جوامع محلی و بنیان اقتصادی و نهادی متنوع و پویا برخوردار شده و در قالب مناسبات همگرایانه و همکاریانه درون و بین استانی و ایفای نقش حلقه ارتباطی با استان‌های هم‌جوار و به‌ویژه بارگاه حضرت رضا (ع) به توسعه یافتگی هم‌تراز متوسط کشور دست یافته است.

سند آمایش استان خوزستان

بدیهی است فراهم کردن محیط و بستر مناسب اقتصادی، اجتماعی، مدیریتی، سیاست‌گذاری، لازمه دستیابی به اهداف در چشم‌انداز است. ایجاد این محیط نیز از حصول یک درک، قبول و خواست همگانی مدیران توسعه استان و تلاش جمعی در دستیابی به آن نه تنها در عرصه استان بلکه در مذاکره و جلب نظر مقامات تصمیم‌گیری در مرکز کشور حاصل می‌شود. فراهم کردن این محیط همچنین به مدیریت و سیاست‌گذاری مناسب نیاز دارد که این نیز در گرو تقویت مدیریت توسعه استان است.

اجزای چشم‌انداز

– برخوردار از مدیریت توسعه استان با ویژگی کارایی بیشتر، با اختیارات وسیع‌تر برای هماهنگی دستگاه‌های اجرایی در هدایت توسعه استان، برخوردار از عدم تمرکز بیشتر در درون استان (ارتقای نقش شهرستان‌ها در برنامه‌ریزی، اجرا و نظارت، با هماهنگی و مدیریت مرکز استان)، عدم تمرکز و انتقال بخشی از اختیارات و خدمات قابل ارائه و کاهش فاصله اداری (و فاصله فیزیکی) مرکز استان با نقاط مختلف از طریق ارتقای جایگاه و نقش کانون‌های توسعه شهری (ایجاد ۹ کانون خدمت‌رسانی سطوح برتر خدمات، در مقایسه با وضعیت فعلی که خدمات برتر تنها از طریق مرکز استان و در بعضی موارد از طریق دزفول و یا آبادان ارائه می‌شود)، تجهیز منابع مالی و انسانی داخلی استان، راه‌اندازی بورس‌ها و بانک‌های توسعه، شرکت‌های سرمایه‌گذاری و ساخت و استفاده بهینه از این منابع با بهبود مدیریت و نظارت بر برنامه‌ریزی، اجرا و ارزشیابی طرح‌های توسعه؛

– موفق در به کارگیری بهینه منابع تولیدی در بخش کشاورزی به طور اخص موفق در افزایش راندمان تولید در بخش کشاورزی و افزایش راندمان مصرف آب در این بخش، همراه با درآمد افزایش یافته کشاورزان استان بر اساس افزایش راندمان تولید و گسترش بازارها؛

– برخوردار از شرکت‌های مهندسی پیشرفته در سطح ملی - منطقه‌ای و بین‌المللی در صنایع نفت، پتروشیمی و صنایع فلزی؛

-
- برخوردار از روابط تجاری پیشرفته با کشورهای همسایه در صادرات و واردات کالا، با توجه به فاصله نزدیک زمانی و دریایی با کشورهای همسایه و برخورداری از بندر و راه‌های تجاری و پشتوانه تولید ملی و تولید استان، همراه با گسترش شبکه‌های حمل و نقل؛
 - برخوردار از مناطق ویژه پردازش و صادرات مجدد به معنای واقعی کلمه در خدمت به صادرات استان و کشور و کمک به توسعه اقتصادی استان؛
 - برخوردار از جامعه و دولت پیشرفته و کارا در زمینه کاربرد تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات، خدمات برتر اقتصادی الکترونیک، تجارت الکترونیک، درگاه‌های پیشرفته و در عین حال ساده، دستگاه‌های اجرایی و خدماتی برای ارائه خدمات عمومی به مردم به‌طور اعم و به صنعتگران، مبتکران و سرمایه‌گذاران به طور اخص؛
 - جامعه‌ای برخوردار از درآمد متناسب با هزینه‌ها و برخوردار از سطح قابل قبول اشتغال و ثبات اقتصادی مناسب همراه با سطوح کاهش یافته عدم تعادل‌های بین شهرستانی و بین جوامع شهری و روستایی؛
 - برخوردار از محیط‌زیست طبیعی پاک‌تر در کنترل آلاینده‌های آب و خاک و هوا و کاهش آلودگی‌های زیست‌محیطی؛
 - موفق در مراقبت از منابع طبیعی و محیطی و بهره‌برداری منطقی از منابع طبیعی و فرهنگی بهداشت و درمان، آموزش عالی، اوقات فراغت؛
 - برخوردار از آب آشامیدنی سالم برای جوامع شهری و روستایی؛
 - برخوردار از سطح سواد و بهداشت و درمان با حداقل فاصله ارائه خدمات (با جایگزین کردن ۹ مرکز منطقه‌ای در شبکه بهداشتی درمانی شهری- روستایی و طرح ارجاع) و برخوردار از تخصص‌های لازم در سطوح مختلف این شبکه؛
 - برخوردار از مراکز بهداشتی درمانی پیشرفته در سطح ملی- منطقه‌ای و بین‌المللی برای ارائه خدمات داخلی و توریسم درمانی؛
 - متوازن از نظر هماهنگی بین آموزش عالی با نیازهای اجتماعی و فعالیت‌های اقتصادی استان و تأمین‌کننده نیروی متخصص صنایع نفت و پتروشیمی مورد نیاز کشور؛
 - موفق در استفاده شایسته از منابع گردشگری، اوقات فراغت و یادمان‌های جنگ؛
 - برخوردار از سلامت اجتماعی و دور از جرائم، جامعه‌ای با فرهنگ و متعالی؛
 - برخوردار از پوشش مناسب شبکه‌های صدا و سیما، مخابرات، رسانه‌های عمومی، خدمات ارتباطات، فناوری اطلاعات، درگاه‌های دولتی اطلاع‌رسانی به مردم، تولیدکنندگان و سرمایه‌گذاران؛
 - جامعه برخوردار از شبکه‌های زیربنایی و خدمات حمل و نقل مسافرتی ایمن و سریع برای مردم؛
 - برخوردار از شبکه‌های زیربنایی و خدمات حمل و نقل و انرژی در مناطق کشاورزی و شهرک‌های صنعتی؛

- تکامل یافته در زنجیره‌های تولیدی صنایع اساسی استان، برخوردار از تکنولوژی بالا، خودروسازی، قطعه‌سازی، برق و الکترونیک و صنایع ساختمانی و تکنولوژی‌های نوین بایو و نانو فناوری و انرژی‌های پاک و صنایع پستین بخش کشاورزی و صنایع غذایی؛
- توسعه یافته در صنایع پیشین بخش کشاورزی (تولید ماشین‌آلات و ادوات مورد نیاز بخش کشاورزی، دامپروری و آبی‌پروری).

سند آمایش استان زنجان

چشم‌انداز توسعه استان

- زنجان در افق ۱۴۱۴ استانی است با هویت اصیل ایرانی، اسلامی؛ برخوردار از شرایط مناسب برای زندگی؛ بهره‌مند از زیرساخت‌های مورد نیاز در عرصه فعالیت‌های اقتصادی کشاورزی، صنعتی و معدنی، خدمات بازرگانی گردشگری؛ ساختاری همگرا با توسعه پایدار و توازن نسبی در توزیع جمعیت و فعالیت در پهنه جغرافیایی؛ پویا و سازنده در تعاملات منطقه‌ای، ملی و فراملی.
- استانی توسعه یافته در منطقه شمال غرب و دارای جایگاه برتر در کشاورزی، صنعت، معدن و گردشگری؛ ارائه‌کننده خدمات نوین بازرگانی و پشتیبان صادرات در مرکز و شمال غرب کشور (آمادی)؛
- ایفاگر عملکرد و نقش‌های فعال و تعاملات سازنده و پایدار در عرصه‌های ملی و فراملی؛
- استانی پایدار، ایمن و مقاوم در برابر آسیب‌های اجتماعی و مخاطرات و سوانح طبیعی؛
- برخوردار از امکانات و منابع عادلانه برای زندگی و فعالیت، با حداقل نابرابری در مناطق و سکونتگاه‌های شهری و روستایی؛
- دارای اقتصادی مدرن، دانش‌بنیان و مناسب زیست و فعالیت و مهاجرپذیری (به گونه‌ای که سهم جمعیت استان از کل کشور اندکی افزایش یافته است)؛
- برخوردار از کشاورزی و صنعتی پایدار و مدرن بر پایه فناوری‌های نوین و با بهره‌برداری مناسب و متعادل از منابع آب و خاک؛
- مرکزی برای ارائه خدمات تخصصی و فوق تخصصی درمانی به استان‌های همجوار؛
- تقویت پیوندهای بین بخشی جهت فراهم‌سازی شرایط بهینه فعالیت و زیست با تأکید بر مناطق دورافتاده و کمتر توسعه یافته؛
- برخوردار از خوشه‌های صنعتی به‌ویژه در صنایع شیمیایی، معدنی، برق و الکترونیک و IT؛
- از جمله قطب‌های توسعه یافته کشور در زمینه اقتصاد گردشگری تاریخی، باستانی، فرهنگی، اکوتوریسم و ژئوتوریسم.

سند آمایش استان سمنان

تبیین چشم‌انداز و مأموریت‌های توسعه استان، گام‌های پس از تدوین هدف‌های بنیادین و مقطعی نهایی در فرایند برنامه‌ریزی راهبردی هستند. در راستای برداشتن این گام‌ها، از سند چشم‌انداز ملی و سندهای توسعه‌ای بالادست، بهره‌گیری می‌شود. راهنمای شرح خدمات بخش برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری مطالعات برنامه آمایش استان‌ها. همچنین، برای تدوین سند چشم‌انداز پیشرفت استان و مأموریت‌های آن، از روش پیمایش دلفی و ابزار پرسشنامه و پرسیدن دیدگاه‌های نخبگان استان، درباره دورنماهای پیشرفت استان، برگزاری پانل و نشست با نخبگان، مدیران و کارشناسان امور پیشرفت استان و نیز از هدف‌های بنیادین و شبکه هدف‌های مقطعی نهایی، بهره‌گیری شده است.

استان سمنان در افق سال ۱۴۰۴، با بهره‌گیری بهینه از توانمندی‌ها و فرصت‌ها و با چیرگی بر تنگناها و تبدیل تهدیدها به فرصت‌ها، پایداری زیست‌محیطی و منابع طبیعی و بهره‌برداری کارا از منابع آب و خاک، استانی پیشرفته در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و آمایشی، بر پایه توسعه بخش‌های زیر است:

– صنعت با فناوری بالا، نو، پاک، پیشرفته و صادراتی، با جایگاه تخصصی در صنایع حمل و نقل، خودرو، قطعه‌سازی، الکترونیک، تبدیلی و تکمیلی کشاورزی، غذایی، دارویی و صنایع جانبی نفت، گاز و پتروشیمی با تأکید بر شکل‌گیری خوشه‌های صنعتی، با توجه به موقعیت مناسب جغرافیایی استان و همجواری با قطب صنعتی تهران؛

- معدن و صنایع معدنی پاک با بهره‌برداری بیشینه از توان موجود معدنی فلزی و غیرفلزی، با جایگاه متخصص و صاحب مرتبه ملی در تولید و بهره‌برداری بهینه از معادن غیرفلزی به‌ویژه املاح تبخیری؛
- گردشگری ملی و فراملی، با تأکید بر طبیعت‌گردی، کویرگردی و گردشگری تاریخی و فرهنگی؛
- خدمات برتر و روزآمد با تأکید بر آموزش عالی و با توان پذیرش ظرفیت آموزش عالی از استان‌های هم‌جوار برخوردار از نقش مکمل در ارائه خدمات برتر مورد نیاز استان و کشور در کنار شهر تهران؛
- برخوردار از منابع آب پایدار از طریق انتقال آب‌های بین حوضه‌ای با تأکید بر شیرین‌سازی و انتقال آب دریای خزر و بهره‌برداری بهینه از جریان‌های سطحی و سفره آب‌های زیرزمینی؛
- برخوردار از تنوع زیستی غنی و توانمندسازی جامعه‌ها در بهره‌برداری خردمندانانه و پایدار؛
- تولیدکننده برتر انرژی‌های نو پاک و تجدید پذیر؛
- دارای بازرگانی درون و برون‌مرزی و ایفاگر نقش بندر خشک و بارانداز کالاهای منطقه شمال و شمال شرق کشور؛
- دارای بهره‌برداران توانمند و کشاورزی پایدار، نوین، رقابتی و مکانیزه، الگوی کشت مناسب باغی و زراعی با رویکرد افزایش عملکرد در واحد سطح و ارتقای راندمان آبیاری با تأکید بر باغداری، گیاهان دارویی،

کشت‌های فشرده و گلخانه‌ای و توسعه دامپروری، با استفاده بهینه از منابع آب و خاک جهت تولید محصولات استاندارد؛

- پذیرنده جمعیت مولد و فعالیت از استان‌های همجوار؛
- پیشتاز در زمینه دفاعی و نظامی و دارای نقش پشتیبان امنیتی و پدافندی مرکز کشور، با توجه به قابلیت‌های سرزمینی؛
- دارای نهادهای پژوهشی ملی در زمینه علوم و فناوری نوین به‌ویژه در کویرشناسی تنوع زیستی، معدن، صنایع الکترونیک و انرژی‌های پاک؛
- شهر سمنان به عنوان شهر معین برای عملکرد منطقه مرکزی کشور (حلقه میانی)؛
- دارای سامان به هم پیوسته‌ای از شبکه شهرهای مرکز منطقه‌ای، مرکز ناحیه‌ای و مرکزهای محلی و توانمند در کارکردهای اقتصادی در جامعه روستایی؛
- دارای شبکه‌ای متوازن از راه‌های زمینی، راه‌آهن و هوایی، برای پیوند با سراسر کشور و شبکه‌ها و تأسیسات تولید و انتقال انرژی و ارتقای راه‌های پیونددهنده ناحیه‌های کوهستانی شمال و بیابانی جنوب استان.

سند آمایش استان سیستان و بلوچستان

استان سیستان و بلوچستان در افق چشم‌انداز در پرتو کوشش جمعی شهروندان استان به عنوان مردمانی خلاق و پرکار و مشارکت فعال تمامی ذی‌نفعان و بهره‌مندی خردمندان از تمامی ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های موجود به عنوان سرمایه‌های جریان توسعه هوشمند و نوآورانه استان، استانی خواهد بود با توسعه جامع، پایدار، هماهنگ، متناسب با مقتضیات فرهنگی، جغرافیایی و تاریخی، متکی بر اصول اخلاقی و ارزش‌های اسلامی، به دور از نگرش‌های سنتی ضد توسعه، دارای سازمان فضایی متوازن با تأکید بر حفاظت از محیط‌زیست و بهره‌برداری منطقی از منابع و جایگاه مناسب در شاخص‌های توسعه کشور که دارای ویژگی‌های زیر است:

- سیستان و بلوچستان در افق چشم‌انداز؛ زیست بومی است پایدار که با ملاحظات طبیعی و تاب‌آوری زیست‌محیطی، شرایط خشکسالی را تعدیل بخشیده و با بهره‌گیری از ظرفیت بومی و توسعه سرمایه‌های انسانی متخصص و کارآمد بومی ضمن خلق رفاه و توزیع منصفانه آن در جامعه عاری از نابرابری، گامی مؤثر در مسیر فقرزدایی و ناامنی و تقویت پیوندهای قومی و مذهبی در چارچوب هویت ملی برداشته است.
- سیستان و بلوچستان در افق چشم‌انداز؛ یکی از بازیگران اصلی اقتصاد جنوب غرب آسیا و بهره‌مند از زیرساخت‌های مجهز حمل‌ونقل و ارتباطات و حلقه اتصال به تجارت جهانی است. بندر چابهار به عنوان دروازه ورود به آب‌های آزاد و ضمن ارتقای امنیت تجاری کشور در شرایط خاص، ایفاگر نقش فراملی و رقابت‌پذیر با بنادر گوادر پاکستان، سلاله عمان، فجیره و جبل علی امارات و دارای جایگاه ممتاز در زنجیره

حمل و نقل بین‌الملل و دروازه تجارت جهانی کشورهای آسیای میانه، افغانستان، روسیه و شمال اروپا با آسیای جنوب شرقی و آفریقا است.

– سیستان و بلوچستان در افق چشم‌انداز؛ دارای جایگاه مناسب در توسعه صنعتی کشور، برخوردار از طیف متنوعی از صنایع پیشرفته و دانش‌بنیان با تأکید بر توسعه سواحل مکران به عنوان کانون نوین اقتصاد دریای پایه کشور، برخوردار از بنادر رقابت‌پذیر و شهرهای آباد و پررونق و میزبان طیف متنوعی از فعالیت‌های صنعتی پایه و آب‌بر از جمله صنایع فلزات اساسی و پالایشگاهی و پتروشیمی و بستر همکاری و سرمایه‌گذاری‌های مشترک با کشورهای خارجی و قطب جدید صادرات انرژی بوده که در سطحی دیگر به عنوان کانون استقرار صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی، محصولات بهداشتی، صنایع غذایی و لوازم خانگی با رویکرد استقرار صنایع تولیدکننده کالاهای مورد نیاز استان و کشورهای منطقه است.

– سیستان و بلوچستان در افق چشم‌انداز؛ از قطب‌های اصلی گردشگری کشور با تکیه بر ارائه طیف متنوعی از فرصت‌ها و خدمات گردشگری و رقابت‌پذیر در سطح کشورهای منطقه از طریق معرفی سبک نوین گردشگری ایران-اسلامی سواحل جنوبی استان نظیر بندر چابهار، کنارک، بریس، تنگ و ... به عنوان مقاصد گردشگری دریایی و شهرهای زابل، ایرانشهر، سراوان و ... به عنوان مقاصد گردشگری تاریخی است.

– سیستان و بلوچستان در افق چشم‌انداز؛ برخوردار از شهرهای پررونق، روستاهای آباد و مولد با تأکید بر بازآرایی تعاملات و تمهید ترتیبات توسعه پایدار و متوازن که ضمن توزیع خدمات و زیرساخت‌های هوشمند، سبز و پایدار، در تأمین منابع آب و انرژی خودکفا بوده و ضمن صادرات خدمات برتر، دارای زیرساخت‌های هم‌بسته با کشورهای پاکستان و افغانستان به منظور افزایش عمق استراتژیک و امنیت پایدار مبتنی بر تعاملات فی‌مابین در مرزهای شرقی کشور است.

سند آمایش استان فارس

بیانیه چشم‌انداز و مأموریت‌هایی که در راستای رسیدن به آن ارائه می‌شود، حاصل بررسی کلیه ابعاد استان و نشان‌دهنده اولویت‌های توسعه استان در افق برنامه است. در این گزارش، سند چشم‌انداز توسعه استان بر اساس بررسی توان‌های استان در زمینه‌های مختلف، مزیت‌ها، نقش استان در تقسیم کار ملی و منطقه‌ای و نیز ارزش‌ها و مطلوبیات استان تدوین شده است. نتایج کلی بررسی‌ها بیانگر این است که در استان فارس به طور خاص می‌تواند در چهار زمینه اصلی در آینده نقش بازی کند و این چهار نقش آینده استان را به بهترین شکل خواهند ساخت. این چهار زمینه عبارتند از:

– کشاورزی پیشرفته و پایدار؛

– خدمات برتر؛

– صنایع نوین و پیشرفته؛

– گردشگری.

با توجه به نقش‌های ملی و منطقه‌ای استان و با توجه به بررسی‌های انجام شده در مطالعات وضع موجود، بیانیه چشم‌انداز این‌گونه ارائه می‌شود.

استان فارس با تکیه بر توان و ظرفیت‌های سرزمینی و توسعه‌ای خود و با اتخاذ سیاست‌های آمایشی و توسعه پایدار فضایی و بهره‌گیری از اسناد فرادست ملی و استانی در افق این چشم‌انداز (۱۴۱۴) استانی دست یافته به توسعه‌ای متوازن و پایدار با تکیه بر مزیت‌های رقابتی مشارکتی و دارای ثبات و یکپارچگی فضایی به منظور کاهش تعارضات توسعه‌ای در قلمرو سرزمینی خود خواهد بود. سازمان فضایی این استان به گونه‌ای کارآمد و پویا، پیونددهنده تعاملات درون و برون منطقه‌ای بوده به طوری که به قطب اصلی پشتیبان فعالیت‌های اقتصادی در حوزه خلیج فارس و همکار تأثیرگذار و تصمیم‌ساز در قطب ملی، تبدیل خواهد شد. استان فارس با تکیه بر معنویت سومین حرم اهل بیت و فرهنگ و ادب فارسی، قطب الهام‌بخش و ترویج‌کننده فرهنگ غنی ایرانی-اسلامی خواهد بود.

استان فارس در افق چشم‌انداز ۱۴۱۴ واجد ویژگی‌های زیر خواهد بود:

– دست یافته به عدالت فضایی و یکپارچگی در گستره استان در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، محیطی و نهادی مجهز به الگوی فضایی متعادل در حوزه نظام خدمات‌رسانی برای پشتیبانی از زنجیره فعالیت و یکپارچگی عملکردی استان و دست یافته به حمل و نقل برتر منطقه‌ای ایمن، سریع، یکپارچه و چندوجهی؛
– دست یافته به نظام سکونتگاهی متعادل و تاب‌آور (شهری-روستایی) و متناسب با توان‌های طبیعی و تقسیم کار منطقه‌ای و ملی؛

– دست یافته به نرخ رشد اقتصادی بالاتر از میانگین کشور و قرارگیری در بین ۵ استان برتر کشور به لحاظ برخورداری از سهم تولید ناخالص داخلی منطقه‌ای؛

– پایدار در بهره‌وری و مدیریت از منابع آب (سطحی و غیرسطحی) و تخصیص این منابع در عرصه سرزمینی؛
– یکپارچه در نظام تصمیم‌گیری با تأکید بر تقویت ویژگی‌های حکمروایی خوب در تمامی ابعاد توسعه سرزمینی؛

– کارآمد در نظام آموزش عالی خلاق و نوآور در زمینه آموزش و پژوهش در حوزه خلیج فارس، پیوندیافته با صنایع و خدمات اصلی و پیشرو استان؛

– دارای فناوری‌های پیشرفته و نوآور، بهره‌ور، صادرات‌گرا و متوازن در پهنه سرزمینی بر پایه قابلیت‌ها و مزیت‌های ملی، منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای؛

– برخوردار از فضاهای تجهیز یافته برای افزایش مشارکت و همکاری نواحی درون و برون‌استانی در اقتصاد ترکیبی و رقابتی بر پایه فناوری‌های نوین و دانش‌بنیان به‌ویژه در حوزه‌های صنعتی، الکترونیک، انرژی و صنایع مرتبط (نفت و گاز و پتروشیمی) صنایع تبدیلی، صنایع کشاورزی، صنایع دستی و پزشکی؛

-
- الهام‌بخش در فرهنگ و ادب و هنر ایرانی- اسلامی با تأکید بر جایگاه سومین حرم اهل‌بیت، به منظور کسب جایگاه شایسته و ممتاز استان در زمینه ترویج این فرهنگ غنی؛
 - برخوردار از محیط زیستی سالم، حفاظت شده و پایدار در برابر بحران‌ها و مخاطرات طبیعی و انسانی؛
 - دارای یکپارچگی در الگوی استقرار فضایی و ارتباطی نظام تولید صنعتی و فراصنعتی در زنجیره کارکردهای پیشرو استانی؛
 - حضور در بین ۳ استان اول کشور در شاخص‌های سلامت فردی و اجتماعی و پیشگام در زمینه خدمات پیشرفته پزشکی و پیراپزشکی و صنایع مرتبط با سلامت و دارو و گیاهان دارویی و تقویت جایگاه گردشگری سلامت در عرصه ملی و فراملی؛
 - برخورداری از صنعت گردشگری خلاق به منظور پیشگامی استان به عنوان قطب همکار ملی به‌ویژه با تأکید بر حوزه خلیج فارس و توانمند در حوزه صنایع دستی و محلی به شکلی خلاقانه و کارآمد در افزایش ارزش افزوده استان؛
 - پیشگام در کشاورزی پایدار، بهره‌ور و ارگانیک و توانمند در تولید محصولات راهبردی به عنوان قطب همکار ملی در تأمین امنیت غذایی کشور با تکیه بر الگوی بهینه سازمان فضایی استان؛
 - توانمند در زیرساخت‌های پولی و مالی به عنوان قطب پشتیبان فعالیت‌های اقتصادی و مبادلات بازرگانی در حوزه خلیج فارس؛
 - توانمند در بهره‌برداری بهینه از معادن موجود و استفاده مناسب از ظرفیت‌های توسعه‌ای آن در الگوی توسعه فضایی استان و تقویت زنجیره صنایع مرتبط؛
 - برخوردار از ظرفیت‌های مناسب و رقابتی ورزشی در سطح کشور به گونه‌ای متوازن در تقسیم‌کار منطقه‌ای خود.

سند آمایش استان قزوین

بیانیه چشم‌انداز آمایش استان قزوین در افق سال ۱۴۰۴ به صورت زیر تبیین شده است.

قزوین استانی با هویت اسلامی- ایرانی و دارای توسعه پایدار و متوازن، مبتنی بر اقتصاد دانش‌بنیان، پیشرو و ممتاز در بخش خدمات برتر، بازرگانی و گردشگری فرهنگی و تاریخی و با حفظ و ارتقای جایگاه صنعت، کشاورزی و جامعه‌ای متدین، سلامت و شاداب در راستای حفظ منابع طبیعی و محیط‌زیست و در تعامل سازنده با سایر استان‌ها و کشورها.

بر اساس این چشم‌انداز، ویژگی‌های استان قزوین در افق ۱۴۰۴ به صورت زیر ترسیم شده است.

- هویت‌مندی بر اساس هویت اسلامی- ایرانی؛
- بهره‌مند از مدیریت اقتصادی برتر در شاخص‌های بهره‌وری در مقیاس ملی؛

- توسعه فعالیت‌های صنعتی مبتنی بر اقتصاد دانش‌بنیان با تمرکز بر صنایع با ارزش افزوده بالا و مزیت رقابتی پایدار با هدف صادرات به خارج از استان؛
- برخوردار از کشاورزی پایدار، متناسب با منابع آبی و توان‌های محیطی؛
- موفق در مدیریت منابع طبیعی و محیط‌زیست؛
- دارای توزیع متعادل جمعیت و فعالیت در پهنه جغرافیایی استان؛
- قطب آموزش عالی و تولید دانش و فناوری پیشرفته در سطح کشور؛
- برتر در بخش گردشگری، به‌ویژه گردشگری فرهنگی و تاریخی؛
- پیشرو در ارائه خدمات برتر و بازرگانی؛
- استانی امن با شهروندان متدین، سلامت و با نشاط؛
- گسترش تعامل و ارتباطات سازنده با سایر استان‌ها و کشورها در امتداد اهداف و ارزش‌های اساسی و بنیادین و چشم‌انداز استان.

سند آمایش استان قم

- استان قم در افق چشم‌انداز سال ۱۴۰۴ استانی است پیشرفته با مردمی مؤمن و فرهیخته، فضای معنوی و امن و متناسب با نقش و جایگاه بین‌المللی آن که با برخورداری از اماکن مقدس متعدد، حوزه‌های معتبر علوم دینی، دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی پیشرفته، خدمات و تولید با کیفیت، توسعه خویش را بر پایه سه محور مرکزیت تولید و نشر علوم و معارف دینی، شهر زیارتی در مقیاس جهانی و الگوی مدنیت اسلامی استمرار می‌بخشد.
- این استان با استفاده از موقعیت جغرافیایی خویش، زیربنای توسعه‌یافته، خدمات پیشرفته و توان‌های متعدد کلان‌شهر قم، ضمن مشارکت با تهران در ایفای برخی از وظایف ملی و منطقه‌ای، نقش تمرکززدایی ارتباطی از مرکز کشور را به خوبی ایفا می‌نماید.
 - کلان‌شهر قم به عنوان یکی از مراکز مقدس شیعیان جهان، شهری است پیشرفته و فارغ از فعالیت‌های غیرضروری که به همراه سایر نقاط آباد شهری و روستایی استان شبکه سکونتگاهی با شدت تمرکز کمتر نسبت به مراحل اولیه توسعه را شکل می‌دهند.
 - این استان در افق چشم‌انداز از نظام‌ها و تأسیسات تولیدی و خدماتی پیشرفته برخوردار است. وجه غالب فعالیت‌های تولیدی این استان را صنایع با فناوری برتر، پاک و کم‌آبر و کشاورزی متمرکز و صنعتی شکل می‌دهند. به گونه‌ای که ضمن استفاده منطقی از منابع طبیعی، توسعه پایدار را برای برخورداری نسل‌های آینده تضمین می‌کند.

سند آمایش استان کردستان

فراز نخست

کردستان، خطه سرسبز خورشید تابان و سرچشمه حیات سرزمین، مهد مردمانی است هویت‌مند، هم‌نشین طبیعت و دلبسته سرزمین. جامعه توانمند و خودآگاه کردستان، با تکیه بر توانمندی‌های درونی خود، زندگی درخور، همپایه و همشانی را با سایر مناطق سرزمینی تجربه می‌کنند.

فراز دوم

کردستان تاب آور، با برخورداری از همگرایی ذهنی- عینی با فضای سرزمینی، جلوه‌گاه وحدت ملی و امنیت پایدار مناطق مرزی است. شمولیت فراگیر همراه با سرمایه اجتماعی منطقه‌ای و ملی کردستان را حافظ و پاینده هویت ملی، قومی و فرهنگی ایران اسلامی ساخته است.

فراز سوم

کردستان، نماد امنیت مناطق مرزی کشور، به مثابه مرکز مدیریت و راهبری تعاملات ایران و آسیای جنوب غربی، پیوندهای ناگسستنی و مستحکمی با سرزمین و نواحی فرامرزی برقرار ساخته است. این قلمرو پیوندگاه و نقطه تلاقی شمال غرب به جنوب شرق کشور به شمار می‌رود. شبکه‌ها و کریدورهای سرزمینی و فراسرزمینی هم‌پیوند به مرکزیت کردستان تسهیل‌گر همکاری‌های ملی و فرامرزی اقتصادی، فرهنگی و محیط‌زیستی به منظور توسعه ملی سرزمین ایران است.

فراز چهارم

این استان سرسبز، بر پایه شیوه‌های نوآور و دوستدار محیط، از نقش اساسی در تأمین امنیت غذایی سرزمین برخوردار است؛ که از طریق خوشه‌های فعالیتی منسجم، کریدورهای یکپارچه و شبکه‌های فعال رشد کشاورزی و مبتنی بر شیوه‌های حکمروایی یکپارچه منطقه‌ای منابع آبی، برآورده شده است.

فراز پنجم

گرایش کردستان به توسعه، حرکت و پیشرفت، این پهنه را به منطقه‌ای خلاق، یادگیرنده و کارآفرین مبدل ساخته است که ضامن پویایی، تنوع، رقابت‌پذیری و دستیابی استان به تعادل در سطح بالا است. زنجیره‌های ارزش اقتصادی مبتنی بر موهبت منابع طبیعی، بازارچه‌های پررونق و پویا و شبکه لجستیکی پیشرفته، ساختار اقتصادی متنوع و محیطی مساعد را برای کسب و کار فراهم ساخته است.

فراز ششم

یکپارچگی پهنه شرقی و غربی استان و نیز ارتباط پویا و سازنده میان شهر و روستا ساختار فضایی متعادل، هم‌پیوند و تکامل‌یابنده منطقه‌ای را ایجاد کرده است.

فراز هفتم

کردستان اصیل، به مثابه پایتخت جشنواره‌های فرهنگی کشور، مهد فرهنگ، هنر و مهربانی و پهنه نشاط، گردشگری و سرزندگی است. برگزاری رویدادهای آیینی جلوه‌گاه غنای فرهنگی کردستان و سرزمین به جهانیان است.

سند آمایش استان کرمان

استان کرمان استانی است توسعه یافته، برخوردار از پیوندهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درون استانی و فرا استانی، پاسخگو به نیازهای ملی، منطقه‌ای به‌ویژه به عنوان مهم‌ترین پسرکرانه سواحل مکران و دست یافته به اقتصادی پیشتاز و پررونق با تکیه بر تولید و صادرات فراورده‌های معدنی، محصولات صنعتی و کشاورزی و ارائه خدمات گردشگری، بازرگانی و ترانزیت بین‌الملل.

– توسعه یافته، آباد، پایدار و برخوردار از عدالت همه‌جانبه (فضایی، جغرافیایی - اجتماعی - اقتصادی) و فراگیر با تأکید بر کاهش عدم تعادل و توازن شمال و جنوب استان؛

– دست یافته به اقتصادی پویا، پیشتاز و رقابتی با اولویت معدن، صنعت، کشاورزی، گردشگری و صنایع دستی؛

– دست یافته به صنایع و تکنولوژی برتر کشف، استخراج و فراوری معدنی به عنوان قطب اصلی معدنی در مقیاس ملی و فراملی با تکیه بر توسعه بهره‌برداری، فراوری و صادرات ذخایر ارزشمند مس، سنگ آهن، زغال سنگ، کرومیت، تیتانیم، سنگ‌های زینتی و غیره با تکمیل زنجیره تأمین محصولات در سطح نواحی، استان و منطقه؛

– نقش آفرین به عنوان قطب کشاورزی دانش‌بنیان با تأکید بر تولید و صادرات محصولات باغی، زراعی و دامی پسته، خرما، مرکبات، کشت گلخانه‌ای، کشت جالیزی، گیاهان دارویی و ... در سطح ملی و فراملی؛

– ایفای نقش پشتیبان با ایجاد زیرساخت‌های لازم در جنوب استان برای ایجاد پسرکرانه فعال در توسعه منطقه مکران با تأکید بر تأمین مواد و محصولات دامی و لبنی و محصولات باغی و گلخانه‌ای و غیره؛

– برخوردار از صنعت ممتاز با تکنولوژی‌های تک و دانش‌بنیان، انرژی‌های نو و تجدیدپذیر، صنایع متالوژی و ذوب فلزات، صنایع خودروسازی، صنایع شیمیایی و پتروشیمی و صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی و صنایع دستی (با تأکید فرش، گلیم، پته و...);

– ایفای نقش به عنوان یکی از مراکز گردشگری تاریخی و طبیعی کشور در سطح ملی و فراملی با محوریت شهرهای کرمان و بم، جیرفت و در پیوند با یزد، هرمزگان و سیستان و بلوچستان در درون منطقه و تشکیل مربع گردشگری شیراز، اصفهان، یزد، کرمان در سطح ملی؛

– ایفای نقش منطقه‌ای در ارائه خدمات برتر (با تأکید بر خدمات طراحی - مهندسی، خدمات حقوقی و حسابرسی و مالی) با محوریت شهر کرمان؛

- برخوردار از شبکه هم‌پیوند حمل و نقلی با برخورداری از فرودگاه‌های با عملکرد بین‌المللی، ملی و محلی و نیز شبکه ریلی پیونددهنده شمال- جنوب و شرق- غرب استان و نیز شبکه زمینی توسعه یافته در سطح منطقه با امکان تبدیل شبکه‌ها به یکدیگر؛
- برخوردار از زیرساخت‌های مورد نیاز به منظور رونق بازرگانی (به‌ویژه تجارت الکترونیک) با تکیه بر تجهیز مراکز تخلیه و توزیع کالا در کرمان (مقیاس ملی و فراملی) و سیرجان (مقیاس ملی) و منطقه ویژه جازموریان؛
- ایفای نقش به عنوان یکی از مراکز خدمات پزشکی و توریسم درمانی (گردشگری سلامت) در سطح ملی و فراملی با تکیه بر مراکز درمانی تخصصی و فوق تخصصی پیشرفته؛
- نقش‌آفرینی شهرهای کرمان، سیرجان، جیرفت و بم به عنوان مراکز توسعه نواحی و برخوردار از نقش پشتیبان در ارتقاء عملکرد شهرهای پیرامونی و ناحیه؛
- نقش‌آفرین به عنوان مرکزیت درگاه انرژی به‌ویژه انرژی‌های تجدیدپذیر با هدف شکل‌گیری قطب تجارت انرژی در منطقه؛
- برخوردار از توانمندی‌های لازم برای بهره‌برداری بهینه از منابع آب، مهار و انتقال آب (درون حوضه‌ای و بین حوضه‌ای) با اولویت شرب، بهداشت و صنعت، مدیریت و ارتقای بهره‌وری در شبکه‌های توزیع و تأکید بر استفاده از آب‌های غیرمتعارف.

سند آمایش استان کرمانشاه

چشم‌انداز پیشنهادی

- توانمند در تولید محصولات کشاورزی، شیلات و دامی (گندم، جو و حبوبات، ذرت، دانه‌های روغنی، چغندرقد، صیفی‌جات، آبی‌پروری و تولید گوشت قرمز و سفید) با هدف کمک به تأمین امنیت غذایی کشور و تأمین بخشی از نیازهای کشور عراق و سایر کشورها؛
- تولید و صدور فراورده‌های صنعتی با تأکید ویژه بر صنایع وابسته به نفت و گاز، پتروشیمی و معادن غیرفلزی با رویکرد صادراتی و رقابتی؛
- ارائه‌کننده منطقه‌ای خدمات حمل‌ونقل کالا و مسافر با تأکید ویژه بر مرز بین‌المللی خسروی و پرویزخان و مرز هوایی فرودگاه بین‌المللی کرمانشاه؛
- توانمندی در تولید و انتقال برق با رویکرد تأمین بخشی از انرژی مورد نیاز کشور عراق؛
- گردشگری در زمینه‌های طبیعی، تاریخی، فرهنگی و به‌ویژه مناطق عملیاتی دوران دفاع مقدس؛
- کرمانشاه به عنوان ستاد فرماندهی تعاملات ایران برخی کشورهای مرتبط آسیای جنوب غربی با تأکید بر سازماندهی عملکردی، نهادی و کالبدی شهر؛

- توانمند در تولید ۱,۵ میلیون تن گندم و مجموع ۱۵ میلیون تن کل محصولات کشاورزی؛
- صدور خدمات برتر دانشگاه بین‌المللی محور غرب و کرمانشاه به عنوان مرکز توریسم درمانی منطقه.

سند آمایش استان کهگیلویه و بویراحمد

- در راستای تحقق اهداف چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران و ضوابط ملی آمایش سرزمین و با توجه به ویژگی‌های استان کهگیلویه و بویراحمد، چشم‌انداز توسعه استان در افق طرح بدین شکل تدوین شده است:
- استان کهگیلویه و بویراحمد استانی است برخوردار که با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین در عرصه‌های کشاورزی، منابع آب و نفت و گاز، با تأکید بر گردشگری پایدار و حفظ ارزش‌های زیست‌محیطی توانسته ضمن ایجاد هارمونی میان جامعه روستایی و شهری پیوند مناسبی با مناطق همجوار ایجاد کند.
- بر این اساس چشم‌انداز در زیربخش‌های عمده بر موارد زیر استوار است.
- بهره‌مند از موقعیت سرزمینی در پیوندهای توسعه کشور با بنادر جنوب در چارچوب توسعه فضایی یکپارچه و پایدار؛
 - پیشتاز در حفاظت از محیط‌زیست و حراست از منابع طبیعی و ایجاد محیطی پایدار و پویا؛
 - برخوردار از نیروی انسانی توانا در تولید علم و فناوری متناسب با پتانسیل‌های نواحی و متکی بر سرمایه اجتماعی ریشه‌دار در فرهنگ محلی بومی با جایگاه ویژه در تولید ملی؛
 - برخوردار از رشد اقتصادی پایا و پویا در ارتقاء سطح اشتغال و درآمد سرانه پویا با رعایت اصل عدالت سرزمینی؛
 - متکی بر عدالت اجتماعی در توزیع فرصت‌های برابر و توزیع عادلانه درآمد، به دور از فقر و فساد و تبعیض؛
 - دارای نقش مرکزی و جایگاه ویژه در همگرایی قومی، تقویت پیوندهای اجتماعی و فرهنگی و تضمین وحدت ملی؛
 - دست یافته به نهادهای مشارکتی و مدنی با الگوی مردم‌سالاری دینی، نواندیشی و پویایی فکری در حراست از فضایل اخلاقی.

سند آمایش استان گلستان

سند چشم‌انداز توسعه استان

- منطقه‌ای منحصر به فرد با نقش‌آفرینی فعال در توسعه فضای ملی با هویت ایرانی-اسلامی و امن با مردمی سالم، با نشاط و با منزلت اجتماعی، دارای فناوری‌های متناسب و دانش‌بنیان و برخوردار از رفاه، الگویی از طبیعت سالم و پاک با سازمان فضایی متعادل و یکپارچه کاربری‌ها در آن، با تعامل پایدار، پویا و اثربخش در سطوح ملی و بین‌المللی.

در این راستا ویژگی‌های اساسی برای استان گلستان در افق ۱۴۱۴ طراحی شده است که می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- حمایت و توسعه دانش لازم در مدیریت منابع طبیعی و کشاورزی و صنایع وابسته؛
 - تولیدکننده محصولات اساسی کشاورزی؛
 - دارای کارکردهای متنوع گردشگری طبیعی، فرهنگی- مذهبی، ورزشی و درمانی با بهره‌گیری بهینه از مواهب طبیعی منحصر به فرد منطقه؛
 - دارای اقتصاد متنوع با سهم غالب بخش خصوصی و کشاورزی توسعه یافته با تولید محصولات دارای مزیت نسبی و رقابتی؛
 - دارای زنجیره‌ای متناسب از صنایع پسین و پیشین مرتبط با بخش کشاورزی و معدنی؛
 - برخوردار از محیط زیست پایدار و ارائه‌کننده خدمات و کالاهای زیست بومی؛
 - حافظ، احیاکننده و بازآفرین جنگل‌ها، مراتع، منابع آب و خاک؛
 - ایفاکننده نقش مناسب در خصوص مبادلات بازرگانی و حمل و نقل داخلی و بین‌المللی با تأکید بر کشورهای آسیای میانه با محوریت مناطق آزاد و ویژه اقتصادی و با بهره‌گیری حداکثری از شبکه راه‌های جاده‌ای، ریلی، دریایی و هوایی؛
 - برخوردار از عدالت و انضباط اجتماعی، مردم‌سالاری دینی، متکی بر ارزش‌های اسلامی- ایرانی؛
 - برخوردار از سلامت، رفاه و منزلت اجتماعی و نهاد مستحکم خانواده؛
 - دارای فرصت‌های برابر، توزیع عادلانه درآمد و ثروت، به دور از فقر، فساد و تبعیض؛
 - برخوردار از نظام شهرسازی ایمن با ساخت و سازهای مقاوم شهری و روستایی؛
 - بهره‌مند از ظرفیت‌های مناسب امنیتی، دفاعی و پدافند غیرعامل.
- ویژگی‌های استان گلستان در افق چشم‌انداز**
- گلستان استانی با هویت اسلامی- ایرانی؛
 - گلستان استانی برخوردار از توسعه اقتصادی پایدار و پویا؛
 - گلستان استانی برخوردار از جامعه‌ای سالم، دانا و توانا؛
 - گلستان استانی با سازمان فضایی متعادل و متوازن؛
 - گلستان استانی ممتاز (قطب امنیت غذایی کشور) در تولیدات کشاورزی؛
 - گلستان استانی صنعتی مبتنی بر فناوری نوین؛
 - گلستان قطب فناوری اطلاعات و دانش‌بنیان در شمال کشور؛
 - گلستان قطب اکوتوریسم ایران؛
 - گلستان دروازه آسیای میانه؛

- گلستان بارانداز دریایی ساحل شرقی دریای خزر؛
- گلستان بانک فون و فلور کشور؛
- گلستان استانی با سیمای شهری و روستایی زیبا و مطلوب.

سند آمایش استان گیلان

چشم‌انداز توسعه استان گیلان را می‌توان برحسب عناصر بیانیه چشم‌انداز چنین صورت‌بندی کرد.

شعار

- گیلان قلمروی سبز- آبی ایران.

نکات لنگرگاهی (استراتژی)

برند/ آوازه منطقه:

- پایداری سبز- آبی.

نقش عملکردی کلان

- اقتصاد متنوع و رقابتی دریامحور و سبز؛
- برخوردار از زنجیره‌های ارزش عملکردی- فضایی؛
- پل ارتباطی و عملکردی میان شرق آسیا تا غرب اروپا.

تصاویر موضوعی

تصویر اقتصادی- عملکردی:

- برخوردار از گردشگری پایدار مبتنی بر دریا، کوهستان و جنگل؛
- برخوردار از کشاورزی نوین مبتنی بر ظرفیت زیستی؛
- دارای زنجیره به هم پیوسته صنایع تبدیلی و تکمیلی؛
- پیشرو در توسعه صنایع سبز، فنور و دانش‌بنیان؛
- رقابت‌پذیر در ارتباط با مناطق داخلی و خارجی کشور؛
- توسعه‌یافته در ارتباط با بازرگانی خارجی، حمل‌ونقل و انبارداری؛
- دارای نظام بنادر توسعه‌یافته و یکپارچه با سایر بنادر داخلی و خارجی.

تصویر محیط زیستی:

- برخوردار از توسعه در چارچوب ظرفیت برد محیط زیستی؛
- حفاظت فعال و مؤثر از دارایی‌های منحصر به فرد و ارزشمند محیطی.

تصویر اجتماعی- فرهنگی- جمعیتی:

- برخوردار از سرمایه اجتماعی و انسانی روزافزون؛

- حافظ فرهنگ و پیشینه هویتی غنی؛
- تأمین‌کننده کیفیت زندگی برای مردمان گیلان.
- تصویر فضایی - کالبدی:**
- دارای شبکه‌های شهری منسجم، یکپارچه و متوازن؛
- برخوردار از ساختار فضایی شبکه‌ای چندسطحی؛
- نظام روستایی مکمل و پشتیبان شبکه شهری.
- تصویر نظام تصمیم‌گیری:**
- مدیریت منطقه‌گرا، نامتمرکز، یکپارچه، چندسطحی و چندکنش‌گری.
- تصویر زیربنایی:**
- توانمند در بهره‌گیری و ایفای نقش در کریدور حمل‌ونقل بین‌المللی؛
- برخوردار از کیفیت بالای زیرساخت‌های ارتباطی و اطلاعاتی.

جدول ۱۰: چشم‌انداز استان گیلان

عرصه‌های کلان	مؤلفه	توضیح
نکات انحرافی (استراتژی)	برند/ آوازه منطقه	پایداری سبز - آبی
	نقش عملکردی کلان	اقتصاد متنوع و رقابتی دریامحور و سبز با جریان‌سازی شهر رشت برخوردار از زنجیره‌های ارزش عملکردی- فضایی پل ارتباطی و عملکردی میان شرق آسیا تا شرق و شمال اروپا
تصاویر موضوعی	تصویر اقتصادی-عملکردی	برخوردار از گردشگری پایدار مبتنی بر دریا، کوهستان و جنگل برخوردار از کشاورزی نوین مبتنی بر ظرفیت زیستی دارای زنجیره به هم پیوسته صنایع تبدیلی و تکمیلی پیشرو در توسعه صنایع سبز، فناوری و دانش‌بنیان رقابت‌پذیر در ارتباط با مناطق داخلی و خارجی کشور توسعه‌یافته در ارتباط با بازرگانی خارجی، حمل‌ونقل و انبارداری دارای نظام بنادر توسعه‌یافته و یکپارچه با سایر بنادر داخلی و خارجی
	تصویر محیط زیستی	برخوردار از توسعه در چارچوب ظرفیت برد محیط زیستی حفاظت فعال و مؤثر از دارایی‌های منحصر به فرد و ارزشمند محیطی
	تصویر اجتماعی- فرهنگی- جمعیتی	برخوردار از سرمایه اجتماعی و انسانی روزافزون حافظ فرهنگ و پیشینه هویتی غنی تأمین‌کننده کیفیت زندگی برای مردمان گیلان
	تصویر فضایی- کالبدی	دارای شبکه‌های شهری منسجم، یکپارچه و متوازن برخوردار از ساختار فضایی شبکه‌ای چندسطحی نظام روستایی مکمل و پشتیبان شبکه شهری
	تصویر نظام تصمیم‌گیری	مدیریت منطقه‌گرا، نامتمرکز، یکپارچه، چندسطحی و چندکنشگری
	تصویر زیربنایی	توانمند در بهره‌گیری و ایفای نقش در کریدور حمل‌ونقل بین‌المللی برخوردار از کیفیت بالای زیرساخت‌های ارتباطی و اطلاعاتی

منبع: سند آمایش استان گیلان

بر مبنای صورت‌بندی بیانیه چشم‌انداز برحسب اجزاء پیش‌گفته، بیانیه چشم‌انداز توسعه استان گیلان با شعار «گیلان قلمروی سبز- آبی ایران» به شرح زیر پیشنهاد می‌شود.

گیلان قلمروی سبز- آبی ایران:

گیلان، استان پیشتاز توسعه سبز- آبی منطقه شمال ایران به مرکزیت کلان‌شهر جریان‌ساز رشت است که با تکیه بر سرمایه‌های طبیعی، انسانی و اجتماعی، به شیوه‌ای خردمندانه و مبتنی بر ظرفیت زیستی، در همبستگی با توسعه ملی و با بهره‌مندی از نظام مدیریت یکپارچه و هم‌افزای منطقه‌ای، کیفیت بالای زندگی، بهروزی و نیک‌بختی فردی و اجتماعی را فراهم کرده است.

گیلان با بهره‌گیری از دانش و فناوری روز، محیطی پذیرای خلاقیت و کارآفرینی را به وجود آورده و ضمن استفاده از فرصت‌های گردشگری ارزشمند، مشارکت مردمان خود را در فرایندهای نوین توسعه فراهم آورده و شیوه‌ای پیشرو برای پاسداری فعال از فرهنگ و پیشینه هویتی این خطه دیرین یافته است.

گیلان با احیای نقش دروازه‌ای خود، نقشی مؤثر در تعامل با کشورهای حوزه دریای خزر و اروپا ایفا می‌کند و ضمن بازگشایی کریدورهای اقتصادی و ارتباطی، همچون پلی میان شرق آسیا تا شرق و شمال اروپا عمل می‌کند.

سند آمایش استان لرستان

چشم‌انداز توسعه استان لرستان در افق سال ۱۴۰۴ بر اساس مطالعات آمایش استان:

لرستان استانی است توسعه‌یافته با جایگاه اقتصادی، علمی و فناوری مناسب در سطح کشور، در چارچوب هویت اسلامی- ایرانی با بهره‌مندی از موقعیت ممتاز جغرافیایی، تاریخی و فرهنگی خود متکی بر همبستگی ملی و وحدت سرزمینی.

در راستای تحقق اهداف چشم‌انداز بلندمدت استان، نظریه پایه توسعه ملی و جهت‌گیری‌های آمایش سرزمین و با توجه به ویژگی‌های استان لرستان، چشم‌انداز توسعه استان در زیربخش‌های عمده استوار بوده است که در این قسمت به آن‌ها پرداخته می‌شود.

- متکی بر همبستگی ملی، وحدت سرزمینی و همدلی مردم با نهادهای حکومتی ملی؛
- برخوردار از نیروی انسانی توانا در تولید علم و فناوری پیشرفته و متکی بر منابع انسانی و سرمایه اجتماعی ریشه‌دار در فرهنگ محلی بومی با جایگاه ویژه در تولید ملی؛
- متکی بر عدالت اجتماعی در توزیع فرصت‌های برابر و توزیع عادلانه درآمد، به دور از فقر و فساد و تبعیض؛
- پیشتاز در حفاظت از محیط‌زیست و حراست از منابع طبیعی و ایجاد محیطی پایدار و پویا؛
- برخورداری از رشد اقتصادی پایا و پویا در ارتقاء سطح اشتغال و درآمد سرانه پویا با رعایت اصل عدالت سرزمینی؛

- دست یافته به نهادهای مشارکتی و مدنی با الگوی مردم‌سالاری دینی، نواندیشی و پویایی فکری در حراست از فضایل اخلاقی؛
- دارای نقش مرکزی و جایگاه ویژه در همگرایی قومی، تقویت پیوندهای اجتماعی و فرهنگی و تضمین وحدت ملی؛
- بهره‌مند از موقعیت ویژه سرزمینی در پیوندهای توسعه‌دهی فضاهای توسعه کشور در چارچوب توسعه فضایی یکپارچه و پایدار.

سند آمایش استان مازندران

بیانیه چشم‌انداز توسعه مازندران ۱۴۱۴:

مازندران استانی پیشرفته و پایدار، نماد اقتصاد- جامعه شبکه‌ای و دروازه فراملی شمال ایران با ساختار مستحکم محیط‌زیست زاینده و پویا، اقتصاد چندبعدی دانش‌بنیان به محوریت منابع طبیعی و کشاورزی پایدار حامی امنیت غذایی کشور، صنعت مدرن، خدمات برتر با تأکید بر گردشگری، نظام فرهنگی و اجتماعی منسجم و با کیفیت در بستری از ساختار فضایی شبکه‌ای با مدیریت و برنامه‌ریزی یکپارچه، مبتنی بر ارتباطات و فناوری اطلاعات است.

مازندران نگین سبز ایران، سرزمینی سرشار از آسایش، سلامت، امنیت، ایمنی، رفاه و منزلت اجتماعی بر بنیان هویت‌های اساطیری- در شمال ایران است.

سند آمایش استان مرکزی

چشم‌انداز فعلی استان مرکزی در افق بلندمدت (۲۳ ساله)، استان مرکزی را استانی توسعه‌یافته، با جایگاه اقتصادی برتر در سطح ملی، پیشگام در تحولات فرهنگی، سیاسی، علمی و برخوردار از محیط‌زیستی سالم و مطلوب، ترسیم می‌نماید.

بر پایه حرکت استان از وضعیت موجود به وضعیت مطلوب بر اساس نتایج مطالعات آینده‌نگاری آمایش استان مرکزی، چشم‌انداز آمایشی استان مرکزی در افق ۱۴۰۴، بدین گونه ترسیم می‌شود:

استان مرکزی در افق ۱۴۰۴، جامعه‌ای است توسعه یافته، برخوردار از هویت مکانی- منطقه‌ای، جذب‌کننده طبقه خلاق و جامعه نخبگانی استان، خلق‌کننده ثروت بر پایه توسعه پایدار و فناوری‌های پیشرفته، دارای توسعه متوازن فضایی و پیوندهای قدرتمند درونی و بیرونی.

سند آمایش استان هرمزگان

- استان هرمزگان در چشم‌انداز افق ۱۴۰۴ باید دارای ویژگی‌های زیر باشد:
- دارای جایگاه اول در اقتصاد دریامحور و نقش‌آفرین به عنوان مهم‌ترین دروازه جنوبی تعاملات کشور؛
 - دست یافته به صنعت پیشرو، متنوع و دانش‌بنیان و سازگار با محیط‌زیست با تکیه بر صنایع آب‌بر با رویکرد صادراتی در سطح ملی و فراملی؛
 - برخوردار از توسعه‌ای متوازن و پایدار، درون‌زا و سازمان فضایی متعادل مبتنی بر حفظ توان اکولوژیک و مشارکت حداکثری جامعه محلی؛
 - مرکز مدیریت و راهبری تعاملات ایران با کشورهای هدف در آسیای جنوب غربی، شاخ آفریقا و جنوب و جنوب شرق آسیا با توجه به پیشینه تاریخی؛
 - قطب ارائه‌دهنده خدمات برتر؛
 - قطب اصلی تولید و صادرات محصولات شیلاتی؛
 - ارائه‌دهنده طیف متنوعی از خدمات گردشگری ساحلی و دریایی با تکیه بر جزایر خلیج فارس و رقابت‌پذیر با رقبای منطقه‌ای؛
 - ارتقاء جایگاه منطقه‌ای بندر شهید رجایی در راستای رقابت‌پذیری با بنادر کشورهای همجوار؛
 - قطب اصلی بانکرینگ کشور و ارائه خدمات کشتیرانی، ساخت، تعمیر و پشتیبانی انواع شناورها و حمل و نقل دریایی؛
 - قطب دوم صادرات انرژی کشور؛
 - استانی با بالاترین تعاملات، تبادلات و پیوندهای فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی با کشورهای حاشیه خلیج فارس و با تکیه بر پیشینه تاریخی؛
 - پیشتاز در امر آموزش، پژوهش و فعالیتهای فناورانه در علوم، فنون و صنایع دریایی؛
 - جامعه‌ای نمونه و الگو در زمینه تعاملات اجتماعی بین اقوام و مذاهب کشور؛
 - دارای کشاورزی (با تأکید بر محصولات صیفی) پیشرفته، متمرکز با بهره‌وری بالا و حداقل استفاده از منابع اکولوژیک؛
 - دارای مناطق آزاد و ویژه اقتصادی و سازمان‌های ملی توسعه‌گرا با اهداف و عملکرد همساز با اهداف توسعه منطقه و در مسیر ایفای نقش محلی، منطقه‌ای، ملی و فراملی از طریق اجرای قوانین و نظارت دقیق؛
 - جامعه‌ای توانمند، آگاه، خودباور، مشارکت‌جو، قانون‌مدار، مسئولیت‌پذیر، بهره‌مند از رفاه اجتماعی و مصون از آسیب‌های اجتماعی؛

- استانی مستعد جهت نقش‌آفرینی در مدیریت و کنترل پیامدهای محیطی تغییرات اقلیم به‌ویژه بحران آب در مقیاس منطقه‌ای و ملی از طریق توسعه تکنولوژی و صنعت تصفیه و شیرین‌سازی آب دریا و انتقال به استان‌های مجاور؛
- استانی با مراکز زیستی تجهیز شده، ارتقا یافته و حفاظت شده به‌ویژه در سواحل شرقی (مکران غربی) و جزایر خلیج فارس برای توسعه فعالیت‌های اقتصادی و پذیرش جمعیت در مقیاس ملی؛
- استانی با زیرساخت‌های ارتقا یافته در زمینه صنعت حمل‌ونقل کالا، مسافر و انرژی با تأکید بر حمل و نقل دریایی و ریلی در گستره استان به منظور ایفای نقش محوری در کریدور شمال و جنوب کشور و احیاگر مسیر تاریخی جاده آبی و خاکی ابریشم؛
- پیشتاز در زمینه تولید و توسعه انرژی‌های نو (خورشیدی، جزر و مدی و ...).

سند آمایش استان همدان

چشم‌انداز توسعه استان:

رشد اقتصادی و خلق ثروت

- ارتقای رشد ارزش افزوده بخش کشاورزی؛

- رشد و تولید صنعتی و معدنی؛

- توسعه و تقویت خدمات؛

- افزایش صادرات و توسعه تجارت خارجی استان.

امنیت حیاتی و توازن منطقه‌ای

- حفاظت از محیط‌زیست و منابع پایه؛

- تأمین پایدار آب متناسب با توسعه مراکز زیست و فعالیت؛

- برقراری سازمان فضایی متعادل و سازگاری فعالیت‌ها با محیط کالبدی و پیرامونی.

توسعه اجتماعی و انسانی

- ارتقا امنیت انسانی و عدالت اجتماعی؛

- ارتقا سلامت و بهبود کیفیت زندگی.

توسعه و تقویت فرهنگ اسلامی- ایرانی در استان

- تعمیق ارزش‌ها، باورها، فرهنگ اسلامی و فضایل اخلاقی؛

- ترویج فرهنگ ورزش، توسعه کمی و کیفی دسترسی به ورزش پرورشی و همگانی.

سند آمایش استان یزد

استان یزد با بهره‌گیری از انسان‌هایی سالم و توانمند و با تکیه بر میراث فرهنگی و معنوی غنی، نظام فکری و فرهنگی مبتنی بر جستجوگری، آبادگری و پردازشگری و کاربست پیوندهای اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی فرا استانی و نیز تقویت سرمایه‌های اجتماعی، با رعایت الزامات و ملاحظات دفاعی، امنیتی و پدافند غیرعامل، در افق چشم‌انداز ۱۴۲۴ استانی است:

- با توسعه‌ای مبتنی بر هویت و اصالت فرهنگی و تاریخی منحصر به فرد یزدی‌ها؛
- با اقتصاد دانش‌بنیان متکی بر مزیت‌های تاریخی، فرهنگی و طبیعی دارای مشخصه‌های:
 - مقصد برتر گردشگری تاریخی، فرهنگی، طبیعی و سلامت؛
 - مرکز برتر خدمات بازرگانی، حمل و نقل و ترانزیت در حوزه مرکزی کشور؛
 - یکی از مراکز اصلی تولید انرژی خورشیدی و تجهیزات وابسته در کشور؛
 - کانون برتر تولیدات معدنی و پردازشگری آن؛
 - کانون برتر صنعت و کشاورزی پیشرفته همساز با اقلیم؛
 - یکی از مراکز اصلی تولید و صادرات محصولات هوبیتی - تاریخی و صنایع دستی با تأکید بر زیورآلات، شیرینی‌جات و منسوجات فاخر؛
 - کانون برتر تولید علم و فناوری و تربیت نخبگان آبادگر.

جمع‌بندی اسناد فرادست و آمایش استان‌ها

در بخش سوم گزارش، منابع و مطالب مورد نیاز جهت تدوین چشم‌انداز سند ملی آمایش سرزمین با توجه به نظرات کارشناسی در این حوزه، جمع‌آوری، تلخیص و بررسی شد. در این بخش اسناد بالادستی و موازی سند آمایش از قبیل چشم‌انداز ۱۴۰۴، سیاست‌های کلی نظام در بخش‌های آمایش، شهرسازی، اقتصاد مقاومتی، جمعیت، خانواده، قانونگذاری و ...، بیانیه گام دوم انقلاب، الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، برنامه ششم توسعه، اسناد آمایش استان‌ها و دیگر موارد، مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفت که ماحصل آن به صورت کلیدواژه‌گانی به ترتیب میزان تکرار در اسناد و در قالب جدول ۱۱ به نمایش گذاشته شده است. در واقع این جدول بیانگر اهمیت کلیدواژه‌گان مستخرج از فرایند این گزارش است که بنا بر تعداد تکرار در اسناد، اهمیت آن کلیدواژه مشخص و معین می‌شود و با توجه به برگزاری پنل‌های کارشناسی در این زمینه و در بخش‌های بعد، چشم‌انداز سند آمایش سرزمین مورد نگارش قرار خواهد گرفت.

جدول ۱۱: رتبه‌بندی کلیدواژگان اسناد فرادست و استانی

رتبه	کلیدواژه	تکرار	رتبه	کلیدواژه	تکرار
۱	گردشگری	۲۰	۲۷	مدیریت یکپارچه	۶
۲	عدالت اجتماعی	۱۸	۲۸	پدافند غیرعامل	۶
۳	حفاظت از منابع طبیعی	۱۷	۲۹	عاری از فساد و تبعیض	۵
۴	عدالت فضایی	۱۴	۳۰	منزلت اجتماعی	۵
۵	اقتصاد دانش‌بنیان	۱۴	۳۱	ارتقا سطح بهداشت (سلامت)	۵
۶	امنیت	۱۳	۳۲	عدالت اقتصادی	۵
۷	تعاملات و ارتباطات بین‌المللی	۱۲	۳۳	مدیریت منابع طبیعی	۵
۸	رقابت‌پذیری (بین‌المللی)	۱۰	۳۴	بهره‌وری پایدار منابع طبیعی	۵
۹	سازمان فضایی یکپارچه	۹	۳۵	تنوع قومی و فرهنگی	۴
۱۰	توسعه کشاورزی نوین و دانش‌بنیان	۹	۳۶	وحدت و یکپارچگی سرزمین	۴
۱۱	قطب بازرگانی، تجاری و ترانزیتی	۹	۳۷	مردم‌سالاری دینی	۴
۱۲	پایداری محیط زیستی و اکولوژیکی	۹	۳۸	ترویج سبک زندگی اسلامی-ایرانی	۴
۱۳	امنیت غذایی	۸	۳۹	همبستگی اجتماعی	۴
۱۴	سرمایه اجتماعی	۸	۴۰	کیفیت زندگی	۴
۱۵	توسعه حمل و نقل	۷	۴۱	سلامت اجتماعی	۴
۱۶	مشارکت اجتماعی	۷	۴۲	اصلاح الگوی مصرف	۴
۱۷	هویت اصیل ایرانی-اسلامی	۷	۴۳	فرهنگ ایرانی اسلامی	۴
۱۸	رشد شتابان و پویا اقتصادی	۷	۴۴	اقتصاد پویا و متنوع	۴
۱۹	توسعه پایدار	۷	۴۵	توسعه اقتصادی پایدار	۴
۲۰	رفاه اجتماعی	۶	۴۶	صنایع سبز و نوین	۴
۲۱	درآمد پایدار	۶	۴۷	حفظ انرژی‌های تجدید پذیر	۴
۲۲	رونق صادرات	۶	۴۸	تقویت پیوندهای بین بخشی و پیوندهای فرا استانی	۴
۲۳	توسعه فعالیت‌های صنعتی	۶	۴۹	شفافیت نظام	۴
۲۴	فقرزدایی	۶	۵۰	تمرکززدایی	۳
۲۵	تاب‌آوری محیط‌زیستی	۶	۵۱	ساختار فضایی متعادل	۳
۲۶	عاری از آلودگی‌های محیطی	۶	۵۲	برخوردار از شبکه‌های زیربنایی و خدمات حمل و نقل سریع و ایمن	۳
۵۳	عاری از آسیب‌های اجتماعی	۳	۸۱	توسعه علم و فناوری	۲
۵۴	آزادی	۳	۸۲	تولید محصولات اساسی کشاورزی	۲
۵۵	همزیستی مسالمت‌آمیز (همگرایی قومی)	۳	۸۳	قطب علم و فناوری	۲
۵۶	اصول اخلاقی و ارزش‌های اسلامی	۳	۸۴	تسهیل و تنظیم روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور	۲
۵۷	هویت منطقه‌ای و فرهنگی توسعه مدار و آینده‌گرا	۳	۸۵	عدالت جغرافیایی	۲
۵۸	فرهنگ جهادی	۳	۸۶	نهاد‌های کارآمد	۲
۵۹	تحکیم بنیان خانواده	۳	۸۷	مدیریت توانمند	۲

مطالعه آینده‌نگاری توسعه سرزمین (جلد اول): اهداف بنیادین و چشم انداز

رتبه	کلیدواژه	تکرار	رتبه	کلیدواژه	تکرار
۶۰	ثبات اقتصادی	۳	۸۸	مدیریت مبتنی بر مشارکت	۲
۶۱	قطب تولید انرژی	۳	۸۹	ملاحظات امنیتی و دفاعی	۲
۶۲	اقتصاد مقاومتی	۳	۹۰	تقویت نظام‌های نظارت	۲
۶۳	اکوتوریسم و ژئوتوریسم	۳	۹۱	انسجام فضایی-عملکردی	۱
۶۴	جذب سرمایه‌گذاری خارجی	۳	۹۲	نظام روستایی و شهری مکمل	۱
۶۵	قطب اقتصادی	۳	۹۳	توسعه روستایی	۱
۶۶	نرخ اشتغال	۳	۹۴	سازگاری فعالیت‌ها با محیط کالبدی	۱
۶۷	تعادل نظام سکونتگاهی	۲	۹۵	کاهش حاشیه‌نشینی	۱
۶۸	توزیع متوازن جمعیت و فعالیت	۲	۹۶	احیای بافته‌های تاریخی	۱
۶۹	تاب‌آوری کالبدی	۲	۹۷	مکان‌یابی توسعه شهرها	۱
۷۰	تاب‌آوری اجتماعی	۲	۹۸	حمایت از تأمین و توسعه شهرک‌ها و پارک‌های علم و فناوری	۱
۷۱	اعتماد اجتماعی	۲	۹۹	توسعه هماهنگ	۱
۷۲	ارتقا امید به زندگی	۲	۱۰۰	بازآفرینی شهری	۱
۷۳	سرمایه انسانی	۲	۱۰۱	پویایی و تنوع عملکردی	۱
۷۴	پیوندهای قومی- مذهبی	۲	۱۰۲	نظام سکونتگاهی چندمرکزی و همگرا	۱
۷۵	حفاظت از میراث فرهنگی	۲	۱۰۳	ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی	۱
۷۶	حمایت از صادرات	۲	۱۰۴	ایمنی ساخت و سازها	۱
۷۷	اشتغال پایدار	۲	۱۰۵	توسعه هوشمند	۱
۷۸	اقتصاد سبز	۲	۱۰۶	خدمات و زیرساخت‌های هوشمند	۱
۷۹	کارایی اقتصادی	۲	۱۰۷	زیرساخت‌های اطلاعاتی- ارتباطی منسجم	۱
۸۰	آموزش عالی	۲	۱۰۸	شبکه شهری منسجم و یکپارچه	۱

رتبه	کلیدواژه	تکرار	رتبه	کلیدواژه	تکرار
۱۰۹	شبکه شهری هم‌تراز	۱	۱۳۷	اقتصاد مردمی	۱
۱۱۰	انضباط اجتماعی	۱	۱۳۸	رشد بهره‌وری در اقتصاد	۱
۱۱۱	اهتمام به نظام تعلیم و تربیت اسلامی	۱	۱۳۹	تجارت الکترونیک	۱
۱۱۲	تعالی فرهنگی	۱	۱۴۰	گسترش خدمات و زیرساخت‌های تجارت	۱
۱۱۳	حقوق شهروندی	۱	۱۴۱	دستیابی به قله‌های دانش جهان	۱
۱۱۴	توسعه منابع انسانی	۱	۱۴۲	تولید اندیشه و علم و فناوری	۱
۱۱۵	کارایی فرهنگی- اجتماعی	۱	۱۴۳	اقتصاد مستقل کشور	۱
۱۱۶	ارتقای پویایی جمعیت	۱	۱۴۴	تولید انبوه	۱
۱۱۷	گسترش دانش و بینش زیست‌محیطی	۱	۱۴۵	درونزایی اقتصاد کشور	۱
۱۱۸	فرهنگ‌سازی و تقویت تعاملات اخلاقی	۱	۱۴۶	تقسیم کار ملی	۱
۱۱۹	نواندیشی و پویایی فکری	۱	۱۴۷	قطب صادرات انرژی	۱
۱۲۰	استقلال	۱	۱۴۸	نوسازی بخش کشاورزی	۱
۱۲۱	اصلاح رفتار گروه‌های مرجع	۱	۱۴۹	فناوری‌های نوین	۱
۱۲۲	پایگاه معنوی جهان تشیع	۱	۱۵۰	صنایع با فناوری برتر	۱

رتبه	کلیدواژه	تکرار	رتبه	کلیدواژه	تکرار
۱۲۳	ارتقا مهارت و خلاقیت	۱	۱۵۱	بنادر توسعه یافته تجاری	۱
۱۲۴	تأمین اجتماعی	۱	۱۵۲	اقتصاد مدرن	۱
۱۲۵	رفتار اخلاقی و معنوی	۱	۱۵۳	بهبود فضای کسب و کار	۱
۱۲۶	هویت ملی	۱	۱۵۴	قطب پتروشیمی	۱
۱۲۷	نظام فرهنگی و اجتماعی منسجم	۱	۱۵۵	توانمندسازی اقتصادی جامعه	۱
۱۲۸	تولید و نشر علوم و معارف دینی	۱	۱۵۶	توسعه کارآفرینی	۱
۱۲۹	ارتقا نشاط، امید و خودباوری	۱	۱۵۷	تاب‌آوری اقتصادی	۱
۱۳۰	کنترل ناهنجاری‌ها	۱	۱۵۸	هماهنگ‌سازی بخش‌های اقتصادی	۱
۱۳۱	ارتقا سطح سواد	۱	۱۵۹	پیوند اقتصادی	۱
۱۳۲	ارتقا سطح آموزش و پرورش	۱	۱۶۰	دولت الکترونیک	۱
۱۳۳	ارتقا معیشت و اقتصاد خانوارها	۱	۱۶۱	دیپلماسی اقتصادی	۱
۱۳۴	اقتصاد ترکیبی	۱	۱۶۲	توسعه علوم پایه و تحقیقات بنیادی	۱
۱۳۵	توازن اقتصادی	۱	۱۶۳	افزایش سهم علم و فناوری در اقتصاد	۱
۱۳۶	هدفمندسازی پارانه‌ها	۱	۱۶۴	افزایش نقش بخش غیردولتی در علم و فناوری	۱

رتبه	کلیدواژه	تکرار	رتبه	کلیدواژه	تکرار
۱۶۵	بهینه‌سازی عملکرد و ساختار نظام آموزشی و تحقیقاتی	۱	۱۸۹	مدیریت سوانح طبیعی	۱
۱۶۶	برخورداری از تولید ناخالص داخلی	۱	۱۹۰	تنوع زیستی غنی	۱
۱۶۷	فناوری اطلاعات و ارتباطات	۱	۱۹۱	حاکمیت قانون	۱
۱۶۸	تصدی‌گری نکردن دولت در بخش اقتصادی	۱	۱۹۲	حکمرانی شایسته	۱
۱۶۹	تأمین منابع پایدار	۱	۱۹۳	تربیت نیروی متخصص	۱
۱۷۰	اشتغال مولد و پایدار	۱	۱۹۴	مناسبات مدیریتی خردمندانه	۱
۱۷۱	شکل‌گیری خوشه‌های صنعتی	۱	۱۹۵	ظرفیت نهادی توسعه آفرین و همسو	۱
۱۷۲	بهره‌مند از زیرساخت‌های مورد نیاز در عرصه فعالیت‌های اقتصادی	۱	۱۹۶	انسجام و ثبات ساختاری، رویه‌ای و محتوایی	۱
۱۷۳	مدیریت اقتصادی	۱	۱۹۷	گسترش حمایت‌های هدفمند	۱
۱۷۴	افزایش تولید داخلی	۱	۱۹۸	مدیریت نظام‌مند	۱
۱۷۵	استفاده مؤثر از میراث تاریخی و جاذبه‌های فرهنگی تاریخی	۱	۱۹۹	مشارکت درون و برون‌استانی	۱
۱۷۶	ظرفیت جذب بالای فناوری و خدمات نوین و دانش‌پایه	۱	۲۰۰	مدیریت چند سطحی و چند کنشگری	۱
۱۷۷	توسعه تجارت خارجی	۱	۲۰۱	حفظ مرزبندی با کشورهای اروپایی	۱
۱۷۸	تقویت نظام مالی	۱	۲۰۲	ثبات منطقه‌ای	۱
۱۷۹	رعایت مقیاس اقتصادی	۱	۲۰۳	عدالت و صلح جهانی	۱
۱۸۰	حلقه اتصال به تجارت جهانی	۱	۲۰۴	اصلاح نظام درآمدی دولت	۱
۱۸۱	امنیت تجاری	۱	۲۰۵	سلامت اداری	۱
۱۸۲	تعادل محیط زیستی	۱	۲۰۶	سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل	۱

مطالعه آینده نگاری توسعه سرزمین (جدول اول): اهداف بنیادین و چشم انداز

۱	هماهنگی در نظام مدیریت	۲۰۷	۱	کارایی محیط زیستی	۱۸۳
۱	هماهنگ‌سازی مقررات	۲۰۸	۱	اصلاح شرایط زیستی	۱۸۴
۱	انطباق قوانین با سیاست‌های کلی	۲۰۹	۱	محیط‌زیست مطلوب	۱۸۵
۱	قانون مداری	۲۱۰	۱	مدیریت تغییرات اقلیمی	۱۸۶
۱	توجه به موازین شرع در قانون‌گذاری	۲۱۱	۱	قلمروهای زیست پذیر فعال	۱۸۷
۱	عدالت محوری در قوانین	۲۱۲	۱	کاهش مصرف انرژی	۱۸۸

رتبه	کلیدواژه	تکرار	رتبه	کلیدواژه	تکرار
۲۱۳	مدیریت مخاطرات اقتصادی	۱	۲۱۷	تقویت دیپلماسی محیط‌زیست	۱
۲۱۴	به‌روز رسانی شیوه‌های نظارت بر بازار	۱	۲۱۸	جلب مشارکت مردم و ذی‌نفعان در قانون‌گذاری	۱
۲۱۵	حمایت و تشویق سرمایه‌گذاری و فناوری‌های سازگار با محیط‌زیست	۱	۲۱۹	بازنگری نظام حقوقی در حوزه خانواده‌ها	۱
۲۱۶	تدوین منشور اخلاق محیط‌زیست	۱			

منبع: نگارندگان

۳-۱-۸- چشم‌انداز اسناد توسعه فضایی خارجی

بررسی و واکاوی اسناد توسعه فضایی سایر کشورها نیز در زمینه چشم‌انداز نویسی چه به لحاظ ساختاری و چه به لحاظ معنایی دارای اطلاعات قابل تأملی است. در این قسمت نیز علی‌رغم بهره‌گیری از ویژگی‌های عنوان شده، چشم‌انداز اسناد توسعه فضایی کشورهایی از قبیل هلند، لهستان، بلغارستان، کرواسی، اسلوانی و ... استخراج و مورد تحلیل قرار گرفته و سپس کلیدواژگان این بیانیه‌ها احصاء شده است.

سند توسعه فضایی هلند

بیانیه چشم‌انداز توسعه فضایی کشور هلند در افق ۲۰۴۰ به شرح زیر است:

«رقابت‌پذیری: هدف ما برای هلند این است که تا سال ۲۰۴۰ با قرارگیری در رتبه بالا برای شرکت‌ها و به لطف زیرساخت‌های فضایی و اقتصادی عالی آن، هلند در میان ۱۰ اقتصاد رقابتی برتر جهان قرار گیرد. بدین منظور باید اطمینان حاصل کنیم که هلند یک پایگاه جذاب برای شرکت‌های بین‌المللی است و شرایطی را برای توسعه اقتصاد رقابتی ایجاد می‌کند و این امر نیازمند به فراهم کردن مناطق شهری با کیفیت زندگی مطلوب و دسترسی بین‌المللی است.

دسترسی: هدف ما این است که کاربران تا سال ۲۰۴۰ از داشتن ارتباطات خوب بین شبکه‌های مختلف از طریق هاب‌های چند حالته (برای مسافر و باری) و هماهنگی نزدیک زیرساخت‌ها و توسعه فضایی بهره‌مند شوند.

زیست‌پذیری و ایمنی: هدف ما برای سال ۲۰۴۰ از نظر زیست‌پذیری و ایمنی این است که هلند بتواند یک محیط زندگی سالم را با کیفیت محیطی خوب، در مناطق شهری و روستایی ارائه دهد. هلند همچنین باید از

تأثیرات آب و هوایی شدید و تهدید سیل حاصل از افزایش سطح دریاها، با تأمین آب کافی شیرین برای دوره‌های خشک، به طور دائم محافظت شود. همچنین باید یک بازیگر کلیدی در گذار بین‌المللی به تحرک پایدار باشد. در حالی که میراث فرهنگی ملی و بین‌المللی خود را حفظ کرده و همچنین شبکه‌ای از مناطق حفاظت شده طبیعت برای محافظت از گیاهان و حیوانات خود دارا باشد.

هدف ما برای کاهش انتشار دی‌اکسید کربن به این معنی است که باید رویکرد مصرف انرژی به انرژی‌های پایدار و تجدیدپذیر مانند باد، انرژی خورشیدی، زیست‌توده و انرژی زمین‌گرمایی تبدیل شود که همه فضای زیادی را به خود اختصاص می‌دهند. بنابراین، باید فضای کافی برای تولید و حمل و نقل انرژی (هم در داخل و هم در مرزها) و تولید برق دریایی و برون‌مرزی (خطوط برق بین‌المللی ولتاژ بالا) محفوظ باشد. هدف از سال ۲۰۴۰ این است که هلند بتواند به یک شبکه قدرتمند بین‌المللی تأمین انرژی و انتقال انرژی تبدیل شود». کلیدواژه‌گان استخراج شده از بیانیه بالا نیز به ترتیب زیر است:

جدول ۱۲: کلیدواژه‌گان چشم‌انداز سند توسعه فضایی هلند

کشور	کلیدواژه‌گان چشم‌انداز
هلند	اقتصاد رقابتی/ competitive economies
	اقلیم عالی/ first-class climate
	زیرساخت فضایی و اقتصادی مطلوب/ excellent spatial and economic infrastructure
	پایگاه جذاب برای شرکت‌های بین‌المللی/ attractive base for international companies
	کیفیت زندگی/ quality of life
	دسترسی بین‌المللی/ international accessibility
	یکپارچگی زیرساخت‌ها/ coordination of infrastructure
	توسعه فضایی/ spatial development
	سرزندگی/ liveability
	امنیت/ safety
	محیط زندگی سالم/ healthy living environment
	کیفیت مطلوب محیط‌زیست/ good environmental quality
	حفظ میراث فرهنگی/ retaining cultural heritage
	حفاظت از محیط‌زیست (گیاهان و جانوران)/ protect its flora and fauna
	کاهش انتشار کربن دی‌اکسید/ reduce carbon dioxide emissions
پایداری/ sustainable	
انرژی‌های تجدیدپذیر/ renewable energy	
شبکه تأمین انرژی بین‌المللی/ international energy supply network	

منبع: سند توسعه فضایی هلند

سند توسعه فضایی لهستان

بیانیه چشم‌انداز توسعه فضایی کشور لهستان در افق ۲۰۳۰ به شرح زیر است: چشم‌انداز توسعه فضایی لهستان در سال ۲۰۳۰ با اشاره به چالش‌های استراتژیک پیش روی اقتصاد لهستان که در گزارش لهستان ۲۰۳۰- چالش‌های توسعه ۴۷ و همچنین اهداف پیش‌بینی شده سیاست توسعه ناشی از NSDC2030 فعلی مشخص و تدوین شده است.

کشور لهستان در سال ۲۰۳۰ یک کشور به خوبی توسعه‌یافته، با مدیریت کارآمد و ایمن و با شرایط ایجاد شده برای توسعه مداوم و پایدار است. این وضعیت ناشی از فرایندهای اقتصادی، اجتماعی، مکانی و تمدن است. این نیز پاسخ‌های سیاست توسعه را به چالش‌های طولانی‌مدت و شرایط توسعه مداوم مربوط به وضعیت اقتصادی بازتاب می‌دهد. در سال ۲۰۳۰، لهستان کشوری است که فرصت‌های توسعه را برای شهروندان فراهم می‌کند، از منافع آن‌ها محافظت می‌کند و به عنوان یک شریک قابل اعتماد در روابط بین‌المللی عمل می‌کند.

در سال ۲۰۳۰، درآمد لهستانی‌ها به میانگین سطح اروپا می‌رسد و تولید ناخالص داخلی سرانه به میانگین اتحادیه اروپا نزدیک می‌شود. شاخص‌های سرمایه انسانی بالاتر از متوسط ارزش‌ها است و استاندارد زندگی از جمله دسترسی به خدمات مورد نیاز عمومی به سطح مشابهی نزدیک می‌شود.

اساس موفقیت لهستان یک سیاست اقتصادی منطقی است که در قوانین بازار و با در نظر گرفتن ستون‌های اقتصادی اجتماعی در نظر گرفته می‌شود. اقتصاد رقابتی توسط کارکنان متخصص مدیریت می‌شود که از منابع نیروی کار واجد شرایط استفاده می‌کنند و عمدتاً مبتنی بر دانش است که شامل اقتصاد صنایع پیشرفته و زیرساخت توسعه‌یافته جامع است. اقتصاد رقابتی لهستان نیز محصول انرژی و امنیت آب و هوایی است که شرایط پایدار برای عملیات نهادهای تجاری و توسعه جامعه را تضمین می‌کند. با ارائه فرصت‌های توسعه اجتماعی، دولت از فرایندهای فعال کردن سرمایه انسانی و یکپارچه‌سازی اجتماعی پشتیبانی می‌کند و بدین وسیله استفاده مؤثر از پتانسیل شهروندان را ممکن می‌سازد. این امر با استفاده از ساختار سازمانی مدرن که در سطوح چندگانه و راه‌حل‌های سیستمی دوستدار شهروندان اداره می‌شود، تسهیل شده است. نهادهای دولتی مؤثر چارچوبی را برای ترویج درک کارآمد حقوق و آرمان‌های افراد ارائه می‌دهند و موجب شکل‌گیری سرمایه اجتماعی می‌شوند.

لهستان ۲۰۳۰ با انسجام اجتماعی- اقتصادی و سرزمینی مشخص می‌شود. مناطق قوی که توسعه آن‌ها به پتانسیل درون‌زا و مزایای رقابتی بستگی دارد، محرک‌های توسعه ملی را ایجاد می‌کنند، در نتیجه به دستیابی به اهداف کلی سیاست‌های منطقه‌ای و مکانی کمک می‌کنند.

کلیدواژگان استخراج شده از بیانیه بالا نیز به ترتیب زیر است:

جدول ۱۳: کلیدواژگان چشم‌انداز سند توسعه فضایی لهستان

کشور	کلیدواژگان چشم‌انداز
لهستان	<p>توسعه یافتگی/ developed</p> <p>مدیریت کارآمد/ efficiently managed</p> <p>امنیت/ safety</p> <p>توسعه پایدار/ sustainable development</p> <p>روابط بین‌الملل/ international relations</p> <p>سرمایه انسانی/ Human capital</p> <p>دسترسی به خدمات عمومی/ access to services of general interest</p> <p>رفاه/ prosperity</p> <p>اقتصاد معقول/ sensible economic</p> <p>اقتصاد رقابتی/ competitive economy</p> <p>امنیت اقلیمی و انرژی/ energy and climate security</p> <p>اقتصاد اجتماعی/ social economy</p> <p>ساختار سازمانی مدرن/ modernized institutional structure</p> <p>سرمایه اجتماعی/ social capital</p> <p>انسجام اجتماعی-اقتصادی و سرزمینی/ socio-economic and territorial cohesion</p>

منبع: سند توسعه فضایی لهستان

سند توسعه فضایی بلغارستان

ویژگی‌های چشم‌انداز توسعه فضایی کشور بلغارستان در افق مربوطه به شرح زیر است:

- دستیابی به توسعه پایدار و متعادل مناطق جمهوری بلغارستان؛
- دستیابی به شتاب توسعه مناطق بلغارستان و نزدیک شدن به سطح متوسط توسعه مناطق در اتحادیه اروپا؛
- کاهش اختلافات بین منطقه‌ای و درون منطقه‌ای؛
- کاهش تخلفات مربوط به محیط‌زیست و حفظ منابع طبیعی و میراث طبیعی؛
- توسعه همکاری‌های منطقه‌ای، همسایگی و مشارکت برای دستیابی به انسجام سرزمینی اروپا؛
- تقویت رقابت‌پذیری منطقه‌ای و توسعه یکپارچه شهری؛
- توسعه شهری یکپارچه و تقویت ارتباط بین شهر و منطقه؛
- ایجاد یک محیط شهری جذاب، بازسازی و نوسازی مناطق شهری، ترویج حمل و نقل عمومی شهری؛
- توسعه و نوسازی زیرساخت‌ها برای ایجاد شرایطی برای رشد و اشتغال؛

- توسعه و نوسازی عناصر زیرساخت‌های حمل و نقل منطقه‌ای و محلی؛
 - ساخت و بهبود زیرساخت‌های اکولوژیکی؛
 - بهبود جذابیت و کیفیت زندگی در مناطق برای برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری پایدار؛
 - دستیابی به توسعه پایدار گردشگری در مناطق، حفظ و تقویت میراث طبیعی و فرهنگی؛
 - توسعه همکاری برای انسجام سرزمینی اروپا، تعمیق مشارکت و سیاست‌های همسایگی برای دستیابی به توسعه.
- کلیدواژگان استخراج شده از بیانیه‌ی فوق نیز به ترتیب زیر است:

جدول ۱۴: کلیدواژگان چشم‌انداز سند توسعه فضایی بلغارستان

کلیدواژگان چشم‌انداز	کشور
sustainable and balanced development of the regions / توسعه متوازن و پایدار مناطق / Reducing inter-regional and intra-regional differences / کاهش تفاوت‌های درون منطقه‌ای و برون منطقه‌ای conservation of natural and cultural resources and the natural heritage / حفاظت از منابع و میراث طبیعی و فرهنگی Development of territorial cooperation / توسعه مشارکتی سرزمینی / territorial cohesion / انسجام سرزمینی / regional competitiveness / رقابت منطقه‌ای / integrated development / توسعه یکپارچه / attractive urban environment / محیط شهری جذاب / restoration and renovation of areas / مرمت و بازسازی محیط / public transport / حمل و نقل عمومی / Development and modernization of the infrastructure / توسعه و نوسازی زیرساخت‌ها / ecological infrastructure / زیرساخت‌های محیط زیستی / quality of life / کیفیت زندگی / development of sustainable tourism / توسعه گردشگری پایدار / globally competitive / رقابت جهانی /	بلغارستان

منبع: سند توسعه فضایی بلغارستان

سند توسعه فضایی کرواسی

- ویژگی‌های چشم‌انداز توسعه فضایی کشور کرواسی در افق مربوطه به شرح زیر است:
- ترویج توسعه فضایی چندمرحله‌ای؛
 - کاهش روندهای جمعیتی منفی در مناطق مورد تهدید؛
 - حفظ هویت فضایی کرواسی؛
 - استفاده از مزایای موقعیت جغرافیایی؛

– توسعه پایدار سیستم‌های اقتصادی و زیربنایی؛

– برقراری ارتباط با کشورهای اروپایی؛

– رویکرد یکپارچه در برنامه‌ریزی فیزیکی؛

– سازگاری فعال با تغییرات در حال انجام.

کلیدواژگان استخراج شده از بیانیه‌ی فوق نیز به ترتیب زیر است:

جدول ۱۵: کلیدواژگان چشم‌انداز سند توسعه فضایی کرواسی

کشور	کلیدواژگان چشم‌انداز
کرواسی	توسعه فضایی/spatial development هویت فضایی/spatial identity توسعه پایدار/sustainable development ارتباط با قلمرو اروپا/connecting with European territory رویکرد یکپارچه در برنامه‌ریزی فیزیکی/integrated approach to physical planning

منبع: سند توسعه فضایی کرواسی

سند توسعه فضایی اسلوونی

بیانیه چشم‌انداز توسعه فضایی کشور اسلوونی در افق مربوطه به شرح زیر است:

توسعه فضایی اسلوونی در افق چشم‌انداز از رفاه پایدار، توزیع عادلانه منافع و کیفیت بالای زندگی در عین

حمایت و تقویت دارایی‌های طبیعی، فضایی و فرهنگی، پشتیبانی می‌کند.

کلیدواژگان استخراج شده از بیانیه فوق نیز به ترتیب زیر است:

مطالعه آینده نگاری توسعه سرزمین (جلد اول): اهداف بنیادین و چشم انداز

جدول ۱۶: کلیدواژگان چشم انداز سند توسعه فضایی اسلوونی

کشور	کلیدواژگان چشم انداز
اسلوونی	sustainable welfare/ رفاه پایدار/ equitable distribution/ توزیع عادلانه/ high quality of life/ کیفیت بالای زندگی/ protecting and strengthening natural, spatial and cultural property/ تقویت و حفاظت از دارایی‌های طبیعی، فضایی و فرهنگی

منبع: سند توسعه فضایی اسلوونی

سند توسعه فضایی آفریقای جنوبی

بیانیه چشم انداز توسعه فضایی کشور آفریقای جنوبی در افق مربوطه به شرح زیر است:
در پی دستیابی به اهداف فراگیر برای جبران خسارت، برابری، وحدت و پیوستگی، بیانیه چشم انداز توسعه فضایی ملی به شرح زیر است:
همه مردم ما در مکان‌های مشترک و دگرگون شده در یک اقتصاد ملی فضایی یکپارچه، فراگیر، پایدار و رقابتی زندگی می‌کنند و آینده فضایی مطلوب ما را با استفاده از برنامه‌ریزی بهتر، سرمایه‌گذاری، تحویل و نظارت بهتر می‌سازند.
کلیدواژگان استخراج شده از بیانیه بالا نیز به ترتیب زیر است:

جدول ۱۷: کلیدواژگان چشم انداز سند توسعه فضایی آفریقای جنوبی

کشور	کلیدواژگان چشم انداز
آفریقای جنوبی	Sustainable and Competitive National Space Economy اقتصاد فضایی ملی پایدار و رقابتی/ Equity/ عدالت Unity & Connectedness/ وحدت و پیوستگی

منبع: سند توسعه فضایی آفریقای جنوبی

سند توسعه فضایی کنیا

بیانیه چشم‌انداز توسعه فضایی کشور کنیا در افق مربوطه به شرح زیر است: چشم‌انداز کنیا در افق ۲۰۳۰، برنامه توسعه فضایی بلندمدت این کشور است که از دوره ۲۰۰۸ تا ۲۰۳۰ را پوشش می‌دهد. هدف از آن تبدیل کنیا به کشوری رقابتی و در سطح متوسط با درآمد بالا با ارائه کیفیت بالای زندگی به همه شهروندانش تا سال ۲۰۳۰ است. اصلاحات ارضی یکی از پایه‌هایی است که سه ستون چشم‌انداز را در برمی‌گیرد. چندین پروژه محرک توسعه تحت اصلاحات ارضی تعیین شدند. مهم‌ترین آن‌ها مربوط به برنامه‌ریزی کاربری اراضی پایدار و آماده‌سازی اولین برنامه فضایی ملی است. این برنامه قرار است با ارائه تصویری فضایی از پروژه‌ها و شناسایی یک استراتژی برای توسعه زمین، اساس اجرای پروژه‌های ملی را شکل دهد.

کلیدواژگان استخراج شده از بیانیه بالا نیز به ترتیب زیر است:

جدول ۱۸: کلیدواژگان چشم‌انداز سند توسعه فضایی کنیا

کشور	کلیدواژگان چشم‌انداز
کنیا	رقابت جهانی/ globally competitive کیفیت زندگی/ quality of life اصلاحات ارضی/ Land reform توسعه ارضی/ land development

منبع: سند توسعه فضایی کنیا

جمع‌بندی اسناد توسعه فضایی خارجی

درنهایت با توجه به کلیدواژگان استخراجی از چشم‌انداز اسناد توسعه فضایی کشورهای مذکور، واژگان پرتکرار احصاء شده و در جدول زیر به نمایش درآمده است. در این اسناد پرتکرارترین واژگان عبارتند از حفاظت از محیط‌زیست و میراث فرهنگی، اقتصاد رقابتی، توسعه فضایی، توسعه پایدار و کیفیت زندگی.

جدول ۱۹: رتبه‌بندی کلیدواژگان چشم‌انداز اسناد توسعه فضایی خارجی

رتبه	کلیدواژه	تکرار
۱	حفاظت از محیط‌زیست و میراث فرهنگی	۷
۲	اقتصاد رقابتی	۷
۳	توسعه فضایی	۴
۴	توسعه پایدار	۴
۵	کیفیت زندگی	۴

مطالعه آینده‌نگاری توسعه سرزمین (جدول اول: اهداف بنیادین و چشم‌انداز)

رتبه	کلیدواژه	تکرار
۶	امنیت	۳
۷	روابط بین‌الملل	۳
۸	یکپارچگی زیرساخت‌ها	۳
۹	رفاه	۲
۱۰	انسجام فضایی	۲
۱۱	توزیع عادلانه	۲
۱۲	مدیریت کارآمد	۱
۱۳	سرمایه انسانی	۱
۱۴	دسترسی به خدمات	۱
۱۵	هویت فضایی	۱
۱۶	توسعه مشارکتی سرزمین	۱
۱۷	سرزندگی	۱
۱۸	زیرساخت‌های توسعه یافته	۱
۱۹	جذب سرمایه‌گذاری	۱
۲۰	انرژی‌های تجدیدپذیر	۱
۲۱	توسعه حمل و نقل	۱
۲۲	گردشگری پایدار	۱
۲۳	سرمایه اجتماعی	۱

منبع: نگارندگان

۳-۱-۹- مطالعات بخشی

بررسی‌های مربوط به بخش‌های مطالعاتی سند ملی آمایش سرزمین در قالب دو قسمت صورت گرفته است. در قسمت اول جهت‌گیری‌های هر یک از این حوزه‌ها اعم از آب، انرژی، نظام سکونتگاهی، علم و فناوری، صنعت، معدن و تجارت و ... احصاء و سپس در ادامه بیانیه چشم‌انداز هر یک از این گروه‌ها مورد بررسی قرار گرفته و کلیدواژگان به کار برده در آن‌ها احصاء شده است.

جهت‌گیری بخش‌ها

با بررسی جهت‌گیری‌های بخشی، کلیدواژگان مهم به کار برده شده در آن‌ها استخراج و بر اساس تعداد تکرار هر یک از کلیدواژگان، جدولی تدوین شده است. در این جدول پرتکرارترین اصطلاحات اعم از افزایش سهم جمعیت و فعالیت قلمروهای خاص، توزیع فضایی متعادل و متوازن جمعیت و فعالیت و ... به ترتیب مشخص و معین شده است.

جدول ۲۰: رتبه‌بندی کلیدواژگان جهت‌گیری بخش‌ها

رتبه	کلیدواژه	تکرار	رتبه	کلیدواژه	تکرار
۱	افزایش سهم جمعیت و فعالیت قلمروهای خاص	۲۶	۱۰	توسعه صادرات	۸
۲	توزیع فضایی متعادل و متوازن جمعیت و فعالیت	۱۶	۱۱	دیپلماسی آب و محیط‌زیست	۸
۳	توسعه گردشگری	۱۴	۱۲	نقش‌آفرینی در کریدورهای ترانزیتی بین‌المللی	۸
۴	مدیریت یکپارچه منابع طبیعی	۱۱	۱۳	ارتقاء بهره‌وری مصرف آب	۷
۵	بهره‌برداری از سرزمین متناسب با توان اکولوژیک	۹	۱۴	آبخیزداری و آبخوان‌داری	۷
۶	بهره‌برداری از قابلیت‌ها و مزیت‌های سرزمینی ایران	۹	۱۵	تعامل سازنده منطقه‌ای و جهانی	۷
۷	رعایت ملاحظات امنیتی، دفاعی و پدافند در استقرار جمعیت و فعالیت	۹	۱۶	سازماندهی شبکه سکونتگاهی کشور	۷
۸	تقسیم کار ملی بر اساس مزیت‌های نسبی مناطق	۸	۱۷	پایش و کنترل آلاینده‌های زیست‌محیطی	۶
۹	تمرکززدایی	۸	۱۸	تعادل منطقه‌ای مبتنی بر ظرفیت	۶
۱۹	رعایت حق آبه زیست‌محیطی	۶	۳۴	تدوین الگوی بهینه کشت	۳
۲۰	وحدت سرزمین	۶	۳۵	ترویج فرهنگ زیست‌محیطی	۳
۲۱	استفاده از آبهای غیرمتعارف	۵	۳۶	توسعه پایدار کشاورزی	۳
۲۲	تربیت نیروی انسانی	۵	۳۷	حفاظت از محیط‌زیست	۳
۲۳	تعادل بخشی منابع آب زیرزمینی	۵	۳۸	حفاظت از میراث فرهنگی و تاریخی	۳
۲۴	توجه به ارزش اقتصادی آب	۵	۳۹	ساماندهی و هدایت هدفمند مهاجرت	۳
۲۵	خودکفایی کشاورزی	۵	۴۰	مدیریت اثرات تغییر اقلیم	۳
۲۶	ارتقاء نقش نظام سکونتگاهی روستایی	۴	۴۱	ممانعت از خام‌فروشی	۳
۲۷	اقتصاد مقاومتی (درون‌زایی و برون‌گرایی)	۴	۴۲	ممانعت از کشت محصولات با نیاز آبی بالا در فضای باز	۳
۲۸	تأمین امنیت غذایی	۴	۴۳	مهار آب‌های مرزی	۳
۲۹	توجه به تخصص‌های منطقه‌ای	۴	۴۴	نوسازی بخش کشاورزی	۳
۳۰	رعایت ملاحظات زیست‌محیطی	۴	۴۵	ارتقاء مطالعات و تحقیقات فناوری‌های نوآورانه زیست‌محیطی	۲
۳۱	نقش‌آفرینی کشور به‌عنوان هاب ترانزیتی	۴	۴۶	اصلاح ساختار و نظام بهره‌برداری کشاورزی	۲
۳۲	بهبود تجارت	۳	۴۷	افزایش تراز مثبت آب مجازی	۲
۳۳	بهره‌برداری از آب‌های دور و فراسرزمینی	۳	۴۸	اقتصاد دانش‌بنیان	۲

رتبه	کلیدواژه	تکرار	رتبه	کلیدواژه	تکرار
۴۹	ایجاد خوشه‌ها و زنجیره‌های صنعتی	۲	۶۴	اصلاح الگوی تولید و مصرف آب	۱
۵۰	تحول در کارکرد مناطق آزاد	۲	۶۵	اصلاح نظام بازار محصولات کشاورزی	۱
۵۱	توسعه پایدار	۲	۶۶	اصلاح نظام بهره‌برداری از منابع طبیعی	۱
۵۲	توسعه دامداری و دامپروری	۲	۶۷	افزایش میزان استحصال آب	۱
۵۳	توسعه زیرساخت‌های ارتباطی داخلی کشور	۲	۶۸	انتقال آب بین حوضه‌ای برای مصارف شرب و صنعت	۱
۵۴	رقابت‌پذیری بین مناطق بر مبنای قابلیت‌ها	۲	۶۹	اولویت حمل و نقل ریلی	۱
۵۵	ساماندهی رابطه بین بخش کشاورزی و صنعت	۲	۷۰	بیابان‌زدایی	۱

مطالعه آینده نگاری توسعه سرزمین (جدول اول): اهداف بنیادین و چشم انداز

رتبه	کلیدواژه	تکرار	رتبه	کلیدواژه	تکرار
۵۶	ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی	۲	۷۱	تأمین پایدار منابع آب مورد نیاز	۱
۵۷	گسترش اقتصاد سبز	۲	۷۲	تحرك در اقتصاد نواحی پیرامونی	۱
۵۸	ممنوعیت تغییر کاربری	۲	۷۳	توسعه آبی‌پروری	۱
۵۹	تسهیل و تنظیم روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور	۱	۷۴	توسعه سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی	۱
۶۰	یکپارچگی سرزمین	۱	۷۵	توسعه شبکه‌های محورهای حمل و نقل	۱
۶۱	ارتقاء بهره‌وری	۱	۷۶	توسعه کشت گلخانه‌ای	۱
۶۲	ارتقاء سطح سلامت و ایمنی محصولات کشاورزی	۱	۷۷	توسعه مجتمع‌های کشت و صنعت متناسب باقابلیت‌ها	۱
۶۳	استقرار نظام حساسرسی زیست‌محیطی	۱	۷۸	توسعه و حفاظت و احیاء منابع طبیعی	۱

رتبه	کلیدواژه	تکرار	رتبه	کلیدواژه	تکرار
۷۹	تولید محصولات با مزیت رقابتی	۱	۸۶	سطح‌بندی ارائه خدمات پشتیبان تولیدات کشاورزی	۱
۸۰	جلب مشارکت بخش غیردولتی برای تأمین و توزیع آب	۱	۸۷	کشت فراسرزمینی	۱
۸۱	حفاظت از ذخایر آبی	۱	۸۸	کارایی و بازدهی اقتصادی	۱
۸۲	حفاظت محیط‌زیست و احیای منابع طبیعی	۱	۸۹	گسترش عدالت اجتماعی و تعادل‌های منطقه‌ای	۱
۸۳	حفظ هویت اسلامی - ایرانی و حراست از میراث فرهنگی	۱	۹۰	ملاحظات امنیتی، دفاعی و پدافند غیرعامل	۱
۸۴	سازماندهی شبکه فعالیت‌های اقتصادی کشور	۱	۹۱	ممانعت از برداشت ناپایدار منابع آب‌های زیرزمینی	۱
۸۵	ساماندهی حریم و بستر رودخانه‌های کشور	۱			

منبع: نگارندگان

چشم‌انداز بخش‌ها

در بخش پیش رو، چشم‌انداز تدوین شده در حوزه‌ها و بخش‌های گوناگون مطالعاتی سند ملی آمایش سرزمین با توجه به شیوه‌نامه ارسالی جمع‌آوری و در ادامه به تفکیک مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است.

بخش کشاورزی

بیانیه چشم‌انداز بخش کشاورزی سند ملی آمایش سرزمین به شرح زیر است:

- تسهیل ادغام‌های عمودی و افقی در بخش کشاورزی و سرمایه‌گذاری در بومی‌سازی فناوری‌های نوین کشاورزی با توجه به چالش این بخش در شرایط خشک‌شدگی سرزمینی ایران؛
- تولید محصولات اساسی و استراتژیک با جهت‌گیری بر مصرف بهینه آب، بهره‌وری بالا و رقابت‌پذیری صادرات محور با تکیه بر استانداردهای جهانی و مشارکت حداکثری بخش خصوصی و تعاونی؛
- دستیابی به کشاورزی پایدار محیط‌زیست محور از طریق مدیریت یکپارچه حوضه‌های آبخیز کشور با توجه به روند تغییرات اقلیمی معطوف به خشکسالی در کشور.

بخش آب

بیانیه چشم‌انداز بخش آب سند ملی آمایش سرزمین به شرح زیر است:

– بخش آب با مشارکت مستقیم بخش‌های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، زیربنایی و خدماتی در محدوده هر یک از حوضه‌های آبریز کشور برای دستیابی به مدیریت به هم پیوسته منابع آب و سازگار با شرایط اقلیمی، کم‌آبی و زیست‌محیطی به منظور ایجاد تعادل و پایداری بین منابع و مصارف آب و حفاظت کمی و کیفی و ارتقاء بهره‌وری از منابع آب به گونه‌ای عمل نماید تا کشور در رعایت حقوق کلیه ذی‌نفعان و دسترسی عادلانه همگان به آب سالم و کافی سرآمد کشورهای منطقه باشد.

به گونه‌ای که بخش دارای ویژگی‌های زیر باشد:

- توسعه یافته، برخوردار از دانش پیشرفته؛
- دست یافته به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه آسیای جنوب غربی؛
- اقدام مؤثر دولت در ایجاد تعاونی‌ها برای بیکاران در جهت اشتغال مولد؛
- دیدگاه بلندمدت (دورنگر) به صیانت از منابع آب و انرژی و انتقال آن به نسل‌های آینده؛
- حفاظت، کنترل و بهره‌برداری از منابع آب‌های سطحی و زیرزمینی؛
- سیاست‌گذاری و جذب سرمایه‌های داخلی و خارجی؛
- مدیریت یکپارچه (جامع) آب و تعادل بخشی بین منابع و مصارف آب، حفاظت کمی و کیفی منابع؛
- دسترسی عادلانه همگان به آب سالم و کافی و الگوهای مصرف مناسب؛
- منافع ملی و توسعه پایدار کشور و افزایش بهره‌وری آب؛
- حفاظت و پایداری کمی و کیفی منابع آب؛
- اصلاح ساختار آب؛
- گسترش آگاهی عمومی و توسعه فناوری و تحقیقات.

بخش محیط‌زیست و منابع طبیعی

بیانیه چشم‌انداز بخش محیط‌زیست و منابع طبیعی سند ملی آمایش سرزمین به شرح زیر است:

– جمهوری اسلامی ایران سرزمینی توسعه‌یافته و برخوردار از محیط‌زیستی سالم برای تمامی اقشار جامعه است که در آن تمامی بارگذاری‌های جمعیت و فعالیت‌ها بر اساس توان بوم‌شناختی و ظرفیت برد محیط‌زیست و در چارچوب اصول و مبانی توسعه پایدار انجام خواهد شد تا کشور ضمن بهره‌برداری و بهره‌وری پایدار از منابع طبیعی و محیط‌زیستی و حفظ تمامی کارکردها و خدمات بوم‌شناختی و ارتقای تاب‌آوری، همه اقشار جامعه از ارکان محیط‌زیست از جمله آب، هوا، خاک سالم و پاک و تنوع زیستی پویا برخوردار گردند.

بخش صنعت و معدن

بیانیه چشم انداز بخش صنعت و معدن سند ملی آمایش سرزمین به شرح زیر است:
- ایران کشوری است توسعه یافته با نقش برجسته در ارتباطات بین المللی، فعالیت های لجستیک، ترانزیت و بازرگانی و فعالیت های دانش بنیان که زنجیره های صنعتی و معدنی در فعالیت های اقتصادی آن شکل گرفته و توسعه یافته اند و گام های اساسی در مسیر تحقق توسعه پایدار برداشته است.

بخش حمل و نقل

بیانیه چشم انداز بخش حمل و نقل سند ملی آمایش سرزمین به شرح زیر است:
- دستیابی به سیستم حمل و نقل ایمن، سریع، کارآمد، پاک و قابل اطمینان در کلاس جهانی و بهترین در سطح منطقه؛

- در افق طرح، حمل و نقل سیستمی است ایمن، کارآمد، سازگار با محیط زیست، هوشمند، نقش آفرین در توسعه سرزمینی و تعاملات منطقه ای.

بخش نظام سکونتگاهی و توزیع فضایی جمعیت

بیانیه چشم انداز بخش نظام سکونتگاهی و توزیع فضایی جمعیت سند ملی آمایش سرزمین به شرح زیر است:
- در افق ۱۴۲۴ نظام سکونتگاهی سرزمین، در پرتو توسعه متعادل و متوازن منطقه ای، دارای سازمان فضایی مطلوب است که به شیوه ای خردمندانه در پی تمرکززدایی از مناطق کلان شهری، تقویت نقش شهرهای میانی به عنوان مراکز ثقل جدید توزیع جمعیت، وحدت و یکپارچگی سرزمین و رفع محرومیت ها به خصوص در مناطق روستایی کشور است.

- در سال افق، جمعیت ۱۰۰ میلیونی کشور به صورت متوازن در نواحی دارای مزیت نسبی و قلمروهای خاص با تراکم جمعیتی پایین، نظیر نیمه شرق و جنوب شرقی با تأکید بر بندر جاسک، بندر چابهار، نواحی مستعد نظیر سواحل مکران، جزایر راهبردی و مناطق مرزی توزیع شده است. ساختار و سازمان فضایی نظام سکونتگاهی سرزمین در همبستگی با توسعه ملی، دارای انسجامی مطلوب در سلسله مراتب سکونتگاه های شهری و ارتباطی پویا و سازنده بین نواحی شهری و روستایی است.

بخش انرژی

بیانیه چشم انداز بخش انرژی سند ملی آمایش سرزمین به شرح زیر است:
- سازمان فضایی ایران در بخش انرژی بر اساس گسترش شبکه های گاز و برق و فراورده های نفتی شکل گرفته است. در فرایند توسعه شبکه انرژی رسانی فرض بر این بوده که عدالت منطقه ای در مناطق جغرافیایی صورت می پذیرد و شبکه های انرژی رسانی مبتنی بر منابع هیدروکربوری به عنوان پیشران توسعه عمل خواهد کرد. ولی ارتباط اندکی بین توسعه منطقه ای و گسترش شبکه انرژی بوده و پروژه های کلان نیز در مناطق جغرافیایی به طور اخص بر اساس نیازهای ملی به اجرا درآمده است. نگرش یک بعدی در فرایند توسعه بخش

انرژی سبب شده سرمایه کلانی برای گسترش بخش انرژی اختصاص پیدا کند و به دلیل محدود بودن تقاضا در مناطق جغرافیایی ضریب ظرفیت بسیار پائین در سامانه انرژی شکل گیرد. به این ترتیب، حجم قابل توجه از منابع کمیاب سرمایه بلااستفاده مانده که به تدریج در حال استهلاک است. از طرف دیگر، محدودیت سرمایه یک عامل مهم در نرخ رشد اقتصادی مناطق کشور بوده و عدم دسترسی بخش خصوصی به سرمایه لازم در مناطق کشور سبب شده است بخش خصوصی توان لازم برای مشارکت در توسعه پایدار را نداشته باشد. این روند خود پهنه دخالت دولت در اقتصاد را فراخ‌تر نموده و زمینه را برای بسط انحصار دولتی در اقتصاد کشور فراهم ساخته است.

— سازمان فضایی مطلوب در بخش انرژی بر مبنای مفهوم توسعه پایدار قابل تعریف است و پیوند بهینه بین انرژی با آب، غذا، اقتصاد، محیط‌زیست و جامعه شالوده سازمان فضایی مطلوب را شکل می‌دهد. در سازمان فضایی مطلوب، انرژی با حداکثر کارایی در مناطق مورد استفاده قرار می‌گیرد، بهره‌برداری از ویژگی‌های طبیعی و محیطی برای تأمین خدمات انرژی در اولویت هست، منابع محلی به نحوه بهینه مورد استفاده است، به هم‌بستگی بین آب، انرژی، غذا و محیط‌زیست شکل بهینه به خود می‌گیرد، تأمین انرژی سازگار با محیط‌زیست است، انسان و جوامع محلی از بهترین شرایط و موقعیت زندگی برخوردار می‌شوند و مردم مشارکت جدی در توسعه زندگی شخصی و اجتماعی خود دارند.

بخش میراث فرهنگی و گردشگری

بیانیه چشم‌انداز بخش میراث فرهنگی و گردشگری سند ملی آمایش سرزمین به شرح زیر است:

— تحقق جایگاه ایران در جهان به عنوان یکی از غنی‌ترین، کهن‌ترین و تأثیرگذارترین فرهنگ‌های بشری با ویژگی‌های بی‌نظیر همراه با تعاملی سازنده و الهام‌بخش در عرصه منطقه‌ای و بین‌المللی؛

— ایجاد نظام مدیریتی مبتنی بر اصول میراث فرهنگی که به‌روز و کارآمد، متکی بر تعامل و مشارکت جامعه ذی‌نفعان، بهره‌مند از دانش و فناوری مرتبط در سطح جهانی، توانا در تولید علم و فناوری، با اتکا بر منابع انسانی دانش‌پایه و ماهر و مسئولیت‌پذیر، سرمایه اجتماعی رو به رشد باشد؛

— تدارک نظام برنامه‌ریزی هدفمند با اقتصادی سالم، با ثبات، رقابت‌پذیر و با رشد و شتاب مناسب و در تعامل با اقتصاد جهانی، با ایفای نقش مؤثر در اقتصاد ملی و منطبق بر مزیت‌های نسبی فرهنگی، تاریخی و طبیعی کشور؛

— بهره‌مند از آثار فرهنگی-تاریخی، طبیعی و هنرهای سنتی متکی بر نظام جامع؛ شناخت و پژوهش، حفاظت و احیاء، ارتقاء و بهره‌برداری خردمندانه، در تعامل سازنده و هدفمند با حیات فرهنگی-اجتماعی و اقتصادی، تقویت حس مسئولیت عمومی، تحکیم هویت ملی و وفاق اجتماعی؛

— بهره‌مند از گردشگری پررونق با محصولات متنوع، بازارهای سامان یافته، خدمات استاندارد شده و دست یافته به جایگاه برتر گردشگری منطقه و یکی از قطب‌های گردشگری جهان به‌ویژه جهان اسلام.

بخش سلامت و درمان

بیانیه چشم‌انداز بخش سلامت و درمان سند ملی آمایش سرزمین به شرح زیر است:
 نظام سلامتی کارا، نوآور، پاسخگو، با مشارکت مسئولانه همه نهادهای مؤثر بر سلامت و عادلانه به نحوی که با توجه به تغییرات محیطی ۲۰ سال آینده بخش سلامت، توسعه یافتگی متوازنی در ۱۰ کلان منطقه در حوزه سلامت وجود دارد. خدمات بهداشتی درمانی ضروری و خدمات مورد نیاز مبتنی بر سطح‌بندی خدمات در هر کلان منطقه ارائه می‌شود. تفاوت شاخص‌های کلیدی سلامت از جمله امید به زندگی در کلان مناطق به حداقل رسیده و تمامی آحاد مردم در اقصی نقاط کشور به یک میزان از مواهب سلامت بهره‌مند هستند.

جمع‌بندی چشم‌انداز بخش‌ها

با بررسی چشم‌اندازهای ارائه شده توسط بخش‌های مختلف، تمام کلیدواژه‌گان موجود در چشم‌اندازها استخراج گردیده و کلیدواژه‌ها بر اساس تعداد تکرار در جدولی تنظیم شده‌اند. در این بین کلیدواژه‌گان مدیریت و بهره‌وری پایدار منابع طبیعی و محیط‌زیست، تعاملات و ارتباطات بین‌المللی، دانش و فناوری‌های نوین و برتر، توسعه مشارکتی سرزمین، علم و دانش نوین و پیشرفته در صدر کلیدواژه‌گان پرتکرار چشم‌انداز بخش‌ها قرار گرفته است.

جدول ۲۱: رتبه‌بندی کلیدواژه‌گان چشم‌انداز بخش‌ها

رتبه	کلیدواژه	تکرار	رتبه	کلیدواژه	تکرار
۱	مدیریت و بهره‌وری پایدار منابع طبیعی و محیط‌زیست	۶	۱۶	هویت و فرهنگ ایرانی-اسلامی	۱
۲	تعاملات و ارتباطات بین‌المللی	۳	۱۷	کشاورزی پایدار و دانش‌بنیان	۱
۳	دانش و فناوری‌های نوین و برتر	۳	۱۸	تولید محصولات اساسی و استراتژیک	۱
۴	توسعه مشارکتی سرزمین	۲	۱۹	بومی‌سازی فناوری‌های نوین کشاورزی	۱
۵	علم و دانش نوین و پیشرفته	۲	۲۰	دسترسی عادلانه به آب سالم	۱
۶	تغییر الگوی مصرف	۱	۲۱	اشتغال مولد	۱
۷	تمرکززدایی	۱	۲۲	جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی	۱
۸	توسعه پایدار	۱	۲۳	مشارکت بخش خصوصی و تعاونی	۱
۹	حفاظت از منابع طبیعی و میراث فرهنگی	۱	۲۴	تسهیل بخش افقی و عمودی	۱
۱۰	رقابت‌پذیری (بین‌المللی)	۱	۲۵	مصرف بهینه آب	۱
۱۱	سازمان فضایی متعادل	۱	۲۶	مدیریت یکپارچه آب و حوضه‌های آبخیز	۱
۱۲	سازمان فضایی یکپارچه	۱	۲۷	حفاظت از منابع آب	۱
۱۳	سرمایه اجتماعی	۱	۲۸	توسعه یافتگی بخش آب	۱
۱۴	عدالت فضایی	۱	۲۹	آگاهی عمومی	۱
۱۵	وحدت و یکپارچگی سرزمین	۱	۳۰	اصلاح ساختار آب	۱

رتبه	کلیدواژه	تکرار	رتبه	کلیدواژه	تکرار
------	----------	-------	------	----------	-------

۱	مزیت‌های نسبی فرهنگی، تفریحی و تاریخی	۴۲	۱	حمل و نقل ایمن، سریع و پاک	۳۱
۱	رشد شتابان اقتصادی	۴۳	۱	حمل و نقل هوشمند	۳۲
۱	حس مسئولیت عمومی	۴۴	۱	نقش آفرین در توسعه سرزمینی و تعاملات منطقه‌ای	۳۳
۱	هویت ملی	۴۵	۱	حداقل هزینه و حداقل ضایعات در انرژی	۳۴
۱	وفاق اجتماعی	۴۶	۱	الهام‌بخش در عرصه بین‌المللی	۳۵
۱	قطب گردشگری جهان به‌ویژه جهان اسلام	۴۷	۱	مدیریت به‌روز و کارآمد میراث فرهنگی	۳۶
۱	شهرهای میانی تقویت شده	۴۸	۱	منابع انسانی دانش پایه	۳۷
۱	محرومیت‌زدایی	۴۹	۱	نظام برنامه‌ریزی هدفمند	۳۸
۱	ارتباط پویا و سازنده نواحی شهری و روستایی	۵۰	۱	اقتصاد سالم	۳۹
۱	توزیع متوازن جمعیت در نواحی دارای مزیت نسبی و قلمرو خاص	۵۱	۱	افزایش سهم انرژی‌های تجدیدپذیر	۴۰
			۱	ثبات اقتصادی	۴۱

منبع: نگارندگان

۳-۱-۱۰- جمع‌بندی اسناد و منابع ورودی چشم‌انداز

درنهایت با یکپارچه کردن کلیدواژگان حاصل از بررسی اسنادی از قبیل قانون اساسی، سیاست‌های کلی نظام و دیگر اسناد فرادست، در کنار واکاوی اسناد آمایش استان‌ها، اسناد توسعه فضایی سایر کشورها و چشم‌انداز بخش‌های مطالعاتی سند ملی آمایش سرزمین، جدولی تعبیه شد که در آن پرتکرارترین کلیدواژگان این مطالعات از قبیل حفاظت از منابع طبیعی و میراث فرهنگی، عدالت فضایی، گردشگری اجتماع‌محور و فرهنگ مینا، توسعه پایدار، عدالت اجتماعی، رقابت‌پذیری (بین‌المللی)، تعاملات و ارتباطات بین‌المللی و ... قرار گرفته است.

جدول ۲۲: رتبه‌بندی کلیدواژگان اسناد و منابع ورودی چشم‌انداز

رتبه	کلیدواژه	تکرار	رتبه	کلیدواژه	تکرار
۱	حفاظت از منابع طبیعی و میراث فرهنگی	۲۷	۱۵	توسعه کشاورزی نوین و دانش‌بنیان	۹
۲	عدالت فضایی	۲۲	۱۶	قطب بازرگانی، تجاری و ترانزیتی	۹
۳	گردشگری اجتماع‌محور و فرهنگ مینا	۲۱	۱۷	تاب‌آوری	۸
۴	توسعه پایدار	۲۱	۱۸	توسعه حمل و نقل	۸
۵	عدالت اجتماعی	۱۸	۱۹	رفاه اجتماعی	۸
۶	رقابت‌پذیری (بین‌المللی)	۱۸	۲۰	کیفیت زندگی	۸
۷	تعاملات و ارتباطات بین‌المللی	۱۸	۲۱	دانش و فناوری‌های نوین و برتر	۷
۸	امنیت	۱۶	۲۲	رونق صادرات	۶
۹	مدیریت و بهره‌وری پایدار منابع طبیعی و محیط‌زیست	۱۶	۲۳	پدافند غیرعامل	۶

مطالعه آینده‌نگاری توسعه سرزمین (جدول اول: اهداف بنیادین و هشتم انداز)

۱۰	سازمان فضایی یکپارچه	۱۵	۲۴	فقرزدایی	۶
۱۱	هویت و فرهنگ ایرانی-اسلامی	۱۵	۲۵	مدیریت یکپارچه سرزمین	۶
۱۲	اقتصاد دانش‌بنیان	۱۴	۲۶	افزایش سهم انرژی‌های تجدید پذیر	۶
۱۳	سرمایه اجتماعی	۱۰	۲۷	وحدت و یکپارچگی سرزمین	۵
۱۴	امنیت غذایی (با تأکید بر تولید محصولات کشاورزی اساسی)	۹	۲۸	تقویت پیوندهای بین بخشی و پیوندهای فراملی	۴

رتبه	کلیدواژه	تکرار	رتبه	کلیدواژه	تکرار
۲۹	حفظ تنوع و پیوندهای قومی و فرهنگی	۴	۴۴	ملاحظات امنیتی و دفاعی	۲
۳۰	صنایع سبز و نوین	۴	۴۵	نظام اسکان بدون حاشیه‌نشینی و سکونتگاه‌های غیررسمی	۲
۳۱	قطب تولید و صادرات انرژی	۴	۴۶	تغییر الگوی مصرف	۲
۳۲	همبستگی اجتماعی	۴	۴۷	بنادر توسعه یافته تجاری	۱
۳۳	سازمان فضایی متعادل	۴	۴۸	تقسیم کار ملی بر اساس مزیت‌های نسبی و تخصص مناطق	۱
۳۴	تمرکززدایی	۴	۴۹	توازن اقتصادی	۱
۳۵	اقتصاد مقاومتی	۳	۵۰	ثبات منطقه‌ای	۱
۳۶	توسعه مشارکتی سرزمین	۳	۵۱	حلقه اتصال به تجارت جهانی	۱
۳۷	توسعه متعادل و متوازن سرزمین	۲	۵۲	درونزایی اقتصاد کشور	۱
۳۸	تسهیل و تنظیم روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور	۲	۵۳	دیپلماسی آب و محیط‌زیست	۱
۳۹	توسعه هوشمند	۲	۵۴	زیرساخت‌های توسعه یافته	۱
۴۰	حکمرانی شایسته	۲	۵۵	سازماندهی شبکه فعالیت‌های اقتصادی کشور	۱
۴۱	شبکه شهری منسجم و یکپارچه	۲	۵۶	سرزندگی	۱
۴۲	قطب علم و فناوری	۲	۵۷	سرمایه انسانی	۱
۴۳	کارایی اقتصادی	۲	۵۸	شکل‌گیری خوشه‌های صنعتی	۱

رتبه	کلیدواژه	تکرار	رتبه	کلیدواژه	تکرار
۵۹	قطب پتروشیمی	۱	۶۷	جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی	۱
۶۰	نظام روستایی و شهری مکمل	۱	۶۸	حمل و نقل هوشمند	۱
۶۱	هویت فضایی	۱	۶۹	قطب گردشگری جهان به‌ویژه جهان اسلام	۱
۶۲	کشاورزی پایدار و دانش‌بنیان	۱	۷۰	شهرهای میانی تقویت شده	۱
۶۳	تولید محصولات اساسی و استراتژیک	۱	۷۱	ارتباط پویا و سازنده نواحی شهری و روستایی	۱

۶۴	بومی‌سازی فناوری‌های نوین کشاورزی	۱	۷۲	توزیع متوازن جمعیت در نواحی دارای مزیت نسبی و قلمرو خاص	۱
۶۵	دسترسی عادلانه به آب سالم	۱	۷۳	مدیریت منطقه‌ای و محلی	۱
۶۶	اشتغال مولد	۱	۷۴	مشارکت مردم و مقامات منطقه‌ای و محلی	۱

منبع: نگارندگان

۳-۲- تدوین بیانیه چشم‌انداز

چشم‌انداز، توصیف روشن و فشرده‌ای است که سرزمین در آینده و پس از به فعلیت درآمدن کلیه توان‌های بالقوه‌اش پیدا می‌کند. چشم‌انداز در واقع آینده آرمانی یک جامعه است. هدفی است که به جامعه جهت کلیه تلاش‌هایشان جهت داده و توصیف چیزی است که احتمالاً در آینده به آن نائل خواهند شد. چشم‌انداز انگاره موضعی است که سرزمین و جامعه می‌خواهند در آینده در آنجا باشند. چشم‌انداز تصویری فراسوی آینده قابل پیش‌بینی و فراتر از روندهای موجود فراهم می‌سازد و بازتاب فهم مشترک طولانی‌مدت جامعه از اهداف توسعه خویش است. در نهایت می‌توان گفت چشم‌انداز وصف روشن و فشرده‌ای است که می‌خواهیم در آینده طولانی‌مدت داشته باشیم، بیان ویژگی‌هایی است که به سرزمین تصویری قابل ادراک و متمایز می‌بخشد و مجموعه‌ای از ارزش‌ها است که تصمیم‌گیری‌های آتی را هدایت می‌نماید. در این بخش جهت تدوین بیانیه چشم‌انداز، ابتدا مدل تلفیق استفاده شده معرفی گردیده و در نهایت کلیدواژه‌های منابع داخلی و خارجی مستخرج شده جهت تدوین بیانیه مورد استفاده قرار گرفته است.

۳-۲-۱- مدل تلفیقی چشم‌اندازسازی

اهمیت چشم‌اندازسازی در تعیین سرنوشت اقتصادی، اجتماعی و کالبدی سرزمین به گونه‌ای است که می‌توان آن را به عنوان قلب فرایند در نظر گرفت. از این رو در تدوین بیانیه چشم‌انداز سعی شده با برگزاری جلسات هم‌اندیشی و دعوت از صاحب‌نظران این حوزه، مناسب‌ترین و کارآمدترین بخش‌های هر مدل و روش به تناسب سند ملی آمایش سرزمین انتخاب شود. به طوری که از میان مدل‌های موجود چشم‌اندازسازی و با بررسی مدل‌های ارگون، برایسون، سی دی اس، گلکار، لاتام و ... مدلی با عنوان مدل تلفیقی تدوین و از مراحل متعددی تشکیل شده است.

مطالعه آینده نگاری توسعه سرزمین (جدول اول: اهداف بنیادین و چشم انداز)

مدل گلکار	مدل کویگلی	مدل برایسون	مدل لاتام	مدل مینتزربرگ	مدل سی دی اس	مدل ارگون
صورت‌بندی و چارچوب چشم انداز در قالب جدول نکات لنگرگاهی و جزئیات	شناسایی ارزش ها	توافق	جمع آوری درون دادها	بررسی محیط، نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید	بررسی چشم انداز گذشته و موجود	نیمرخ سرزمین (سنجش وضعیت)
	شناسایی مأموریت	تعیین وظایف	توفان ذهنی	نیاز سنجی و شناسایی باورهای اجتماعی	باز اندیشی و تأمل در چشم اندازها	بیانیه‌اروند (سناریو محتمل)
استخراج کلیدواژه ها	شناسایی اهداف	تحلیل ذینفعان	اصلاحات	مشارکت	شناسایی و تدوین چشم انداز گزینه	بیانیه چشم انداز (سناریو مطلوب)
تدوین چشم انداز	تدوین چشم انداز	تنظیم بیانیه مأموریت	اصلاحات	مشارکت	انتخاب چشم انداز بهینه	برنامه اجرایی (اهداف و راهبردها)
		شناخت	تدوین بهند اولیه	تدوین بیانیه چشم انداز	تدوین چشم انداز	ارزیابی وابازنگری
		تعیین موضوعات استراتژیک	تصحیح بیانیه			
		تعیین استراتژی	آزمون معیارها			
		شرح اقدامات	کسب باید یا تصحیح			
		تنظیم دور نمای آینده	ابلاغ			
		برنامه عملیاتی				

تلفیق مدل های تدوین چشم انداز

شکل ۵: مراحل هر یک از مدل های چشم اندازسازی

منبع: نگارندگان

در ادامه نیز هریک از مراحل و جزئیات مدل تلفیقی چشم انداز نویسی سند ملی آمایش سرزمین که حاصل از فرایندهای بالا است، تشریح می شود.

مطالعات پایه

- بررسی و تحلیل اسناد فرادست و چشم اندازهای مصوب؛
- بررسی بیانیه چشم انداز در اسناد توسعه فضایی خارجی؛
- سنجش وضعیت و بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدها؛
- بررسی چشم انداز بخش ها؛
- بررسی اهداف بنیادین و ارزش های اجتماعی؛
- شناسایی و تحلیل ذی نفعان و ذی نفوذان و دریافت نظرات اولیه آن ها
- تدوین بیانیه چشم انداز مقدماتی
- تصحیح بیانیه با مشارکت گسترده ذی نفعان و ذی نفوذان
- به کارگیری روش های دلفی و پنل.

۳-۲-۲- بیانیه چشم‌انداز

در تدوین بیانیه چشم‌انداز با برگزاری پنل‌های کارشناسی و بهره‌مندی از نظرات مشاوران عالی و همین‌طور تهیه پرسشنامه و پنل اینترنتی، مفاهیم و کلیدواژه‌های مهم جهت تدوین بیانیه استخراج شده و با استناد به نتایج مطالعات بخش‌های قبل این گزارش و توجه به اسناد فرادست و بررسی اسناد توسعه فضایی خارجی و مطالعات و چشم‌انداز بخش‌ها، جدولی تنظیم گردیده است که در این جدول کلیدواژه‌های مهم، آمایش‌محور و پرتکرار به عنوان مبنا و ورودی جملات بیانیه چشم‌انداز قابل رؤیت است.

جدول ۲۳: کلیدواژه‌گان بیانیه چشم‌انداز

منابع داخلی	منابع خارجی	بخش‌ها
گردشگری اجتماع‌محور و فرهنگ مبنا	گردشگری پایدار	توسعه گردشگری
حفاظت از منابع طبیعی و میراث فرهنگی	-	مدیریت یکپارچه منابع طبیعی
توسعه پایدار	توسعه پایدار	توسعه پایدار
عدالت فضایی سازمان فضایی متعادل توسعه متعادل و متوازن سرزمین	توسعه فضایی توزیع عادلانه	توزیع فضایی متعادل و متوازن جمعیت و فعالیت افزایش سهم جمعیت و فعالیت قلمروهای خاص
اقتصاد دانش‌بنیان اقتصاد مقاومتی	-	اقتصاد دانش‌بنیان اقتصاد مقاومتی
هویت و فرهنگ ایرانی-اسلامی	-	-
امنیت پدافند غیرعامل ملاحظات امنیتی و دفاعی	امنیت	رعایت ملاحظات امنیتی-دفاعی و پدافند
تعاملات و ارتباطات بین‌الملل	روابط بین‌المللی	تعامل سازنده، منطقه‌ای و جهانی
رقابت‌پذیری بین‌المللی	اقتصاد رقابتی	-
مدیریت و بهره‌وری پایدار منابع طبیعی و محیط‌زیست	-	بهره‌برداری از سرزمین متناسب با توان اکولوژیک دیپلماسی آب و محیط‌زیست
سازمان فضایی یکپارچه	یکپارچگی زیرساخت‌ها انسجام فضایی	-
قطب بازرگانی، تجاری و ترانزیتی	-	نقش‌آفرین در کریدورهای ترانزیت بین‌المللی نقش‌آفرین به عنوان هاب ترانزیتی
تاب آور	-	-
فقرزدایی و محرومیت‌زدایی	-	-
مدیریت یکپارچه سرزمین وحدت و یکپارچگی سرزمین	-	وحدت و یکپارچگی سرزمین

مطالعه آینده‌نگاری توسعه سرزمین (جلد اول: اهداف بنیادین و چشم‌انداز)

-	کیفیت زندگی	کیفیت زندگی
-	-	تقویت پیوندهای بین بخشی و پیوندهای فراملی
تمرکززدایی	-	تمرکززدایی
-	-	توسعه سرزمین
تقسیم کار ملی متناسب با مزیت‌های نسبی مناطق	-	تقسیم کار ملی مبتنی بر تخصص‌ها و مزیت‌های منطقه‌ای

منبع: نگارندگان

با اعتناء بر جدول فوق و مطالعات جامع صورت گرفته در این گزارش، بیانیه چشم‌انداز سند ملی آمایش سرزمین در افق ۱۴۲۴، پس از برگزاری جلسات متعدد هم‌اندیشی و دعوت از صاحب‌نظران و نخبگان حوزه‌های مختلف، در هشتمین ویرایش پیش‌نویس اولیه به اجماع رسید و متن آن به شرح زیر است.

بیانیه چشم‌انداز توسعه فضایی سرزمین در افق ۱۴۲۴

سرزمین ایران در افق چشم‌انداز (۱۴۲۴) با تکیه بر هویت و فرهنگ ایرانی-اسلامی و در پرتو توسعه پایدار و تحولات فناورانه کشوری است:

- دست‌یافته به عدالت فضایی با امکان بر توسعه متعادل و متوازن سرزمین و سازمان فضایی منجم که توانسته سهم جمعیت و فعالیت در قلمروهای خاص را افزایش داده و از مناطق پرتراکم متمرکززدایی نماید
- برخوردار از کیفیت زندگی مناسب برای ساکنان همه مناطق از طریق متناسب‌سازی زیرساخت‌ها، مشارکت همه‌جانبه، بهره‌گیری از تقسیم‌کاری مبتنی بر تخصص‌ها و مزیت‌های منطقه‌ای و مدیریت یکپارچه و پایدار منابع طبیعی، آب و محیط‌زیست متناسب با توان اکولوژیک و ظرفیت برد.
- بهره‌مند از اقتصاد درون‌زا، ارزش‌آفرین و دیپایه مبتنی بر دانش و نوآوری در تعامل پویا با جهان که ضمن دستیابی به امنیت بازدارنده توانسته در هم‌افزایی منطقه‌ای و رقابت‌پذیری بین‌المللی جایگاه مناسبی داشته باشد.
- نقش‌آفرین به عنوان قطب انرژی، معدن، حمل و نقل و فناوری اطلاعات، تولیدمیشرفه دیجیتال در منطقه آسیای جنوب غربی و پیشرو در گردشگری اجتماع‌محور و فرهنگ‌بنابا تکیه بر صیانت از میراث فرهنگی.

بیانیه فوق حاصل هم‌اندیشی و تبادل نظر بخش آینده‌نگاری سند ملی آمایش سرزمین و صاحب‌نظران و خبرگان این حوزه است. این بیانیه با اعتناء بر مطالعات جامع صورت گرفته در این گزارش، پس از اصلاحات متعدد نگارشی، معنایی و ساختاری، در هشتمین ویرایش و اصلاحیه به اجماع رسیده و مشتمل بر پنج بند است. قسمت اول در قالب مقدمه بیانیه ارائه شده و ضمن بازگویی افق چشم‌انداز، به سه اصل کلی و کلیدی مستخرج از مطالعات و مورد تأکید صاحب‌نظران اعم از هویت و فرهنگ ایرانی-اسلامی، توسعه پایدار و تحولات فناورانه اشاره دارد.

در ادامه بیانیه نیز محتوای اصلی در چهار بند مطرح شده است. بند اول مربوط به عدالت فضایی و توسعه متعادل و متوازن جمعیت و فعالیت در پهنه سرزمین بوده که در آن توسعه قلمروهای خاص و تمرکززدایی از مناطق متراکم مبنای کار قرار گرفته است.

بند دوم نیز به ارتقاء کیفیت زندگی که از عناصری کلیدی در توسعه یافتگی کشورها محسوب می‌شود، اشاره دارد و آن را در گرو مواردی همچون توسعه و متناسب‌سازی زیرساخت‌ها برای تمامی اقشار، مشارکت اجتماعی و در اولویت قرار دادن تقسیم کار منطقه‌ای مبتنی بر تخصص‌ها و مزیت‌های منطقه‌ای دانسته و سپس به مدیریت یکپارچه و پایدار منابع طبیعی و محیط زیستی در راستای توجه به توان اکولوژیکی و ظرفیت برد اشاره می‌کند.

بند سوم، بند مربوط به مباحث اقتصادی و سیاسی است. در این بند ابتدا درون‌زایی، ارزش‌آفرینی و دریا پایه بودن اقتصاد کشور در افق چشم‌انداز مطرح شده و سپس آن‌ها را مبتنی بر مواردی از قبیل دانش و نوآوری و تعامل پویا با جهان دانسته است که این موارد علاوه بر ارتقاء جایگاه کشور در رقابت‌پذیری بین‌المللی و هم‌افزایی منطقه‌ای، موجب دستیابی به امنیت بازدارنده در کشور شده است.

درنهایت در بند چهارم و آخر بیانیه چشم‌انداز سند ملی آمایش سرزمین، ایران ضمن نقش‌آفرینی در قطب انرژی توانسته در حوزه حمل‌ونقل، فناوری و تولید پیشرفته دیجیتال نیز در منطقه آسیای جنوب غربی نقش‌آفرینی نموده و همین‌طور در سایر حوزه‌ها همچون گردشگری اجتماع‌محور، پیشرو و صاحب جایگاه بشود.

منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی و میرنجف موسوی (۱۳۹۵). *اصول و مبانی آمایش سرزمین*. تهران: سمت.
- ازگلی، محمد، حسن علی‌اکبری و محسن الویری (۱۳۸۴). *روش تدوین و ترسیم چشم‌انداز بخش فرهنگ کشور*. دبیرخانه شورای انقلاب فرهنگی، کمیسیون فرهنگی.
- اسلاتر، ریچارد (۱۳۸۵). *دانش واژه آینده‌پژوهی*، ترجمه عبدالمجید کرامت‌زاده، محمدرضا فرزاد، امیر ناظمی، تهران: مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی.
- انبارلو، علیرضا و معصومه سیم‌چی (۱۳۹۴). *آینده‌نگاری و آینده پژوهشی در ایران*. اولین کنفرانس بین‌المللی نقش مدیریت انقلاب اسلامی در هندسه قدرت نظام جهانی (مدیریت، سیاست، فرهنگ، امنیت، اقتصاد، حسابداری).
- آقاپور، علی و فاطمه پهلوان (۱۳۸۶). «آینده‌نگری: مبانی، ضرورت‌ها و روش‌شناسی». *راهبرد یاس*، شماره ۹، ۱۷۶-۱۵۴.
- براون، ارنست (۱۳۸۲). *ارزیابی و پیش‌بینی تکنولوژی*، ترجمه علیرضا بوشهری و عقیل ملکی فر. تهران: کرانه علم.
- بزاززاده، مهدی، هاشم داداش‌پور و شریف مطوف (۱۳۹۳). *بررسی و تحلیل عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه منطقه‌ای با رویکرد آینده‌نگاری منطقه‌ای (مطالعه موردی: استان آذربایجان غربی)*. *برنامه‌ریزی فضایی*، سال چهارم، شماره ۲، ۷۹-۱۰۴.
- بهشتی، محمدباقر و نادر زالی (۱۳۹۰). *شناسایی عوامل کلیدی توسعه منطقه‌ای با رویکرد برنامه‌ریزی بر پایه سناریو (مطالعه موردی استان آذربایجان شرقی)*. *برنامه‌ریزی و آمایش فضا*، سال پانزدهم، شماره ۱، ۶۳-۴۱.
- پامیر، سای (۱۳۸۹). *آفرینش مرکز شهری سرزنده اصول طراحی شهری و بازآفرینی*، ترجمه مصطفی بهزادفر و امیر شکیبامنش. تهران: دانشگاه علم و صنعت ایران.
- پورمحمدی، محمدرضا، کریم حسین‌زاده دلیر، رسول قربانی و نادر زالی (۱۳۸۹). «مهندسی مجدد فرایند برنامه‌ریزی با تأکید بر کاربرد آینده‌نگاری». *جغرافیا و توسعه*، سال هشتم، شماره ۲۰، ۵۸-۳۷.
- حیدری، امیر هوشنگ (۱۳۹۳). «مبانی و مفاهیم آینده‌پژوهی». *ترویج علم*، سال پنجم، شماره ۲، ۹۶-۸۱.
- دفتر فصلنامه انتظار موعود (۱۳۹۰). *آینده‌پژوهی: پژوهش‌هایی درباره آینده (مجموعه مقالات)*. قم: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج)، مرکز تخصصی امامت و مهدویت.
- رضوانی، حمیدرضا و فاطمه شیروانی (۱۳۸۹). *مأموریت، چشم‌انداز، ارزش‌ها و مقصد استراتژیک سازمان: تفاوت و تشابه*. پنجمین کنفرانس بین‌المللی مدیریت استراتژیک، تهران.
- رضوانی، علیرضا (۱۳۹۴). *تدوین مدلی نوین برای تولید اسناد راهبردی و چشم‌انداز بر اساس فرایند استراتژیک توسعه شهری و مدل‌های چشم‌اندازسازی*. *کنفرانس سالانه تحقیقات در مهندسی عمران، معماری و شهرسازی و محیط‌زیست پایدار*، تهران.
- زارع، بیژن و مجید روهنده (۱۳۹۴). «بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت اجتماعی - سیاسی مطالعه‌ای در باب شهروندان بالای ۱۸ سال شهر کرج». *مطالعات اجتماعی ایران*، سال نهم، شماره ۲، ۸۷-۶۴.
- زالی، نادر (۱۳۹۲). *آینده‌نگاری راهبردی در برنامه‌ریزی و توسعه منطقه‌ای*، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- زالی، نادر و فروغ عطریان (۱۳۹۵). «تدوین سناریوهای توسعه گردشگری منطقه‌ای بر اساس اصول آینده‌پژوهی (نمونه موردی: استان همدان)». *آمایش سرزمین*، سال هشتم، شماره ۱، ۱۳۱-۱۰۷.
- زرقانی، سید هادی و هادی اعظمی (۱۳۹۰). «تحلیل ملاحظات نظامی-امنیتی در آمایش و مکان‌گزینی مراکز و استقرارگاه‌های نظامی با تأکید بر استان خراسان رضوی». *برنامه‌ریزی و آمایش فضا*، سال پانزدهم، شماره ۱، ۱۶۱-۱۴۱.

مطالعه آینده نگاری توسعه سرزمین (جلد اول) - اهداف بنیادین و چشم انداز

- زیاری، کرامت الله، طاهار ربانی و رامین ساعد موچشی (۱۳۹۶). *آینده پژوهی: پارادایمی نوین در برنامه ریزی با تأکید بر برنامه ریزی شهری و منطقه ای (مبانی، مفاهیم، رویکردها و روش ها)*، تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
- سلامی، رضا. مرتضی خانی و علی صفاری درازی (۱۳۹۱). «بررسی تأثیر آینده پژوهی در حوزه تحقیقات ناجا». *توسعه تکنولوژی صنعتی*، سال دهم، شماره ۱۹، ۷۳-۸۸.
- شفیعا، محمدعلی. محمد رحیمی مقدم و کامبیز بدیع (۱۳۹۲). «آینده نگاری مبتنی بر فنون شناختی»، *مطالعات مدیریت راهبردی*، سال چهارم، شماره ۱۵، ۵۷-۹۱.
- شکوهی، علیرضا و محمد نثاری (۱۳۸۱). *برنامه ریزی استراتژیک: راهنمای کاربردی ایجاد و توسعه*. اصفهان: بیست.
- صفرآبادی، اعظم و منصور طبعی (۱۳۹۶). «توسعه گردشگری اجتماع محور با تأکید بر جنبه های قومی محلی (مطالعه موردی: شهر کرمانشاه)». *جغرافیا*، سال پانزدهم، شماره ۵۲، ۱۶۹-۱۸۱.
- طاهری دمنه، محسن و علیرضا نادری خورشیدی (۱۳۹۳). «آینده نگاری منابع انسانی در نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران با استفاده از روش تلفیقی سناریو پردازی و تحلیل اثرات متقاطع». *منابع انسانی ناجا*، سال پنجم، شماره ۳۶، ۲۹-۵۰.
- علی اکبری، حسن، محمد ازگلی و محسن الویری (۱۳۸۴). *روش تدوین و ترسیم چشم انداز بخش فرهنگ کشور*. تهران: دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، کمیسیون فرهنگی.
- فاتحراد، مهدی و همکاران (۱۳۹۲). «مختصات روش شناختی فرارشته آینده پژوهی به مثابه یک فرآپارادایم یکپارچه»، *مطالعات میان رشته ای در علوم انسانی*، سال ششم، شماره ۲۱، ۱۳۵-۱۶۱.
- قیصری ملکشاه، سحر (۱۳۹۲). *برنامه ریزی فضای یکپارچه در جهت توسعه متوازن منطقه ای، پایان نامه کارشناسی ارشد*. دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تهران.
- کشاورز ترک، عین الله و ناصر براتی (۱۳۹۲). *آینده پژوهی در برنامه ریزی و مدیریت شهری*. تهران: مرکز مطالعات و برنامه ریزی شهر تهران، انتشارات مدیریت فناوری اطلاعات و مرکز ستاد.
- گلکار، کورش (۱۳۸۴). *چشم انداز شهر/ محله پیشنهاد یک چارچوب مفهومی برای صورت بندی بیانیه چشم انداز. هنرهای زیبا*، شماره ۲۴، ۲۴-۲۵.
- گلکار، کورش و جلال آزادی (۱۳۸۴). «راهبرد توسعه شهر (CDS) چیست؟» *شهر نگار*، شماره ۳۰، ۵۹-۸۰.
- مرادی پور، حجت الله و مهدی نوروزیان (۱۳۸۴). «آینده پژوهی، مفاهیم و روش ها». *رهیافت*، شماره ۳۶، ۴۵-۵۰.
- مظلومزاده، سیدمهدی. مازیار عطاری و یاسر خوشنویس (۱۳۸۶). *آینده پژوهی و آینده نگاری و نقشه مفهومی آن در حوزه جوانان*. *مطالعات جوانان*، شماره ۱۰ و ۱۱، ۱۱۱-۱۳۴.
- ملاحسینی، علی. بهرام جبارزاده کرباسی و محمدحسن عبدالزهرائی (۱۳۹۱). «تدوین چشم انداز برای سازمان های انتفاعی». *مطالعات مدیریت بهبود و تحول*، شماره ۶۷، ۲۲۷-۲۴۴.
- موسوی، میرنجف و فاطمه کهکی (۱۳۹۵). «اولویت سنجی شاخص های توسعه ایرانی اسلامی در تحقق آمایش سرزمین استان خراسان رضوی (با رویکرد عدالت محوری)». *جغرافیا و توسعه*، شماره ۴۵، ۹۳-۱۲۰.
- موسوی، میرنجف و فاطمه کهکی (۱۳۹۶). *آینده پژوهی در آمایش سرزمین*، ارومیه: دانشگاه ارومیه.
- میرشاه ولایتی، فرزانه (۱۳۹۰). *راهنمای تدوین چشم انداز: مبانی، دیدگاه ها و فرایندهای تدوین چشم انداز*، تهران: مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی.

- ناظمی، امیر و روح‌الله قدیری (۱۳۸۵). *آینده‌نگاری از مفهوم تا اجرا*. تهران: مرکز صنایع نوین.
- نعیمی، کیومرث و محمدرضا پورمحمدی (۱۳۹۵). «شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر وضعیت آینده سکونتگاه‌های فرودست شهری سنندج با تأکید بر کاربرد آینده‌پژوهی». *مطالعات شهری*، شماره ۲۰، ۶۴-۵۳.
- یاری سیس، ابوالفضل و همکاران (۱۳۹۲). برنامه آمایش استان قزوین (آینده‌نگری و سیاست‌گذاری). اسناد آمایش استان‌ها
- شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۸۹). سند نقشه جامع علمی کشور. سازمان برنامه و بودجه کشور (<https://www.mporg.ir>).
- شورای نگهبان (<https://www.shora-gc.ir>).
- مجمع تشخیص مصلحت نظام (<https://maslahat.ir>).
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (<https://majlis.ir>).
- وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (<https://www.msrt.ir>).
- Ames, S. (2014). Handout of Master Class with Steven Ames. NSW Department of Planning & Infrastructure.
- Ansoff, I. (1957). Strategies for Diversification. *Harvard Business Review*, Vol.35, No.5: 113-124.
- Bryson, J. B. (1995). Strategic Planning for Public and Non-Profit Organizations, Jossey Bass Public Administration Series, 155.
- Cagnin, C. & Scapolo, F. (2007). Technical Report on a Foresight Training Course, *Luxemburg: European Communities*. Retrieved from <http://ftp.jrc.es/eur22737en.pdf>.
- Detr. (2000). *By Design-Urban Design in the Planning System*, London: Detr.
- Horton, A. (1999). Forefront: a Simple Guide to Successful Foresight. *Foresight*, Vol.1, No.1, 5-9.
- Inayatullah, S. (2013). Futures studies: theories and methods. *There's a future: Visions for a better world*, 36-66.
- Kalliokoski, I. P. (2006). *Foresight in a research and technology organisation* (Doctoral dissertation, Helsinki University of Technology).
- Maine State Planning Office. (2003). *Community Visioning Hand Book*, Maine: SPO.
- Makhdoum, M. F. (1992). Environmental unit: an arbitrary ecosystem for land evaluation. *Agriculture, ecosystems & environment*, Vol.41, No.2, 209-214.
- Martin, B. R. (1995). Foresight in science and technology. *Technology analysis & strategic management*, Vol.7, No.2, 139-168.
- Miles, I. D. & Keenan, M. P. (2002). *Practical guide to regional foresight in the United Kingdom*. European Commission.
- Mills, R. C. (2002). *Tourism the International Business*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Nanus, B. (1992). *Visionary Leadership, Creating A Compelling Sense of Direction For Your Organization*; San Francisco: Jossey-Bass (Wiley) Publishers.
- Nanus, B. (1995). *Visionary Leadership*, San Francisco: Jossey-Bass (Wiley) Publishers.

- National Civic League (1995). *The Community Visioning and Strategic Hand Book*, Denver: NCL.
- Popper, R. (2007). *The Foresight Process*. Colombia: Colciencias.
- Reger, G. (2001). Technology Foresight in Companies: From an Indicator to a Network and Process Perspective. *Technology Analysis and Strategic Management*, Vol.13, No.4, 533-553.
- Ringland, G. (2002). *Scenario Planning: Managing for the Future*. London: John Wiley & Sons.
- Santo, M. d. M. Coelho, G. M. Santos, D. M. d. & Filho, L. F. (2006). Text mining as a valuable tool in foresight exercises: A study on nanotechnology. *Technological Forecasting & Social Change*, Vol.73, No.8, 1013 – 1027
- Saritas, O. Taymaz, E. & Tumer, T. (2006). Vision 2023: Turkey's national technology foresight program: A contextualist description and analysis: Economic Research Center Middle East Technical University.
- UNIDO. (2004), "foresight methodologies", Textbook, Technology foresight initiative
- Van der Heijden, K. (1996). *Scenarios: The Art of Strategic Conversation*. New York: John Wiley & Sons.
- Voros, j (2008). Integral Futures: An approach to futures inquiry, *Futures*, Vol.40, No.20, 190-201.
- Voros, J. (2003). A generic foresight process framework. *Foresight*, Vol.5, No.3, 10-21.
- Westley and H. Mintzberg. (1989). Profiles on strategic vision: levesque and Iacocca; in Conger et al; Charismatic Leadership, the elusive factor in organizational effectiveness; San Francisco, Jossey Bass publishers.
- Williams, R. H. (2000), Constructing the European Spatial Development Perspective: for whom?' *European Planning Studies*, Vol.8, No. 3, 357-365.

پیوست

پیوست شماره یک

«بسمه تعالی»

محقق و اندیشمند ارجمند

با سلام و احترام؛

همانگونه که مستحضرید با استناد به ماده ۲۶ قانون برنامه ششم توسعه کشور، سازمان برنامه و بودجه در حال انجام مطالعات لازم برای تدوین سند ملی آمایش سرزمین است. این سند بیانگر سازمان فضایی مطلوب توسعه بلندمدت کشور در افق ۱۴۲۴ و مجموعه تدابیر و رهنمودهای لازم برای تحقق آن است. نظر به اهمیت بیانیه چشم‌انداز در سند ملی آمایش سرزمین، پرسشنامه پیش رو طراحی شده است.

چشم‌انداز توصیف روشن و فشرده از سیمای سرزمین است که در آینده و پس از به فعلیت درآمدن کلیه توان‌های بالقوه پیدا می‌شود. چشم‌انداز تصویری است از مقصد نهایی یک برنامه که مجموعه اهداف برنامه را مشترکاً به مخاطب انتقال می‌دهد. در این تعریف رابطه میان چشم‌انداز و اهداف یک برنامه به خوبی ترسیم شده و چشم‌انداز همانا تصویری قلمداد شده که مجموعه اهداف برنامه به‌طور یکپارچه به فرد القاء می‌کند. چشم‌انداز مجموعه‌ای از ارزش‌هاست که تصمیم‌گیری‌های آتی را هدایت کرده و بیان ویژگی‌هایی است که به سرزمین تصویری قابل ادراک و متمایز می‌بخشد.

با عنایت به تعریف بالا تلاش شد از میان چشم‌انداز بخش‌های مطالعاتی در حال تهیه، مهم‌ترین اسناد فرادست و برخی منابع مرتبط دیگر که لیست آن‌ها در ذیل آمده است، کلیدواژه‌گانی که پرتکرارتر بوده و تا حدودی بار آمایشی دارند انتخاب و به معرض قضاوت متخصصان امر قرار گیرد. لذا با توجه به تخصص گران‌بهای حضرت‌عالی در این خصوص خواهشمند است با ارائه نظرات ارزشمند خود، ما را در زمینه تکمیل پرسشنامه یاری فرمایید. پیشاپیش از زحمات بی‌دریغ و فرصتی که در اختیار قرار داده‌اید، تقدیر و تشکر به عمل می‌آید.

نکته ۱: تیم تدوین‌کننده بیانیه چشم‌انداز سند ملی آمایش سرزمین بر این باور است که چشم‌انداز آمایش سرزمین به‌طور خاص به توزیع فضایی و متعادل فعالیت و جمعیت در مقیاس کشور می‌پردازد و قاعداً خاص‌تر بوده و می‌تواند ذیل چشم‌انداز کلی کشور قرار گیرد.

نکته ۲: مزید امتنان خواهد بود کلید واژگان پیشنهادی خود را در انتهای پرسشنامه اضافه فرمایید.

برخی از مهم‌ترین منابع مورد استفاده عبارتند از:

- بیانیه چشم‌انداز بخش‌های مطالعاتی
- سند چشم‌انداز بیست ساله کشور (۱۴۰۴)
- سیاست‌های کلی نظام در بخش‌های مختلف
- قانون اساسی

- الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت
- اصول آمایش سرزمین
- جهت‌گیری‌های ملی آمایش سرزمین مصوب شورای عالی آمایش ۹۶/۵/۲
- بیانیه چشم‌انداز برنامه آمایش استان‌های کشور
- بیانیه چشم‌انداز برنامه آمایش ۱۰ کشور منتخب

با سپاس
مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگاری

ردیف	کلیدواژگان چشم‌انداز	میزان اهمیت				
		خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
۱	ارتباط پویا و سازنده نواحی شهری و روستایی					
۲	اشتغال مولد					
۳	افزایش سهم انرژی‌های تجدید پذیر					
۴	اقتصاد دانش‌بنیان					
۵	اقتصاد مقاومتی					
۶	الگوی مصرف بهینه					
۷	امنیت					
۸	امنیت غذایی (با تأکید بر تولید محصولات)					
۹	بنادر توسعه یافته تجاری					
۱۰	بومی‌سازی فناوری‌های نوین کشاورزی					
۱۱	تقسیم کار ملی بر اساس مزیت‌های نسبی مناطق					
۱۲	تقویت پیوندهای بین بخشی					
۱۳	تقویت پیوندهای فراملی					
۱۴	تمرکززدایی					
۱۵	توزیع متوازن جمعیت در نواحی دارای مزیت نسبی و قلمرو خاص (سواحل، جزایر، ...)					
۱۶	توسعه پایدار					
۱۷	توسعه زیرساخت‌ها					
۱۸	توسعه متعادل و متوازن سرزمین					
۱۹	توسعه هوشمند					
۲۰	تولید محصولات اساسی و استراتژیک					
۲۱	جذب سرمایه‌گذاری خارجی					
۲۲	جذب سرمایه‌گذاری داخلی					
۲۳	حفاظت از منابع طبیعی					
۲۴	حفاظت از میراث فرهنگی					
۲۵	حفظ تنوع و پیوندهای قومی و فرهنگی (کردی، ترکی، گیلکی، بلوچی، ...)					
۲۶	حکمروایی شایسته					
۲۷	حلقه اتصال به تجارت جهانی					
۲۸	حمل و نقل ایمن و سریع					
۲۹	دانش و فناوری‌های نوین و برتر					
۳۰	درون‌زایی اقتصاد کشور					
۳۱	دسترسی عادلانه به آب سالم					
۳۲	دیپلماسی آب و محیط‌زیست					
۳۳	رفاه اجتماعی					

مطالعه آینده‌نگاری توسعه سرزمین (جلد اول) - اهداف بنیادین و چشم‌انداز

ردیف	کلیدواژگان چشم‌انداز	میزان اهمیت				
		خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
۳۴	رقابت‌پذیری بین‌المللی (ایران در جهان)					
۳۵	رونق صادرات غیرنفتی					
۳۶	سرزندگی مردم					
۳۷	سرمایه اجتماعی (اعتماد، مشارکت و همبستگی اجتماعی)					
۳۸	سرمایه انسانی					
۳۹	شبکه شهری منسجم و یکپارچه					
۴۰	شکل‌گیری خوشه‌های صنعتی (صنایع وابسته به یکدیگر و متعامل)					
۴۱	شهرهای میانی تقویت شده					
۴۲	صنایع نوین					
۴۳	عدالت اجتماعی					
۴۴	عدالت فضایی					
۴۵	فقرزدایی و محرومیت‌زدایی					
۴۶	قطب بازرگانی، تجاری و ترانزیتی					
۴۷	قطب پتروشیمی					
۴۸	قطب تولید و صادرات انرژی					
۴۹	قطب علم و فناوری					
۵۰	کارایی اقتصادی					
۵۱	کشاورزی پایدار و دانش‌بنیان					
۵۲	کیفیت زندگی					
۵۳	گردشگری اجتماع‌محور و فرهنگ مبنا					
۵۴	گسترش تعاملات و ارتباطات هدفمند بین‌المللی					
۵۵	مدیریت و بهره‌برداری پایدار منابع طبیعی و محیط‌زیست					
۵۶	مشارکت مردم و مقامات منطقه‌ای و محلی					
۵۷	ملاحظات امنیتی، دفاعی و پدافند غیرعامل					
۵۸	نظام اسکان بدون حاشیه‌نشینی و سکونتگاه‌های غیررسمی					
۵۹	نظام روستایی و شهری مکمل					
۶۰	وحدت و یکپارچگی سرزمین					
۶۱	هویت فضایی					
۶۲	هویت و فرهنگ ایرانی-اسلامی					
خواهشمند است پیشنهادهای خود را در خصوص «سایر کلید واژگانی که باید در بیانیه چشم‌انداز مدنظر قرار گیرند» در ذیل اعلام بفرمایید.						
						۱
						۲
						۳
						۴
						۵

میزان اهمیت						کلیدواژگان چشم‌انداز	ردیف
بدون اهمیت	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد		
							۶
							۷
							۸
							۹
							۱۰
							۱۱
							۱۲
							۱۳
							۱۴
							۱۵
							۱۶
							۱۷
							۱۸